

ЧАЙКА ОКСАНА ІГОРІВНА

УДК: 81'44 (811.161.2+811.111+811.134.3):81'373:81'373.72

**ОБРЯДОВІ НОМІНАЦІЇ ВЕСІЛЬНОГО ЦИКЛУ
В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ І ПОРТУГАЛЬСЬКІЙ МОВАХ:
СЕМАНТИКА, СТРУКТУРА, ФУНКЦІОНУВАННЯ**

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник
Тараненко Олександр Онисимович,
доктор філологічних наук,
професор

Київ – 2008
ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОБРЯДОВОЇ НОМІНАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНО- МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ	14
1.1. Національно-мовна картина світу як об'єкт дослідження етнолінгвістики та лінгвокультурології ..	14
1.2. Значення внутрішньої форми слова при зіставному дослідженні обрядової номінації	19

1.3.	Архетипи-символи в семантиці обрядової номінації ...	29
1.4.	Поняття обрядового концепту в зіставних дослідженнях	35
1.5.	Методика зіставного дослідження обрядових номінатем весільного циклу в українській, англійській і португальській мовах	39
Висновки до розділу 1		44
РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИКА І СТРУКТУРА ОБРЯДОВИХ НОМІНАТЕМ ВЕСІЛЬНОГО ЦИКЛУ В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ І ПОРТУГАЛЬСЬКІЙ МОВАХ		
.....		46
2.1.	Обрядові номінатемами довесільного етапу в українській, англійській і португальській мовах	46
2.2.	Обрядові номінатемами власне весільного етапу в українській, англійській і португальській мовах	63
2.2.1.	Обрядові номінатемами на позначення весільного дійства в українській, англійській і португальській мовах	63
2.2.1.1.	Обрядові номінатемами на позначення весільної атрибутики в українській, англійській і португальській мовах ..	86
2.2.1.2.	Обрядові номінатемами на позначення актантів (дійових осіб) весільного дійства в українській, англійській і португальській мовах	95
2.2.1.3.	Обрядові номінатемами на позначення локусів і часу весільного дійства в українській, англійській і португальській мовах	115
2.3.	Обрядові номінатемами як вербалізація rites de passage в українській, англійській і португальській мовах	125
2.4.	Обрядові номінатемами післявесільного етапу в українській, англійській і португальській мовах	130
Висновки до розділу 2		142
РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ АРХЕТИПНОЇ СИМВОЛІКИ В ОБРЯДОВИХ НОМІНАЦІЯХ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ МОВ.....		147
3.1.	Типи архетипних опозицій в обрядових номінатемах весільного циклу в українській, англійській і португальській мовах	148
3.1.1.		

Семантизація символіки вогню (живого/ мертвого) в українських, англійських і португальських обрядових номінатах	149
3.1.2. Семантизація символіки води (живої/мертвої) в обрядових номінатах української, англійської та португальської мов	154
3.1.3. Семантизація символіки неба і землі (цього світу/потойбічного світу) в обрядових номінатах української, англійської і португальської мов	159
3.2. Етнолінгвістичні концепти в українській, англійській і португальській обрядовій номінації.....	161
3.2.1. Концепт кола в українській, англійській і португальській обрядовій номінації	161
3.2.2. Концепт руху в українській, англійській і португальській обрядовій номінації	163
3.2.3. Концепти щастя/нещастя в українській, англійській і португальській обрядовій номінації	165
3.2.4. Концепт биття як оберігання в українській, англійській і португальській обрядовій номінації	173
3.2.5. Концепт кидання як оберігання в українській, англійській і португальській обрядовій номінації	179
3.2.6. Концепт покривання в українській, англійській і португальській обрядовій номінації	182
Висновки до розділу 3	185
ВИСНОВКИ	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	193
СПИСОК НАЗВ ДЖЕРЕЛ, СЛОВНИКІВ, ДОВІДНИКІВ	219

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ЧАЙКА ОКСАНА ІГОРІВНА

УДК 81'44 (811.161.2+811.111+811.134.3):81'373:81'373.72

**ОБРЯДОВІ НОМІНАЦІЇ ВЕСІЛЬНОГО ЦИКЛУ В
УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА ПОРТУГАЛЬСЬКІЙ
МОВАХ: СЕМАНТИКА, СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ**

Спеціальність 10.02.17 – порівняльно-історичне
і типологічне мовознавство

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
Тараненко Олександр Онисимович,
доктор філологічних наук, професор.

Київ - 2007

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. МІСЦЕ ТА РОЛЬ ОБРЯДОВИХ НОМІНАТЕМ У НАЦІОНАЛЬНО- МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ.....	10
1.1. Національно-мовна картина світу як об’єкт дослідження етнолінгвістики та лінгвокультурології	
1.2. Лексико-фразеологічна номінація як об’єкт зіставних досліджень	18

1.3. Значення внутрішньої форми слова при зіставному дослідженні обрядових номінатем	23
1.4. Архетипи-символи в семантиці обрядових номінатем	33
1.5. Поняття концепту і його значення в зіставних дослідженнях.....	39
1.6. Висновки до розділу 1.....	44
РОЗДІЛ 2. НОМІНАТИВНІ ОДИНИЦІ ВЕСІЛЬНОГО ЦИКЛУ В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА ПОРТУГАЛЬСЬКІЙ МОВАХ	48
.....	48
2.1. Шлюбно-весільні обрядові номінатемми в зіставному аспекті.....	54
2.1.1. Обрядові номінатемми довесільного циклу	52
2.1.1.1. Знаки згоди або відмови на шлюб	65
2.1.2. Обрядові номінатемми власне весільного циклу	74
2.1.2.1. Одруження і весілля.....	74
2.1.2.2. Обрядові номінатемми весільного ритуалу	
2.1.2.2.1. Посаг. Дари.	
2.1.2.2.2. Обрядова весільна атрибутика	
2.1.3. Обрядові номінатемми післявесільного циклу	88
2.2. Обрядові номінатемми як вербалізація rites de passage	99
2.3. Актанти (дійові особи) весільного дійства	131
2.4. Час і локуси	150
2.5. Сімейні та родові стосунки	161
2.6. Обрядові номінатемми на позначення різних етапів шлюбних відносин	163
2.7. Висновки до розділу 2.....	179
РОЗДІЛ 3. СЕМАНТИЧНІ ОПОЗИЦІЇ	189
3.1.	
3.1.1. Вогонь (живий: мертвий).....	191
3.1.2. Вода (жива: мертва).....	196
3.1.3. Небо і земля (цей світ: потойбічний світ)	203
3.2. Етнолінгвістичні концепти	205
3.2.1. Концепт кола	166
3.2.2. Концепт руху	168
3.2.3. Концепти щастя – нещастя	170
3.2.3.1. „Чесність” – „нечесність” нареченої.....	175
3.2.4. Концепт биття як оберігання	181
3.2.5. Концепт кидання	187
3.2.6. Концепт покривання	191
3.3. Висновки до розділу 3.....	230
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	
СКРОЧЕННЯ НАЗВ ДЖЕРЕЛ, СЛОВНИКІВ, ДОВІДНИКІВ	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЛСВ – лексико-семантичний варіант
 ЛСГ – лексико-семантична група
 НО – номінативна одиниця
 ОН – обрядова номінатема
 ОФ – обрядова фразема

авест. – авестійське
 алб. – албанське
 амер. – американський варіант англійської мови
 англ. – англійське
 блр. – білоруське
 болг. – болгарське
 браз. – бразильське
 букв. – буквально
 валл. – валлійське
 вірм. – вірменське
 в.-луж. – верхньолужицьке
 вульг. – вульгарне
 голл. – голландське
 гот. – готське
 грецьк. – грецьке
 груб. – грубе
 давньосакс. – давньосаксонське
 д.-англ. – давньоанглійське
 двн. – давньоверхньонімецьке
 д.-інд. – давньоіндійське
 д.-ісл. – давньоісландське
 друс. – давньоруське
 дфр. – давньофранцузьке
 дфриз. – давньофризське
 діал. – діалектне
 жарт. – жартівливе
 заст. – застаріле
 зменш. – зменшувальне
 і.-є. – індоєвропейське
 інд. – індійське
 ірл. – ірландське

ірон. – іронічне
 ісл. – ісландське
 ісп. – іспанське
 іст. – історизм
 італ. – італійське
 кельт. – кельтське
 лат. – латинське
 лит. – литовське
 літ. – літературне
 лтс. – латиське
 мн. – множина
 морав. – моравське
 нім. – німецьке
 н.-луж. – нижньолужицьке
 одн. – однина
 осет. – осетинське
 пестл. – пестливе
 польськ. – польське
 порт. – португальське
 прусськ. – пруське
 псл. – праслов'янське
 розм. – розмовне
 рос. – російське
 рум. – румунське
 сер.-англ. – середньоанглійське
 сер.-ірл. – середньоірландське
 сер.-лат. – середньолатинське
 сер.-фр. – середньофранцузьке
 сканд. – скандинавське
 сл. – слов'янське
 слн. – словенське
 слц. – словацьке
 ст.-польськ. – старопольське
 ст.-рос. – старосійське
 ст.-сл. – старослов'янське
 ст.-ч. – старочеське
 т.с. – те саме; те саме, що
 тур. – турецьке
 уг. – угорське

укр. – українське

фр. – французьке

циг. – циганське

ч. – чеське

шотл. – шотландське

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

НО – номінативна одиниця

ОН – обрядова номінатема

ОФ – обрядова фразема

авест. – авестійське

алб. – албанське

амер. – американський варіант англійської мови

англ. – англійське

блр. – білоруське

болг. – болгарське

букв. – буквально

валл. – валлійське

в.-луж. – верхньолужицьке

вірм. – вірменське

вульт. – вульгарне

голл. – голландське

гот. – готське

грецьк. – грецьке

груб. – грубе

давньосакс. – давньосаксонське

д.-англ. – давньоанглійське

двн. – давньоверхньонімецьке

д.-інд. – давньоіндійське

д.-ісл. – давньоісландське

друс. – давньоруське

дфр. – давньофранцузьке

дфриз. – давньофризьке

діал. – діалектне

жарт. – жартівливе

заст. – застаріле

зменш. – зменшувальне

і.-є. – індоєвропейське

інд. – індійське

ірл. – ірландське

ірон. – іронічне

ісл. – ісландське

ісп. – іспанське

іст. – історизм

італ. – італійське

кельт. – кельтське

лат. – латинське

лит. – литовське

літ. – літературне

лтс. – латиське

мн. – множина
морав. – моравське
нім. – німецьке
н.-луж. – нижньолужицьке
одн. – однина
осет. – осетинське
пестл. – пестливе
польськ. – польське
порт. – португальське
пруськ. – прусське
псл. – праслов’янське
розм. – розмовне
рос. – російське
рум. – румунське
сер.-англ. – середньоанглійське
сер.-ірл. – середньоірландське
сер.-лат. – середньолатинське
сер.-фр. – середньофранцузьке
сканд. – скандинавське
сл. – слов’янське
слн. – словенське
слц. – словацьке
ст.-польськ. – старопольське
ст.-рос. – старосійське
ст.-сл. – старослов’янське
ст.-ч. – старочеське
схв. – сербохорватське
т.с. – те саме; те саме, що
тур. – турецьке
уг. – угорське
укр. – українське
фр. – французьке
циг. – циганське
ч. – чеське
шотл. – шотландське

ВСТУП

Сучасна етнолінгвістика продовжує вивчення Дослідження особливостей лексико-фразеологічних номінацій різних мов з увагою як до спільності, так і до відмінності в організації національно-мовних картин світу є одним з важливих напрямів сучасного зіставного мовознавства. Різним мовам світу властиві, як відомо, як певний ізоморфізм, так і певний аломорфізм у вираженні певних значень і категорій, що й спонукає до дослідження та реконструкції мовно-культурних моделей різноструктурних мов. З метою глибшого, повнішого дослідження зв'язків мови і національної культури в межах конфронтативної лінгвістики вже розвинулися такі напрями, як зіставна семасіологія, етнолінгвістика та лінгвокультурологія.

Особливе місце як у культурі та в загальній ментальності, так і, відповідно, в мові кожного етносу посідають властиві йому традиції, звичаї, вірування, зафіксовані, зокрема, в комплексах національної обрядовості, та їх мовна реалізація. Проблематика структурних, семантичних та функціональних особливостей номінативного поляномінатем родинно-побутової обрядовості (в межах весільного, родильно-хрестильного та поховального обрядових кодів), постійно привертає до себе увагу етнологів, культурологів, психологів, лінгвістів у різних мовах світу. Так, якщо брати мови, обрані для аналізу в нашій праці, це етнографічні, фольклористичні та етнолінгвістичні розвідки таких дослідників, як: на українському й ширше на східно- і загальнослов'янському матеріалі – Я.Ф. Головацький, передусім в аспектах визначення семантики слова в обрядовій культурі (Д.К.Зеленін [65], М.І. Толстой [176 – 178], С.М. Толстая [174, 175], Т. Ackerman [Ackerman], М. Baker [Baker], О. Vairo [Vairo], А. Coelho [247], J. Leal [274]), проблем номінації в етнологічному контексті (Є. Бартмінський [10], Р. Небжеговська, О.А. Седакова [145], G. Button [240], А. Amaral [228], В. Araújo [див.: SPP]), реконструкції архаїчних форм обрядів і вірувань (Т.В. Голі-Оглу [39], В.Г. Скляренко [151 – 152], R. Hunt [266], M.S. Wilkie [295], О. Neves [DOP]), закономірностей функціонування мовного знака у фразеології та пареміології (В. Д. Ужченко [185, 186], В.М. Мокієнко [118], А.О. Івченко [71], С. Hole [Hole; 265], J. Sousa [Sousa], R. Peixoto [283]), а також концептуалізації мовного вираження обрядових знаків сімейних циклів (М.Ф. Сумцов [164], Г.О. Булашев [20], М.В. Бігусяк [15], В.Л. Конобродська [83], J.G. Frazer [257], J. Hastings [264], E. Alencar [224], R. Almeida [225]).

Структура мовного знака детермінується перш за все етнокультурними, соціально-ментальними, міфологічними уявленнями певного етносу реалій навколишньої дійсності й концептуалізацією світосприйняття. Ці питання активно досліджували представники московської етнолінгвістичної школи (М.І. Толстой, С.М. Толстая, М.М. Виноградова, О.В. Гура). У свою чергу люблінська етнолінгвістична школа (Є. Бартмінський, Р. Небжеговська) декларує про необхідність вивчення слов'янської культурної традиції за допомогою стереотипів народного мислення. Українські етнолінгвісти (О.В. Тищенко, В.Т.Шевченко, М.В. Бігусяк) спрямовують свої наукові пошуки на лексико-семантичну реконструкцію обрядового знака (обряду, ритуала, слова),

що, в свою чергу, дає змогу встановити духовну цінність вербального вираження концептуалізації дійсності різними народами у синхронії та діяхронії. Культура, звичаї й традиції носіїв англійської мови сьогодні також є актуальними у германістиці, зокрема в плані вивчення структурно-семантичної організації обряду і його мовного вираження (M. Baker, T.J. Yorks, E. Partridge, C. Hole, I. Orie, W. Lockheart, D. Pickering). Останнім часом португальські етнографи долучилися до розробки проблем стереотипізації народної символіки у культурі, вираження семіотичних відповідників через виявлення етимології номінативної одиниці як культурного обрядового знака (V. Araújo, J. Sousa, O. Neves). Оскільки в кожній окремій мові актуалізуються дослідження з вербалізації етнокультурних кодів, то це указує на доцільність міжмовного зіставлення обрядової номінації. Про це свідчать спроби вивчення різних аспектів номінації та фразеологізації обрядового знака, зокрема праці І.Я.Франко, П.П.Чубинський, В.М.Гнатюк, М.Ф.Сумцов, Г.О.Булашев, М.В.Довнар-Запольський, Д.К.Зеленін, О.Воропай, А.П.Пономарьов, М.І.Толстой, С.М.Толста, А.К.Байбурін, Н.К.Гаврилюк, С.Гвоздевич, М.Жуйкова, Н.В.Хобзей, М.В.Бігусяк, В.Конобродська, О.А.Седакова та ін., фразеологи та пареміологи В.І.Кононенко, В.Д.Ужченко, В.М.Мокієнко, А.О.Івченко, В.І.Коваль та ін., таких дослідників весільної обрядовості, як Й.І.Лозинський [], І.В.Охрїмович [], Х.Ящуржинський [], Ф.К.Вовк [], Г.Т.Танцюра [], В.К.Борисенко [], Н.Й.Здоровага [], Н.А.Лисюк [], П.Ф.Романюк [], Я.Ю.Вакалюк [], А.В.Гура [], Л.В.Самойлович [] та ін., у тому числі в аспектах міжетнічних: І.Комаровський [], К.В.Чистов [] та ін. – та міжмовних зіставлень: О.В.Тищенко []; на англійському матеріалі – M. Baker [], G. Button [], M. O. Howey [], Sir J. G. Frazer [], J. G. Dalyell [], J. C. Davies [], R. Folkard [], R. W. Gregor [], J. Hastings [], R. Hunt [], P. Shaw Jeffrey [], T. Sharper Knowlson [], J. Napie [], E. Porter [], E. and M. A. Radford [], C. J. S. Thompson [], M. Trevelyan [], A. R. Wright [], M. S. Wilkie [], A. Wright []; на португальському матеріалі – V. Araújo [], E. Alencar [], A. Coelho [], Alexandre Herculano [], R. Almeida [], Oliveira do Bairro [], R. Peixoto [], G. A. Simões [], Almeida Garrett [], A. Amaral [], A. N. Santos, P. Santos [], Ch. Novell [], A. Ferreira [], J. Leal [], M. Hollander [].

Ці дослідники займалися вивченням родинно-побутових обрядів і ритуалів населення України, Британії та Португалії – обрядодій, пов’язаних з народженням дітей, їх хрещенням, весіллям, його походженням та його етапами, похороном – із залученням величезного етнографічно-фольклорного обрядового матеріалу, що базується на народних легендах та повір’ях, забобонах, примовках і т.ін., виражається в численних і різноманітних пареміях і фразеологізмах, мовних кліше, в номінаціях різних реалій родинно-побутової обрядовості. Серед зіставних (міжмовних) досліджень виділяються, зокрема, праці А. ван Геннепа [37], М. Еліаде [215], – з їх широким і системним охопленням форм обрядовості, в тому числі й весільної, у різних народів світу, J. Shopkorn [287], P. Gordon [259], A. Amaral [228], R. de Avelar [232] з семантизації мовних знаків обряду та ритуалу Греції, Шотландії і Португалії. Ці питання свого часу порушувалися в працях Яни Шопкорн (Jana Shopkorn), яка проводить аналогії між грецькими весільними й поховальними ритуалами та окреслює їхній виразний зв’язок за

посередництвом міфу, та праці Прінсіпал Гордон (Principal Gordon), побудовані на матеріалах обрядів та ритуалів Шотландії і Португалії. О.О.Потебні [131 – 134], В'яч. Вс. Іванова і В.М. Топорова [68], Т.В. Цив'ян [197] та ін. як

На матеріалі звичаїв і мов східнослов'янських народів дослідження лексики весільного обряду подані працях Т.Г.Пашкової, Т.В.Голі-Оглу, І.Д. Коваленко, П.Ф.Романюк (так, П.Ф.Романюк розглядає весільні номінативні одиниці Полісся в ареальному та етнолінгвістичному аспектах). Історико-етнографічні дослідження слов'янського весілля в різних регіонах, включно з діалектологічним матеріалом, містяться в працях О.О.Потебні, Г.Булашева, В.К. Борисенко, О.В.Гури, М.І. та С.М. Толстих, Л.М.Виноградової та іну плані зіставлення мовних одиниць слов'янських мов у семасіологічному, ономасіологічному та словотвірні-деривативному аспектах, так і в плані структурно-семантичного аналізу обрядів. Т.В. Голі-Оглу зіставляє походження обрядових календарних термінів весняного циклу в українській, російській, урумській та румейській мовах [39, 40], Л.Й. Пулатова встановлює типи весільних фразем в українській та німецькій мовах [138]. []. Дослідження в плані зіставлення мовних одиниць різних слов'янських мов у семасіологічному, ономасіологічному та словотвірні-деривативному аспектах і в плані структурно-семантичного аналізу обрядів зустрічаємо у працях О.О. Потебні, А. ван Геннепа, В.М.Топорова, М.Еліаде, О.В.Тищенко та ін. []. Однак лексико-семантичні особливості номінативу весільної обрядовості на матеріалі слов'янської, германської і романської мовних груп ще не були об'єктом спеціального дослідження як за тематичними, так і за символічними й концептуальними сферами; методика дослідження цього фрагмента обрядової номінації української, англійської та португальської мов також ще повністю не була апробована.]].

Наша дисертаційна робота присвячена зіставному дослідженню обрядових номінацій весільного циклу (як одного з підрозділів родинно-побутової лексики – поряд з родильно-хрестильним і похоронним циклами) в трьох неблизькоспоріднених мовах – українській, англійській та португальській – у структурно-семантичному аспекті.

Під обрядовою номінативою (ОН) ми розуміємо лексичну одиницю або номінативне словосполучення – це переважно іменникові, прикметникові та дієслівні конструкції, які вживаються на позначення перебігу подій та явищ шлюбно-весільних ритуалів, актантів дій і атрибутики цих дій у їх різному часовому зрізі та локальності. Під обрядодією ми розуміємо дію, яка впродовж тривалого періоду часу й відповідно до окремих локальних поясів практикувалася для проведення певних визначених традиційно-ритуальних комплексів обряду. Це особлива дія, структура обряду якої є чітко встановленою і визначеною на полотні часу й місця. Ця дія циклічна за своєю природою, стабільна, проте здатна частково (незначною мірою) модифікуватися під впливом певних соціальних умов.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлюється зорієнтованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення питань мовної номінації загалом та національно-маркованих мовних одиниць зокрема. Застосування структурно-

семантичного, зіставно-типологічного й функціонального підходів до аналізу семантики національно-маркованих мовних одиниць, до яких належать обрядові номінативи весільного циклу української, англійської та португальської мов, дозволяє з'ясувати закономірності їхнього творення і функціонування в кожній мові, а також виявити культурно-зумовлені міжмовні розбіжності, пов'язані з різними весільно-обрядовими традиціями народів України, Великої Британії та Португалії.

Актуальність обраної тематики зумовлена орієнтованістю сучасних лінгвістичних досліджень, по-перше, на вивчення і синтез питань теорії номінації, зокрема номінації в межах традиційної обрядовості, в зіставному аспекті на матеріалі різноструктурних мов, по-друге, на виявлення спільних і специфічних культурно-національних особливостей у мовах світу, в мовній концептуалізації світу.

Пропонована проблема ще не була предметом мовно-семіотичного осмислення номінацій за концептами, вивчення якого спиралося б на ґрунтовну порівняльно-історичну основу інтерпретації обрядової семантики в неспоріднених мовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно в межах держбюджетної теми Міністерства освіти і науки України № 0102U001457 „Слов'янське і балканське мовознавство: мова в етнокультурному та діахронічному аспектах” (тема затверджена вченою радою КНЛУ, протокол № 6 від 31 січня 2005 року). Обраний напрям дослідження пов'язаний з науковою темою „Проблеми зіставної семантики”, що розробляється на кафедрі загального та українського мовознавства Київського національного лінгвістичного університету (тема затверджена вченою радою КНЛУ Київського національного лінгвістичного університету, протокол № 26 від 27 січня 1997 вересня 2004 р.).

Метою дисертаційної роботи є зіставлення семантичних, структурних і функціональних особливостей обрядових номінацій весільного циклу в українській, англійській та португальській мовах у синхронії і діахронії.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити теоретико-методологічні засади вивчення обрядової номінації в етнолінгвістиці та лінгвокультурології;
- розробити методіку зіставного дослідження обрядових номінацій весільного циклу в українській, англійській і португальській мовах;
- здійснити реконструкцію обрядового значення номінативом української, англійської і португальської мов;
- виявити семантичні групи обрядових номінативом весільного циклу української, англійської і португальської мов за структурою весільного обрядодійства;
- встановити архетипні опозиції у весільній обрядовій номінації української, англійської та португальської мов;
- зіставити обрядові номінативи весільного циклу за етнолінгвістичними концептами та їхньою символікою в українській, англійській і португальській мовах.

Метою дисертаційного дослідження є зіставне дослідження структурно-семантичних особливостей обрядових номінацій сімейного циклу в українській, англійській та португальській мовах у синхронічному та діахронічному вимірах.

Поставлена мета передбачає розв’язання таких основних **завдань**:

Об’єкт дослідження становлять лексичні та фразеологічні номінації весільного циклу родинно-побутової обрядовості в українській, англійській і португальській мовах.

Предметом дослідження є особливості семантики, структури та функціонування обрядових номінацій весільного циклу в українській, англійській і португальській мовах.

Матеріалом для дослідження послужили дані тлумачних словників української, англійської і португальської мов: Словник української мови (П. Білецький-Носенко), Словарь української мови (Б. Грінченко); Dictionary of Superstitions (D. Pickering), A Dictionary of Superstitions (I. Opie, M. Tatem); Dicionário do Século XXI (J. Attali), Dicionário de expressões correntes (O. Neves), Dicionário da Língua Portuguesa (J.A. Costa, A. Sampaio); двомовних словників: Большой португальско-русский словарь (Е.Н. Феерштейн, С.М. Старец), Малорусько-німецький словар (Є. Желеховський, С. Недільський); Dicionário Inglês – Português (J. A. Ferreira); фразеологічних словників української, російської, англійської і португальської мов: Англо-український фразеологічний словник (К.Т. Баранцев), Фразеологічний словник української мови (В.М. Білоноженко та ін.), Англо-русский фразеологический словарь (А.В.Кунин), Словник українських ідіом (Г.М. Удовиченко); Novos Dicionários de Expressões Idiomáticas (A.N. Santos); етимологічних словників української, російської, англійської і португальської мов: Етимологічний словник української мови в 7 т., Сравнительный этимологический словарь русского языка (Н.В. Горяев), Опыт этимологического словаря русской фразеологии (Н.М. Шанский, В.И. Зимин, А. В.Филиппов), Этимологический словарь славянских языков (А.Н. Трубачев); Chambers Dictionary of Etymology (R.K. Barnhart); Dicionário da Origem das Palavras (O. Neves), а також описи весільних обрядів України, Великої Британії, Португалії. Безпосередній корпус весільних номінацій становить 1930 обрядових номінацій в українській, англійській та португальській мовах (710 – укр., 560 –англ. та 660 порт.).

синтезувати теоретико-методологічні засади вивчення мовних обрядових знаків в етнолінгвістиці;
розробити методіку зіставно-типологічного дослідження обрядових номінацій сімейного циклу в зіставлюваних українській, англійській і португальській мовах;
категоризувати лексичні та фразеологічні одиниці обряду/ів як такого/их;
класифікувати сімейні обрядові номінації за концептосферами й семантичними опозиціями в зіставлюваних мовах;
виявити національно-культурну специфіку структурно-семантичних особливостей обрядових номінацій сімейного циклу в зіставлюваних мовах

Об'єктом дослідження є номінативний комплекс весільного циклу родинно-побутової обрядовості в українській, англійській і португальській мовах

Предметом дослідження є зіставлення особливостей семантики, структури та функціонування номінацій обрядового весільного циклу в обраних мовах.

Джерелами дослідження слугують дані різноманітних словників зіставлюваних мов (тлумачних, фразеологічних, діалектологічних, етимологічних, історичних, перекладних), етнографічні видання, присвячені сімейним ритуалам і обрядодіям, а також особисті спостереження автора за обрядово-мовною специфікою сучасного українського та португальського шлюбно-весільного ритуалів.

Мета й завдання роботи, специфіка її об'єкта й фактичного матеріалу, різноплановий характер проблеми зумовили комплексний підхід до вибору **методів дослідження**: 1) описового, за допомогою якого аналізувалися семантичні, структурні та функціональні особливості номінативного весільного обрядовості в кожній із зіставлюваних мов на синхронному зрізі; 2) зіставного – для виявлення подібностей і відмінностей у структурі й семантиці обрядових номінативного весільного циклу в зіставлюваних мовах; 3) методу компонентного аналізу – для розрізнення семних характеристик досліджуваних обрядових номінативного весільного циклу; 4) концептуального аналізу – для визначення номінативного комплексу обрядових номінативного весільного циклу шляхом їх концептуалізації; 5) елементів порівняльно-історичного методу – для з'ясування етимології обрядових номінативного весільного циклу; 6) елементів кількісного аналізу – для встановлення їх кількісних і частотних параметрів у зіставлюваних мовах.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що у роботі вперше у науковий обіг сучасної етнолінгвістики введено дефініцію **обрядова номінативного весільного циклу** (далі – ОН), скласифіковано обрядові номінативного весільного циклу за типами відповідників в українській, англійській і португальській мовах (безеквівалентні ОН, культурні еквіваленти, національно-культурні аналоги, національно-культурні відповідники, культурно-семантичні аналоги, культурно-семантичні відповідники), проаналізовано однокомпонентні лексичні ОН і полікомпонентні фразеологічні ОН в зіставлюваних мовах. За циклічною структурою весільного обряду виявлено спільні та відмінні ОН на позначення *rites de passage*, весільної атрибутики, актантів, локусів і часу перебігу обрядодійства.

Теоретичне значення дисертації пов'язується з розширенням основних положень лексичної і фразеологічної номінації крізь призму зв'язків між мовою, культурою, етносом. Теоретичні здобутки роботи уточнюють визначення обрядової номінації в аспекті відображення в її одиницях національної самосвідомості носіїв певних мов та стереотипів народного мислення, за допомогою яких реконструюються культурні та ментальні моделі світу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього використання у зіставно-типологічних дослідженнях із проблем етнолінгвістики, етносемантики та етнофразеології, а також у процесі підготовки спецкурсів і спецсеминарів з міжкультурної комунікації, у викладанні навчальних дисциплін з „Лексикології та стилістики англійської мови”, „Лексикології та стилістики португальської мови”, „Порівняльної типології англійської та української мов”, „Порівняльної типології португальської та української мов”, „Лінгвокраїнознавства”. Опрацьований фактичний матеріал може бути застосований у лексикографічній практиці, зокрема при укладанні словника весільних обрядових номінацій української, англійської і португальської мов.

1) Розв’язання поставлених завдань передбачає застосування таких **методів дослідження**: методу концептуального аналізу;

2) зіставного методу;

3) методу функціонально-семантичного поля.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше здійснено комплексне зіставне дослідження структури, семантики та функціонування обрядових номінативних одиниць весільного циклу в обраних неспоріднених мовах, проведено класифікацію лексико-семантичних груп цього номінативного фонду з погляду стереотипного, архетипно-символічного та логіко-семіотичного моделювання обрядових знаків.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що вона є внеском у розроблення методики зіставлення семантичних полів номінативних одиниць за концептосферами. Закономірності, встановлені при аналізі лексико-фразеологічного фонду весільної обрядовості та виявлені ізо- й аломорфічні його особливості знайдуть застосування в подальших міжмовних зіставленнях, особливо в історико-етнографічному, номінативному та етимологічному аспектах.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що, по-перше, на їх основі може бути укладений фразеологічно-пареміологічний словник шлюбно-весільних обрядових номінацій української, англійської та португальської мов, по-друге, ці матеріали можуть використовуватися у викладанні курсів загального та зіставного мовознавства або спецкурсів з етнолінгвістики, лінгвокультурології, лінгвокраїнознавства зазначених мов.

Положення, що виносяться на захист:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлювалися на двох міжнародних наукових конференціях: „Проблеми зіставної семантики” (Київ, 2005 р.) та „Актуальні проблеми функціональної лінгвістики” (Харків, 2005 р.), на всеукраїнській конференції

молодих учених „Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур” (Донецьк, 2004 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції „Мова, освіта, культура в контексті Болонського процесу” (Київ, 2004 р.), VII вВсеукраїнській науково-практичній конференції „Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість” (Київ, 2004 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції „Лінгвістична наука і освіта у європейському вимірі” (Київ, 2005 р.), а йогої основні результати обговорювалися на засіданнях кафедри загального та українського мовознавства Київського національного лінгвістичного університету.

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дОсновні положення дисертаційного дослідженняї висвітлкладено в семи публікаціях: у п”яти статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України, та тезах доповідей в двох тезах доповідей на наукових конференціях.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОБРЯДОВОЇ НОМІНАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНО-МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ОБРЯДОВИХ НОМІНАТЕМ У НАЦІОНАЛЬНО- МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ

1.1. Національно-мовна картина світу як об'єкт дослідження етнолінгвістики та лінгвокультурології

„Мову, – як відзначав В. Гумбольдт, – слід розглядати не як мертвий продукт (Erzeugnites), а як творчий процес (Erzeugung)”, вона тісно переплітається з духовним розвитком людства й супроводжує його „на кожному шаблі його локального прогресу чи регресу, відображаючи в собі кожен етап культури” [Гумбольдт 200147, с. 69, 48]. Зв'язок мови і світогляду, мови і культури дедалі більше привертає до себе увагу не тільки лінгвістів, а й представників інших наук про людину. На перетині сфер наукового знання, на стику різних соціально-гуманітарних наук виникають нові напрями дослідження – такі, як когнітивна психологія, етнопсихологія, психолінгвістика, етнопсихолінгвістика, когнітивна лінгвістика, етнолінгвістика і т. ін., з виокремленням деяких галузей дослідження в такі окремі дисципліни, як лінгвокультурологія, лінгвоконцептологія, етносемантика, етнофразеологія і т.ін.

Завданням етнолінгвістики та лінгвокультурології є дослідження мови в її тісній взаємодії з народною культурою, зв'язків між мовними й культурними явищами, вивчення „мови й народної ментальності, мови й народної творчості, їхньої взаємозалежності та різних видів їхньої кореспонденції” (М.І.Толстой, С. М.Толста []), мови як відображення й фіксації культури та культури крізь призму мови (В.Красних []).взаємодії [176, с. 17]. Якщо лінгвокультурологія вивчає „вияви, відображення й фіксацію культури в мові”, тому вона також безпосередньо пов'язана з вивченням національно-мовної картини світу, мовною свідомістю, особливостями ментально-лінгвальмовного комплексу [111, с. 9 – 12; 29; Красных 200294, с. 12].

У другій половині ХХ ст. сформувалися д

За Ж.Фрібур [1981], виділяються дві основні позиції напрями етнолінгвістики [див. огляд: 216; 173]. Представники першоїї з них намагаються зрозуміти культуру через мову, коли досліджується функціонування мови як однієї з культурних підсистем, що дає змогу отримувати інформацію, так звані „етнознання”, про інші підсистеми культури. Дослідники, які працюють з даними безписемних культур і які приймають тією чи іншою мірою гіпотезу мовної відносності Сепіра – Уорфа: Ч. Ф.Веглін, З. З. Харріс, Б. Потье, К. Рів'єр та ін. – вважають, що „мова – частина культури, тому мовну діяльність і невербальну поведінку слід розглядати разом, оскільки їхня сукупність становить „етнолінгвістичну ситуацію”. Прихильники Послідовники ж іншоїї позиціїнапрямую стверджують, що потрібно вивчати насамперед мовні повідомлення в культурному контексті (Т.О.Агапкіна, Л.Н. Виноградова, О.В.

Гура, Г.І. Кабакова, М.І. Толстой, С.М.ТолстаТолстая, Е.І.Зеленін та ін.). Так, В. М.Телія, М.І. Толстой, С.М. ТолстаТолстая, В.В. Усачова, Е.Г. Азимов, Є. Бартмінський та інші представники слов'янської етнолінгвістики займаються дослідженнями в сфері матеріальної й духовної культур різних етнографічних зон на загальнослов'янському тлі, дослідженнями локальних звичаїв і традицій слов'ян, первісних значень численних обрядів і звичаїв як вторинних семіотичних систем. Учені намагаються з'ясувати особливості відбиття первісного архаїчного мислення, працюючи над реконструкціями праслов'янських мовних форм, семантикою й символікою даних культурних фактів і артефактів, поєднуючи методи внутрішньої й зовнішньої реконструкції. (М.Харріс, К.Пайк на Заході, М.І.Толстой, С.М.Толста, Є.Бартмінський у слов'янській етнолінгвістиці). У слов'янській етнолінгвістиці вже сформувався два основні напрями – школа М.І. Толстого та школа Є.Бартмінського, позиції яких знайшли своє досить докладне відображення у двох фундаментальних оглядових працях – енциклопедіях „Слов'янські старожитності” [СД] і „Словник народних стереотипів і символів” [289]. У представників слов'янської етнолінгвістики школи М.І. Толстого етнолінгвістика поступово переросла у вивчення кодів традиційної народної культури на базі ідеї про кореляцію й структурний ізоморфізм мови й культури [216]. Визначення цих кодів, „визначення набору семіологічних засобів і символів у слов'янській культурній сфері, їхнє співвідношення і система, їхня спільність для слов'янського світу й локальні відмінності” становлять сутність „слов'янської семіології” [177, с. 25 – 26]. Якщо школа М.І. Толстого займається зіставленням усіх слов'янських традицій і реконструкцією праслаов'янського стану системи базових концептів народної духовної культури, то польський етнолінгвіст Є.Бартмінський зі своїми послідовниками працюють над дослідженням сучасної народної культури і народно-розмовної та фольклорної культури і діалектної некодифікованої мови, прагнучи реконструювати традиційну, або „наївну”, культурно- мовну картину світу та людини зокрема. Ця картина, „зафіксована мовою, фольклором, обрядами, є ключем до пізнання культури, наявності в ній певного ставлення до світу й своєї ментальності” [270Bartmiński, Tokarski 1986, с. 9; 10; див. також: Юдін 1998217, с. 69].

Основним, хоча й не єдиним джерелом культурних даних визнається природна мова в її народно-розмовній, повсякденній формі існування, якій відповідає мовна картина світу. Мовна картина світу, за Є.Бартмінським, – це сукупність суджень про властивості й способи існування об'єктів позамовної дійсності, суджень, які тією чи іншою мірою закріплені в мові, які містяться у значеннях слів чи на які ці значення натякають” [Bartmiński, Tokarski 1986, с. 72]. Цілком погоджуючись з такою думкою, не слід, однак, забувати, що, крім мови, ці дані можуть черпатися зі свідчень інших кодів традиційної культури, які вже не є предметом вивчення самої тільки лінгвістики.

Згідно з новими напрямками досліджень, окремо виділяються два інші аспекти етнолінгвістики – когнітивний (від лат. *cognitio* – пізнання) та комунікативний (від лат. *communicatio* – спілкування), коли антропологічна лінгвістика (один напрям етнолінгвістики) займається дослідженнями переважно

когнітивної проблематики, а лінгвістична антропологія (інший її напрям) – переважно комунікативною проблематикою (тут слід розрізняти два розуміння терміна „антропологія”: „антропологія” в західноєвропейській традиції, або „культурна антропологія” в американській лінгвістичній традиції, і „антропологія” в колишніх радянських та в деяких інших європейських країнах, під якою розуміється фізична антропологія, що займається вивченням походження й еволюції людини, а „культурна антропологія” розуміється як етнографія) [див., наприклад: 100; див. також огляд цих питань: 229; 216]. У нашому дослідженні ми розуміємо етнолінгвістику як напрям на стику етнографії та мовознавства, який розвинувся на межі ХІХ – ХХ століть у рамках так званої культурної антропології і предметом якого є всебічне дослідження мови й культури шляхом використання лінгвістичних, історичних, археологічних, етнографічних та деяких інших методів.

Ще від часів В. Гумбольдта і Ф. Боаса ведуться дискусії щодо універсальності і / або відносності способів представлення об’єктивної дійсності в мові. Зрозуміло, що з розвитком різних теорій у лінгвістиці розвинулися відповідні течії дослідження. Так, у сучасній етнолінгвістиці виділяються два напрями дослідження – „релятивістський” і „універсалістський”: 1) релятивістський – вивчення культурної й мовної специфіки в картині світу мовця (Ю.Д. Апресян, Н.Д. Арутюнова, А. Вежбицька, Т.В. Булигіна, О.Д. Шмельов, Є. С. Яковлева); 2) універсалістський – пошук універсальних властивостей лексики й граматики природних мов (А. Вежбицька та її послідовники). Представники релятивістського напрямку аналізують значення і вживання слів, які означають унікальні поняття, – слів, які не є типовими, характерними для концептуалізації світу в інших мовах або які хоч і співвідносяться з певними поняттями в інших мовах, але є по-своєму значущими власне для даної культури чи отримують у ній особливу конотацію або інтерпретацію [223; 21] (наприклад, укр. *свобода* і *воля*, *кривда* і *зло*, англ. *happy & lucky & merry*, порт. *superstição* і *abusão*). Прикладом досліджень універсалістського напрямку є праці А.Вежбицької, які присвячені принципам опису мовних значень і мета яких полягає у встановленні набору так званих „семантичних примітивів”, універсальних елементарних понять, властивих кожній мові й культурі, комбінуючи які, будь-яка мова може створювати нескінченну кількість конфігурацій, специфічних лише для даної мови й культури. В цьому випадку семантичні примітиви є тими лексичними універсалами, тими елементарними поняттями, які співвідносяться зі словом, що їх позначає, у будь-якій мові. Мовці різних етносів розуміють їх на інтуїтивному рівні, на основі таких семантичних примітивів можна будувати незліченну кількість складних мовних одиниць [24, с. 10 – 27].

Національно-мовна картина світу – об’єкт вивчення етнолінгвістики та лінгвокультурології – характеризується поєднанням лінгвального й культурного в єдине ціле мисленнєво-поняттєвої й діяльнісної поведінки людини, оскільки в основі світобачення й світорозуміння кожного етносу перебуває своя система значень, соціальних стереотипів, когнітивних схем і свідомість людини завжди етнічно зумовлена. Мовна картина світу – це національно-культурна специфіка

вербалізованого світосприйняття певним етносом світосприйняття явищ об’єктивного світу, а також тип мовної поведінки представників певного національного лінгвокультурного соціуму, який привертає до себе увагу, зокрема, при зіставленні з іншими національними лінгвокультурними соціумами. Вона формується як результат категоризації й концептуалізації індивідом / етносом / соціумом явищ позамовної дійсності, що відображає історичний, духовний, побутово-емпіричний досвід мовного колективу, пов’язаний з його культурними традиціями. У такому разі суб’єктом номінації є суб’єкт суб’єкту національної культури. За І.О.Зимньою, етносоціальний фактор виявляється в національно-етнічних особливостях способу формування та формулювання думки [Зимняя 1993:67, с. 51 – 58]. Очевидно, цей процес має неусвідомлюваний характер, оскільки сама система свідомості насамперед визначається „етнічними стереотипами поведінки” і не усвідомлюється кожним окремим носієм культури, тобто вона належить до „колективного несвідомого даного національно-лінгвокультурного соціуму”. [Красных 2002, с. 16]. За Н.В.Уфимцевою, саме ця визначена системність свідомості, або образ світу, впливає на поведінку членів суспільства і визначає її [див.: 94, с. 16]..

Аналізуючи національно-мовну картину світу крізь призму етнолінгвістики та лінгвокультурології, слід згадати ідеаційну теорію культури У.Гуденафа, одного із засновників „етносемантики”, або „нової етнографії”, який стверджував, що „культура – це не стільки матеріальне явище, яке складається з речей, людей, їхньої поведінки, це, швидше, організація цих складників у свідомості в певні моделі пізнання й інтерпретації світу” [Goodenough 1964, с. ; Amerukańska antropologia kognitywna: 13]. Пор. в У.Еко: „Культура (те, що вкладає в це слово антропологія) – це будь-яке природне явище, видозмінене людським втручанням, настільки сильне, щоб бути включеним у соціальний контекст” [Еко 2004, с. 45]. У центрі цієї теорії перебуває поняття „*пропріоспект*”, що означає суб’єктивний, особистий, створений на основі власного досвіду погляд на світ кожного індивідуума. Таке бачення є складником як когнітивної, так і перцептивної організації цього досвіду [Goodenough 1956, с.]. Найкращий шлях до знання, формування і формулювання понять та суджень, які є складниками когнітивного коду, тобто перебувають у стандартах культури, – це шлях дослідження досвіду мовців, де на особистий досвід нашаровується досвід соціуму, та національна емпірія, яка формує певні стереотипи національного мислення. Проте всі способи концептуалізації людьми природного й суспільного світу можна усвідомити лише через мову як засіб вираження вербальної інформації (за У.Гуденафом, мова – сукупність стандартів мовної поведінки).

Взаємозалежність мови й культури, система культурних стереотипів будь-якого народу, яка впорядковується за допомогою мови, несвідома побудова „реального світу” на мовній базі даних звичок певного етносу приводять до мовної диференціації та значущості принципів мовної поведінки лише для даного народу чи певної соціальної групи. „Дві різні мови, – як відзначав Е. Сепір, – ніколи не можуть бути настільки подібними, щоб їх можна було вважати засобом вираження однієї соціальної дійсності. Світи, в яких живуть

різноманітні суспільства, – це різні світи, а не той самий світ з різноманітними навішанаклеєними на нього етикетками” [149, с. 185 – 194 Сепір 1993, с.].

За даними національно-мовних картин світу можна вивчати когнітивні моделі оформлення певного народного менталітету, аналізувати національні стереотипи мислення, взаємозалежність мови й національної культури, обмеженої мовою цієї ж нації. Щодо принципу мовної відносності В. Гумбольдта / Е. Сепіра та Б. Уорфа, то так звана „картина світу” будь-кого із мовців залежить не тільки й не стільки від реального, об’єктивного світу, скільки, за О.Юдіним [[HYPERLINK "http://www.kapija@narod.ru" www.kapija@narod.ru](http://www.kapija@narod.ru)], від класифікаційної мережі, яку нав’язує цьому мовцеві мова з її граматикою та лексикою. Відповідно, при зіставленні двох або більше одноструктурних чи різноструктурних мов не можна не погодитися з тезою Б.Л. Уорфавиявляється, що людське пізнання світу повністю значною мірою визначається мовою і навіть „подібні фізичні явища дають змогу створити подібну картину світу лише за умови подібності або співвідносності мовних систем” [187, с. 174 – 176 Уорф 1960, с.]. Таким чином, розвиваючи цю ідею, можемо акцентувати на тому, що мовці, які розмовляють цілковито різними за граматичною будовою і лексичним складом мовами, бачать світ дещо по-різному. Не слід, однак, забувати, що, крім мови, ці дані можуть черпатися зі свідчень інших кодів традиційної культури, які вже не є предметом вивчення самої тільки лінгвістики.

Так, виділяємо, з одного боку, особисте й національне світосприйняття, трактування дійсності через призму особистого й національного (властивого лише певному етносу) розуміння певної системи мовних кодів і зразків, які й визначають способи усвідомлення природного й соціального світів, відображення можливих способів концептуалізації світу в культурно значущій діяльності з її аксіологічно оформленими моделями, а з іншого боку, – ментальні кореляти, певного роду концепти, поняття, образи предметів і явищ навколишньої дійсності, їхні якості та відношення й відповідні їм знаки мови культури, „в єдності їхньої „реальної” форми та символічного змісту” [Толстой 1995, с. 8], які властиві культурам.

Національно-мовна картина світу як єдина й неповторна з антропологічної точки зору сприймається як така, тому „на Землі існує стільки різних світів, скільки нараховується мов”, за радикальним представником етнолінгвістики К. Клакхоном, що й далі знаходимо в категоричному підході до розуміння мови в американських учених Д.Лі, Х.Хойджера, продовжувачів традиції Ф.Боаса та Б.Л. Уорфа. В одній із праць Д.Лі читаємо, що „член певного суспільства не лише кодифікує чуттєво сприйману дійсність за допомогою використання мови й характерної для його культури поведінки, співвіднесеної з певними зразками, але він лише тільки тоді може зрозуміти дійсність, коли вона представлена йому за посередництвом цього ж коду” [D.Lee 1979, с.]. Цей код устанавлюється й закріплюється в процесі спілкування, будучи результатом загальноприйнятих навичок мовлення; в момент встановлення коду „кожен мовець починає неминуче співвідносити ті самі значки з тими самими поняттями, комбінуючи їх згідно з визначеними правилами” [Соссюр 1997, с. 57; Rosiello 1965, с. ; Эко

2004, с. 74].

У представників слов'янської етнологістики, таких, як М.І. і С.М. Толсті, О.С.Герд, Є.Л.Березович, О.В.Юдін, етнолінгвістика поступово переросла у вивчення кодів традиційної народної культури на базі ідеї про кореляцію й структурний ізоморфізм мови й культури [Юдін 2004 [HYPERLINK "mailto:kapija@narod.ru"](mailto:kapija@narod.ru) kapija@narod.ru, Толстой 1979, 1982, 1983, 1995]. Визначення цих кодів, „визначення набору семіологічних засобів і символів у слов'янській культурній сфері, їхнє співвідношення і система, їхня спільність для слов'янського світу й локальні відмінності” становлять сутність „слов'янської семіології” [Толстой 1995, с. 25-26]. За О.В.Юдіним, зміст культурних комунікацій з самого початку імпліцитно перебуває в мовних стереотипах, певних зразках, або „шаблонах”, мовлення, а „образ світу носіїв конкретної культури зводиться до мови, диктату якої вони несвідомо підкоряються, що і є варіантом культурного релятивізму” [Юдин 2001: [HYPERLINK "mailto:kapija@narod.ru"](mailto:kapija@narod.ru) kapija@narod.ru], свого роду віхою у становленні й розвитку національно-мовної картини світу.

Ще від часів Боаса ведуть дискусії щодо універсальності і / або відносності способів представлення об'єктивної дійсності в мові. Зрозуміло, що з розвитком різних теорій у лінгвістиці розвинулися відповідні течії дослідження. Так, в етнолінгвістиці виділяють два напрями дослідження – „релятивістський” і „універсалістський”: 1) „релятивістський” – вивчення культурної й мовної специфіки в картині світу мовця (Ю.Д.Апресян, Н.Д.Арутюнова, А.Вежбицька, Т.В.Булигіна, О.Д.Шмельов, Є.С.Яковлева); 2) „універсалістський” – пошук універсальних властивостей лексики й граматики природних мов (А.Вежбицька та її послідовники). Представники релятивістського напрямку аналізують значення і вживання слів, які означають унікальні поняття, – слів, які не є типовими, характерними для концептуалізації світу в інших мовах або які хоч і співвідносяться з певними поняттями в інших мовах, але є по-своєму значущими власне для даної культури чи отримують у ній особливу конотацію або інтерпретацію [Яковлева 1994, с. ; 1995; Булигіна, Шмелев 1997, с.] (наприклад, укр. *свобода* і *воля*, *кривда* і *зло*, англ. *happy & lucky & merry*, порт. *superstição e abuso*). Прикладом досліджень універсалістського напрямку вважають праці А.Вежбицької, які присвячені принципам опису мовних значень і мета яких полягає у встановленні набору так званих „семантичних примітивів”, універсальних елементарних понять, властивих кожній мові й культурі, комбінуючи які, будь-яка мова може створювати нескінченну кількість конфігурацій, специфічних лише для даної мови й культури. В цьому випадку семантичні примітиви є тими лексичними універсаліями, тими елементарними поняттями, які співвідносяться зі словом, що їх позначає, у будь-якій мові. Мовці різних етносів розуміють їх на інтуїтивному рівні, на основі таких семантичних примітивів можна будувати незліченну кількість складних мовних одиниць [Вежбицкая 1997, с.].

Таким чином, національно-мовну картину світу можна охарактеризувати, з одного боку, як універсальний щодо структури комунікації, її процесу та факторів впливу на неї, а з другого, – як своєрідний, унікальний через

національну специфіку мови й культури феномени національного ментально-лінгвального комплексу. Зміст культурних комунікацій з самого початку імпліцитно перебуває в мовних стереотипах, певних зразках, або „шаблонах”, мовлення, а „образ світу носіїв конкретної культури зводиться до мови, диктату якої вони несвідомо підкоряються, що і є варіантом культурного релятивізму” [216], свого роду віхою у становленні й розвитку національно-мовної картини світу. За словами Є.Ф. Тарасова, „основна причина непорозуміння при міжкультурному спілкуванні полягає не у відмінності мов [...], а в розбіжності національних свідомостей комунікантів” [Тарасов 2004:168, с. 2 – 1].

Мова „відбиває етнокультурні, народно-психологічні й міфологічні уявлення та переживання, тобто менталітет етносу як національну специфіку людського світосприйняття” [Жайвор.:59, с. 49]. Тому особливий інтерес для вивчення особливостей світобачення народу – носія мови становить сфера номінацій, пов’язаних з різноманітними формами обрядовості.

1.2. Лексико-фразеологічна номінація як об’єкт зіставних досліджень

Вивчення номінації у плані розрізнення позначення (денотації) і значення (сигніфікації) слів визначило два різних підходи до семантичного плану мовних одиниць і мови загалом – ономасіологічний та семасіологічний. Ономасіологічний підхід розглядає зміст мовних одиниць з боку його предметно-поняттєвої спрямованості, тобто „співвіднесеності мовних одиниць з позамовним предметним рядом як засобу позначення, найменування останнього”, а семасіологічний – з боку формування внутрішньосистемних значенностей і механізму семантичного розширення слів і словосполучень [Уфимцева, Азнаурова, Кубрякова, Телия 1977, с.19]. Мовна картина світу відображається в таких формах, що співвідносяться як з логічним, так і з чуттєвим пізнанням світу. Позначуваний словесним знаком предмет (матеріальний денотат), уявлення про нього (ідеальний денотат) і поняття про клас цих предметів (сигніфікат) протиставляються один одному, належачи до спільної основи [Уфимцева, Азнаурова, Кубрякова, Телия 1977, с. 31]. При творенні номінативних одиниць відбувається взаємодія між трьома сутностями, перша з яких – те, що іменується, сфера денотації, реальний світ разом з психічною діяльністю людини; друга – образ компонента дійсності, його поняттєва сфера, поняттєво-мовна форма відображення об’єктивної дійсності, сфера сигніфікації, а третя – ім’я в звуковому або графічному вияві.

Вибір ознаки мотивації назви в актах номінації є досить довільним, що особливо увиразнюється, як відомо, при міжмовному зіставленні найменувань тих самих понять [див. опис таких випадків, наприклад: Манакин, с. 122 – 149; Гудаевичус, с. 196 – 202]. Як відзначають дослідники, „якби назва речі зумовлювалася тільки природою останньої, вона була б тією самою як у просторі (в різних мовах, у діалектах однієї мови), так і в часі” [Таран. Мотив., с. 383]. Так

, в англ. *linen* ‘білизна’, *underwear* ‘спідня білизна’, *table-linen* ‘столова білизна’, *bed-clothes* ‘постільна білизна’ основною ознакою мотивації виступає функція білизни, в укр. *білизна* – спочатку тільки її білий колір, у порт. *lenço* ‘носова хустка’, *lençol* ‘простирадло’, *lençol de banho* ‘банне (мохнате) простирадло’, *roupa interior* ‘спідня білизна’, *roupa branca de cama* ‘постільна білизна’, *enxoval de criança* ‘дитяча білизна’ – функція та колір. Якщо універсальним елементом номінації виступає більш чи менш об’єктивне відображення в сигніфікаті слова тих чи інших якостей і властивостей предметів (денотатів), то вибір ознаки мотивації найменування, яка разом з пов’язаними з нею асоціаціями видається важливою для того чи іншого мовного соціуму, створює своєрідну картину певної мови, мовну картину світу, з властивим лише їй поданням конкретних явищ і подій (національна картина світу).

Крім того, „відображення при номінації не тільки елементів об’єктивної дійсності, але й прагматичного, суб’єктивного ставлення мовців створює експресивне забарвлення мовних одиниць за рахунок особливо суб’єктивно-модального компонента значення” [Телия, Номинация, с. 336]. Тому самому об’єктові в різних мовних соціумах можуть приписуватися дуже відмінні, навіть повністю протилежні кваліфікативні (конотативні) характеристики. Позитивна або негативна оцінка, закріплена в певному мовному колективі, за тими чи іншими номінативними одиницями, залежить, зокрема, від відповідних критеріїв моралі, які мають історичний характер і змінюються разом із устроєм суспільства. Пор. англ. *woman of the world* (букв. ‘жінка світу’) – 1. ‘умудрена досвідом жінка’; 2. ‘світська жінка’; 3. заст. ‘заміжня жінка’ [EUD II, с. 693; АУФС, с. 1023; LDCE, с. 1654; OALD, с. 1377] і порт. *mulher do mundo* (букв. ‘жінка світу’) – ‘повія’ [DLP, с. 1377; ND, с. 7192]. Таким чином, виникнення стилістично маркованих одиниць значною мірою залежать від епохи, соціальних і суспільних норм поведінки. „Експресивно-стилістичне забарвлення слова – це не забарвлення слова як звукового комплексу, а та призма, крізь яку сприймається „смісл”, пов’язаний з даним звуковим комплексом” [Шмелев 1964, с. 111].

Таким чином, на основі універсального закону номінації – якомога адекватнішого відображення об’єктивних якостей і властивостей предметів (денотатів) у сигніфікаті слова – можливе більш чи менш адекватне позначення предметів і явищ навколишньої дійсності шляхом співвіднесення тієї чи іншої ознаки, зафіксованої в сигніфікаті слова, з тими самими предметами.

Сфера найменувань явищ традиційної духовної культури є одним з основних, частотних і порівняно малозмінних шарів лексико-фразеологічної системи мов. Ця сфера належить до фонові лексики, тобто лексики з національно-культурним асоціативним ореолом. Вона настільки консервативна, що становить сприятливий матеріал для комплексного, детального і різнобічного дослідження номінативного фонду мови (мов) у його синхронії та діахронії. Узагальнення найсуттєвіших особливостей і зв’язків явищ традиційної духовної культури як певної частини екстралінгвальної дійсності є певним моделюванням змістової сторони ОН досліджуваного циклу. Таким чином, своєрідне абстрагування ритуально маркованої лексики сегментує континуум

навколишнього світу й організовує лексико-семантичну систему мови у вигляді „польового й ареального семантичного простору” [Тищенко 1991, с.], в межах якого розміщені виокремлені мікросистеми. Такі мікроблоки семантичного простору об’єднані спільною сигніфікативною основою. Системне осмислення обрядової лексики передбачає розуміння її як відносно замкнутого лексико-семантичного об’єднання, яке характеризується внутрішньою єдністю структури, з одного боку, а з іншого, – своєрідністю й національним колоритом обрядово-ритуальних традицій. За С.М.Толстою, культурна лексика підпорядковується властивим певній мові закономірностям формальної і семантичної організації лексики, способам номінації, правилам співвідношення з іншими одиницями і підсистемами словника [Толстая -89, с. 216]. Найменуванням обрядового циклу, в тому числі й весільного, притаманний набір своїх ознак, характерних для культурної й фольклорної лексики, зокрема синонімічність, обрядовий символізм і метафоризм [Ларина, с. 216].

У теорії контрастивних лінгвістичних досліджень [див., зокрема: Будагов-71: с. 78 – 85; Гак-83: с. 218; Гудавичюс; Жлуктенко; Кочерган-06: с. 294 – 310; Бублейник та ін.] давно вже стало аксіомою, що міжмовні порівняння номінативних одиниць та лексико-семантичних явищ не повинні ґрунтуватися на зіставленні ізольованих ознак незалежно відібраних фрагментів номінативних фондів певних мов, а мають проводитися шляхом їх моделювання в окремі мікро- і макросистеми – синонімічні, антонімічні, гіперо-гіпонімічні ряди і групи та лексико-семантичні групи і поля. Основним у зіставних лексико-семантичних дослідженнях має бути принцип системності. Тільки таким шляхом можна досягти більш-менш адекватного розуміння спільних / відмінних ознак у національно-мовних картинах зіставляваних мов – з визначенням відношень включення, перетину та безеквівалентності (номінативних лакун) одиниць зіставлення, їхніх спільних / відмінних культурних конотацій.

Ми пропонуємо таку характеристику ОН досліджуваного весільного циклу згідно з їхнім характером і типами відповідників на двох рівнях – внутрішньомовному й міжмовному:

1) на міжмовному рівні:

а) безеквівалентна ОН – атипологічне найменування в зіставляваних мовах, що виникає на основі номінативної невираженості об’єктивної реалії, поняття й концептообразу і притаманне лише даній мові в даному типологічному зіставленні;

б) культурний еквівалент – відповідне лексичне найменування з різними мотиваційними ознаками в його основі у трьох зіставляваних мовах, співвіднесене з обрядовим денотатом; такі ОН утворюються за однаковими мотиваційними моделями;

в) національно-культурний відповідник – фразово-структурована ОН з однаковим лексичним фоном, проте з різним ритуально-обрядовим функціонуванням;

г) національно-культурний аналог – фразово-структурована ОН або ОФ, наділена аналогічним у трьох зіставляваних мовах сигніфікативним навантаженням, яка, проте, розрізняється в цих мовах образно-символічною

співвіднесеністю;

г) культурно-семантичний відповідник – культурно-маркована ОН, яка збігається і за формою, і за змістом у зіставлюваних мовах (V+N, V+N+N, Adj.+N, V+Adj.+N і под.);

д) культурно-семантичний аналог – культурно-забарвлена ОН з аналогічним у зіставлюваних мовах сигніфікатом, але іншим формальним утворенням;

на внутрішньомовному рівні:

а) повні відповідники – ОН, які характеризуються повним збігом форми й змісту та співвіднесенням зі спільним обрядовим денотатом;

б) неповні відповідники, які, в свою чергу, можна поділити на:

– неповні аналоги – ОН зі спільним денотатом, але повністю відмінними формою або змістом;

– часткові аналоги – ОН зі спільним денотатом і сигніфікатом, але розширеною „семантичною амплітудою” у функціонально-обрядовому плані в одній із зіставлюваних мов і відсутністю обрядового навантаження в інших.

Наприклад, ОФ *в’язати вузол* ‘одружуватися; поєднувати долі’ в українській мові, *to tie the knot* ‘одружуватися; поєднувати долі у шлюбі’ в англійській мові й *atar o nó, dar o (sagrado) nó* ‘одружуватися; поєднувати долі’ в португальській мові є культурно-семантичними відповідниками на міжмовному рівні й повними відповідниками на внутрішньомовному рівні. Якщо зіставити ОН *мітла* в українській мові, *a broom, a broomstick, to jump over the broomstick* в англійській та *uma vassoura, o cabo de vassoura* в португальській [DIP, с.106] мовах, то шляхом зіставного аналізу отримаємо, що наведені ОН в українській і англійській мовах є культурно-семантичними аналогами на міжмовному рівні, оскільки вони є культурно-забарвленими ОН з аналогічним сигніфікатом самої лексичної одиниці, з ідентичним їхнім використанням в обрядовому плані, але іншими формальними утвореннями. Якщо в українській мові ОН *мітла* позначає весільну ряджену бабу, то в англійській мові *to jump over the broomstick* – одруження без шлюбного обряду [АУФС, с. 559], а в португальській мові обрядове значення повністю відсутнє. На внутрішньомовному рівні ці англ. й укр. ОН є частковими аналогами.

Значення внутрішньої форми слова при зіставному дослідженні обрядових номінатемномінації

Основні мотиваційні ознаки номінації слід шукати в обрядовому коді, елементи якого розкриватимуть співвіднесеність історично зумовлених мовних одиниць, їхню поєднуваність у комбіновані семантико-граматичні конструкції та їхнє вживання для декодування мовцями вербальної й невербальної інформації.

Під обрядовою номінатемою весільного циклу (ОН) розуміється лексична одиниця або номінативне (фразеологічне) словосполучення, або паремія – це переважно іменникові, прикметникові та дієслівні конструкції, які вживаються на позначення перебігу подій та явищ шлюбно-весільних ритуалів, актантів дій і атрибутики цих дій у їх різному часовому зрізі та локальності. Під обрядодією

розуміється дія, яка впродовж тривалого періоду часу й відповідно до окремих локальних поясів практикувалася для проведення певних визначених традиційно-ритуальних комплексів обряду. Це особлива дія, структура обряду якої є чітко встановленою і визначеною на полотні часу й місця. Ця дія циклічна за своєю природою, стабільна, проте здатна частково (незначною мірою) модифікуватися під впливом певних соціальних умов.

Оскільки мотивація полегшує народження слова та запам'ятовування й розпізнання його змісту, то завдяки їй у мові закріплюються зв'язки та наявні в мовців асоціації про названі явища об'єктивної дійсності. Проте мотивація назви, як відомо, не завжди повністю збігається з її значенням, вона відображає лише одну з розпізнавальних ознак денотата, а не цілісну сукупність його найсуттєвіших закріплених у значенні ознак. У такому разі мотивація стає надлишковою, оскільки назва набуває статусу сигніфікату, який є звичним для мовців і з часом закріплюється в певному мовному середовищі. У мові постійно спостерігаємо боротьбу мотивованості мовного знака з його довільністю.

В основі як традиційних, так і новітніх підходів до дослідження номінації обрядовості лежить спільний пошук мотивації змісту номінативами, її пояснення через архетипи дійсності, аналіз її як елемента вторинних семіотичних систем. Обряд як одна з підсубстанцій вторинних семіотичних систем пояснюється не лише як соціально-побутове явище або набір етнографічних побутових елементів, пов'язаних між собою певною атрибутикою, актантами і функціями, але також як одна зі сходинок певної ієрархічної структури, досить складної за своєю композицією і функціонуванням. З точки зору культурології, обряд – це певний набір дій, які постійно відбуваються в чітко встановлений час згідно з установленим способом, особливо як частина релігійної чи іншої церемонії [OALD 1995, с. 1015]. Структурно-типологічний аналіз обрядовості розцінює обряд як складне соціально-побутове явище, до складу якого входять обрядові елементи, функції яких визначають його структуру або групу; метою такого підходу є виявлення інваріантного комплексу обрядодій у синхронії та реконструкція первинних семантичних етимонів обряду в діахронії [Колева 1971, с. 40, 49]. З лінгвістичної точки зору, перенесення акценту з етнографічної сфери обряду на його лексичну, номінативну, сферу мотивується тим, що саме обрядовий знак виступає носієм семантики обряду, його вербалізованим кодом у лінгвальній дійсності. Виходячи з того, що, за М.І. Толстим, знакова функція предмета в обряді виражається реалемно (предметно), акціонально (за дією) і вербально (за мовленням) (М.І. Толстой) [див. про це: Тищ. 172, с. 35], ми розуміємо, що обрядовий знак – це свого роду словесне позначення обрядової дії або її частини предметно-функціонального, агентивного або атрибутивного корпусів, поняттєвий і вербальний код обрядової дійсності, сукупність вербальних (номінативами, фраземи) і невербальних (предметні символи, різновиди ритуальної поведінки) компонентів, вмістище архетипних символів, що разом утворює нерозривну цілісність обряду і дає змогу трактувати його не ізольовано, а в цілісному етнокультурному плані. Обрядовий знак досліджується в сучасних етнолінгвістичних працях М.І. Толстого, С.М. Толстої, О.Б. Страхова, Л.Н.Виноградової, О.В. Гури, О.Є.

Любицької, Н.С. Шапарової та ін. [див. огляд: Тищенко-2000:172, с. 35]. Знакова функція обрядового знака визначається природою знака взагалі. Семіотична природа мови та культури як знакової системи завжди зумовлює й обрядову термінологію. За належністю обрядового знака в мові і культурі, він, з одного боку, підпорядковується властивим даній мові закономірностям формальної та лексичної організації, правилам співвідношення з іншими одиницями і підсистемами словника, а з іншого, – корелює з елементами семіотичної мови культури – акціональним, предметним, актантним, локативним, темпоральним [Толстая 1989:174, с. 216; Тищенко 2000:172, с. 36]. Проте для адекватного розуміння самого лінгвогносеологічного процесу номінації елементів обрядовості слід мати на увазі, що спершу звичаї та обряди були не символом, а конкретним поняттям, живою дією. Однак з плином часу побут етносу, за якого утворилися ці поняття, і такий спосіб дій, що були першоосновою номінації, зазнають певних радикальних чи поступових змін. За К.Д. Кавелінім, попереднє уявлення стає тоді освяченим повір'ям, а сам спосіб виконання дій – обрядом [72, с. 10 – 11]. Цілком природно, що вихідний зміст того чи іншого поняття повністю або частково втрачається зі зміною умов життя (соціальних, економічних, політичних), хоча народ продовжує дотримуватися тих усталених норм поведінки, не завжди розуміючи їхню сутність. У такому разі їм поступово надається певне значення або конотація, що відповідає новому способу життя і мислення. Так утворюється відмінність між першим змістом факту і його тлумаченням у народі [див. огляд праць цього дослідника в: НЭС: т. 20, ст. 270:163, с. 50]. К.Д. Кавелін наголошує, що при вивченні народних обрядів, вірувань і звичаїв потрібно шукати в їхній основі безпосередній, прямий, буквальный зміст, тобто те, що лінгвісти пізніше назвали внутрішньою формою (слова-назви). Для прикладу візьмімо незамінний атрибут весільного обряду – палицю – і сам ритуал приходу старостів з нею: старости з палицею приходять до дому дівчини і ведуть розмову з батьками, ніби вони зовсім не знають один одного (семантична опозиція 'свої /– чужі'). Вони говорять про куницю чи лисицю, яку нібито їхні собаки загнали до них у двір, і питають, чи батьки не бачили її; вони прикидаються купцями з далеких країн, що шукають добротного товару (в Україні), приходять до хати і розпитують про погоду, чи не буде дощу, що застане їх у дорозі (в Британії та Португалії). Ці дії, тепер символічні, колись були справжніми фактами повсякденного життя, а нині втратили свій початковий зміст – так само, як палиця не має свого символізму в обряді сучасного сватання. Отже, важливим, якщо не найголовнішим, моментом мотивації найменування обряду як мовного знака є інтерпретація самого обряду як культурного знака, яка базується на аналізі способу найменування та самої культурної мотивації терміна [пор.: Толстой 1995:177, с. 22]. Ще одним яскравим прикладом десемантизації обряду та його мовного позначення в бік символізації, пов'язаним з аксіологічною бінарною опозицією 'добре /– погане', а саме з ідеєю ритуального биття (див. про це в 3.2.4), виступають такі обрядові номінативи сімейного характеру в українській, англійській та португальській мовах, як укр. *розбивати кашу* – ОН на позначення звичаю розбивати горщик з кашею, якою частують гостей на хрестинах, а вони, в свою чергу, платять за це

пожертвами для дитини, породіллі чи баби-повитухи; *биття горняти* – ОН на позначення обряду биття горняти дружбою, коли поїзд молодого вирушає до хати молодої і мати нареченої виходить з вівсом, свяченою водою у горнятку, майбутній зять удає, начебто п’є її, а сам кидає горщик через голову, дружка в цей час намагається розбити це горня на льоту, що при удачі символізує щасливе життя молодої пари; англ. *good beating* – ритуал побиття нареченої нареченим перед статевим актом, коли він декілька разів символічно ударяє її; англ. *shoe-beating* – батько нареченої знімає старого черевика й передає його нареченому, який у свою чергу тричі символічно ударяє ним наречену по голові, що символізує перехід дівчини з-під батькової влади та опіки в руки нареченого; пор. . подібний ритуал побиття у весільній обрядовості українців, коли батько нареченої дає батога нареченому і останній ударяє ним тричі ударяє ним під час обрядодії з „діжею” [Чуб., с. 170 – 175]; пор. нім. *Polterabend* – неофіційна вечірка, депід час якої розбивають вдрізки тарілки, блюда і т.д., вважаючи, що розбиті шматочки принесуть щастя молодій; порт. *quebrar a solidão da hora* (букв. ‘розбити самотність години’) – ОН на позначення певного ритуалу залицяння на перших порах, коли хлопець з дівчиною лише обмінювалися листами й не більше того; *bater à porta do futuro sogro* (букв. ‘битися у двері майбутнього тестя’) – ОН на позначення обряду заручин; *quebrar da lua* (букв. ‘розбити місяць’) – ОН на позначення ритуалу жартівливого характеру, коли молодим у спальні залишали заведені будильники під ліжком, під білизною, щоб розвеселити їх у шлюбну ніч. У деяких прикладах зустрічаємо синтез атрибуту обрядового знака й дії – сам акт побиття і його знаряддя (нагайка або черевик), яким, за народними віруваннями, приписується магічний смисл: у цих обрядодіях міститься первинна ідея „родючості”, „народження” [Толстой 1995:177, с. 66 – 67]. В інших обрядодіях при битті посуду на весіллі чи похороні (укр., англ., порт. ОН) мається на увазі вигнання нечистої сили, демонічних духів, знищення негативної енергії – як символіка чогось розбитого, нецілого, відокремленого. Таку ж внутрішню форму простежуємо у прикладах з передвесільним актом биття, перебиванням рук на знак згоди під час заручин, весільних договорів, а також у ритуальній грі биття лубка в поховальному кодї (за спостереженнями П. Чубинського, В. Гнатюка, Ф. Вовка, З.Кузелі) [див.: Тищенко172, с. 37].

Таким чином, дослідження у сфері контрастивної етносемантики вказують на доцільність інтерпретації внутрішньої форми обрядового знака як інструмента зіставного аналізу всієї лексико-семантичної системи мови, зіставлення і виявлення характеру номінації, її мотивації, а також аналізу способів позначення в різноструктурних мовах, вияву і типологізації ізоморфних і аломорфних ознак обрядових кодів, вивчення міжмовних універсалій міжобрядового континууму. О.В. Тищенко підкреслює, що для контрастивної лексичної семантики, яка орієнтується на з’ясувз’ясування формально-семантичних розбіжностей ОН, важливими є такі аспекти, як характер мотивації обрядових позначень, їхня співвіднесеність з екстралінгвальним планом обряду, можливість відтворити первинну мотиваційну ознаку та способи кодування того самого культурного змісту або, навпаки, з’ясувз’ясування семантично відмінних ОН з ідентичною чи

подібною формою вираження [Тищенко 2000:172, с. 38].

Внутрішня форма та її співвідношення з компонентами семантичної структури слова – це є тією універсально-мовною категорією, яка є основною складовою ланкою процесу номінації в системі мови. Незважаючи на багату традицію вивчення внутрішньої форми слова (ще від В. фон Гумбольдта та О.О. Потебні), дослідники поки що не дійшли єдності щодо розуміння цього поняття [див. огляд різних концепцій внутрішньої форми, зокрема: Русан.143, с. 14 – 27; Снитко:159, с. 6 – 15; Голянич:43, с. 5 – 716]. За одним із найбільших прийнятих трактувань цього терміна, до якого приєднуємося й ми, внутрішня форма слова і назви в цілому – це „мотивована ознака, покладена в основу назви предмета, явища” [Плотников:125, с. 115]; „мотивувальна ознака слова як назви та один із способів мотивації його лексичного значення..., що з різним ступенем виразності розпізнаються в межах морфонологічного складу його основи ... або тільки асоціативно-семантичної структури його значення” [Таран.165, с. 84] (дослідники пропонують розмежовувати при цьому поняття внутрішньої форми як живої ознаки номінації, яка усвідомлюється носіями мови, і етимології слова як його забутої мотивації [Варина:23, с. 243]).

Внутрішня форма назви є одним з еталонів міжмовного зіставлення, певною інваріантною структурою, спираючись на яку, можна здійснювати системно-структурне моделювання слів, лексико-семантичних груп та асоціативно-дериваційних гнізд у межах зіставлених мов. В.М. Русанівський виділяє чотири явища в різних випадках зв’язку зовнішньої і внутрішньої форм слова при міжмовному зіставленні: 1) спільність внутрішньої і зовнішньої форм при різному формальному вираженні, пор.: укр. *вуріз* і нім. *Ausschnitt*; 2) відмінність і зовнішньої, і внутрішньої форм слова з однаковим значенням, пор.: укр. *чужина* і нім. *Ausland* букв. ‘зовнішня земля (країна)’; укр. *зошит* (від *шити*) і ч. *pisanka* (від заст. *pisat* ‘писати’); 3) відмінність внутрішньої форми у слів з тотожною зовнішньою формою, пор.: укр. *месляр* (від *месати*) і нім. *Tischler* (від *Tisch* ‘стіл’); 4) спільність внутрішньої форми у слів з відмінною зовнішньою формою, пор.: рос. *моряк* і англ. *seaman*, нім. *Seemann* [Русан.143, с. 17 – 18]. Відносно об’єктивний характер внутрішньої форми вказує на першочергову вагомість вибору ознак мотивації елементів дійсності для організації всієї лексичної системи мови, а всі розбіжності в лексичних системах двох мов залежать від тих ознак, за якими носії мови класифікують та іменують предмети й факти позамовної дійсності [Гак 1998:34, с. 16].

Так, наприклад, в обрядовій весільній лексиці назва обряду *калачини*, *покалачини* має безпосередній словотвірний зв’язок з назвою різновиду весільного хліба – *калачем* (саме з цим хлібом, як особливим атрибутом, відбувалося прийняття сватів у хаті молодого через місяць після одруження); англ. ОН пологового циклу *saltgiving* – ритуал давання солі немовляті (*to give salt*) – пов’язується з обрядодією вкладання солі в рот немовляти відразу ж після народження з метою його захисту від сторонніх сил; укр. ОН *чоботоносини* пов’язується словотвірно пов’язується з обрядодією *носити чоботи*, коли на дівич-вечорі обдаровані гості надівали чоботи й танцювали в них; англ. ОН *blackening* (від *blacken* – букв. ‘чорнити – фарбувати, вимашувати

в чорний колір') – передвесільний обряд обмазування молодого (нареченого роздягали наголо, незважаючи на пору року, і вимазували патокою, обсипали мукою і пір'ям, після чого він був змушений прогулюватися так вулицями міста).

У випадках прозорої внутрішньої форми, яка безпосередньо виводиться разом із значенням зі складників слова – морфем, ОН співвідносяться з різними сферами обряду, і ці назвиїх, відповідно до положень когнітивної семантики, можна поділити на такі групи [див.: Тищенко 2000:172, с. 42 – 43]:

1) акціональна сфера обряду, що мотивується виконуваною суб'єктом обрядовою дією: наприклад, укр. *заводи, заводини* 'заручини' (під час обряду перед тим, як посадити молодих за стіл, староста або старший дружок обводить молоду пару тричі навколо столу), *оглядини, обзорини, розглядини* – обряд сватання (цей обряд включає огляд господарства і вивідування інформації про весільний поїзд, кількість весільних подарунків і т.д.), *заручини, рукодаїни, руковини* – обряд сватання (обряд поєднання рук молодих), *торочини* – вечір у п'ятницю перед весіллям (обряд торочення рушників і благословення заручин); англ. *weetin' the heed o' the bairn* (букв. 'намочування голови дитини') – обряд при хрещенні дитини, який, за народним повір'ям, приносив удачу й щастя, *feet washin* (букв. 'миття стоп') – один із весільних обрядів, мотив якого полягав у нерозривності священного шлюбу; порт. *pedia a bênção* 'благословення' (обряд у хаті нареченої, коли молоді просять батьківського благословення, а також обов'язково благословення хрещених батьків до шлюбу), *pedir a mão da rapariga* 'заручини' (букв. 'просити руки дівчини'), *receber o namorado* 'заручини' (букв. 'приймати нареченого в хаті дівчини');

2) агентивна сфера, яка співвідноситься з виконавцем або носієм дії: укр. *бранський староста* 'представник роду нареченого, що приходить сватати дівчину', *запорожці* 'непрошені весільні гості', *баба-новитуха, бабка* 'жінка, що приймає пологи'; англ. *bride* 'наречена', *bridegroom, groom* 'наречений', *best man* 'дружок, старший боярин', *Maid of Honour* 'перша дружка'; порт. *menina de flores* 'дівчина з квітами' (обряд посипання пелюсток троянд чи інших квітів перед молодою парою по закінченні обряду вінчання), *madrinha* 'хрещена мати' і т.д.;

3) реалемна сфера, що підрозподіляється на:

а) реалемно-функціональну сферу (мотивація імені – від назви предмета, який служить для виконання ритуальної дії або на який спрямовується ця дія, місце виконання дії): укр. *лежень, стульник, короваєць* 'різновид весільного хліба' (функція його полягала в приготуванні постелі молодим, цей хліб розміщували в їх узголів'ї постелі), *вильце, гільце* 'весільне деревце, яке прикрашають на дівич-вечорі'; англ. *dowry* 'посаг', *menye-cogs, cog-gilt-cogs* 'весільні кубки' і 'кубки на особливих покритих позолотою весільних столах, за якими могли сидіти лише 24 гості'; порт. *arco, mastro* 'прохід у воротах біля хати нареченої/ого', коли в дворі нареченої будували арку з соснових гілок, а у нареченого – щоглу, яка слугувала не лише прикрасою двору, а й мала характер фалічної символіки, що сягає уявлень романців про фізичну й сексуальну силу нареченого.

В українській мові також маємо ОН *калач(ш)ниця* ‘жінка, що пекла калачі’, *старша калач(ш)ниця* [Шевч.209, с. 98 – 99] – від *калач* ‘різновид українського хліба’; *коровайниця* ‘жінка, що виготовляє коровай’, *старша коровайниця*, *перша коровайниця* [Чуб., с. 230; Шевч.209, с. 99; Ром.142, с. 29] – від *коровай* ‘різновид українського хліба’ (означення *старший* і *перший* уживалися для позначення жінок, які порядкували й розпоряджалися під час весільних обрядодій). Укр. ОН *присваха* й *прошак* ‘жінка (мати, братова дружина), яка разом з нареченою й старшою друшкою йде скликати сусідів на весілля’, *прошак* і ‘особа, яка запрошує гостей на весілля’ [Онишк., II, с. 157; Гол., III, с. 400; Шевч.209, с. 101], *пропивальник* ‘сват, рідше гість, що „пропиває” молоду’ [Тищ.171, с. 68; Шевч. 209, с. 101] – від *пропивати* ‘завершати сватання розпиванням алкогольних напоїв’ [СУМ VIII, с. 253] також належать до цієї реалемно-функціональної сфери, оскільки мотиваційною ознакою тут виступає саме функція виконання певних обрядодій;

б) реалемно-асоціативну сферу, яка ґрунтується на постійних зв’язках між обрядовими предметами (за О.В.Тищенком, реалемно-асоціативний план обряду переважно зумовлюється метонімічними асоціаціями [Тищенко 2000:172, с. 42], коли предмет, пов’язаний з обрядом, переходить у сам обряд): так, укр. ОН *рушники* – як атрибут весілля у прямому значенні та заручини в переносному, *розхідний борщ* – страва у прямому значенні та прийняття в домі молодого після весілля в переносному значенні (один з обрядів завершення весільного циклу), *помело* – палиця з прив’язаним до неї на кінці пучком хвойних гілок, ганчірок і т.ін. для вимітання попелу з печей, прочищення димоходів (у прямому значенні) та сам процес вимітання печі перед випіканням короваю, що виконувався хлопцем з густим, пишним волоссям (яке своїм виглядом мало нагадувати мітлу); англ. *marryin’ o’ the folk, back feast, back treat* ‘вечірка подяки’ (у прямому значенні – пригощання зі стравами, які готує дружка з друзями через один або два місяці після весілля як подяка за пригощання, надане їм нареченою та її сім’єю, а в переносному – сам процес гуляння, що буквально означає ‘народне одруження’); порт. *banhos* ‘рушники’ і сам процес оголошування імен заручених у церкві до шлюбного тижня, *sopa de reste* ‘післявесільний обід’ і домовленість обох сторін щодо подальшого життя новоодружених (букв. ‘суп із залишків весільної їжі’).

Безеквівалентною ОН виступає укр. *мойсеєва* ‘старша коровайниця / калачниця’ [Чуб., с. 238] – субстантивований присвійний прикметник від імені людини, що, за біблійним переказом, очолювала вихід єврейського народу з-під єгипетської влади до землі обітованої. Отже, ця ОН свідчить про зв’язок зв’язок з людиною, яка очолювала рід нареченої/ого. Досить часто в ролі старшої коровайниці виступала саме дружина старости.

При позначенні певних весільних чинів (наприклад, укр. *бранський староста, дівоснуб, сватач, свацак, просатар, світилки, свашки, дружби*, англ. *wedding-man, bride, groom, best man, maid*, порт. *noivo, noiva, testemunho*) бачимо, що більшість компонентів окремих українських синонімічних парадигм праслов’янськості походження виражається експліцитно, що не протестується у низці відповідних обрядових назв англійської і португальської

мов, проте внутрішня форма ОН усіх трьох зіставлених мов чітко пов'язані з відповідними обрядовими концептами і протиставленнями: це мотиви обміну та дарів, що простежуються у протиставленні 'брати / давати', протиставлення 'своїх / чужих', що реалізується демонстрацією ворожості двох весільних родів, моментами домовленості про шлюб і взаємної згоди і тощо.

Отже, під внутрішньою формою ОН (ОФ) ми розуміємо механізм об'єктивної національно-культурної семантичної структури мовного знака як наявності словотвірної й функціонально узгодженої між собою ознаки мотивації з подібним чи відмінним обрядовим значенням. У випадках прозорої мотивації внутрішня форма виступає важливим інструментом моделювання синонімічних відношень і словотвірних гнізд, шарів культурної інформації, втіленої в семантиці обрядового знака, ґрунтуючись на наборі архаїчних бінарних опозицій 'добре /– погане', 'свій –/ чужий', 'щастя –/ нещастя' і концептів – таких, як „Доля”, „Шлях”, „Рух”, пов'язаних з ідеєю вічності, нескінченності або кола у трьох зіставлених мовах.

Говорячи про внутрішню форму слів (назв) у площині національно-мовних картин світу, слід обов'язково мати на увазі, що не можна вбачати прямої кореляції між тією чи іншою внутрішньою формою певних слів і відповідними особливостями світосприйняття носіїв конкретної мови [пор.: Кочерган 91, с. 336 – 337]. Мова, як відомо, – це зовсім не дзеркальне відбиття дійсності.

1.3. Архетипи-символи в семантиці обрядової номінації

Національний менталітет у всьому його складному комплексі свідомого й несвідомого відображається в мовній особистості. На думку Ю.М. Караулова, на глибинному рівні свідомості можна говорити про існування такого компонента в структурі національного характеру та структурі мовної особистості, який не є набутих упродовж становлення й розвитку самої особистості, а є результатом історичного розвитку, одиницею збереження й передачі інформації від покоління до покоління [Караулов 197674, с. 275] – явище, яке важко піддається вербальному опису, яке змушує кожну мовну особистість слідувати чітким канонам, підкорятися ситуаціям без ясного усвідомлення, що саме спонукає її до такої дії. Це „глибинне й важко доступне” виступає не чим іншим, як „колективним позасвідомим”, тим „різновидом надіндивідуальної психічної активності” [Юнг 1997218, с. 44], який цілковито відрізняється від поверхневого, відносного чи особистого несвідомого (К.-Г. Юнг виділяє три рівні душі: а) свідомість, б) особисте несвідоме, в) колективне позасвідоме). Ця відмінність полягає в „родовому успадкуванні можливостей репрезентації” [Юнг 1997218, с. 48], загальній ментальній власності всіх мовних особистостей етносоціуму, загальній частині душі, яка перебуває поза простором і часом. У такому випадку будь-яка життєва реакція спиратиметься на постійні й універсальні умови: психологічні, фізіологічні, фізичні, а колективне позасвідоме складатиметься з міфологічних мотивів і первинних образів, які згодом К.-Г.Юнг назве архетипами, а його словесні форми – це міфи, легенди, казки і т.д. [див. також: Campbell J. 1988243, с. 18; Фрай Н. 1996191, с. 113 – 117; 12, с. 5 – 12].

Якщо психологічний архетип – це регулярно повторювана ситуація (типова ситуація), в основі якої лежать мотиви міфів загалом [Юнг 1996219, с. 121; Юнг 1997218, с. 48 – 52; Campbell J. 1988243, с. 11], форма в основі інстинктів, творче начало в боротьбі з усталеною консервативністю, а позасвідоме як сукупність усіх архетипів є „джерелом інстинктів” [Юнг 1997218, с. 54], свого роду „скарбницею” всього досвіду людства, починаючи з незапам’ятних часів і по наш день, то культурний архетип – це базовий елемент культури, який формує моральні штампи / патерни (patterns) / моделі / норми духовного життя [Забияко А.П. 199863,; с. 38; Косарев А. 200087, с. 301; Степанов Ю. 200412, с. 7 – 9]. У такому випадку, а архетип у лінгвістиці, як ми розуміємо, – це вербальне вираження сукупності психологічного й культурного архетипів у рамках певної мовної системи з її строго зумовленою структурою. В історії вивчення архетипу можна виокремити п’ять основних напрямів: психологічний, антропологічний, культурологічний, лінгвістичний і літературознавчий, які різняться щодо предмета дослідження. Предметом дослідження архетипів у лінгвістиці є виявлення способів їх вербального оформлення [180, с. 175; Слухай (Молотаева) Н.В. 1995157, с. 5 – 87; Топоров В.Н. 1990, с. 175; Тищенко 2000172, с. 48 – 541]. Предметом нашого дослідження є обрядові номінативи та фраземи, основою „історичної пам’яті” яких, передусім, є емпіричні знання про реальний світ та історичний, соціальний, культурний і мовний досвід мовців, що простежується в семантиці мовних одиниць зіставлених мов шляхом виявлення й порівняння їхньої внутрішньої форми. Саме віддзеркалення особливостей світобачення етносу, його національного характеру дає змогу проаналізувати обрядові номінативи української, англійської та португальської мов, виявити їхню семантику, типологізувати за особливостями імплікацій, які вони викликають.

Основою вербального оформлення й, відповідно, лексичного (фразеологічного) значення обрядових одиниць є їхня внутрішня форма, в якій реалізувалися глибинні психологічні мотиви від символічних архетипів через особисте несвідоме до мотиваційних і рушійних ознак в основі номінації.

Культурні архетипи виступають стійкими структурами оброблення, зберігання та репрезентації колективного досвіду, що при зіставленні, зокрема, в українській, англійській і португальській мовах спонукає до виокремлення універсальних і етнокультурних архетипів. Виконуючи роль своєрідного „сейфа” колективної (етнічної) пам’яті та репродукуючи колективний досвід, універсальні культурні архетипи забезпечують послідовність та нерозривну цілісність загальнокультурного розвитку. Етнокультурні архетипи є константами національної духовності з трансцендентною культурною цілісністю, яка відображає й закріплює основоположні властивості етносу.

Кожна національно-мовна картина світу відзначається особливістю відображення світогляду, соціального й духовного розвитку етносу, унікальним сприйняттям і об’єктивізацією навколишньої дійсності, що виражається і в домінантності „своїх”, національних, етнокультурних архетипів [див., наприклад: Голубовська12, с. 9; 42, с. 59; Кочерган91, с. 333]. Так, у германській духовності К.-Г. Юнг виділяє раціоналізм та прагнення свободи й порядку [Юнг

1996219, с. 389], у романській та українській духовності дослідники відзначають гостинність, чутливість і покірність [Moutinho 1982279, с. 89; Button 1991240, с. 34; Appel 1978230, с. 287; Храмова 195, с. 10]. Архетипом українського духу вважають також філософію Серця, що означає переважання емоції над розсудомлогікою, інтуїції над раціональністю [Горський В.С. 199044, с. 15]. За К. Юнгом, актуалізація архетипу – це “крок у минуле”, повернення до архаїчних властивостей духовності [Юнг 1996, с. 108, див. також: Белехова 2002, с. 292], натомість „посилення архетипного значення може бути і проекцією в майбутнє”, оскільки етнокультурні архетипи виражають не лише минулий досвід, але й очікування майбутнього [Белехова 2002, с. 292; Забияко 1998, с. 39].

На основі праць К.-Г. Юнга, його послідовників і представників інших напрямів вивчення архетипів до більш загальних можна віднести психологічні архетипи ВОДА, ВОГОНЬ, ПОВІТРЯ та ЗЕМЛЯ, що означають першоелементи світу, або елементарні ідеї [Campbell J. 198812, с. 119]. Архетип ВОДА є в цьому переліку найбільш визнаним [Bodkin M. 1951, с. 100-114; Campbell J. 1 див., наприклад: 243988, с. 11 – 13; 108Маковский 1990, с. 76 – 78 ; Топоров В.Н. 1995180, с. 446, 577; Топорова Т.В. 1996181, с. 67-79; Фрай Н. 1996191, с. 126; Рішар Ж.-П. 1996, с. 171; Маслова В.А. 1997, с. 108, 169; Слухай Н.В. 1999157, с. 17] (див. також аналіз матеріалу в 3.1.2). Цей концепт, пов'язаний з ідеєю “пренатальної” свідомості, згідно з якою всі події пренатального періоду ще до народження людини фіксуються зародком, а результати цього несенсорного сприйняття, так звані “океанічні почуття”, проходять через усе життя людини, вважається універсальним [Топоров В.Н. 1995180, с. 583], вважається універсальним, хоча деякі вчені ставляться до такої ідеї досить критично [Мелетинский Е. М. 1995, с. 65-70]. Наприклад, англ. *ritual bath* – ритуал приймання ванни перед одруженням. Цей звичай означає очищення нареченої від усіх злих впливів і позбавлення думок про колишніх парубків, з якими вона зустрічалася, від усього зла з попереднього життя; *bridal shower* ‘весільна злива’, *to shower a bride* (букв. ‘облити наречену великою кількістю води’) – ритуал обдаровування нареченої напередодні весілля; укр. *перша купіль*, англ. *first bath / bathtaking*, порт. *primeiro banho* – перше омивання і купання новонародженої дитини. Ця ОН належить до післяпологового циклу, що одночасно є обрядом ініціації. Тут відображається символіка води, віра в її магічну силу, віра в силу слова та ініціального зіткнення дитини з життєво найнеобхіднішими предметами. Необхідно звернути увагу на співвідношення значень ‘вода’ > ‘вогонь’ > ‘життя’. Пор. і.-є. *leibh-* ‘вологий, рідкий’, ‘вода’, але нім. *Leben* ‘життя’, *leben* ‘жити’; пор. лтс. *lipt* ‘запалювати’, лит. *liepsna* ‘полум’я’, лит. *liaupsinti* ‘хвалити, звеличувати’ (букв. ‘молитися перед вогнем’); і.-є. **gre-m* (**ker-*) ‘рідкий, вологий’, але і.-є. **ker-* ‘горіти’, осет. *coeryn* ‘жити’; і.-є. **gheu-* ‘лити’, але **guei* ‘жити’, друс. *goutu* ‘лікувати; годувати’, і.-є. **ues-* ‘рідина, вода’, але д.-англ. *as* ‘життя, жити’, і.-є. **eus-* ‘горіти’ [Маковский 108, с. 77], що в різних випадках підкреслює символічні архетипи ВОДИ та ВОГНЮ. Перша купіль виступала одночасно як очищення та охорона немовляти від впливу злих духів. Вода, як і вогонь, наділялася очисною символікою. Щоб посилити магічну захисну силу води, до неї додавали свяченої води, різні трави, шматок хліба чи

зерно, до купелі вкидали золоті або срібні монети. Коли хтось заходив до хати під час першої купелі, він повинен був укинути якусь монету [ЕУ, с. 349]. Воду з першої купелі виливали вранці в куток, куди ніхто не ходив. У Португалії в купіль додавали свяченої води (*agua benta*), що очищало дитину від злого ока й заспокоювало її. Подекуди після першої купелі дитину обсушували біля палаючої печі або запалювали свічку після народження дитини, світло якої оберігало породіллю та новонароджену дитину від злих сил [Етнографія України 1994., с. 350]. У Британії та Португалії також запалювали свічку, оскільки вірили в очисну силу вогню, його властивість відганяти злих духів (Британія) і відьом (Португалія). Пор. англ. *consecrated candle* [HYPERLINK "<http://www.wedding.com>" www.wedding.com] – свічка, що її запалювали в кімнаті, де народилася дитина, як подяка за благополучні родпологи і та очікування швидкого одужання для породіллі, для захисту породіллі та новонародженої дитини від впливу злих духів; пор. також укр. *зливки / очищення / зливання / проща / злиття на руки*, англ. *hand washing*, порт. *lavagem das mãos* – ОН на позначення обрядодій, пов'язаних з обрядом „очищення” породіллі та баби-повитухи після охрещення дитини. Згідно з народними віруваннями, жінка після пологів вважалася „нечистою” і, відповідно, могла зашкодити родині та людям, які контактували з нею. Таким чином, в Україні, як і в Британії та Португалії, цей обряд проводився зі свяченою водою або, як стверджує Р.Ф.Кирчів [ЕУ, с.], „непечатою” водою, тобто такою, що вперше зачерпнута з криниці вранці [ЕУ, с. 350]. Найменування за допомогою ОН *зливки, зливання, злиття на руки* відбувалися для номінації/позначення елементів зовнішнього досвіду людини, об'єктом якого в даному разі був процес зливання свяченої, або „непечатої”, води на руки породіллі та баби-повитухи з метою очищення від усього нечистого і злого. Бабка-повитуха скроплювала породіллю, давала їй надпити води до трьох разів і обов'язково змивала її руки і лице зовнішнім боком долоні, примовляючи при цьому молитви і побажання. Після цього породілля зливала на руки бабки-повитухи, обдаровуючи її [ЕУ, с. 350].

За К.-Г. Юнгом, Л.І.Белеховою, О.В. Тищенком, В.Л. Пироговим, ус усі архетипи амбівалентні [К.Юнг 1996:219, с. 123; див. також: Белехова12, с. 10 ; Тищенко, с. ; Пирогов, с. 98], тобто неоднозначні аж до протилежних за значенням. Так, закладена в архетипі ВОДА енантіосемія як суперечність різних значень одного багатозначного слова пояснює наявність двох протилежних значень і символів — жива і мертва вода, де жива вода – це джерело життя, а мертва – причина хвороби, загибелі (див. 3.1.2). Занурення у ВОДУ означає смерть, знищення, з одного боку, і народження, відродження життя, з другого. Символіка хрещення у трьох зіставлених мовах тісно пов'язана з уявленнями про властивості ВОДИ: при хрещенні з'являється нова людина, наближена до Бога [Маслова В.А. 1997, с. 94]. Хрещення, як і інші ритуали з водою у вищенаведених прикладах, поєднує в собі очисні та родючі властивості води: змивання гріха, розчинення старого життя та народження нового. Міфи про всесвітній потоп, коли знищується погрузле у гріхах людство, – приклад символізму очищення та відродження [Голосовкер Я.Э. 1987, с. 49; Холл Дж. 1997, с. 395]. З одного боку, невтомна ВОДА — символ бурхливого потоку буття

. З другого боку, прозорість спокійної води символізує споглядальне сприйняття (пор. в українських, португальських, англосаксонських легендах та фольклорі озера — двосторонні дзеркала, що розділяють природний та надприродний світи [Тресиддер 1999, с. 44; Белехова 2002, с. 293]).

Н.Фрай доповнює список архетипів та символів, класифікуючи їх на апокаліптичні та демонічні [Н. Фрай 1996, с. 118 – 124].

Проте слід пам'ятати, що архетип отримує зміст лише тоді, коли він стає свідомим і таким чином збагачується фактами свідомого досвіду [Юнг 1996, с. 216]. Архетипний образ виникає внаслідок опосередкування людською свідомістю глибинних імперативів родового минулого [Юнг 1996, с. 121]. Культурний архетип – це свідомо перероблений психологічний архетип у судженнях та оцінках індивідуумів, зміст яких виявляється через співвідношення з міфом, релігійним ученням і т.д. Архетип у чистому вигляді не входить до свідомості, він завжди поєднується з внутрішнім та зовнішнім досвідом людини і піддається свідомому обробленню [Rosch 1977, с. 37; Lakoff 1987, с. 39; Юнг 1997, с. 66, 67; Агафонов А.Ю. 2000, с. 84].

Архетипів рівно стільки, скільки типових життєвих ситуацій, нескінченна повторюваність яких укорінила цей досвід у нашій психології, але „не у формі заповнених змістом образів, а лише у вигляді *форм без змісту*, що дають можливість тільки сприймати і діяти” [Юнг 1997, с. 69 – 77]. Якщо трапляється конкретна ситуація, яка відповідає даному архетипу, то цей архетип активується.

Не слід ототожнювати архетип і стереотип [див. про розуміння останнього в лінгвістиці, наприклад: 10; Тищенко172, с. 48 – 54; Мізін116, с. 58 – 72]. Роль стереотипів займає важливе місце в усвідомленні мовцями навколишнього світу. Стереотипи є невід'ємним компонентом, що бере активну участь у процесах категоризації світу й формуванні національно-культурних уявлень про навколишню дійсність. Так, „стереотип є формою раціонального пізнання світу, яка спрощує і прискорює сприйняття і оброблення інформації” [Донець55, с. 121; пор. також: Белова13, с. 45]. Стереотипи впливають на поведінку, створюючи певні кліше в інтерпретації світу. Особливість стереотипів полягає у тому, що люди схильні бачити те, чого бажають, і не помічати іншого, що не відповідає їхнім типовим життєво-ціннісним уявленням.

Стереотип – це знак як регулярно повторювана комбінація формально виражених вербальних елементів щодо поведінки і мислення. Структурування ритуалу за допомогою стереотипу, на нашу думку, спрощує класифікацію сімейно-обрядових номіналем. Так, виділяють такі стереотипи: а) ментальний (повір'я, мотивації та інтерпретації дій), б) вербальний (термінологія ритуалу, його предметів і дій, супровідний текст ритуалу), в) акціональний (акти викидання, розривання, биття, спалювання), г) предметний (обрядове деревце, обрядова їжа, одяг, взуття). Наприклад, англ.

something old, something new, something borrowed, something blue, and a lucky (silver) sixpence in her shoe – букв. ‘щось старе, щось нове, щось позичене, щось голубе і 6 пенсів (розмінна монета Англії) на щастя в черевичку або срібна монета в її черевичку’ [DS, p. 854; Hole, p. 122]. Вербалізована стереотипна

поведінка наречених і їхнього оточення пояснюється семантикою давніх усталених норм поведінки при одруженні. “Щось старе” символізує те, що наречена підтримуватиме зв’язок зв’язок з її сім’єю та минулим. Багато наречених підтримують цю традицію, вибираючи щось із спадкових сімейних коштовностей, носову хустинку або весільну сукню, яка належала бабусі чи мамі. “Щось нове” віщує добру долю і успіх у новому житті нареченої. Весільна сукня найчастіше є вибраним новим предметом одягу. “Щось позичене” слугує згадкою наречених, що її друзі та сім’я будуть завжди з нею, коли б вона не потребувала їхньої підтримки чи допомоги. Позиченим предметом може бути будь-що з того, що вибере наречена. Власне ритуал позичання є дуже важливим, бо цей предмет приходить у нову сім’ю від жінки, в якій щасливо склалося сімейне життя (пор. укр. обряд *вінкоплетіння*, коли жінка, в якій щасливо склалося сімейне життя, плете вінок з барвінку для нареченої). Тому часто ця жінка може подарувати щось прекрасне із її особистого сімейного блаженства, щоб наречена ввійшла з ним у своє. “Щось голубе” означає вірність та ілюмінативність. Символізм кольору походить з біблійних часів, коли голубий колір означав чистоту і постійність. Наречені часто вибирали голубу підв’язку, щоб дотримуватися традиції, або голубі стрічки у волоссі, що символізували б сімейну вірність (укр. голубий барвінок). Наречені носили голубі стрічки по краях весільної тканини як символи кохання, скромності та вірності. Якщо дівчата надівали голубу стрічку на волосся, це було знаком вірності. Синій колір також означає чистоту Діви Марії. „Срібна монета в черевичку” відображає побажання близьких людей наречених з надією, що вона буде як фінансово забезпечена, так і щаслива (пор. укр. і порт. обсіпання наречених дрібними монетами та зерном).

Так, міфологічні мотиви й символічні архетипи як складники колективного несвідомого пояснюють оригінальність і типологію міфів не лише українського, англійського й португальського, а й інших народів світу. Архетип – типовий спосіб „розуміння” (здатності розуміння) за посередництвом частотності способів повторюваності, незалежно від розпізнавання його міфологічного характеру, несвідомий образ самого інстинкту, „модель інстинктивної поведінки”.

1.4. Поняття обрядового концепту і його значення в зіставних дослідженнях

Когнітивний аспект стереотипів полягає в тому, що вони спираються на концепти, які існують на рівні підсвідомого, на глибинному рівні мотивації, але носії мови мають про них нечіткі уявлення. Це – „рівень абстракції, до якого люди не піднімаються в щоденній комунікації” [Белова13, с. 45]. Концепти виникають у процесі формування інформації про об’єкти та їхні властивості, причому ця інформація може включати як відомості про об’єктивний стан справ у реальному світі, так і деякпєвні уявлення про віртуальні світи. Концепти зводять різноманітність явищ, що є предметом спостереження, до певної єдності, підводячи їх під одну лінію; вони дозволяють

зберігати знання про світ [Кубрякова95, с. 38; Павленіс 1983124, с. 170]. Концепти – це основні блоки лінгвальмовно-культурного знання в ментальному світі мовця; це – свого роду вербально виражені „згустки культури у свідомості людини” [Степанов 2004163, с. 43].

Незважаючи на те, що термін „концепт” набув у лінгвістиці останніх десятиліть досить значного поширення, він поки ще не має однозначного розуміння в дослідників [див. огляд, зокрема: Кочерган ЕУМ 200490, с. 259; 70, с. 7 – 47; 208] і його дефініції перебувають ще на стадії становлення, пор.: „одиниця пізнання світу, цілісне утворення особливого типу, якому властива здатність повторюватися, змінювати та відбивати людський досвід” [Воробйова-8630:, с. 33]; зокрема, в словниках та підручниках для вищої школи: „оперативна, змістова одиниця пам’яті, ментального лексикону, етнокультурної системи – всієї картини світу, яка відтворюється в людській психіці” [Кубр. та ін. Краткий...:96, с. 90 – 91], „одиниця ментальних або психічних ресурсів свідомості й тієї інформаційної структури, яка відображає знання й досвід людини; оперативна змістова одиниця пам’яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*), усієї картини світу, відображеної в мозку людини; відомості про те, що індивід знає, припускає, думає, уявляє про об’єкти світу” [Кочерган 200691, с. 365]. Концепт як одиниця (лінгвістичної) когнітології протиставляється, з одного боку, поняттю як одиниці логіки, з другого, – значенню мовної одиниці (категорії) як одиниці традиційної лінгвістики. Як відзначає в цьому зв’язку В.М. Манакин, „наочно і яскраво про те, що таке концепт і чим він відрізняється від логічного поняття і лінгвістичного значення, можна продемонструвати, звернувшись до такої замальовки узбецького письменника Т. Пулатова: „*Солнце* по-російському – це зовсім не те, що *куёш* по-узбецькому, і вже зовсім не те, що *офтоб* по-таджицькому. Адже узбек, що живе більшу частину року під його палючим промінням, ніколи не скаже ласкапестливо-зменшувальне „*солнышко*”, так само, як і в росіянина немає відчуття того, що сонце може бути не тільки плодоносним і землеоновлювальним, але й ворожим” [Манакин 2004110, с. 23]. Розрізняють психічний і мовний аспекти концепту як двоїстої ментальної сутності. У психіці – це об’єкт ідеальної природи, образ, який втілює визначені культурно зумовлені уявлення носія мови про світ; у мові концепт має визначену назву, оскільки реальність відтворюється в пізнанні не безпосередньо, а саме через мову [Штерн 1998211, с. 191 – 192].

Концептуалізація явищ навколишньої дійсності є одним з найважливіших факторів пізнавальної діяльності особистості й протікає незалежно від усвідомлення чи неусвідомлення цього мовцями. Це – певний процес, що полягає в усвідомленні певної інформації на основі виокремлення смислових стрижневих компонентів у свідомості людини;. Як сказано в “Короткому словнику когнітивних термінів”, концептуалізація – це поняттєва класифікація, яка супроводжується утворенням концептів, концептуальних структур і концептуальної системи в мозку (психіці) людини [Кубр. та ін. 1996, с. 94]. За Р.І. Павленісом, результати когнітивної діяльності пов’язуються з утворенням системи змістів (концептів) стосовно інформації про актуальне або

можливе розташування об'єктів навколишнього світу, тобто всього того, що індивід знає, припускає, думає і уявляє [Павіленіс 1983:124, с. 102]. У сучасному баченні цієї проблематики концептуальна система не абсолютно відображає об'єктивну дійсність, вона виступає лише певним відображенням зліпком реальної дійсності, відбитим через призму людського досвіду та інтерпретованим людським пізнанням [Lakoff 1987, с. ; Jackendoff 1995:267, с. 199 – 201; Jackendoff 1996; Jackendoff 2002:70, с. 48 – 60]. Уся концептуалізація людиною навколишнього світу відтворюється в мові, відображаючи всі складні когнітивні процеси, які відбуваються в мозку людини [70, с. 60 – 70 Langacker 1987, с.].

Концептуальна система – це той ментальний рівень або та ментальна (психічна) організація, де зосереджена сукупність усіх концептів, якими володіє розум людини, їх упорядковане об'єднання. Особистісні зміни людини, сам розвиток особистості впродовж років безсумнівно позначаються на сприйнятті явищ і реалій навколишньої дійсності, розкривають певні етнокультурні риси людської природи й окреслюють особливі характеристики мислення мовця як одного з представників етносу в його національно-культурній сутності. Людська свідомість, таким чином, включає певну сукупність знань про навколишній світ, кожна частина яких позначає окремі моменти відображення цієї дійсності і які пов'язуються між собою структурною ієрархією або існують паралельно.

Об'єктом концептуального аналізу є не значення як вторинна функціональна властивість знака, а знання, інформація про об'єкт, представлена в будь-якому вигляді: наївна, наукова, дослідна, помилкова [163, с. 42 – 49 Селиванова 2000, с. 122]. Важливим принципом концептуального аналізу є також суб'єкт концептуалізації. У межах суб'єкта-етносу обсяг концепту може бути представлений на основі еталонних носіїв однієї мови (етноконцепт), визначеної групи мовних особливостей в етносі (узуальний концепт) або мовця-індивіда (ідіоконцепт) [Селиванова 2000:146, с. 127; див., зокрема, словники етноконцептів української мови: 60; 85; 157].

Як відзначається в одній з останніх оглядових праць з основ зіставного мовознавства, концепти, як і інші семантичні одиниці та категорії, можуть бути його основою, *tertium comparationis*, для зіставлення мов, і такі дослідження вже широко практикуються [Коч. 2006:91, с. 85]. Такі зіставлення, як зауважує В. М. Манакін, необхідні насамперед для встановлення архетипних концептів, які мають глибоке сакральне коріння у своїй або в різних мовах [Ман.-04:110, с. 119]. Якщо поняттєво-семантична основа концепту є в своїй суті загальнокультурною й наднаціональною, то його конкретна реалізація в певній національно-мовній картині світу має свою специфіку. Таким чином, з одного боку, сам факт наявності певних концептів у концептосферах одних мов і його відсутності в концептосферах інших мов, а, з по-другеого, – національна специфіка вияву спільних концептів у різних мовах визначають пошуки міжмовних зіставлень у цій площині. Мовознавці вже стверджують актуальність формування такого лінгвістичного напрямку, як зіставна концептологія [Приходько-06:136, с. 219].

У нашдисертаційному дослідженні мається на увазі, що обрядовий концепт – це концептосфера обрядодій весільного циклу утворюється сукупністю концептів, пов'язаних з обрядодіями загалом і весільними зокрема й представлених у зіставлюваних мовах лексико-семантичними опозиціями з прагматично-оцінними та символічними конотаціями, які реалізуються у відповідних лексико-функціональних полясемантичних групах. Оскільки базові протиставлення архетипів типу світло / морок, життя /– смерть, щастя /– нещастя, світлий – темний і под. визначають програму поведінки кожного члена мовного соціуму, вони є свого роду універсаліями для всіх семіотичних систем. Основним протиставленням при цьому є розрізнення позитивного й негативного у відношенні до колективу й до особистості. Такі протиставлення настільки численні, що дозволяють об'єднати їх за певними критеріями в окремі групи: 1) найзагальніші абстрактні характеристики, не прив'язані до конкретних просторових, часових та соціальних параметрів: щастя – / нещастя, (доля /– недоля), життя /– смерть, правий /– лівий (в оцінному-символічному значенні останньої опозиції) і т. ін.; 2) просторові (локальні) характеристики: верх /– низ, небо /– земля (цей світ /– потойбічний світ) і т. ін.; 3) характеристики, приурочені до кольору, стихій, фізичного стану: білий –/ чорний (червоний) (як одна з похідних опозицій у межах останнього протиставлення – опозиція „чесна” –/ „нечесна” молода), вода –/ вогонь, мокрий /– сухий і т. ін.; 4) характеристики соціальних відносин: свій –/ чужий, чоловічий /– жіночий, профанний /– сакральний [Ів., Топ.68, с. 63 – 65]. У нашому дослідженні різноманітність матеріалу й наявні в розпорядженні етнографічні матеріали на прикладах численних обрядодій виразно демонструють поєднаність і стратифікацію певних понять у свідомості мовців у концептосфері, експліковані архаїчністю мислення й кодуванням лексики весільного циклу.

1.5. Методика зіставного дослідження обрядових номіналем весільного циклу в українській, англійській і португальській мовах

Вивчення номінації у плані розрізнення позначення (денотації) і значення (сигніфікації) слів визначило два різних підходи до семантичного плану мовних одиниць і мови загалом – ономасіологічний та семасіологічний. Ономасіологічний підхід розглядає зміст мовних одиниць з боку його предметно-поняттєвої спрямованості, тобто „співвіднесеності мовних одиниць з позамовним предметним рядом як засобу позначення, найменування останнього” , а семасіологічний – з боку формування внутрішньосистемних значеннєвостей і механізму семантичного розширення слів і словосполучень [189, с. 19]. Мовна картина світу відображається в таких формах, що співвідносяться як з логічним, так і з чуттєвим пізнанням світу. Позначуваний словесним знаком предмет (матеріальний денотат), уявлення про нього (ідеальний денотат) і поняття про клас цих предметів (сигніфікат) протиставляються один одному, належачи до спільної основи [189, с. 31]. При творенні номінативних одиниць відбувається взаємодія між трьома сутностями, перша з яких – те, що іменується, сфера денотації, реальний світ разом з психічною діяльністю людини; друга – образ

компонента дійсності, його поняттєва сфера, поняттєво-мовна форма відображення об'єктивної дійсності, сфера сигніфікації, а третя – ім'я в звуковому або графічному вияві.

Вибір ознаки мотивації назви в актах номінації є досить довільним, що особливо виразнюється, як відомо, при міжмовному зіставленні найменувань тих самих понять [див. опис таких випадків, наприклад: 110, с. 122 – 149; 46, с. 196 – 202]. Як відзначають дослідники, „якби назва речі зумовлювалася тільки природою останньої, вона була б тією самою як у просторі (в різних мовах, у діалектах однієї мови), так і в часі” [166, с. 383]. Так, в англ. *linen* ‘білизна’, *underwear* ‘спідня білизна’, *table-linen* ‘столова білизна’, *bed-clothes* ‘постільна білизна’ основною ознакою мотивації виступає функція білизни, в укр. *білизна* – спочатку тільки її білий колір, у порт. *lenço* ‘носова хустка’, *lençol* ‘простирадло’, *lençol de banho* ‘банне (мохнате) простирадло’, *roupa interior* ‘спідня білизна’, *roupa branca de cama* ‘постільна білизна’, *enxoval de criança* ‘дитяча білизна’ – функція та колір. Якщо універсальним елементом номінації виступає більш чи менш об'єктивне відображення в сигніфікаті слова тих чи інших якостей і властивостей предметів (денотатів), то вибір ознаки мотивації найменування, яка разом з пов'язаними з нею асоціаціями видається важливою для того чи іншого мовного соціуму, створює своєрідну картину певної мови, мовну картину світу, з властивим лише їй поданням конкретних явищ і подій (національну картину світу).

Крім того, „відображення при номінації не тільки елементів об'єктивної дійсності, але й прагматичного, суб'єктивного ставлення мовців створює експресивне забарвлення мовних одиниць за рахунок особливо суб'єктивно-модального компонента значення” [170, с. 336]. Тому самому об'єктові в різних мовних соціумах можуть приписуватися дуже відмінні, навіть повністю протилежні кваліфікативні (конотативні) характеристики. Позитивна або негативна оцінка, закріплена в певному мовному колективі за тими чи іншими номінативними одиницями, залежить, зокрема, від відповідних критеріїв моралі, які мають історичний характер і змінюються разом із устроєм суспільства. Пор. англ. *woman of the world* (букв. ‘жінка світу’) – 1. ‘умудрена досвідом жінка’; 2. ‘світська жінка’; 3. заст. ‘заміжня жінка’ [EUD II, с. 693; АУФС, с. 1023; LDCE, с. 1654; OALD, с. 1377] і порт. *mulher do mundo* (букв. ‘жінка світу’) – ‘повія’ [DLP, с. 1377; ND, с. 7192]. Таким чином, виникнення стилістично маркованих одиниць значною мірою залежать від епохи, соціальних і суспільних норм поведінки. „Експресивно-стилістичне забарвлення слова – це не забарвлення слова як звукового комплексу, а та призма, крізь яку сприймається „смысл”, пов'язаний з даним звуковим комплексом” [210, с. 111].

Таким чином, на основі універсального закону номінації – якомога адекватнішого відображення об'єктивних якостей і властивостей предметів (денотатів) у сигніфікаті слова – можливе більш чи менш адекватне позначення предметів і явищ навколишньої дійсності шляхом співвіднесення тієї чи іншої ознаки, зафіксованої в сигніфікаті слова, з тими самими предметами.

Сфера найменувань явищ традиційної духовної культури є одним з основних, частотних і порівняно малозмінних шарів лексико-фразеологічної

системи мов. Ця сфера належить до фонові лексики, тобто лексики з національно-культурним асоціативним ореолом. Вона настільки консервативна, що становить сприятливий матеріал для комплексного, детального і різнобічного дослідження номінативного фонду мови (мов) у його синхронії та діахронії. Узагальнення найсуттєвіших особливостей і зв'язків явищ традиційної духовної культури як певної частини екстралінгвальної дійсності є певним моделюванням змістової сторони ОН досліджуваного циклу. Таким чином, своєрідне абстрагування ритуально маркованої лексики сегментує континуум навколишнього світу й організовує лексико-семантичну систему мови у вигляді „польового й ареального семантичного простору” [172, с. 18 – 25], в межах якого розміщені виокремлені мікросистеми. Такі мікроблоки семантичного простору об'єднані спільною сигніфікативною основою. Системне осмислення обрядової лексики передбачає розуміння її як відносно замкнутого лексико-семантичного об'єднання, яке характеризується внутрішньою єдністю структури, з одного боку, а з іншого, – своєрідністю й національним колоритом обрядово-ритуальних традицій. За С.М. Толстою, культурна лексика підпорядковується властивим певній мові закономірностям формальної і семантичної організації лексики, способам номінації, правилам співвідношення з іншими одиницями і підсистемами словника [174, с. 216]. Найменуванням обрядового циклу, в тому числі й весільного, притаманний набір своїх ознак, характерних для культурної й фольклорної лексики, зокрема синонімічність, обрядовий символізм і метафоризм [99, с. 216].

У теорії контрастивних лінгвістичних досліджень [див., зокрема: 19, с. 78 – 85; 33, с. 218; 46; 61; 91, с. 294 – 310; 18, с. 3 – 8] є аксіомою, що міжмовні порівняння номінативних одиниць та лексико-семантичних явищ не повинні ґрунтуватися на зіставленні ізольованих ознак незалежно відібраних фрагментів номінативних фондів певних мов, а мають проводитися шляхом їх моделювання в окремі мікро- і макросистеми – синонімічні, антонімічні, гіперо-гіпонімічні ряди і групи та лексико-семантичні групи і поля. Основним у зіставних лексико-семантичних дослідженнях має бути принцип системності. Тільки таким шляхом можна досягти більш-менш адекватного розуміння спільних / відмінних ознак у національно-мовних картинах зіставляваних мов – з визначенням відношень включення, перетину та безеквівалентності (номінативних лагун) одиниць зіставлення, їхніх спільних / відмінних культурних конотацій.

У роботі пропонується така методика проведення типологічних зіставлень ОН досліджуваного весільного циклу згідно з їхнім характером і типами відповідників на міжмовному рівні:

а) безеквівалентні ОН – атипологічні найменування в зіставляваних мовах, що утворюються на основі номінативної невираженості об'єктивної реалії, поняття й концептообразу і притаманні лише даній мові в даному типологічному зіставленні;

б) культурні еквіваленти – ОН з різними мотиваційними ознаками в їх основі у зіставляваних мовах, співвіднесені з тим самим обрядовим денотатом;

- в) національно-культурні відповідники – ОН з однаковим лексичним фоном, проте з різним ритуально-обрядовим функціонуванням;
- г) національно-культурні аналоги – ОН, наділені аналогічним у зіставлюваних мовах сигніфікативним навантаженням, які, проте, розрізняються в цих мовах образно-символічною співвіднесеністю;
- г) культурно-семантичні аналоги – культурно-марковані ОН, які збігаються і за структурою, і за змістом у зіставлюваних мовах (V+N, V+N+N, Adj.+N, V+Adj.+N і под.);
- д) культурно-семантичні відповідники – культурно-зabarвлені ОН з аналогічним у зіставлюваних мовах сигніфікатом, але іншим структурним утворенням.

Також пропонується структурно-семантична характеристика ОН за а) належністю компонентів ОН до однієї чи різних частин мови (якщо до однієї, то з зіставленням способу словотворення) і б) рівнем словотвірної мотивації (на основі аналізу внутрішньої форми ОН):

- в) повні відповідники – ОН, які характеризуються повним збігом структури й змісту та співвіднесенням зі спільним обрядовим денотатом;
- б) неповні відповідники – ОН зі спільним денотатом, але частково чи повністю відмінними структурою або змістом та ОН зі спільним денотатом і сигніфікатом, але розширеною „семантичною амплітудою” у функціонально-обрядовому плані в одній із зіставлюваних мов і відсутністю обрядового навантаження в інших.

Наприклад, ОФ *в'язати вузол* ‘одружуватися; поєднувати долі’ в українській мові, *to tie the knot* ‘одружуватися; поєднувати долі у шлюбі’ в англійській мові й *atar o nó, dar o (sagrado) nó* ‘одружуватися; поєднувати долі’ в португальській мові є культурно-семантичними аналогами на міжмовному рівні. Аналізуючи ці ОН у структурно-семантичному плані, відзначимо належність їхніх компонентів у трьох зіставлюваних мовах до тих самих частин мови й збіг їх за рівнем словотвірної мотивації. Отже, вони виступають повними відповідниками. При зіставленні ОН на позначення весільного вигуку *гірко!* (укр.), *bitter!* (англ.), *amargo!* (порт.) як прохання до молодих поцілуватися відзначимо, що ці ОН виступають національно-культурними аналогами. При аналогічному у трьох зіставлюваних мовах сигніфікативному навантаженні вони відрізняються образно-символічною співвіднесеністю. В англійців це пов'язано з гірким присмаком ягід омели, у португальців – мигдального горіха, а в українців (слов'ян) – гірким присмаком квашеної капусти.

1.6. Висновки до розділу 1

Вихідним положенням для дисертаційного дослідження є поняття мовної картини світу як національно-культурної специфіки світосприйняття певного етносу, вербалізованої мисленнєво-мовленнєвої діяльності мовців, типу мовної поведінки представників етносу, характерних рис мовних комунікантів при зіставленні з іншими національними ментально-лінгвальними комплексами. Етнолінгвістика та лінгвокультурологія як сучасні комплексні наукові галузі, сформовані на стику мовознавства та етнографії і культурології, розглядають

феномен людини, її культуру й побут, вербалізовану діяльність крізь призму національних особливостей номінативного фонду кожної з мов.

У передаванні національно-культурної специфіки та самоідентифікації етносу значну роль відіграє лексико-фразеологічний склад мови. Ментально-інформативні блоки знань, зафіксовані в мові, несуть відбиток символічних архетипів, які пов'язані, перш за все, із внутрішнім (сприйняттям, відчуттям і категоризацією предметів та явищ навколишнього світу) і зовнішнім досвідом особистості як члена етносу. Рубрикація лексико-фразеологічного складу певної мови, в тому числі й циклів обрядових номінацій, за лексико-семантичними групами та аналіз внутрішньої форми слів – членів цих груп, які розкривають характер мотивації мовних знаків, є основою для зіставного дослідження лексико-семантичних систем різних мов, вияву і типологізації ізоморфних та аломорфних ознак мовних кодів, вивчення мовних універсалій. Водночас слід мати на увазі, що між внутрішньою формою певних слів і відповідними особливостями світосприйняття носіїв тієї чи іншої мови не існує прямих кореляцій, оскільки мова – це не дзеркальне відбиття дійсності.

Архетип як одиниця „колективного позасвідомого” є тією універсалією, що зумовлює типологію обрядової номінації, детермінує ієрархію обряду, підтверджує міжобрядову аналогію форми й змісту обрядових номінацій. Архетипні ознаки можна виявити шляхом реконструкції внутрішньої форми обрядових номінацій у міжкультурному плані обрядового ритуалу. Особливості кожної мовної картини світу виражаються в домінантності „своїх”, національних, етнокультурних архетипів. Архетипність мови як сукупність відповідних національних глибинних символів та особливості їх інтерпретації і система національних обрядів становлять органічну й неподільну єдність – як світоглядну, так і мовну.

Основними блоками культурно-мовного знання у ментальному світі етносу в його когнітивній діяльності є концепти як „згустки культури” у свідомості людини. Якщо основа концепту є в своїй суті загальнокультурною й наднаціональною, то його конкретна реалізація в певній національно-мовній картині світу має свою специфіку. Таким чином, сам факт наявності певних концептів у концептосферах одних мов і його відсутності в концептосферах інших мов, національна специфіка вияву спільних концептів і обрядових концептів зокрема визначають пошуки міжмовних зіставлень у цій площині.

Видається доцільною така методика проведення типологічних зіставлень ОН досліджуваного весільного циклу згідно з їхнім характером і типами відповідників: а) у плані зіставлення за особливостями лексичних (фразеологічних) значень і конотацій ОН виділяються: безеквівалентні ОН, ОН – культурні еквіваленти, ОН – національно-культурні відповідники, ОН – національно-культурні аналоги, ОН – культурно-семантичні аналоги, ОН – культурно-семантичні відповідники; б) у плані зіставлення ОН за лексико-граматичними та словотвірними особливостями виділяються повні і неповні відповідники.

Основні положення цього розділу висвітлені в працях автора [201 – 203].

1. Вихідним положенням для нашого дослідження є поняття національно-мовної картини світу як національно-культурної специфіки світосприйняття певного етносу, вербалізованої мовленнєво-мисленнєвої діяльності мовців, типу поведінки носіїв мови, характерних рис мовних комунікантів при зіставленні з іншими національними ментально-лінгвальними комплексами.

2. Етнолінгвістика та лінгвокультурологія як сучасні комплексні наукові галузі, сформовані на стику мовознавства та етнографії і культурології, розглядають феномен людини, її культуру й побут, вербалізовану діяльність крізь призму національних особливостей номінативного фонду кожної з мов.

3. Лексико-фразеологічний склад мови відіграє значну роль у передаванні національно-культурної специфіки та самоідентифікації етносу. Ментально-інформативні блоки знань, зафіксовані в мові, несуть відбиток символічних архетипів, які пов'язані, перш за все, із внутрішнім (сприйняття, відчуття й категоризація предметів і явищ навколишнього світу) і зовнішнім досвідом особистості як члена етносу.

4. Архетип як одиниця „колективного позасвідомого” є тією універсалиєю, що зумовлює типологію обрядової номінації, детермінує ієрархію обряду, підтверджує міжобрядову аналогію форми й змісту обрядових номінацій у трьох зіставлюваних мовах.

5. Архетипні ознаки можна виявити шляхом реконструкції внутрішньої форми обрядових номінацій і фразем у міжкультурному плані обрядового ритуалу. Формування та інтерпретація обрядових номінацій і фразем лексико-семантичного циклу мотивується суспільним досвідом та знаннями універсальних і національних символів, що закладено у внутрішній формі мовних одиниць і набуває структурних і / або семантичних змін у процесі еволюції етномови.

6. Вивчення ритуалу як вторинної семіотичної системи дає матеріал для глибокого аналізу й інтерпретації процесів категоризації й концептуалізації окремих елементів і явищ навколишньої дійсності, оскільки ритуал/обряд виражається в мові набором структурно-семіотичних опозицій, а також відповідними обрядовими і культурними кодами.

7. Архетипність мови через міфи і символічне бачення макро- й мікрокосмосу та обряд утворюють неподільну сутність і єдність – як світоглядну, так і мовну. Саме в такій комбінації вони створюють ту модель світу, яка реалізується в різноманітних семіотичних втіленнях, співвіднесених з єдиною знаковою універсальною системою.

8. Поняття концепту містить у собі поєднання „квантів” усвідомлення знання реальності об'єктивної дійсності, національно-культурне стереотипне вираження поведінки мовців у суспільстві й вербалізовану, прагматично марковану систему соціальної, морально-релігійної оцінки предметів і явищ в екстралінгвальному просторі.

Основні положення цього розділу висвітлені в працях автора [Медовий місяць..., Семантика води... , Обрядові фраземи, пов'язані з подружньою зрадою...].

РОЗДІЛ 2
. НОМІНАТИВНІ ОДИНИЦІ
СЕМАНТИКА І СТРУКТУРА ОБРЯДОВИХ НОМІНАТЕМ ВЕСІЛЬНОГО
ЦИКЛУ В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ І ПОРТУГАЛЬСЬКІЙ МОВАХ
ВЕСІЛЬНОГО ЦИКЛУ В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА
ПОРТУГАЛЬСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Обрядові номінатами довесільного етапу в українській, англійській і португальській мовах

Шлюбно-весільні обрядові номінатами в зіставному аспекті

Зіставні дослідження культурно-мовних традицій у семасіологічному та ономасіологічному планах, на думку М.І. Толстого, стали можливими завдяки значній експансії лінгвістичних методів і понять у галузь традиційної етнографії і фольклору. Власне етнографічні й фольклорні дані позамовної дійсності привели до кардинальних зрушень в осмисленні культурно-лінгвальних фактів, їх семіотичної й порівняльно-історичної інтерпретації. Насамперед, це методи, які спрямовані на виявлення конкретного набору реалем у межах конкретного семантичного простору – „конструювання мікрополів, що ґрунтується на формально-генетичній тотожності лексем та встановленні польових меж шляхом з'ясувз'ясування семантичної амплітуди коливання на основі опорної лексики" [Толстой 1963:178, I, с. 4429 – 4569]. Для лексико-семантичної системи як об'єкта ареального дослідження істотним є, по-перше, репертуар лексем та їх організація як представників цілісного фрагмента відображуваної дійсності та, по-друге, набір сем і їх архітектоніка у процесі лексичної реалізації семантичного поля й варіативності ареальних лексичних опозитів [Гриценко 1990, с. 14 – 15; Тищенко 1991, 2001].

Серед обрядових номінатем родинного циклу група шлюбно-весільних ОН – найчисленніша. Така велика їх кількість в українській, англійській і португальській мовах сприяє деталізованішому й об'єктивнішому вивченню структури та семантики цих одиниць у зіставному аспекті. Оскільки перебіг самого названого обрядового плану загалом подібний для етносів – носіїв цих мов, то, за даними етнографічних джерел і за прийнятим в етнографії розмежуванням подій весільного циклу, пропонується прийняти таку класифікацію для опису самих циклів обрядів, що включають ОН як вербальний план вираження дійсності: а) ОН на позначення ритуалів / обрядів довесільного циклетапу; б) ОН на позначення обрядодій власне весільної обрядовості; в) ОН на позначення реалій у післявесільний час. Деякі з названих циклів етапів збігатимуться з відповідними обрядовими планами: акціональним, агентивним, атрибутивним, реалемним, часово-просторовими характеристиками обряду і т.д., навколо яких групуватимуться ОН на позначення дій, актів, ритуально маркованих предметів, осіб і виконавців обрядодій. Усі названі групи

взаємопов’язані і взаємопроникають одна в одну завдяки іманентним мотиваційним зв’язкам між ОН у їх складі. Наскрізнi мотиваційні ознаки, що пронизують склад обрядодій і предметний набір обряду, пояснюють типологію називання, виявляючи ізоморфні відношення між різноманітними обрядовими планами, зв’язок зв’язок між якими стає очевидним завдяки спільності внутрішніх форм зіставлених ОН. Факт збігу формальних елементів ОН, що одночасно є тотожними й за значенням, сприяє яскравій мотивованості, певному ізоморфізму зовнішньої та внутрішньої форми ОН зіставлених мов. Наявність певного кола семантичних мотивів і набору семантичних ознак, що визначають лексичне наповнення ОН, виступає основою зіставної характеристики зіставлених лексико-семантичних систем – за лексико-семантичними групами, родо-видовими, та синонімічними та антонімічними відношеннями.

2.1.1. Обрядові номінативи довесільного циклу. До ОН довесільного циклетапу належить досить поширена група ОН, пов’язаних із залицанням, вечорницями, запрошенням на весілля та іншими передшлюбними діями (це 100, 95 і 100 ОН відповідно в українській, англійській і португальській мовах, що становить 14,2 %, 17 % і 15,2 % у межах усього номінативного весільного комплексу цих мов)..

На лінгвальному рівні представлені у трьох зіставлених мовах ОН синтезують семантичну і семіотичну полівалентність обрядодій, ритуальних форм і різноманітних обрядових мотивів. Усе це зумовлює необхідність реконструкції глибинної семантики обряду за даними як мовних, так і позамовних форм його вираження. У такому разі загальносеміотичною ідеєю весільних обрядів є обряди переходу, які, по-перше, підкреслюють зміну соціального статусу актантів і їх перехід з одного стану в інший (див. докладніше в 2.32). По-друге, характерною особливістю тут виступає архаїчний компонент весільних обрядодій – обмін дарами між родами нареченої та нареченого. Два роди – це соціально протиставлені групи, одна з яких – „своя”, а інша – „чужа” / „не своя” [див. на широкому слов’янському матеріалі: Тищ.-2000172, с. 162 – 181]. Номінативний аспект лінгвальної сторони обрядів обміну дарами, протиставлення двох родів найяскравіше виділяється передусім на довесільному етапі укладання домовленостей про шлюб, досягнення згоди наречених і їхніх родів під час залицання, сватання, заручин і т. ін. Серед ОН української, англійської й португальської мов чільн важливе місце тут посідають ОН з семантичною опозицією *брати* / *давати* [пор.: на слов’янському матеріалі: Тищ.-2000172, с. 181 – 188], дієслівні ОН з *просити* й дієслівні ОН англійської і португальської мов з інфінітивом ‘робити’: англ. *to do, to take*; порт. *fazer*.

Так, на довесільному етапі залицання в зіставлених мовах визначаються такі ОН: а) укр. ОН – з боку хлопця: синонімічний ряд на позначення залицання: *залицятися* (до кого), *упадати* (за ким, біля кого), *загравати* (до кого) та ін. [Сл. син., I, с. 537]; наступний етап: *сватати* (кого), *свататися* (до кого), *просити чиеїсь руки* ‘просити згоди на шлюб’ (у дівчини або в її батьків) [СУМ, VIII, с. 283]; з боку дівчини: *давати* / *подавати хустки*

‘погоджуватися одружитися, давати згоду на шлюб’ (про дівчину), *давати / подавати рушники* ‘т.с.’; знову з боку хлопця: *брати рушники* ‘діставати згоду на шлюб’ (про хлопця); б) англ. ОН – з боку хлопця: синонімічний ряд *to court, to make love, to pay / to make court to one, to woo, to walk out with one, to run round with one* ‘зустрічатися з кимось, залицятися до когось’ [АУФС, с. 69, 299]; *to give a hawthorn branch to one* ‘т.с.’ – букв. ‘дати гілочку глоду комусь’ [STW, с. 67]; *to make a promise, to give [a girl] a promise* ‘обіцяти щось; обіцяти дівчині одружитися’, *to ask for a lady’s hand* ‘просити чиеїсь руки’, *to ask for one’s hand in marriage* ‘т.с.’ [АУФС, с. 39, 647];, *to seek one’s hand in marriage* ‘добиватися чиеїсь руки’; *to match* ‘сватати’, з боку дівчини: *to give towels* ‘подавати рушники; давати згоду на шлюб’, з боку дівчини / хлопця: *to fall for one* ‘упадати за кимось’; *goo-goo eyes* ‘закоханий погляд; закохані погляди’ [АУФС, с. 427, 1657]; *to look babies in one’s eyes* ‘закохано дивитися комусь у вічі’ [АУФС, с. 618, 1171]; *love at first sight* ‘кохання з першого погляду’ [АУФС, с. 626, 1405]; *to walk out with one, to run round with one* ‘зустрічатися з кимось, залицятися до когось’ [АУФС, с. 69, 299]; *to make a promise, to give [a girl] a promise* ‘обіцяти щось; обіцяти дівчині одружитися’; в) порт. ОН – з боку хлопця / дівчини: *fazer tijolo* ‘1) залицятися; зустрічатися з парубком / дівчиною; 2) спокушати; 3) приваблювати когось до себе’ [DN, с. 367]; з боку хлопця: *namorar, fazer olho a alguém* ‘залицятися; загравати до когось’ [DN, с. 277]; *queimar-se nos olhos de alguém* ‘закохатися в когось’ [DN, с. 277] (букв. ‘спекти собі очі на комусь’); *fazer pé-de-alferes* ‘залицятися до когось; добиватися когось; фліртувати з дамою’ [DN, с. 301], де *fazer* ‘робити’, а *pé-de-alferes* ‘флірт’ (розм.), що утворилося із двох загальних назв, друга з яких у посесивній формі – *pé* ‘ступня; нога’, *alferes* – ‘прапорщик; молодший лейтенант’; *pedir em casamento* ‘просити чиеїсь руки; свататися’ [DN, с. 97], *pedir a mão a alguém* ‘просити чиеїсь руки; просити згоди на шлюбт.с.’ [DN, с. 245]; *pegar uma ponta* ‘залицятися’ [DN, с. 316], де *pegar* ‘прикріпляти; приєднувати’, а *ponta* ‘край; кінець’; *rondar a porta a / de alguém* ‘1) залицятися; фліртувати; 2) намагатися спокусити; 3) кружляти навколо когось’ [DN, с. 319], де *rondar* ‘ходити навколо когось / чогось’, а *a porta* ‘двері’; з боку дівчини – *dar a mão a alguém* ‘давати згоду на шлюб; погоджуватися на шлюб’, *dar as toalhas* ‘подати рушники, дати згоду на шлюб’ [DN, с. 243]; *pegar uma ponta* ‘залицятися’ [DN, с. 316], де *pegar* ‘прикріпляти; приєднувати’, а *ponta* ‘край; кінець’; *rondar a porta a / de alguém* ‘1) залицятися; фліртувати; 2) намагатися спокусити; 3) кружляти навколо когось’ [DN, с. 319], де *rondar* ‘ходити навколо когось / чогось’, а *a porta* ‘двері’.

Порт. ОН *fazer tijolo* складається з інфінітива *fazer* ‘робити’ й іменника чоловічого роду *tijolo* ‘цегла; цеглина’. Цікавим видається зіставлення простого й тривалого інфінітивів: *fazer tijolo* ‘залицятися; зустрічатися’ і *estar a fazer tijolo* ‘зіграти в ящик; померти’ (груб.) [БПРС, с. 791]. Ця ОН підкреслює ініціаційний перехід як один з провідних символічних мотивів зближення весільного й похоронного кодів на типологічному тлі.

Зіставляючи ці ОН у трьох мовах, укр. *давати / подавати рушники*, англ. *to give towels* і порт. *dar as toalhas* виступають культурно-семантичними аналогами і повними відповідниками. Аналогічно зіставимо англ. *to ask for one’s hand in*

marriage і порт. *pedir a mão em casamento*. Такі ОН, як порт. *fazer tijolo, rondar a porta a / de alguém, pegar uma ponta, fazer pé-de-alferes* і англ. *to give a hawthorn branch to one, to woo*, є безеквівалентними.

При зіставленні англ. ОН *goo-goo eyes, to look babies in one's eyes* і порт. ОН *fazer olho a alguém, queimar-se nos olhos de alguém* можна виділити базовий елемент – англ. *eye* ‘око’ і порт. *olho* ‘око’, що пояснюється екстралінгвальними чинниками вибору нареченої на етапі розвитку шлюбних відносин: шлюбумикання (котру дівчину вибрати) і шлюб-купівлі (вдивляння в обличчя нареченої, що пізніше перейшло в обряд покривання голови нареченої фатою, і неможливість для нареченого побачити, кого він купує).

Перехідною ланкою між позамовним дійством і мовним вираженням змісту обряду виступає наявний у семантиці найменування культурний елемент. При цьому культурна мотивація виступає як засіб семантизації досліджуваних лексико-семантичних явищ, яка пов’язує дану мовну форму з позамовною, обрядовою сферою. Явища, предмети-реалії поза даним обрядом можуть не нести цього обрядового навантаження, що водночас підкреслює їхню релевантну ритуальну маркованість. Саме це й слугує основою номінації обрядової одиниці у випадку, коли вказує на живу внутрішню форму, що сприймається і вживається носіями мови на певному синхронічному зрізі. Наприклад, порт. ОН *tomar gargarejos* ‘залицятися до дівчини під її вікном (про хлопця)’ [DN, с. 193] походить від *gargarejo* ‘полоскання горла’, розм. ‘воркування (закоханих)’ [БПРС, с. 427].

В українській мові більша частина ОН цього циклу зорієнтована на екстралінгвальний план обряду, що віддзеркалюється в їх прозорій семантичній мотивації. Остання має місце тоді, коли НО ніби синтезують у собі обрядодії в цілому або їх частину: Обряд передвесільної домовленості має в зіставлюваних мовах такі позначення: укр. *заручини* (найбільш поширена й офіційно прийнята ОН), укр. *лагодня* ‘весільний договір, заручини’ [СБГ, с. 249], *злюбини* ‘т.с.’ [Грінч. II, с. 162], *завадини* ‘т.с.’ [Бойк., с. 243], *рукодаїни* ‘т.с.’ [Грінч. IV, с. 87]; англ. *engagement, handfastening, betrothal* ‘заручини’ [Baker, с. 22, 31], ‘заручини; сватання’ [EUD, I, с. 120]; порт. *esponsais*, заст. *affiance* ‘т.с.’ – букв. ‘довіра’ [MLP]. Якщо внутрішня форма основної укр. ОН цієї групи вказує на зв’язок з ‘рука’ (пор. *просити руки, віддати руку* і под.), то англ. ОН *to engage* походить від *engage, gage*, що утворилося від дфр. / сер.-фр. *gagier* і дфр. *engagier*; з часом усталася форма ОН від сер.-фр. / фр. *engager*, де префікс *en* ‘у щось’ означає рух усередину, а сама номінатема набуває обрядового значення ‘обручатися’ від *engage* ‘наймати; бути зайнятим’ [Origins, с. 182, 243]. Проте і в англійській, і в португальській мовах є ОН з прозорою внутрішньою формою, пов’язані з ‘рука’: англ. *to ask a hand in marriage*, порт. *pedir a mão em casamento* ‘просити чиєїс руки; свататися’ (про хлопця), англ. *to give a hand in marriage* ‘віддати руку; дати згоду на шлюб’ (про дівчину), англ. *handfastening* ‘заручини’. Дві перші ОН виступають культурно-семантичними аналогами на міжмовному рівні та є повними відповідниками. Порівняймо похідні субстантивати у трьох зіставлюваних мовах: укр. *заручений/а*, англ. *engaged*, порт. *ocupado/a* ‘т.с.’. При зіставленні англ. і порт. дієприкметників *engaged, ocupado/a* (1) заручений,

засватаний; 2) зайнятий' [EUD I, с. 356 – 357] звернімо, однак, увагу на те, що в словниковій дефініції цих слів обрядове значення виступає вже першим, а *engaged* 'зайнятий/а' – другим. Порт. ОН *estar ocupado/a* 'бути зарученим/ою' виступає повним відповідником укр. *бути зарученим/ою* та англ. *to be engaged*, оскільки походить від дієслова стану 'бути' й дієприкметника минулого часу *ocupado/a* '1) заручений/а; 2) зайнятий/а'. На міжмовному рівні ці ОН є культурно-семантичними аналогами. Як бачимо з вищенаведених ОН, у трьох зіставлюваних мовах обрядове значення є першим. укр. *лагодня* 'весільний договір, заручини' [МСБГ 6, с. 7], *злюбини* 'т.с.' [Грінч. II, с. 162], *заводини* 'т.с.' [Бойк., с. 243], *рукодаїни* 'т.с.' [Грінч. IV, с. 87]; *смійни* [Грінч. IV, с. 158] 'останні пригощання в кінці весілля', *відклінщина* 'т.с.' [Грінч. I, с. 215; Д. II, с. 765]. Обидві останні ОН мотивуються специфічними обрядодіями, що представлені ознаками номінації, пов'язаними з акціональним планом обряду. Однак не завжди ОН цієї групи характеризуються прозорою внутрішньою формою: порт. ОН *pedir em casamento* 'просити когось одружитися; робити пропозицію; свататися' [DN, с. 97].

Порівняймо укр. ОН *рукодаїни* 'весільний договір, заручини', англ. ОН *handfastening* 'весільний договір, заручини' [Baker, с. 22] і порт. ОН *esponsais* 'заручини; сам обряд заручин' [БРПС, с. 361]:, виражену якщо дві перші мають у своєму складі компонент 'рука', то їхній португальський еквівалент – це субстантивований прикметником чоловічого роду у множині від прикметника *esponsal* 'подружній; шлюбний' [БРПС, с. 361]. При зіставленні укр. *рукодаїни* та англ. *handfastening*, що підкреслюють акціональну сферу обряду, основними елементом якого є 'рука': укр. *давати руку(у)* і англ. *to fasten hands* 'пов'язувати руки', – ці ОН є неповними відповідниками, оскільки, співвідносячись зі спільним денотатом, вони відрізняються за рівнем словотвірної мотивації. На міжмовному рівні – це національно-культурні відповідники. Слід звернути увагу, що відповідником англ. ОН *handfastening* '1) заручини; 2) договір заручин' у другому значенні є культурним еквівалентом щодо португальській мові виступатиме *contrato de esponsais* 'заручини' [DIP, с. 330], що в буквальному перекладі українською означає 'контракт заручин'. Порт. ОН *contrato de esponsais* є субстантивною конструкцією, де другий компонент виконує атрибутивну функцію і стоїть у родовому відмінку.

У португальській традиції важливим елементом заручин було записування зобов'язань наречених і посагу. У разі розірвання заручин починали діяти штрафні санкції у вигляді матеріального відшкодування і моральної критики всією громадою винуватця на центральній площі міста чи села. Стосовно України і Великої Британії, то тут під час заручин нареченим пов'язували руки хустиною чи стрічкою, що свідчило про їхнє поєднання в єдине ціле. Подання рук і їх розташування було при цьому досить істотним: чия рука опинялася зверху, та сторона керуватиме в сім'ї. У такому разі укр. й англ. ОН можна зіставити з порт. ОН *dar a mão em casamento* 'одружитися' (букв. 'віддати руку в шлюб') [DN, с. 97]. Порт. ОН, включаючи компонент *a mão* 'рука', не є відповідником наведених ОН, тому що не стосується передвесільного циклу. У такому разі ОН на міжмовному рівні виступатимуть культурно-семантичними

відповідниками в українській і англійській мовах, оскільки ці ОН своєю основною мотиваційною ознакою мають подавання рук наречених і їх пов’язування стрічкою чи хустиною в екстралінгвальному плані, тоді як порт. ОН виступатиме національно-культурним аналогом у зіставленні з українською та англійською ОН, де семантика обрядодії відрізняється за образно-символічною співвіднесеністю. На внутрішньомовному рівні ці ОН можна охарактеризувати як неповні відповідники. Порт. ОН є частковим аналогом у зіставленні з укр. і англ. ОН, а укр. і англ. ОН є повними відповідниками між собою.

Залежно від локальних традицій семантична амплітуда деяких ОН може звужуватися або розширюватися. Так, наприклад, та сама англ. ОН *handfastening*, або *handfasting*, у Шотландії означала спільне проживання неодруженої пари впродовж одного року й одного дня. Якщо чоловік і жінка підходили одне одному, вони одружувалися, а ні, – то розходилися. Проте з часом під впливом римського закону узусу (*the Roman law of usus*) у Шотландії почав існувати неписаний закон: якщо чоловік і жінка прожили один рік разом і жінка не відлучалася від чоловіка впродовж цього року на три ночі, їх вважали одруженими. Іншою синонімічною ОН є англ. *confarreatio* ‘форма римського шлюбу’. Пара, яка розділила трапезу з торта, сидячи разом на хомуті від бика, вважалася офіційно одруженою і могла реєструвати дітей легітимним способом [Baker, с. 22]. У перекладі з англійської ОН *to sit on an ox yoke* ‘сидіти на хомуті/ярмі для бика’ в англо-українському словнику М.І.Балли подається так: *yoke* 1) ярмо; хомут; 2) переносне значення – ярмо, неволя; іго; 4) жартівливе вживання – узи, союз [Балла, II, с. 708]. Такі ОН виступають безеквівалентними одиницями на міжмовному і внутрішньомовному рівнях, оскільки не мають аналогів ні в українській, ні в португальській мовах.

Найбільш поширеними ОН дошлюбних відносин у трьох зіставляваних мовах є укр. ОН *заручини*, *заручати*, *бути зарученим/ою*, англ. *engagement* ‘заручини’, *to engage somebody* ‘заручати когось, обіцяти когось за когось’, *to be engaged* ‘бути зарученим за кимсь’, порт. *estar ocupado/a* ‘бути зарученим/ою’, *ter prometido casamento* [DIP, с. 239] ‘бути зарученим/ою’. Англ. ОН *to engage* походить від *engage*, *gage*, що утворилося від ст.-фр. / сер.-фр. *gagier* і ст.-фр. *engagier*; з часом усталася форма ОН від сер.-фр. / фр. *engager*, де префікс *en* ‘у щось’ означає рух усередину, а сама номінатема набуває обрядового значення ‘обручатися, заручатися’ від *engage* ‘наймати; бути зайнятим’. Дери́вація від дієслова *engage* позначилася цілою низкою спільнокореневих номінатем: абстрактним іменником в англійській мові *engagement* від *engage* або готовим запозиченням цього іменника з ст.-фр. / фр. *engagement* [Origins, с. 182, 243], дієприкметником *engaged* ‘1) заручений, засватаний; 2) зайнятий’, іменником з агентивним значенням *engager* ‘1) особа, що бере на себе зобов’язання; 2) поручитель’ [EUD I, с. 356 – 357]. Звернімо увагу на те, що в словниковій дефініції обрядове значення виступає вже першим, а *engaged* ‘зайнятий/а’ – другим. Порт. ОН *estar ocupado/a* ‘бути зарученим/ою’ виступає повним відповідником укр. *бути зарученим/ою* та англ. *to be engaged*, оскільки походить від дієслова стану ‘бути’ й дієприкметника минулого часу *ocupado/a* ‘1)

заручений/а; 2) зайнятий’. Як бачимо з вищенаведених ОН, у трьох зіставляюваних мовах обрядове значення є першим.

На внутрішньомовному рівні ОН, виражені пасивним станом дієслова „заручати”, є повними відповідниками у трьох зіставляюваних мовах. На міжмовному рівні вони виступають культурно-семантичними відповідниками. Окрім цих загальноновживаних ОН у різних локальних традиціях зустрічаємо англ. ОН *to engage* ‘заручати когось’, виражену перехідним дієсловом, якій у португальській мові відповідає порт. ОН *fazer promessa de casamento* [DIP, с. 239] ‘заручати когось’ (букв. ‘обіцяти одружитися’), виражена дієслівно-субстантивною конструкцією. У такому разі акцентованість абстраговано-вербального вираження обіцянки в португальській мові протиставляється вербалізації екстралінгвального плану обряду пов’язування рук наречених в українській та англійській традиції, коли їх брали за руки і символічно поєднували хустиною.

Іншою англ. ОН є *betrothal* ‘офіційні заручини’ [Baker, с. 31], ‘заручини, сватання’ [EUD, I, с. 120]. За римським законом завершенням згоди на шлюб було дарування персня й обіймання наречених. При незгоді на шлюб повернення персня було самодостатнім для подальших тлумачень. У деяких англійських локальних традиціях обіймів було недостатньо для завершення шлюбних переговорів. Сторони домовлялися про молодіжну вечірку для наречених у домі майбутніх сватів, що на лінгвальному рівні позначилося ОН *flouncing* [Baker, с. 31]. Пор. укр. *посиранки, дівч-вечір*, які відрізняються від англ. ОН у часовій важливості проведення цих обрядодій. В українській традиції такі дійства проводилися ближче до весілля, тоді як в англійській – одразу після згоди на шлюб. Це пояснюється тим, що з цього моменту громада стежила за поведінкою наречених. Дівчина не могла зустрічатися з жодним іншим парубком, а наречений не мав права заговорити з іншою дівчиною, навіть у випадках, якщо залицяння тривало роками [Baker, с. 30 – 33]. Якщо дівчина/парубок передумала/в одружуватися після вечірки, то наречена/ий могла/міг відсудити половину власності. Так, англ. ОН *breach of promise* [Baker, с. 33] ‘припинення заручин; розірвання домовленості про одруження’ (букв. ‘розірвання обіцянки’) означає не лише розірвання стосунків між зарученими, а й судові позови з цього приводу. Подібним законом виступає закон католицької церкви („*De Sponsalibus et Donationibus ante Nuptias*”), де ОН *De Sponsalibus et Donationibus ante Nuptias* є повним запозиченням з латинської мови і означає контракт і присягання на шлюб перед свідками [Baker, с. 33]. У разі смерті одного із заручених той, хто залишався живим, розділяв майно разом з іншими спадкоємцями.

Порт. ОН *andar de beijo caído por alguém* ‘залицятися до когось’ [DN, с. 46], *andar pelo beijo* ‘т.с.’, *andar / ficar de beicinho por alguém* ‘т.с.’ [DN, с. 46] є дієслівно-іменниковими конструкціями й пов’язані з *beijo* ‘губа’ [БПРС, с. 134]. Ці ОН – безеквівалентні, й ідіоматичність вираження окреслюється тут експресивністю іменника *beijo*. Синонімічною порт. ОН є *andar à sogá* ‘бути закоханим у когось’ [DN, с. 46], утворена від дієслова руху *andar* і іменника *sogá* ‘прядив’яний мотузок; канат’. Пор. рос. *веревки (из кого-то) вить* ‘підкоряти собі; примушувати робити те, що комусь вигідно’.

Наступним етапом у досягненні всіх домовленостей щодо одруження було встановлення дати шлюбу. Спершу потрібно було оголосити про наміри наречених усій громаді для переконання, що ці наміри серйозні й ніхто не суперечитиме з лише йому відомої причини. Укр. (західноукр.) ОН *церковні заповіді* ‘повідомлення священикові про майбутній шлюб хлопця та дівчини’ [Біг15., с. 7; Шевч.209, с. 68], *заповіді* ‘церковне повідомлення про шлюб, оглас’ [Онишк., I, с. 281], *дати заповіді, оголосити заповіді* ‘зголосити священикові бажання взяти шлюб’ [Шевч.209, с. 68] пов’язані із *заповідати* (діал.) ‘віщувати, обіцяти що-небудь’ [СУМ III, с. 269]. Їхнім відповідником в англійській мові виступають ОН: *to call the banns* ‘привселюдно оголошувати про наміри наречених одружитися’ [Baker, с. 45], *to proclaim the banns* ‘оголошувати в церкві імена тих, хто бере шлюб’ [АУФС, с. 39, 653], *to publish the banns* ‘т.с.’, *to ask in church* ‘робити запит у церкві; оголошувати імена наречених’ [АУФС, с. 39], *to call home* ‘т.с.’ [АУФС, с. 39]. Укр. ОН *оголосити заповіді* й англ. ОН *to call the banns* є повними відповідниками і на міжмовному й внутрішньомовному рівняхі – це культурно-семантичні аналоги, оскільки ці ОН є дієслівно-іменниковими конструкціями з тотожною семантикою й спільним обрядовим функціонуванням. Франц. ОН *publier les bans (de mariage)* ‘робити оголошення про шлюб (у церкві)’, пПорт. ОН *proclamar os banhos* ‘повідомляти про одруження в церкві’, *correr os proclamas* ‘т.с.’, *correr os banhos* ‘т.с.’ [DN, с. 324], *proclamar os banhos de casamento* ‘т.с.’ походять від фр. **ban* ‘оголошення’, пор. ОН *publier les bans (de mariage)* ‘робити оголошення про шлюб (у церкві)’ [DLP, с. 266; DIP, с. 75]. Порт. дієслівна ОН на міжмовному рівні є культурно-семантичним аналогом щодо відповідником укр. і англ. ОН на міжмовному рівні і неповним аналогом на внутрішньомовному рівні.

В англійській і португальській мовах існують також, на відміну від української мови, ОН зі значенням і відома ОН *to forbid the banns* ‘висувати заперечення проти взяття шлюбу’ шлюбу’: *to forbid the banns* [АУФС, с. 353, 1013], відповідає порт. ОН *proibir os banhos* ‘т.с.’ [DIP, с. 75] – культурно-семантичні аналоги на міжмовному рівні. .

Англ. ОН *to mock the church* ‘змінювати думку щодо одруження; відмінити шлюб’ (букв. ‘насміятися з церкви’) виступає безеквівалентною номінатемою. В обрядовій реальності наречених за це карали й вони підпадали під різку критику громади [Baker, с. 45].

Нещасливою ознакою була присутність наречених у церкві під час зачитування їхніх імен, що є спільним для трьох зіставлених мов. У протилежному разі діти могли народитися глухими й німи. Іншою негативною ознакою є оголошення заповідей, коли час припадає на зміну років (англ. ОН *straddle the quarters*). Англ. ОН походить від дієслова *to straddle* ‘1) стояти (сидіти, ходити) з широко розставленими ногами; 2) амер. розм. вагатися; не говорити ні „так”, ні „ні”’ [EUD, II, с. 444], що пояснює забобони шлюбної обрядодії.

Ряд ОН довесільного етапу в усіх зіставлених мовах пов’язаний з прощанням молодих відповідно з дівуванням і, рідше, з парубкуванням (ці обряди входять до т. зв. обрядів переходу – *rites de passage*: див. докладніше про

це в 2.3). Вечори напередодні весілля, присвячені цим ритуалам, мають у зіставлених мовах такі основні найменування: укр. *дівич-вечір*; англ. *a stag, a stag-party, men's mess, a bachelor party* ‘вечір-прощання нареченого з парубкуванням’, *a hen-party* ‘вечір-прощання нареченої з дівуванням’; порт. *despedida de solteiro* ‘вечір-прощання нареченого з парубкуванням’, *despedida de solteira* ‘вечір-прощання нареченої з дівуванням’. На міжмовному рівні ці ОН є лише культурними еквівалентами. У різних етнічних традиціях існують також інші ОН на позначення таких прощальних вечорів (особливо дівич-вечора). Найбільшу різноманітність ОН тут виявляє українська мова: *дівин-вечір*, *дівичник* [Бор., с. 62], *дівочькі запоїни* [Жел., I, с. 264], *дивен-вечір* [Чуб, с. 148], *дивий вечір* [Бор., с. 62] (якщо ОН *дівич-вечір*, *дівин-вечір* пов’язані з давнім прикметником **děvičь(jь)* ‘належний, властивий дівчині’ [Rudn., II, с. 135] та *вечір* ‘вечірнє зібрання гостей з розвагами, частуванням’ (пор. польськ. *dziewiczy wieczór*), то дві останні ОН зумовлені витісненням первісної ознаки номінації **děvičь(jь)* унаслідок звукових видозмін та появою нової мотивації через *диво*, *дивитися* ‘глядіти’ [171, с. 103]; ще одна назва для дівич-вечора – *розколини* [Бор., с. 62; 209, с. 36] – від *розколювати* ‘роз’єднувати що-небудь на частини’, що деякою мірою відбиває обряд переходу (наречена відокремлюється від неодруженої молоді й через деякий час приєднується до сімейної групи); ОН на позначення зустрічі й зібрання молоді ввечері напередодні весілля: *вечорини* [Грінч., I, с. 144], *вечорниця* [Бор., с. 62, 74, 108], *молодечий вечір* [Бор., с. 62] пов’язані з *вечір* ‘приурочена до певного вечірнього часу подія’ [209, с. 33], пор. болг. *вечерини* ‘обрядова вечірка молоді напередодні весілля’, слц. *dobrá noc* ‘т.с.’; інші українські локальні назви: *подружбини* [Бор., с. 62, 108], *дружбини* [Бор., с. 62], *дружбанки*, *дружчини* [Бор., с. 62], які пояснюються місцем зустрічі молоді й дійовими особами обряду – дружками й боярами (дружбами) (у деяких районах України дівич-вечір відбувався не в домі нареченої, а в хаті, де справляли *досвітки* [Бор., с. 108]: наречена з дружками, а наречений з боярами приходили до досвітчаної матері на прощальний вечір – *подружбини* [69, с. 478]; ОН *дружбини*, *дружбанки* мотивуються дійовими особами ритуалу – дружками, які плетуть вінки для наречених, пришивають квітку нареченому, влаштовують ігри і т.д. [171, с. 109]). В англійській мові маємо ОН: діал. *kisseen maet, kissing maet* ‘передшлюбний обряд наречених’ (букв. ‘цілуючи м’ясо’) [Orkneyjar, с. 195]: напередодні весілля наречені їли страву *kisseen maet* ‘kissing food’ [Orkneyjar, с. 197], яка складалася зі зварених у молоці й воді шматочків м’яса і яку потрібно було спожити до сходу сонця. Екстралінгвальний план мотивації ОН – поцілунки, якими обмінювалися наречені до початку куштування страви і після. Усі вищезгадані укр. і англ. ОН є безеквівалентними.

До ОН на позначення дівич-вечора належить ціла низка інших, синонімічних, де мотиваційна ознака номінації вказує на їхню функціонально-ритуальну маркованість. Іншим важливим моментом є те, що оскільки складові частини відповідних обрядів включали приготування і плетіння вінків, гільця, посад, розплетення коси, перепій молодих і т.д., назви окремих обрядодій частково перейшли натакож стали назвами самого вечора.: Так, укр. а) *вінки* мн. ‘приготування весільних вінків’ [15, с. 7] і ‘обрядова вечірка молоді

напередодні весілля' [Ром.142, с. 25, 113; Дз.Пр., с. 264; Пашк., с. 53; Шевч.209, с. 35]; 'приготування весільних вінків' [Біг., с. 7] – від пов'язане з *вінок* 'прикраса з квітів, сплетених у вигляді кола, дівочий головний убір' [Шевч., с. 35]; б) *вінокплети, вінкоплетини* мн. 'обряд плетіння вінків для нареченої та нареченого перед весільною неділею, що супроводжувався піснями' [СУМ, I, с. 677] і 'дівич-вечір' [Бор., с. 62] 'дівич-вечір'; 'обряд плетіння вінків для нареченої та нареченого перед весільною неділею, що супроводжувалося піснями' [СУМ] – віддієслівні ОН, утворені від одиниць *вінок* і *плести*; в) *витки* мн. 'дівич-вечір' [Ром.142, с. 25] – походить від *вити* 'скручуючи, з'єднувати в одне ціле щось'; г) *косиці* мн. 'приготування весільних вінків під час дівич-вечора' [Біг.15, с. 7] – пов'язане звід *коса* 'заплетене волосся'; г) *вінокбрани* мн. 'обряд отримання нареченим невеликого вінка; дівич-вечір' [Грінч., I, с. 239] – пов'язане звід *вінок* і *брати* 'здобувати, діставати; купувати'; д) *розплітки* мн. [Бор., с. 62] – походить від *розплітати* 'розділяти, роз'єднувати на окремі пасма (перев. косу, волосся)'; е) *чоботоносини, чоботи* мн. [Бор., с. 113; Грінч., IV, с. 467; Ром.142, с. 133; Шевч.209, с. 36] – походить від словосполучення *носити чоботи*, оскільки під часна дівич-вечораі молодий нерідко дарував молодій або її матері чоботи / черевики [СД, III, с. 475 – 479]. Такі укр. ОН є національно маркованими, тому не мають еквівалентів у двох інших зіставлюваних мовах (про самі конкретні обряди під час названих обрядових заходів див. докладніше в 2.2)..

Укр. ОН на позначення дівич-вечора, розпліток, чоботоносин є безеквівалентними, і національно-культурний елемент номінації збагачується різними локальними традиціями в Україні.

Розплетини як обряд виступає однією з форм прощання нареченої з дівуванням. Відбувався цей обряд у передвесільний день, як правило, під час дівич-вечора або у день шлюбу. Наречену садили на стілець або покриту кожухом чи подушкою діжу. Косу розплітав неодружений брат, а якщо братів декілька, то розплітали по старшинству. Після братів розплітала вся родина – батьки та всі інші. Могли розплітати й дружки. Сам гребінець передавався по черзі матері й усій родині. Кожен проводив гребінець над головою нареченої тричі, цілував їй чоло, а вона йому – обидві руки [Здоровега 1974, с. 95; Головацький Я.Ф. 1878, II, с. 626 – 627; Шевч., с. 38]. Цей звичай можна охарактеризувати як обряд ініціації, або пережиток викрадання наречених, або магічний обряд очищення та охорони від чар [Довнар-Запольский, с. 122 – 124; Шевч., с. 38].

Іноді відбувалася обрядодія розчісування, підрізання або підпалювання коси нареченої, подекуди й нареченого, що підтверджують такі ОН: *пострижини молодого* [Бор., с. 105; Шевч., с. 38], *розчісування кучерів молодому* [Бор., с. 104; Шевч., с. 38], *різати косу, стригти косу, одрубати / відрубати косу, тріпання коси* 'відрізати кінчик коси нареченої' [Ром., с. 37; Шевч., с. 38]; *підпалювати косу, посмалювати косу* 'підпалювати кінчик коси нареченої або зведеного разом волосся молодих' [Ром., с. 37].

Після благословення наречені окремо або разом виряджалися на село у супроводі дружок і бояр. На весілля кликали родичів, а в минулому і все село, в

чому вбачалося громадське схвалення створення нової сім'ї. Запрошували, за звичаєм, усіх членів сім'ї, не минаючи жодної хати. Господарі, на знак згоди, частували наречених або віддячували чимось, переважно грішми.

Серед найбільш поширених укр. ОН вирізняються НО обряду запрошення на весілля слід назвати: укр. ОН: *запросини* – церемонія запрошення гостей на весілля [Бігусяк15, с. 7] – від ОН пов'язана із *запросити* / *запрошувати* ‘„попросити прийти куди-небудь до когось з певною метою (на якесь торжество, зібрання); запропонувати кому-небудь взяти участь у чомусь”’; *спросини* [Головацький, Лозин., с. 53] – ОН пов'язана ізвід діал. *спросити* ‘запросити прийти, з’явитися куди-небудь усіх або багатьох; скликати’; *просини* [Чуб., с. 187] – ОН пов'язана звід *просити* ‘звертатися з проханням до кого-небудь зробити щось’. Укр. ОН *спросини* або *просини* є давнішими, оскільки їхня прозора внутрішня форма вказує на випрошування дозволу і не лише в батьків, а й у всього села, за давніми традиціями громадського побуту. Окрім того, наречені спершу просили благословення, а потім запрошували на весілля: „Просили батько й мати (іноді перелічували ще всіх братів і сестер), і я Вас прошу на хліб, на сіль, на весілля” [Здоровега64, с. 85 – 86]. Укр. ОН *запросини*, очевидно, виникла пізніше, коли вибір пари став більш вільним і залежав лише від них самих. В англійській і португальській мовах немає повного відповідника цим українським ОН, і на цей час ми не зафіксували одиниць, що могли б уживатися в подібному обрядовому значенні. Пор.: англ. *to invite to a wedding* ‘запрошувати когось на весілля’ і порт. *receber o convite ao casamento* ‘отримувати запрошення на весілля’, *convidar* ‘особа, що запрошує когось кудись’ [DIP, с. 389]. Прийняті в сучасному весільному обряді запрошення-листівки мають еквівалентні ОН в усіх зіставлюваних мовах: укр. *запрошення на весілля*, англ. *a wedding-card*, порт. *a participação de casamento* ‘т.с’ [MLE; MLP; DIP, с. 835].

У процесі підготовки до весілля, приблизно за тиждень перед весіллям або в п'ятницю, дружки збираються в хаті нареченої ввечері. Причиною цього є торочення рушників, а сама обрядодія називається *торочини* – ‘обрядодія оздоблення тороками рушників молодої’ [Бор., с. 92; Шевч., с. 37], пов'язана з *торочити* ‘висмикувати, витягувати нитки з країв тканини, роблячи торочки’, ‘обшивати облямівкою краї рушників та ін. для оздоби, оторочувати’ [Шевч., с. 37]. Ця обрядодія виступає не лише як допомога нареченій, а й відзначається символічним прощанням нареченої з дівуванням. Молодий також приходив на торочини разом з боярами і приносив гостинці для відданиці [Борисенко 1988, с. 92]. Національно-культурним відповідником укр. ОН виступає англ. *trousseau tea* ‘зустріч нареченої з подругами за тиждень до весілля’ [Baker, с. 44]. Це свого роду прощання з дівуванням, але ритуально-обрядове функціонування такої обрядодії не збігається з українським. У цей вечір наречена готує посаг, проте у вигляді не рушників, а зібрання колекції свого одягу: спідньої білизни, вечірніх суконь і т.ін.

Серед інших обрядодій цього циклу відомі такі: укр. ОН *посиранки* ‘весільна обрядодія під час засідання молодої на посаг, коли староста виносить горілку й осухи з сиром, а молода пригощає дівчат-дружок; дружчини’ [Чуб., с.

163; Шевч.209, с. 69] – пов’язана звід *sir*; ОН *дружчини* ‘т.с.’ [Чуб., с. 163; Шевч.209, с. 69] або ‘пригощання старшою дружкою молодих, бояр і дружок’ [Ром.142, с. 38] – пов’язана звід *дружка* ‘неодружена учасниця весілля, подруга молодої’. Сир виступає атрибутом багатьох англійських обрядодій, проте нами не зафіксовані ОН з компонентною лексемою *sir*.

2.2.1.1. Знаки згоди або відмови на шлюб. Символічними знаками й своєрідними атрибутами довесільного циклетапу в Україні було були такі обрядодії: у разі згоди дівчини (її батьків) на шлюб – колупання майбутньою нареченою печі (в Україні) або запалювання вогнища в печі (в Англії), у Великій Британії, Україні, Португалії – піднесення хустки сватам, пов’язування рушника (різним учасникам ритуалу), обмін хлібом зі сватами, розламування хліба, піднесення сватові води, частування сватів горілкою, сиром та ін. (у Великій Британії, Україні, Португалії); у разі ж незгоди – У протилежному випадку існувала ціла низка знаків відмови на шлюб, а саме: піднесення гарбуза (нареченому або його представникам) – в Україні й Португалії, повернення хліба сватам, виставлення на поріг головки цвітної капусти тощо. Розглянемо ці знаки з лінгвістичної точки зорудокладніше.

За українською обрядовою традицією, колупання дівчиною печі (глини на ній) або порядкування біля неї під час переговорів про сватання було одним з найпоширеніших символів згоди її на одруження: це ОН *гладити (колупати) піч* та ін. (див. докладніше в 3.1.1). Коли старости заходили до хати, дівчина виходила на заклик матері / батька з низько опущеною головою й прикритими рукою очима. Іноді майбутня наречена залазила на піч, а старости вмовляли її злізти донизу: якщо вона погоджується злізти з печі, це також є знаком згоди на шлюб. Ця обрядодія означає її готовність залишити домашнє вогнище й перейти до нового, сімейного, тобто до житла нареченого [6, II, с. 42; 209, с. 124]. Окрім цього, піч віддавна була місцем благословення молодих на шлюб [64, с. 68].

Якщо в Україні знаком-згодою на шлюб було колупання печі, то в Англії й країнах Об’єднаного Королівства аналогічну роль відігравало запалювання вогнища в печі. Англ. ОН *to light a fire* ‘погодитися на заручини; дати згоду на шлюб’ – букв. ‘запалити вогонь’ [Baker, с. 40] відзначається сягає своїм походженням віри в очисною символіколу вогню й підкреслює вшанування культу домашнього вогнища й поваги до предків і батьків. Це свого роду поєднання двох світів. ПриПід час запалювання вогнища до старостів виходила мати дівчини й давала згоду на шлюб з парубком. Їй відмовляли так само, як і бабусі, що погоджувалася на одруження перед нею. Лише коли старости заради форми були змушені їм відмовити, виходила дівчина [Baker, с. 40]. Але замість дівчини до них з’являлися її бабуся, тітка та інші родичі, яким старости, природно, відмовляли у сватанні. І лише тоді, коли врешті виходила сама дівчина, сватання вважалося завершеним [Baker, с. 40]. Після згоди на шлюб англійські старости в розпарованих шкарпетках червоного й фіолетового кольорів супроводжували наречених до столу, де вони змушені були поїсти з однієї тарілки, щоб скріпити свої обіцянки (один з обрядів переходу).

Важливим атрибутом поєднання двох людей і закодованим символом спілкування у трьох зіставлюваних мовах є гілка, галузка, молодий пагін. В

англійській традиції англ. ОН *to present a sprig* ‘залицятися; показувати захоплення дівчиною’ – букв. ‘піднести гілочку’ [Baker, с. 28] стосується довесільних відносин, коли парубок, будучи занадто сором’язливим, дає обраній дівчині гілку, галузку. Якщо вона її приймає, це означає згоду на їхні відносини, а якщо викидає, то це – кінець усім його намаганням і мріям.: Так, *to accept the sprig* ‘погодитися на флірт, залицання; прийняти пропозицію’ – букв. ‘прийняти гілочку’ [Baker, с. 28]. аАнгл. ОН *sprig* [Baker, с. 28] ‘гілка, галузка’, *to throw the sprig* ‘відмовити в залицання; ≈ дати гарбуза’ (букв. ‘кинути пагонь-гілочку’), *to accept the sprig* ‘погодитися на флірт, залицання; прийняти пропозицію’ [Baker, с. 28] вказують на двоякість природи спілкування. По-перше, сама одиниця *sprig* позначає й гілку, пагонець у прямому значенні, й юнака, парубка [EUD, II, с. 417]. При іконверсії дієслово *to sprig* ‘давати паростки’ може пояснювати сподівання парубка на майбутні „паростки” їхніх відносин з дівчиною, що з часом переростуть у сімейне „дерево” (пор. *вильце, гільце, деревце* в українській мові). Порт. ОН *passar a taboca* ‘бути знехтуваним у залицання; дістати відмову на одруження’ – букв. ‘передати табака’ [DN, с. 359], *levar a taboca* ‘т.с.’ [БПРС, с. 775] походять від *taboca I* ‘табока (сорт бразильського бамбука)’, *taboca II* ‘1) розчарування; 2) обман’ [БПРС, с. 775]. Англ. і порт. ОН виступають безеквівалентними номінатами, проте обидві включають рослинний компонент: гілку, галузку й бамбук.

Залежно від різних локальетнічних традицій ОН цьогоїєї циклгрупи маркуються культурно-національними особливостями мистецтва залицання. Наприклад, в Уельсі з причини зайнятості більшості чоловіків ремеслами, атрибутикою залицання вважається дерев’яна ложка, яку парубок виготовляв і прикрашав, вирізьблювавши серця і голубок. Саме тому в англійській мові маємо безеквівалентну ОН *to give a wooden spoon* ‘признатися в коханні до дівчини; визнати своє захопленість нею’ – букв. ‘дати дерев’яну ложку’ [Baker, с. 29]. Інша англ. ОН *to be spoons on one* ‘(розм.) кохати когось; бути закоханим у когось’ [АУФС, с.121, 1578] походить від *to be* ‘бути’ і також містить компонент *spoon* ‘ложка’. Ці ОН є безеквівалентними номінатами, оскільки вони властиві лише англійській мові. й семантика їх визначається через екстралінгвальний план обряду. Іноді парубки вирізьблювали декілька піал до цієї ложки. Кількість піал указувала на бажану кількість дітей після їхнього одруження. А для дівчат, які займалися рукоділлям, таким знаком виступала голка й виготовлений з дерева чи кістки футляр до неї. Такі атрибути дошлюбних стосунків пронизували відносини еротичною важливістю відносин символічно підкреслювали сексуальний аспект відносин між чоловіком і жінкою. На лінгвальному рівні англ. ОН *a needle sheath* ‘футляр для голки’, *to accept a needle sheath* ‘дати згоду на залицання’ [Baker, с. 30 – 31] є складеними номінаціями, основним компонентом яких виступає одиниця *sheath* ‘1) піхви; 2) футляр; 3) анат. піхва; оболонка’ [EUD, II, с. 341]. Символіка цих англ. ОН є достатньо простою, а на міжмовному рівні ці ОН є безеквівалентними.

В Україні відомішими є ОН уже самого обряду сватання, ніж ОН на позначення залицання. Відповідно, як залишки шлюбу-купівлі („бартеру”), коли дівчат-наречених продавали, у мовахі зафіксовано низку ОН з прозорою

внутрішньою формою: укр. ОН *поглядний рубель* ‘монета, яку наречений кидає ву чарку нареченої, якщо вона виявила згоду вийти за нього заміж’ [Ром.142, с. 35; Шевч.209, с. 148];. У Великій Британії широко вживаються ОН, пов’язані з грішми, а саме монетами. Так, англ. ОН *to give a penny* ‘викуповувати коровай; викуповувати весільний хліб / торт’ – букв. ‘дати пенні’ [Baker, с. 42], *a butter penny* ‘отримуватиння викупу за наречену’ – букв. ‘пенні за масло’ [Baker, с. 43], які вказують на очисні обряди. При під час пеерерадчвання ножа для розрізання весільного торта наречена повинна була дати старості пенні (англійська. розмінна монета), щоб відігнати нечисту силу.

Так, серед укр. ОН найбільш поширеними є ОН уже самого обряду сватання є: укр. *наметка* ‘рушник, який використовувався на весіллі для перев’язування сватів’ [Ром.142, с. 36; Шевч.209, с. 139] – від, пов’язана з *намітити* ‘зробити позначку на чому-небудь; позначити, помітити’; *подарок* [Ром.142, с. 36] – від *подарувати* ‘дати, віддати що-небудь комусь назовсім, безкоштовно; обдарувати’; *готувати (дбати) рушники (скриню)* ‘збиратися одружуватися з ким-небудь (про дівчину, жінку)’ [ФСУМ, I, с. 193]; *рушники тчуться* ‘дівчина готується заміж’ [ФСУМ, II, с. 776]; *слати (засилати, присилати, посилати) / заслати (прислати, послати) старостів (людей) [за рушниками]* ‘просити згоди на шлюб в обраної особи’ [ФСУМ, II, с. 824]; *подавати/подати рушники* ‘давати/дати згоду на одруження з ким-небудь’ [ФСУМ, II, с. 776]; *брати/взяти рушники* ‘сватати(ся)’ [ФСУМ, I, с. 53]; *побрати рушники* ‘т.с.’ [ФСУМ]; *вернутися з рушниками* ‘засватати дівчину’ [ФСУМ, I, с. 73]; *ставити (становити) на рушник (на рушнику)* ‘одружувати’ [ФСУМ, II, с. 860]; *стати/ставати на рушнику* ‘взяти шлюб, одружитися’ [ФСУМ, II, с. 860]; *на рушничку стати* ‘т.с.’ [ФСУМ, II, с. 860]. Англ. *a towel (towels)* ‘рушник(и)’ і порт. *toalha (toalhas)* ‘1) рушник(и); 2) рушник(и) при одруженні’ і *toalha de altar* ‘рушник, на якому стоять наречені перед вівтарем’ [DIP, с. 770], *to give towels i dar as toalhas* ‘подавати рушники, давати згоду на шлюб’ також характеризуються відповідним обрядовим значенням., ОН у трьох зіставлюваних мовах є культурно-семантичними аналогами. і в португальській знаходимо відповідники: порт. *toalha* ‘1) рушник; 2) рушник при одруженні’ і *toalha de altar* ‘рушник, на якому стоять наречені перед вівтарем’ [DIP, с. 770]. Серед укр. ОН більшість номінатем, пов’язаних з рушником, – дієслівного й іменникового типу, а в португальській вони представлені простими й складними іменниками.

Іншим атрибутом згоди/незгоди на шлюб в Україні й Португалії є хустинка. У лінгвістичному плані ці весільні атрибути позначаються так: укр. *хустина, хустка, хустина* ‘атрибут весільного обряду’ [Шевч.209, с. 140] і порт. *laço* ‘атрибут весільного обряду’ [DN, с. 162]; *подати хустки* ‘дати згоду на шлюб’ [Грінч., II, с. 420], що походить з псл. **skut* ‘шати, край шат’ [Brückner SEJP, с. 186] і порт. *dar o laço* ‘подати хустки’, ‘дати згоду на шлюб’ [DN, с. 162]. В Україні відомі ще такі ОН: укр. *плат* ‘шмат полотна або іншої тканини, що слугує покривалом, скатертю і т.ін.’, діал. ‘хустка’ [СУМ, VI, с. 567]; *поглядний платок* ‘хустка, яку дає хлопець дівчині під час сватання’ [Ром.142, с. 35]; *кестемен* ‘весільна хустина’ [Жел., I, с. 341; Шевч.209, с. 141] – неясного походження, ймовірно, виводиться від тур. *testime* ‘рушник; серветка; велика

хустина' або з уг. *keskenő* 'хустка' [ЕСУМ, II, с. 426]. Укр. і порт. ОН *подати хустки, dar os laços* є культурно-семантичними аналогами на міжмовному рівні й повними відповідниками.

Цікавими й досить різноманітними є знаки-атрибути відмови женихові під часри сватання. Це переважно плоди певних рослин, деякі страви, певні предмети кухонного начиння, одягу, назви яких виступають у складі відповідних ОФ.

В українській і португальській обрядових традиціях найчастіше вживаються ОФ, побудовані на основі символічного образу гарбуза: укр. *гарбуз* В Україні в такому випадку дівчина, що не погоджується на шлюб, виносить старостам гарбуза, не бажаючи відмовляти їм прямо. Існує припущення, що первісно старостам подавалася страва з гарбуза (пор. протиставлення: *гарбуз* → відмова на шлюб і *могорич / суп / хліб* → згода). Пор. порт. ОН *dar sopa a alguém* 'відмовляти при сватанні; не погоджуватися на шлюб' [DN, с. 222], що походить від *dar* 'давати' і *sopa* 'суп; перша страва'. Укр. ОН *подати гарбузову кашу* й порт. ОН *dar sopa a alguém* виступають культурними еквівалентами на міжмовному рівні й частковими аналогами на внутрішньомовному рівні. Розширеність семантичної амплітуди укр. ОН зумовлена атрибутивною ознакою каші, знака-відмови при сватанні.

У мовному плані зазначеним атрибутам відповідають такі ОН в українській мові, які найчастіше пов'язуються з гарбузом і є певними фразеологічними словосполученнями: *гарбуз* 'кабак' (запозичення з тюркських мов [ЕСУМ, I, с. 472]) і *кабак* (запозичення з турецької мови [ЕСУМ, II, с. 329]); Укр. *гарбуз* і *кабак*, англ. *mitten* (букв. 'рукавиця'), *bird* (букв. 'пташка'), *basket* (букв. 'відро, кошик'), *gate* (букв. 'ворота') і порт. *sabaço, sabaça* 'гарбуз; кабак'. виступають найвідомішими елементами обрядових фразем. Серед найпоширеніших укр. ОФ цієї групи відзначимо такі: а) з боку дівчини, яка відмовляє парубкові під час сватання: *давати (підносити) / дати (піднести) гарбуза* 'відмовляти кому-небудь у сватанні, залицянні' [ФСУМ, I, с. 214]; *гарбуза дати* [Ром., с. 90], *наділяти / наділити гарбузом* [ФСУМ, I, с. 523], *годувати гарбузами* [ФСУМ, I, с. 179], *підносити гарбуза* [Бор., с. 22], *прикотити гарбуза, кабаки дати, давати (підносити) / дати (піднести) [печеного] кабака* 'т.с.' [Жел., I, с. 137]; *давати (підносити) / дати (піднести) [печеного] кабака* 'т.с.'. Ці ОФ стосуються більше пояснень з боку дівчини, яка відмовляє парубкові при сватанні. Стосовно ОФ, що стосуються обрядових атрибутів відмови, які отримує парубок і які характеризуються з його боку, то в лінгвальному плані їх можна окреслити таким чином: б) з боку парубка, якому відмовляють під час сватання: *діставати / дістати гарбуза, (покуштувати, з'їсти, схопити) [печеного] гарбуза* 'одержувати відмову під час сватання, женихання, залицяння' [ФСУМ, I, с. 248; II, с. 668; I, с. 336], *покуштувати гарбуза* [ФСУМ, II, с. 668], *з'їсти гарбуза* [ФСУМ, I, с. 336], *піти з гарбузом (з гарбузами)* [ФСУМ, II, с. 643], *остатися з гарбузом* [ФСУМ, II, с. 592], *скуштувати гарбузової каші* [ФСУМ, II, с. 822], *взяти гарбуза* [Грінч., I, с. 273], *вчепити гарбуза, вчепити кабака* [Бор., с. 22] 'т.с.', *пахне гарбузом* 'передбачається відмова тому, хто сватається' [ФСУМ, II, с. 609]. У

португальській обрядовій традиції аналогічні ОФ зі словом *cabaço* (*cabaça*) стиктакожаємося означають з відмовою при сватанні, проте відмовою не тільки чоловікові з боку жінки, а й жінці з боку чоловіка, чоловіка одружуватися з дівчиною / жінкою. Так, наприклад: порт. ОН *dar o cabaço* ‘1) відмовити при сватанні (переважно жінці); 2) не дотриматися обіцянки одружитися (про чоловіка)’ [DN, с. 70] – . Ця ОН складається з від дієслова *dar* ‘„давати”’ й та іменника чоловічого роду *cabaço* ‘„гарбуз”’; *levar o cabaço* ‘дістати відмову при сватанні (переважно від парубка, чоловіка)’ [DN, с. 70].. Ці дані зібрані особисто дисертанткою з етнографічних джерел Португалії. Проте, наприклад, у в [БПРС, с. 158] словнику „Большой португальско-русский словарь” ОН *dar o cabaço* зіставляється з відповідною ОН ‘відмовити нареченому’ та іменником жіночого роду *cabaça* [БПРС, с.158] йї ув пояснтлумаченні словникової одиниці *cabaço* автор укладачі посилаються на *cabaça*. Ми не погоджуємося з цією словниковою дефініцією, оскільки вона не відповідає національно-культурній дійсності. Для португальців, так само, як і для інших народів, важливим є той факт, хто кому відмовляє у сватанні – дівчина хлопцеві чи хлопець дівчині. Окрім того, в етимологічному словнику португальської мови знаходимо, що *cabaça* (імовірно, дороманського походження) позначає овоч (пор. друге значення:) ‘дитина-близнюк, що народилася другою’ [DLP, с. 347]). Отже, розв’язання цієї проблеми нам видається таким. Відомо, що Оскільки флексії *-o*, *-a* в португальській мові позначають належність, відношення одиниці до чоловічого або жіночого роду., то, Відповідно, можна припустити, що синонімічні мовні одиниці *cabaço*, *cabaça* використовуються мовцями з обрядовою метою для розрізнення самої семантики обрядодій, витриманих з етнокультурними нормами й, імовірно, пов’язаних з різними денотатами. Тому, на нашу думку, ОН *dar o cabaço* все ж таки означає відмову парубка дівчині, оскільки *o cabaço* – іменник чоловічого роду,; а ОН *dar a cabaça* – відмову хлопцеві при сватанні, де *a cabaça* – іменник жіночого роду. Цілком імовірно, проте недостовірно. Можна також припустити, що бот.плоди *o cabaço* і *a cabaça* – це гарбузи, (кабаки), що розрізняються за формою: перші – продовгуваті, йа другі – округлі. Це, в свою чергу, можна знову пояснити фалічною символікою: кабаки „гарбузи” продовгуватої форми – як представники чоловічої статі, тоді як „кабаки” – й округлої форми – як символ родючості. Іншим нашим припущенням може бутиє зв’язок зв’язок цих одиниць з *cabaça* ‘дитина-близнюк, що народилася другою’ [DLP, с. 347]. Так, відмовляючи під часри сватання, дається другий шанс, ще одна можливість отримати щастя в поєднанні долі з іншою дівчиною / парубком.

Таким чином, укр. і порт. ОН з елементом ‘гарбуз’ виступають національно-культурними відповідниками на міжмовному рівні, а щодо англ. ОН – це безеквівалентні одиниці. Можна вважати, що первісно старостам подавалася страва з гарбуза, пор. протиставлення: *гарбуз* → відмова на шлюб і *могорич / суп / хліб* → згода (пор. із паралелями з інших мов [185, с. 50]). Пор. порт. ОН *dar sopa a alguém* ‘відмовляти під час сватання; не погоджуватися на шлюб’ [DN, с. 222], що походить від *dar* ‘давати’ і *sopa* ‘суп; перша страва’. Укр. ОН *подати гарбузову кашу* й порт. ОН *dar sopa a alguém* виступають

культурними еквівалентами на міжмовному рівні й частковими аналогами на внутрішньомовному рівні. Розширеність семантичної амплітуди укр. ОН зумовлена атрибутивною ознакою каші, знака-відмови при сватанні. З інших страв – символів відмови під час сватання наведемо укр. діал. *бриндза* у звороті *бриндзу прикітити*, тобто прикотити [186, с. 139].

У складі таких ОФ зі значенням відмови під час сватання вживаються також назви деяких предметів-умістищ (як символ ідеї „порожності” в глибинній семантичній опозиції ‘повний – порожній’, тобто – в цьому випадку – невдачі). Це насамперед англ. ОН *basket* (букв. ‘кошик’), *sack* (букв. ‘мішок’), *mitten* (букв. ‘рукавиця’), тоді як в українській мові подібні образи наявні значно меншою мірою, а в португальській – відсутні взагалі: англ. *to give the basket (the sack, the mitten) to one* ‘відмовити женихові під час сватання’ [АУФС, с. 408, 1090]; укр. *потягти ковша* (Сумська обл.), *повісити чайник* (Луганська обл.) ‘дістати відмову від дівчини під час сватання’ [186, с. 138 – 142]. Англ. ОН *to give the mitten to one* є безеквівалентною, проте дає можливість простежити її зв’язок з укр. ОН. При обряді сватання хлопець і дівчина подавали одне одному руки (укр. *пов’язувати руки* ‘давати згоду на одруження’, порт. *dar a mão a alguém* ‘давати згоду на шлюб; одружуватися; букв. давати руку’). У разі згоди на шлюб дівчина подавала руку, при відмові ж в англійській обрядовості замість руки дівчина подавала порожню рукавицю, що слугувало знаком-відмовою. Існує припущення, що ідея „порожності” як символу невдачі, в тому числі й під час сватання, лежить і в основі наведених перед цим ОН з компонентом ‘гарбуз’ (як ‘великий плід з порожньою серединою’) [107, с. 6 – 9]. Однак ми більше схилиємося до думки, що підставою для такого розуміння гарбуза було його використання саме як їжі (див. вище; пор. також одну з інтерпретацій укр. ОН з компонентом *відкоша*: див. нижче).

У такому ж значенні відомі ОФ з деякими іменниками, що можуть символічно асоціюватися з ідеєю віддалення (виходу, відходу, відльоту), тобто вигнання, прогнання того, кому відмовляють під час сватання. Ця мотиваційна ознака також найвиразніше представлена в англ. ОН, наприклад: *to give the gate* ‘відмовити при сватанні’ (букв. ‘показати на ворота’) [АУФС, с. 408, 1090]; можливо, подібна мотиваційна ознака лежить в основі порт. *dar com a tampa, dar uma tampa a alguém* ‘відмовити під час сватання’ [DN, с. 222], де *tampa* ‘кришка; капелюх’; з назвами пташок: англ. *to give the bird* ‘відмовити при сватанні’ (букв. ‘дати пташку’) [АУФС, с. 408, 1090] (ця ОН пояснюється ритуалом дарування пташки, яка символізувала вільні від шлюбних уз роки й неготовність / небажання дівчини одружуватися; дівчина також давала час парубкові погуляти ще трохи); укр. діал. *горобця дати* ‘т.с.’ [185, с. 140]. Останні англ. і укр. ОН є національно-культурними відповідниками.

У різкішій формі ідея „прогнання” того, кому відмовляють при сватанні, закладена в ОФ з іменниками, що мають вихідне значення певних предметів, якими можна завдавати ударів, штовханів, а також самих таких ударів, штовханів: укр. ОН *макогін облизати* ‘одержати відмову при сватанні’ [Грінч., II, с. 400], *облизати макогона* [Бор., с. 22], пов’язані з *макогін* ‘дерев’яний товкач, яким розтирають мак, пшоно тощо’ (складне утворення з *мак* і *гнати, ганяти* [

ЕСУМ, III, с. 367]) (коли парубкові відмовляли при сватанні, молодь уранці встановлювала на корчмі великого солом'яного макогона: мовляв „не в своє вдавсь” [Гол., II, с. 625]); англ. *to give the push* ‘т.с.’, де іменник має вихідне значення ‘штурхан’. Ці ОН є національно-маркованими й безеквівалентними. У семантичній опозиції „брати / давати” виступають порт. дієслівно-іменникові ОН: *dar tábuá a alguém* ‘відмовляти комусь’ [DN, с. 222], *dar com a tampa, dar uma tampa a alguém* ‘т.с.; не погоджуватися на шлюб при сватанні’ [DN, с. 222], де *tampa* ‘кришка; капелюх’, *levar gagau* ‘зазнати невдачі при сватанні’ [DN, с. 190], *levar o cabaço* ‘дістати відмову при сватанні (переважно від парубка, чоловіка)’ [DN, с. 70], *receber uma recusa* ‘дістати відмову’, *levar um não* ‘дістати відмову при сватанні’ [DN, с. 267]. Остання ОН не акцентує на суб’єктно-об’єктній співвіднесеності й буквально означає „отримати „ні” [при сватанні]. Таким чином, укр. і порт. ОН з елементом *гарбуз, кабак* виступають національно-культурними відповідниками на міжмовному рівні, а англ. ОН – безеквівалентні одиниці. Англ. ОН на позначення відмови на шлюб також пов’язані з екстралінгвальним планом обрядового сватання. Так, ОН *to give the sack* ‘відмовити при сватанні’ [АУФС, с. 408, 1090], *to give the mitten to one* ‘дати гарбуза; відмовити при сватанні’ [АУФС, с. 408, 1090], *to give the push* ‘т.с.’, *to give the bird* ‘відмовити при сватанні’, *to give the basket* ‘т.с.’, *to give the gate* ‘т.с.; показати на ворота’ [АУФС, с. 408, 1090]. Англ. ОН *to give the bird* пояснюється не обмінами дарів, а даруванням пташки, яка символізувала вільні від шлюбних уз роки й неготовність / небажання дівчини одружуватися (дівчина також давала час парубкові погуляти ще трохи). Англ. ОН *to give the mitten to one* є безеквівалентною, проте все одно дає можливість простежити її зв’язок з укр. і порт. ОН. При обряді сватання хлопець і дівчина подавали одне одному руки (укр. *пов’язувати руки* ‘давати згоду на одруження’, порт. *dar a mão a alguém* ‘давати згоду на шлюб; одружуватися; букв. давати руку’). При згоді на шлюб дівчина подавала руку в українській, англійській і португальській весільних традиціях. При відмові в англійській обрядовості замість руки дівчина подавала порожню рукавицю, що слугувало знаком-відмовою. У ЛСГ згоди-відмови на шлюб англ. ОН також окреслюються семантичною опозицією *брати / давати*. Англ. ОН на позначення відмови парубкові й отримання парубком цієї відмови включають дієслово *to get* ‘отримувати’: *to get the mitten* ‘отримати гарбуза’ [АУФС, с. 408, 1090], *to get the push* ‘отримати відмову на шлюб’, *to get the sack* ‘т.с.’, де *sack* ‘мішок’ (семантична опозиція *повний / порожній*), *to get the gate* ‘т.с.’ [АУФС, с. 408, 1090].

Паралельно зі згаданими вище укр. ОФ існують ще такі: *макогін облизати* „одержати відмову при сватанні” [Гр., II, с. 400], *облизати макогона* [Бор., с. 22], пов’язані з *макогін* ‘дерев’яний товкач, яким розтирають мак, пшоно тощо’ (складне утворення з *мак* і *знати, ганяти* [ЕСУМ, III, с. 367]). Своєрідне пояснення цьому дає Іг. Галька, наводячи такий приклад: коли парубкові відмовляли при сватанні, молодь уранці встановлювала на корчмі великого солом’яного макогона, мовляв „не в своє вдавсь” [Гол. ОП, II, с. 625]. В. Шевченко тлумачить такі ОФ так званим поганим пригощанням сватів при сватанні, пояснюючи, що так само, як і від гарбузової каші, гості залишалися

голодними й поверталися додому ні з чим. Ця укр. ОН є національно-маркованою і безеквівалентною.

Укр. Досить своєрідними є дві наступні українські ОН. ОФ *давати* (*діставати, одержувати*) / *дати* (*дістати, одержати*) *відкоша* ‘не погоджуватися виходити заміж чи зустрічатися з кимсь; відмовляти кому-небудь у сватанні, залищанні’ [ФСУМ, I, с. 203] пояснюють звичайно як вислів – вирази, утворені, очевидно, в середовищі запорозьких козаків, що стояли кошем [ЕСУМ, I, с. 393]. Пор. укр. *кіш* ‘місце перебування запорозьких козаків’ і *дати від коша* ‘прогнати, відбити’ [Грінч., II, с. 247]. Проте В.Д. Ужченко пов’язує цю ОН *дати* (*дістати, одержати*) *відкоша* з іменником *кіш* ‘корзшинак’, *кошик* [Ужченко 185, с. 12, 51, с. 50-75], і тоді названа ОФ стане в один ряд з наведеною англ. ОФ з компонентом *a basket* (див. вище). Ми загалом погоджуємося з його припущенням, але не відкидаємо можливості прийняття й попередньої етимології. У такому разі укр., англ. і нім. і укр. ОН на позначення відмови юнакові можуть виступати національно-культурними аналогами на міжмовному рівні. При типологічному зіставленні англ. ОН *to give the basket* і *to get the basket* та ‘отримати відмову при сватанні’, нім. ОН *einen Korb geben* ‘піднести гарбуза кому-небудь’ (букв. ‘дати кіш, кошик кому-небудь’), *einen Korb bekommen* ‘дістати гарбуза (при сватанні)’ (букв. ‘одержати кошик (кіш)’), де *ein Korb* ‘кошик; кіш’ і укр. *дістати / одержати відкоша* (*одкоша*) є повними відповідниками на внутрішньомовному рівні й культурно-семантичними відповідниками національно-культурними аналогами на міжмовному рівні. Однак Екстралінгвальний план обряду в германському весільному кодї позначався певними обрядодіями, пов’язаними з залищанням. Дівчата спускали з вікна кіш, у який повинен був сісти залищальник. Якщо дівчина піднімала кіш нагору, це означало її згоду на шлюб. Нелюбові подавали дівчата кіш з ледве прикріпленим дном. При підніманні нагору дно проривалося, і парубок падав на землю. З часом ця обрядодія стала більш гуманною: при відмові на шлюб такого бездонного кошика дівчата посилали парубкові додому. Немає достовірних доказів, що такі обрядодії властиві лише германській шлюбній традиції. Відомо, що чешки використовували кіш для лякання хлопців у разі відмови при сватанні. Пор. чеськ. розм. *dostat košem* ‘одержати відмову (при сватанні)’ і літ. *dát košem* ‘відмовити’, утворені навколо стрижневого іменника *koš* ‘кошик’ [Ужченко, с. 51]. Отже, ОН з елементом *кіш* характерні як для германської, так і для слов’янської весільної традиції.

за відсутності беззаперечних доказів на користь як однієї, так і другої з наведених етимологій слід утриматися від того, щоб відвести місце цій укр. ОН у межах виділених вище груп.

Укр. ОФ *облизень* ‘відмова при залищанні, сватанні’, *облизня спіймати* (*піймати, схопити, вхопити, дістати, отримати, скуштувати, з’їсти* і т.ін.) ‘одержати відмову під час сватання’, *дістати* (*одержати*) / *діставати* (*одержувати*) *облизня* [ФСУМ, II, с. 850], *спіймати* (*піймати, впіймати, вхопити, скуштувати* і т.ін.) / *ловити облизня* ‘т.с.’ [ФСУМ, II, с. 850] пов’язані з *облизатися* ‘стерпіти щось неприємне; зазнати невдачі в чому-небудь’ (як зауважує Б. Грінченко, ‘з’їсти облизня говорилося спочатку про собаку:

розраховував одержати їжу, але нічого не одержав, лише облизався” [Грінч., III, с. 14]). Національно-культурним відповідником Культурним еквівалентом цієї ОФ виступає порт. ОН *namorar as paredes* ‘не отримати згоди на залицяння; дістати відмову на заручення, шлюб’ [DN, с. 293], що буквально означає ‘фліртувати зі стінами’.

ОФ зі значенням відмови під час сватання з використанням розглянутих іменників будуються на основі семантичної опозиції дієслів ‘давати’ / ‘одержувати’: укр. *давати* (*підносити* і т. ін.) / *діставати* (*схонити* і т. ін.) *гарбуза* (*відкоша*, *облизня* і т. ін.), англ. *to give / to get the basket (the sack, the push, the gate* [АУФС, с. 408, 1090] і т. ін.), порт. *dar / levar o cabaço* і т. ін. Порт. ОН *levar um não* ‘дістати відмову при сватанні’ [DN, с. 267] буквально означає ‘отримати „ні”’, тобто не пов’язана, на відміну від інших подібних ОФ, з використанням того чи іншого іменника з конкретнішим значенням. Порівняймо у трьох зіставлюваних мовах ОН, що позначають неодружених дівчат і парубків через небажання одружуватися або небажання інших поєднуватися з ними в парі. Наприклад, укр. ОН *ходити в дівках* ‘залишатися неодруженою’, *холостяк* ‘неодружений чоловік’, *стара діва* ‘неодружена дівчина, жінка’; англ. *to be left on the shelf* ‘бути неодруженим’ (букв. ‘залишитися на полиці’); *a spinster* ‘неодружена жінка; стара діва’, *an old maid* ‘стара діва; дівка’ [АУФС, с. 712], *a bachelor girl* ‘незаміжня дівчина, що живе самотійно’, ‘холостячка’; *a bachelor* ‘неодружений чоловік; чоловік, який не виявляє бажання одружитися’; ‘затятий холостяк’; *to keep bach* ‘вести холостяцьке життя’ [АУФС, с. 562], де *bach* є скороченням від *bachelor* ‘холостяк’; *to lead apes in hell* ірон. ‘померти старою дівою’ [АУФС, с. 590], оскільки, за старим англійським повір’ям, старим дівам призначено після смерті няньчити в пеклі мавп, *to live in single blessedness* жарт. ‘парубкувати; не бути одруженим/ою’ [АУФС, с. 612]; порт. *ficar no caritó* ‘залишатися в дівках (про дівчину, яка не одружується)’ [DN, с. 92], *ficar no barricão* ‘залишатися неодруженим (про хлопця або дівчину)’, де *barricão* ‘велика бочка’, *ficar na prateleira* ‘т.с.’ (букв. ‘залишатися на полиці’), *ir para a prateleira* (букв. ‘іти на полицю’), *ficar para galo de S.Roque* ‘залишатися неодруженим’, *ficar para tia / tio* ‘т.с.’, де *tia* ‘тітка’, *tio* ‘дядько’ [DN, с. 43]. З вищенаведених ОН усі є національно-культурними аналогами на міжмовному рівні, проте англ. *to be left on the shelf* і порт. *ficar na prateleira* є культурно-семантичними відповідниками з вираженою відмінністю в інфінітивній формі: англ. пасивний і порт. активний інфінітив. Порт. ОН *ficar para galo de S.Roque* ‘залишатися неодруженим’ і англ. *to braid Saint Katherine’s tresses* ‘продівувати; дівувати; залишатися старою дівою’ [АУФС, с. 156] (від *to braid* ‘заплітати коси; плести волосся’ – букв. ‘заплітати коси Св. Катерині’) є безеквівалентними номінатами й не мають повних чи часткових відповідників у зіставлюваних мовах. Дефініція португальської словникової одиниці *galo* (іменник чоловічого роду) подається так: *galo* I ‘півень’, *galo* II іст. ‘галл; житель Галлії’ [БПРС, с. 425]. Отже, при буквальному тлумаченні ОН *ficar para galo de S.Roque* означає ‘залишитися для галла з Санта Рок’, де Санта Рок – назва містечка, а порт. *roque* шах. ‘1) тура; 2) рокірування’ [БПРС, с. 722]. При зіставленні португальської приказки *sem rei nem roque* (букв. ‘без короля й без тури’) ‘без стерна і без вітрил’ і ОН *ficar para*

galo de S.Roque можна припустити, що синонімічною ОН виступатиме ‘залишитися без нічого; залишитися „з носом”’. В українській та англійській мовах не зустрічаються ОН на позначення дівчини, в якій немає коханого чи нареченого. Португальська мова відзначається ОН *moça com escritos* ‘дівчина, у якій немає нареченого’, *rapariga com escritos* ‘т.с.’ [DN, с. 158], де *moça* і *rapariga* ‘дівчина’, а *escrito* ‘записка; оголошення’; проте в англійській маємо ОН на позначення неодруженої дівчини після одруження молодших сестер: *to dance barefoot* ‘залишитися старою дівою (про старшу сестру після одруження молодшої)’ [АУФС, с. 263]. Ця ОН – шекспірівський вираз, що буквально означає ‘танцювати босоніж’ [Shakespeare W. *The Taming of the Shrew*, д.2, сц.1].

2.2.2. Обрядові номінативи власне весільного циклетапу в українській, англійській і португальській мовах.

Лексика на позначення обрядів, пов’язаних з підготуванням до весілля, обрядів, що санкціонують шлюб, самого ритуалу одруження широко представлена в сімейній родинній обрядовості зіставлюваних мов (вона являє собою кількісно найбільший розряд ОН весільної обрядовості в усіх трьох мовах: це 200, 140 і 130 ОН відповідно в українській, англійській і португальській мовах, що становить 29%, 25% і 19,9% у межах усього номінативного весільного комплексу цих мов). Одночасно ці ОН виступають лексичними одиницями на як позначення обрядів переходу, оскільки стверджують перехід наречених із одного соціального статусу в інший, набування ними статусу сімейної пари.

2.2.2.1. Обрядові номінативи на позначення весільного обрядодійства в українській, англійській і португальській мовах.

Весілля. Більшість шлюбних і, зокрема, весільних традицій європейських народів простежується з часів примітивного шлюбу. Починаючи з давніх часів, шлюбні періоди можна охарактеризувати як 1) шлюб-умикання; 2) шлюб-купівля (за домовленістю) і 3) шлюб за вибором (поєднання закоханих). Шлюб-умикання походить від початкових етапів розвитку суспільства, коли племена, як правило, були вороже налаштовані одне до одного і поєднання чоловіка й жінки за шлюбною церемонією відбувалося шляхом насильного захоплення останньої. Тому звичай мати “дружка / боярина” (англ. *a best man*; порт. *padrinho do casamento*; див. 2.2.1.2) на шлюбній церемонії вважається залишком старих часів, коли найкращий товариш нареченого був його воїном-порадником. Функції цього друга полягали в захопленні і викраденні майбутньої “нареченої”, а потім – в оберіганні обручального персня. Оскільки ж лишалася реальна загроза того, що сім’я (рід) нареченої намагатиметься повернути її, дружба перебував біля молодого впродовж усієї весільної церемонії, завжди напоготові та у всеозброєнні. Підтвердженням цього є деякі НО весільної обрядовості англійської мови, які відображають навіть дещо воєнний настрій: *arch of swords following the ceremony* – букв. ‘арка з мечів після церемонії одруження’ (див. 2.2.1.3). Відповідно до традицій і в наш час дружок стоїть за нареченим. Звідси бере свій початок і звичай викрадення нареченої, коли її буквально збивали з ніг, що

пізніше переросло в символічне дійство перенесення молодої через поріг її нового дому, пор. англ. ОН *to carry the bride across the threshold* – букв. ‘перенести наречену через поріг’ (див. 3.1.3). Відома англ. ОН *dragging home the bride* – обряд відбивання палицями і камінням нареченої та її дружок від групи чоловіків на чолі з нареченим – означає сам ігровий компонент передвесільного обряду захоплення нареченої для запрошення (букв. англ. ‘затягнення’) її до нового дому [Baker, с. 7 – 9]. Шлюб-умикання є тією мотиваційною основою, з якої виходять такі англ. ОН, як *to kidnap a bride* ‘викрасти наречену’, *robbing a wife, bride-stealing* ‘викрадення нареченої’ з прозорою внутрішньою формою (місцеві хлопці нібито викрадали наречену, а наречений мав купити випити тим, кому вона раніше відмовила), *a horse-wedding* ‘одруження і похід до церкви верхи на конях’ [Baker, с. 84], *the bride's rescue* ‘обряд вінчання в церкві’ (букв. ‘рятування нареченої’) [Baker, с. 84].

Другим етапом у розвитку шлюбу як такого був шлюб за контрактом або купівлею-продажем, який, найімовірніше, розвинувся зі шлюбу-викрадення. Спочатку наречену викрадали, а потім її сім’ю (рід) забезпечували всім необхідним, щоб уникнути помсти з їхнього боку (це певною мірою компенсація за викрадення). Такий шлюб складався з двох частин. Перший етап полягав в угоді між нареченим і батьком нареченої чи її опікуном, які формально зобов’язувалися дотримуватися умов договору. На другому етапі відбувалося доставлення нареченої в обмін на узгоджену плату та запевнення, що решта буде виплачена вдові у разі передчасної смерті чоловіка. Звідси й походить звичай спадку: англ. *dowry*, порт. *dote de noiva* та ін. (див. 2.2.1).

ОН на позначення вінчання й шлюбних обрядодій походять від шлюбу – купівлі-продажу нареченої. Під час очікування нареченого на наречену йому спершу підставляли її бабусю, каліку, мале дитя. Тоді він повинен був „купити” наречену, що в трьох зіставлених мовах позначається еквівалентними номінатемами: укр. ОН *купити наречену, заплатити могорич*, англ. ОН *to buy the bride* ‘платити викуп’, *to pay a high price for a bride* ‘т.с.; платити великий викуп за наречену’, порт. *comprar a noiva* ‘платити викуп’, *pagar à vista* ‘платити викуп; платити готівкою’ [БПРС, с. 592] є дієслівно-іменниковими конструкціями. ОН *купити наречену, to buy the bride, comprar a noiva* є культурно-семантичними аналогами і повними відповідниками. Наречена була власністю батька й старших братів, від яких і залежала її майбутня доля. Пор. англ. ОН *marriage market* ‘базар наречених; продаж наречених’ [Baker, р. 11], порт. *a compra da noiva* ‘вибір нареченої на вечорі, святкуванні’ [DLP, с. 239] (від *comprar* ‘купувати’), що означає організовану прогулянку дівчат і хлопців в неділю на центральній площі. Практика “віддавання нареченої” в сучасній інтерпретації походить з часів, коли наречену справді віддавали, тобто продавали. Так, укр. ОН *підданочка* ‘наречена в післяшлюбних обрядах перезви’ [Чуб., с. 468; 209, с. 84] пов’язана з *підданий* ‘підлеглий’, що, безперечно, вказує на залежне становище жінки від її чоловіка: одружившись, жінка переходила у власність чоловіка й ставала його підданою. Шлюбні обряди, які збереглися в Англії, Португалії та Україні, пов’язані з передаванням влади батька над донькою її нареченому. Про це свідчать, зокрема, весільні обряди „обсівання”

молодих, кидання старого взуття і под. (див. докладніше в 3.2.5). Шлюб за взаємним коханням розвивався поступово. Підтвердження цьому дає традиція, яка чітко простежується на всіх весільних церемоніях Англії та Португалії, в Україні вона має істотні відмінності. Звичай весільних послуг та прихильності (ласки) (англ. ОН *wedding favours*; порт. ОН *favor de casamento*) прийшов з давніх часів – від традиції дарувати гостям шарфи, підв'язки, рукавички як ознаки прихильності до них. Сучасні весільні традиції Англії та Португалії полягають в обміні мигдальними горішками і пригощанні ними гостей: англ. ОН *to have an almond treat, to get an almond treat*, порт. *receber amêndoa* – ‘отримати мигдаль, бути обдарованим мигдалем; заслужити особливу прихильність’. Дві останні ОН – культурно-семантичні відповідники.

Ще одним з виявів шлюбу за коханням є викрадення нареченої і втеча з нею, коли батьки не схвалюють цього шлюбу. У давні часи, коли наречену пильно охороняли, навіть під час зустрічі з хлопцем її супроводжувала довірена особа батьків: звідси англ. ОН *the blind dragon* ‘дуенья; людина, що для пристойності супроводжує закоханих; людина, що служить ширмою для закоханих’ (букв. ‘сліпий дракон’) [АУФС, с. 145] і порт. ОН *duenha* ‘дуенья; старша жінка, що наглядає за поведінкою нареченої’ та *pau-de-cabeleira* ‘т.с.’ (букв. ‘повірений’) [DN, с. 298; БПРС, с. 159] – від *pau* ‘1) дерево, деревина; 2) палиця; 3) перен. покарання, побої’ і *cabeleira* ‘1) волосся; 2) перука’ [БПРС, с. 607, 159]. Ці ОН є культурними еквівалентами.

На позначення одруження в зіставлюваних мовах уживаються такі дієслівні та іменникові (переважно віддієслівного походження) ОН: укр. *одружувати(ся) / одружити(ся), брати / взяти шлюб, братися* (заст. [СУМ, I, с. 230]) / *побратися*, заст. *подружити(ся)* [СУМ, VI, с. 758], щодо чоловіка ще: *(о) женити(ся)*, щодо жінки ще: *віддавати / віддати заміж, виходити / вийти заміж*; в іменниках: *одруження, шлюб* (з пестливими формами *шлюбочок, шлюбонько* [Грінч., IV, с. 504], з похідними дієсловами: заст. *зашлюбити(ся), пошлюбити* ‘одружити(ся); повінчати(ся)’ [СУМ, III, с. 416, VII, с. 486], діал. *шлюбувати / пошлюбувати* ‘1) давати / дати обітницю; 2) вінчатися / повінчатися’ [Грінч., IV, с. 504, III, с. 396], з перифразами *виряджати до шлюбу* ‘одружувати’ [ФСУМ, I, с. 102], пестл. *до шлюбонька ставати* ‘одружуватися; вінчатися’ [ТЭСЭ, III, с. 77]), діал. *побрання* [171, с. 55], *подружжся* (у значенні ‘шлюбне життя’), щодо чоловіка: *женіння*, діал. *женячка* [СУМ, II, с. 519], рідко *оженіння* [СУМ, V, с. 646], щодо жінки: *віддання* [Грінч., I, с. 211], *заміжжся* (у значенні ‘шлюбне життя’); англ. *to marry, to wed* ‘одружувати(ся)’, *to get married, to take a match* (букв. ‘робити пару’), *to give hand* (букв. ‘давати руку’) ‘одружуватися; виходити заміж’, щодо жінки – ще *to husband* ‘виходити заміж’ (від *a husband* ‘чоловік [у шлюбі]’), в іменниках: *marriage* ‘одруження, шлюб; церемонія одруження, весілля’, *wedding* ‘церемонія одруження, весілля; шлюб’, *wedlock* ‘шлюб; подружнє життя’, *nuptials* мн. офіц. ‘одруження; шлюб’; порт. *casar* ‘одружувати(ся)’, *desposar, esposar* ‘одружувати (обручати)’, *matrimoniar* ‘одружувати’, *casar-se, desposar-se, esposar-se, aliar-se* ‘одружуватися’, щодо чоловіка ще *receber-se* ‘женитися’, в іменниках: *casamento, matrimónio, boda, núpcias* ‘одруження; шлюб’, *união, aliança* ‘шлюб’ (букв. ‘союз’), *leito* ‘т.с.’ (букв.

‘постіль, ложе’), *himeneu* ‘шлюб; весілля’, пор. також *partidão* ‘вигідний шлюб’, *bahno-de-igreja* розм. ‘одруження; церковний шлюб’ (букв. ‘церковний прапор’), в описових дієслівно-іменникових словосполученнях: *contrar o matrimónio*, *receber em matrimónio* ‘брати шлюб’.

Дослідження етимології та семантичного розвитку цих основних ОН проливає світло на Найбільш уживаною в Україні є ОН *весілля* ‘обряд одруження, шлюбне весілля; святковий банкет з нагоди одруження’ – з такими формами, як *вісілле* [Ром., с. 24], *ви(і)сіля* [Онишк., Шевч.], *веселя*, *веселяйко* [Гол., III, с. 244; Шевч., с. 39], *веселце* [Онишк.], *весіленько*, *весіллячко* [Грінч., I, с. 142]. Етимологія цієї ОН вказує на псл. **veselъje* ‘веселощі’, утвореного від **veselъ* ‘веселий’ [ЕСУМ, I, с. 363].

Згідно з писемними пам’ятками, деякі дослідники вважають, що ОН *весілля* первісно вживалося для позначення веселощів і радості, що з часом витіснилося обрядом одруження, ‘шлюбним весіллям’. Така семантична інновація датується не пізніше XV ст. і є українського або українсько-білоруського походження [ЕСУМ, I, с. 363; Дзензелівський 1969, с. 29 – 30; Срезневский II, с. 246; Komarovský, С. 71 – 72; Шевч, с. 39]. Проте обрядове значення цього слова зустрічається і в інших слов’янських мовах: рос. *веселье* ‘радощі, задоволення, втіха; розваги, веселощі, святковий банкет’, ст.-рос. ‘обряд одруження, шлюбне весілля’; блр. *вяселле* ‘обряд одруження, шлюбне весілля’; польськ. *wesele* ‘радощі, задоволення, втіха; святковий банкет; обряд одруження, шлюбне весілля’ (в етимологічному словнику А.Брюкнера засвідчено, що в XVI ст. польськ. *wesele* вживалося у значенні ‘народне гуляння’, у XVII ст. – ‘обряд одруження, шлюбне весілля’ [Brückner A., с. 224], ч. *veseli* ‘радощі, задоволення, втіха; святковий банкет’, ст.-ч. *veselie* ‘обряд одруження, шлюбне весілля’, *veselost*, *veselka* ‘т.с.’; слц. *veselie* ‘розваги, веселощі, святковий банкет’, діал. ‘обряд одруження, шлюбне весілля’, в.-луж. *wjeselo* ‘радощі, задоволення, втіха’; н.-луж. *wjaselo* ‘радощі, веселощі; весільний банкет’, слн. *veselie* ‘радощі, задоволення, втіха; святковий банкет’, ст.-сл. *веселіе* ‘радощі, задоволення, втіха; розваги, веселощі; шлюбний банкет’. Отже, за даними етимологічних словників, ОН *весілля* із семантикою ‘обряд одруження, шлюбне весілля’ вживалося ще в праслов’янські часи поряд з іншими значеннями, що свідчить про її праслов’янське походження.

Деякі дослідники (В.Г.Скляренко, К.Д.Кавелін, Н.І.Здоровега) припускають походження номінативи *весілля* від назви язичницького свята, присвяченого богу сонця. Це свято в давніх слов’ян називалося **veselъje* [Скляренко В.Г., с. 14]. Існує думка, що кожен рід у давніх слов’ян справляв весілля лише один раз на рік і воно було спільним для всіх пар, що одружувалися [Скляренко, с. 14; Кавелін, с. 181; Здоровега, с. 48 – 49]. Це спільне весілля, сповнене радощів, розваг і танців, драматичних сцен хлопців і дівчат, які наприкінці мали одружитися [Головацький 1991, с. 87], відбувалося під час головного річного свята, пов’язаного з сонячним циклом. На думку більшості дослідників, період весіль відбувався в час святкування народження сонця [Толстые Н.И. и С.М. 1978, с. 85; Потебня 1865, с. 32; Шевч., с. 40], який починався з кінця грудня і тривав до середини березня [Толстой 1963, с.10;

Миллер Вс., с. 32]. Ця традиція є давньою і тому притаманна багатьом іншим народам [Денисенко, с. 198 – 203].

За В.Шевченко, найважливіші дні, присвячені богові сонця, припадали на період весняного рівнодення, і цей час приблизно збігався з початком язичницького нового року, який розпочинався з березня. Відповідно, загальне весілля як початок нового циклу життя відбувалося саме в цей час [Шевч., с. 40]. Згодом пора весіль відокремилася від річного свята, але зберегла свою попередню назву *весілля* в українській, польській, чеській та інших слов'янських мовах.

Відомі інші ОН на позначення весілля: укр. шлюб, шлюбочок, шлюбонько; діал. шлюбувати 'давати обітницю, присягати' [СУМ, XI, с. 492], зашлюбити(ся) 'одружити(ся)', пошлюбувати 'повінчатися' [Грінч.], до шлюбоньку ставати 'одружуватися', брати шлюб 'т.с.'; англ. to wed 'одружувати; пошлюбити', wedding 'шлюб, весілля', wedlock 'шлюб' [АУФС]; порт. casar 'одружуватися; женитися; виходити заміж', casamento 'шлюб; весілля', casados 'одружені; пошлюблені' [Correio; Paulinho].

Однією з найбільш уживаних ОН весільного ритуалу є дієслівна номінатема to marry в англійській, одружуватися (побратися) в українській та casar в португальській мовах. Якщо простежити семантику цієї англійської номінатемами за „Історико-етимологічним словником сучасної англійської мови” та „Оксфордським словником англійської етимології”, цілком зрозумілим стає сам обряд одруження та всі ритуали, пов'язані з ним. Так, ОН to marry (запозичення з латинської через французьку мову) етимологічно пов'язана з Пор. і .-є. *mer- 'рука' та і.-є. *mer- 'красти', (а також пор. грецьк. *μειρεται* 'краде'; сер.-ірл. *meirle* 'пограбування' та *meirlech* 'злодій') [Маковский 2000:109, с. 214 – 215]. Згідно з цим етимологічним аналізом можна вийтиходимо на давній обряд англійців, українців та португальців, пов'язаний з викрадеанням нареченої. Проте цей же індоєвропейський корінь *mer- міг означати 'бити', 'убивати', з переходом останнього значення також до значення 'одружуватися; побратися', внаслідок чого в англійській мові маємо to marry 'одружуватися' і to splice 'одружуватися'. Пор. типологічно англ. діал. splice 'бити' і англ. діал. splice 'одружуватися', тобто розвиток значення 'одружуватися'. Пояснення семантики номінатемами одружуватися' зводиться відомо магічного ритуалу побиття нареченої (див. 3.2.4) нареченим перед статевим актом, коли він декілька разів символічно ударяє її. Подібний ритуал побиття зустрічаємо у весільній обрядовості українців, коли батько нареченої дає батога нареченому і останній ударяє її ним тричі під час обрядодії з „діжею” [Чуб., с. 170 – 175]. У португальців і англійців існує ще одна давня традиція весільного церемоніалу, пов'язана з биттям. При цьому батько нареченої знімає старого черевика й передає його нареченому, який у свою чергу тричі символічно ударяє ним наречену по голові. Це символізувало перехід дівчини з-під батькової влади та опіки в руки нареченого. Пор. ще раз і.-є. *mer- 'бити' та і.-є. *mer- 'рука'. Типологічно з'явимо також англ. to take (a woman) 'вступати в статеві стосунки з жінкою' (букв. 'брати / взяти жінку') і to take a wife 'брати когось за дружину', про що в „Словнику сучасної англійської мови” згадується як 'отримувати когось / щось у своє володіння', де першим

значенням є ‘красти’, другим ‘контролювати’, третім – ‘отримувати для себе’ і четвертим – ‘тримати, утримувати’ [LDCEDE, с. 1469], і укр. *(по)братися*, – утворене від дієслова *брати*. зі зворотним суфіксом *-ся*. В португальській мові маємо обрядову номінатему *casar*, де *casa* – дім [DIP, с. 351]. Саме туди наречений і викрадає / забирає свою наречену, і саме дім виступає символом домашнього вогнища, оберегом сімейного благополуччя. Також Слід також згадати ще про іншодне значення і.-є. **mer-* – ‘зв’язувати’, яке на лексичному і фразеологічному рівнях у весільних ОН сучасних англійської, української та португальської мов представлено виявляється як ряд перифразів: англ. *to tie a marriage-knot* ‘одружитися’ (букв. ‘зав’язати вузол шлюбу’), *to bind oneself in marriage* ‘одружитися, побратися’ (букв. ‘пов’язати себе в шлюб’), укр. *зв’язувати / зв’язати руки* ‘здійснювати обряд шлюбу; вінчати’, *зв’язувати / зв’язати своє життя (себе, свою долю) з ким-небудь* ‘вступати в близькі стосунки; одружуватися з ким-небудь’ [209, с. 46], *пов’язати себе узами шлюбу, бути пов’язаними* (‘бути зарученими’); англ. *пов’язати себе узами шлюбу, to tie a knot, to tie a marriage-knot* ‘одружитися’ (букв. ‘зав’язати вузол шлюбу’), *to bind oneself in marriage* ‘одружитися’ (букв. ‘пов’язати себе в шлюб’), *marriage knot* ‘шлюбні узи’; порт. *ficar atarados* ‘одружитися’ (букв. ‘бути / залишатися пов’язаними’), *ligar os mãos* ‘т. с.’ (букв. ‘пов’язати руки’), *unir os corações* ‘поєднатися в шлюбі’ (‘об’єднати серця’) [DN, с. 751]. Відповідно в Усі вищенаведені приклади яскраво демонструють традиційно-обрядову специфіку весільних обрядодій у трьох зіставлюваних мовах.: пов’язування рук наречених стрічкою, хусткою, рушником для впевненості, що молодих уже ніщо не розлучить. Як в англомовних країнах, так і в Україні та Португалії вирізняється ритуал пов’язування рук наречених. Відмітною рисою англійців є те, що наречених пов’язують яскравою стрічкою, а українців і португальців – хустиною, хоча символізм зберігається: довгі роки сімейного щастя і благополуччя, згоди та взаєморозуміння (пор. грецьк. *μέριμν* ‘нитка’).

При зіставленні англ.

Зіставимо типологічно англ. *to marry* ‘одружувати(ся)’, та укр. *одружуватися, женити(ся)* і, *одружувати(ся)* привертає до себе увагу відмінність у семантико-словотвірній мотивації й ширше – у наявності / відсутності андроцентричної точки відліку їх утворення [пор.: 167, с. 16] *виходити заміж*. Якщо англійське дієслово Англ. *to marry*, (серю.-англ. *marry* – походить від дст.-фр. / фр. *marier*, яке, в свою чергу, походить – від лат. *marītāre* ‘одружуватися’), *marītus* ‘чоловік’ виявляє свою етимологічну спорідненість зі словами на позначення осіб чоловічої статі (пор. Порівняймо лат. *marītus* ‘чоловік’ і пізнішу форму *marīta* ‘дружина’ – , що первинно була від прикметника зі значеннями ‘спарований; одружений’, ймовірно, від *mar-*, або *mās* ‘особа чоловічої статі’ – (неясного походження); П порівняймо також сканд. *máruas* ‘молодий чоловік; коханець’, грецьк. *meirax* ‘молода жінка; дівчина’, лит. *mergá* ‘дівчина’ і *marti* ‘наречена’ [Origins, с. 382], тобто дієслово з коренем **mar-(mās)* означало буквально ‘дати чоловіка (жінці)’, то сл. *женити* (від іменника **žena*) буквально значило ‘дати дружину (чоловікові), забезпечити дружиною (чоловіка)’ [184, с. 105], а укр. *одружувати* (від давнього *дружина* –

про чоловіка або жінку в шлюбі) має нейтральну гендерну мотивацію. Укр. ОН *віддавати / виходити заміж* (псл. *za tażь*, тобто „за мужа” [ЕСУМ, II, с. 231]) є видовим найменуванням щодо укр. *одружувати(ся)*, як і щодо англ. *to marry*, і виразно демонструє колишню соціально-побутову залежність жінки [пор.: 11, с. 164]. Те саме стосується укр. ОН *брати / взяти [собі] (дружину)* – від вихідного значення ‘заволодівати ким- або чим-небудь, насильно забирати, хапати’, що повертає нас до символічної боротьби двох родів, кланів. Один з них – рід молодої дівчини, яка одружується і яку не відпускають; другий – рід, який захоплює її насильно. Тут слід згадати про шлюби-умикання як перший етап розвитку шлюбних відносин.

Щодо етимологічного аналізу англ. ОН *to wed*, то вона сягає двн. *wetti* ‘обіцянка; зобов’язання’ і д.-англ. *wedd*, від якої походить діал. *wed* ‘обіцянка; зобов’язання; присяга’. Д.-англ. *wedd* походить від *weddian* ‘1) заставляти, віддавати в заставу; 2) давати урочисту обіцянку, ручатися’ і, як похідне значення, – ‘обіцяти одружитися’. Д.-англ. *weddian* має такі похідні, як *wedding* ‘обіцання’, звідки походить шлюбна церемонія й, відповідно, англ. *wedding* [Origins, с. 182, 243]. Англ. *wedlock*, сер.-англ. *wedlok*, попередня форма якого, *wedlac*, походить від д.-англ. *wedlāc* ‘заручини’: д.-англ. *wedd* + суфікс *lāc*, споріднений з д.-англ. *lāc* ‘гра, спорт’ [Origins, с. 182, 243]. Отже, в основі сучасного обрядового значення цієї англ. ОН виступає зобов’язання виконати обіцянку одружитися. Тут доцільно було б провести паралель з обрядодією поєднання рук наречених, що відбувається в обряді укр. *заручин*.

Порт. *casar* виводиться від *casa* ‘дім’ [DIP, с. 351]. Саме туди наречений викрадає / забирає свою наречену, і саме дім виступає символом домашнього вогнища, оберегом сімейного благополуччя.

Зв’язок з імовірно спільнокореневими одиницями, на нашу думку, може засвідчувати факт пояснення відповідності однієї дієслівної форми англ. ОН *to marry* двом дієслівним українським, позначаючи добровільну волю і хлопця (укр. *женитися*); і дівчини (укр. *виходити заміж*). У португальській мові маємо ОН *marido* ‘чоловік’ від лат. *marītus* ‘чоловік’ (лат. *-us* є закінченням чоловічого роду однини, чому відповідає порт. *-o*). Похідним прикметником з латини через пізню середньофранцузьку мову є англ. *marital*: лат. *marītālis*. Англ. ОН *marriage* походить, проте, з сер.-англ. через ст.-фр. / фр. *marriage*, утвореної від фр. *marier*, що, в свою чергу, утворилося від лат. *marītāre* [Origins, с. 382]. Отже, англ. і порт. ОН – латинського походження, утворені від спільного кореня.

Вважають, що укр. *шлюб* є запозиченням з польськ.ої мови *ślub* ‘урочиста обіцянка, обітниця, слово честі; вінчання, обряд одруження’ (пор. також польськ. *ślub, szlub* ‘т.с.’), у якій де ця ОН утворилася від дієслова *lubić* ‘любити, кохати’, пов’язаного з *luby* ‘люб’язний, ласкавий, милий’ [Фасмер IV, с. 455; Москаленко, с. 29; Brückner, с. 531 – 532; 120, с. 29]. Проте ця мотиваційна ознака не є первинною, а виявляється вторинним, значно пізнішим за своїм походженням нашаруванням [Шевч.209, с. 42].

Досліджувана укр. ОН у своїй основі утримує зв’язок з псл. * *snub-* (>*slub-*, *sl’ub-*) [Гура 198149, с. 266; Тищенко 1983171, с. 89 – 90; Шевч.209, с. 42] від і.-є. *(*s*)*neub(h)* ‘домагатися чиеїсь руки,; одружуватися’ [Rudnic’kiy

V, с. 21; Machek, с. 462; Sławski, I, с. 200 – 201]. При цьому псл. **snobiti* вживалося лише в тому разі випадку, коли мова заходила про жінок [Шевч.209, с. 42; ЕСУМ, II, с. 86]. Це яскраво видно на прикладі деяких слов'янських мов, про що йдеться в етимологічному словнику В.Махека: „*žena se snoubí s mužem*” („жінка заручається з чоловіком”), а „*muž si bere ženi*” („чоловік бере за дружину”) [Machek, с. 246]. Таким чином, укр. *шлюб*, і *слюб* [Шевч.209, с. 39 – 42] виступають варіантами давнішої форми *снуб-* ‘шлюб, заміжжя’, про що свідчать такі українські архаїзми, як *снубити* ‘звідникувати’, *снублення* ‘звідництво’, *снубок* ‘звідник’ [Шевч.209, с. 42]. Нові варіанти досліджуваної ОН виникли внаслідок деетимологізації кореня *-снуб-* та його зближення з елементом *-люб-* [ЕСУМ, II, с. 85 – 86; Шевч.209, с. 42]. В.Шевченко припускає, що цей процес відбувся ще на праслов'янському ґрунті, і показує це на прикладах непослідовного вживання обох варіантів цих одиниць в деяких інших слов'янських мовах: болг. *шлюб* ‘вінчання’, польськ. *ślub* ‘урочиста обіцянка; обітниця, слово честі; вінчання, обряд одруження’ [Шевч., с. 42], *szlub* ‘урочиста обіцянка, обітниця’, *zaślubiny, zaślubienie* ‘т.с.’, *ślubowiny* ‘заручини’, *ślubiny* ‘т.с.’, але ст. польськ. *snębić* ‘видавати заміж’; чеськ. *slib* ‘добровільне зобов'язання; родинний союз, обіцянка, обітниця’, *slibiti* ‘обіцяти’, але морав. *snub* ‘весілля, одруження’, *snoubiti* ‘обіцяти одружитися, обіцяти взяти шлюб’, *snoubenec* ‘наречений’, *snoubenka* ‘наречена’; слц. *snubit'(sa)* ‘заручати(ся)’, в.-луж. *slubić* ‘заручати’; *slub* ‘заручини’, н.-луж. *zlub* ‘обітниця, обіцянка; заручини; союз, об'єднання’, але н.-луж. заст. *snubiś* ‘виходити заміж’, схв. *сьубити* ‘приєднати, поєднати’, слн. *sl'ub* ‘обітниця, обіцянка’, *snubiti* ‘свататися’ [Шевч., с. 42 – 43].

Існують інші укр. ОН на позначення шлюбу: *віддання* [Грінч., I, с. 211; Шевч., Онишк.], *віддажжся* [Онишк.], *одруження, подружжся, заміжжся, побрання*. Укр. *побрання* [Тищ., с. 55 – рук.ф.] пов'язане з дієслівною конструкцією *брати / побрати когось / щось, когось* ‘заволодівати чим-небудь, насильно забирати, хапати’ [Тищ., с. 54], що повертає до символічної боротьби двох родів, кланів. Один з них – рід молоді дівчини, яка одружується і яку не відпускають; другий – рід, який захоплює її насильно. Тут слід згадати про шлюби-умикання як перший етап розвитку шлюбних відносин. Можливо, доцільно було б провести паралель з обрядодією поєднання рук наречених, що відбувається в обряді *заручин*. Відповідником в англійській мові є *to wed* ‘одружувати когось; одружуватися’, *wedding* ‘одруження’, а в португальській – *casamento* ‘шлюб; весілля’, *casar com alguém* ‘одружуватися з кимось’, *casar-se* ‘одружуватися’ [DIP, с. 835]. В українській мові субстантивні ОН утворені від дієслівних конструкцій, так, як і в англійській та в португальській мовах. Проте український синонімічний ряд набагато численніший порівняно з двома іншими мовами.

Щодо етимологічного аналізу англ. ОН *to wed, wedding* звернімося до англ. *wed*, звідки походить дієприкметник минулого часу *wedded*, іменники *wedding* і *wedlock*. Етимологічно ст.-в.-нім. *wetti* ‘обіцянка; зобов'язання’ має точно споріднену одиницю ст.-англ. *wedd*, від якої походить діал. *wed* ‘обіцянка; зобов'язання; присяга’. Ст.-англ. *wedd* походить від *weddian* ‘1) заставляти, віддавати в заставу; 2) давати урочисту обіцянку, ручатися’ і, як перехідне

дієслово, – ‘обіцяти одружитися’. Сер.-англ. *wedden* є пізнішою формою, з якої і утворилося англ. *to wed*. Ст.-англ. *weddian* має такі похідні, як *wedding* ‘обіцання’, звідки походить шлюбна церемонія, й, відповідно, англ. *wedding* [Origins, с. 182, 243]. Англ. *wedlock*, сер.-англ. *wedlok*, попередня форма якого, *wedlac*, походить від ст.-англ. *wedlāc* ‘заручини’: ст.-англ. *wedd* + абстрактно-субстантивний суфікс *lāc*, споріднений з ст.-англ. *lāc* ‘гра, спорт’ [Origins, с. 182, 243]. Отже, спільною семою для укр. і англ. ОН виступає зобов’язання виконати обіцянку одружитися.

Ряд ОН на позначення одруження в зіставляваних мовах означає здійснення церковного шлюбного ритуалу. В українській мові такі ОН утворюються переважно із залученням слів *вінчати* ‘прикрашати що-небудь вінком; виконувати шлюбний церковний обряд’ і *вінець* ‘корона, яку тримають над головами наречених під час обряду вінчання’: Ще одна укр. ОН *вінчання* ‘здійснення церковного шлюбного ритуалу’ *вінець* [Грінч., Шевч., с. 44], *звінчати* ‘т.с.’ [Онишк.] та ОФ *до вінця (під вінець) везти* ‘везти до вінчання’, *вести до вінця* ‘одружуватися з ким-небудь’ [ФСУМ, I, с. 75], *стояти під вінцем* [ФСУМ, II, с. 865], *ставати / стати під вінець* ‘т.с.’ [ФСУМ, II, с. 860], *вінець і чінець* ‘шлюб і весілля’ [Онишк., I, с. 129]. пов’язані з *вінчати* ‘прикрашати що-небудь вінком; виконувати шлюбний церковний обряд’ та *вінець* ‘корона, яку тримають над головами наречених під час обряду вінчання’. Практично, „церковне вінчання не набуло головної санкції шлюбу. Поступово вростаючи в традиційний обряд, вінчання з часом обростає специфічними елементами магічного, символічного, побутового характеру” [Шевч., с. 44]. Це повністю суперечить церковному вінчанню у Великобританії. В англійській і португальській мовах внутрішня форма таких ОФ виявляє зв’язок з поняттями „церква”, „вівтар”: англ. *to go to church* ‘одружуватися’ [АУФС, с. 433, 1830], *to go to the altar* ‘т.с.’ [АУФС, с. 435, 1878], *to lead to the altar* ‘вести до вівтаря; одружуватися’ [АУФС, с. 591, 368]; порт. *ir à igreja* ‘одружуватися; брати шлюб у церкві’ [DN, с. 373]. Англ. *to go to church* і порт. *ir à igreja* є культурно-семантичними аналогами на міжмовному рівні.

Можна порівняти також укр. ОН *брати (приймати) / взяти (прийняти) закон* ‘одружуватися; вінчатися’ [ФСУМ, I, с. 53], англ. ОН *shot-gun marriage, shot-gun wedding* ‘вимушений шлюб’ (особливо тоді, коли чоловік змушений одружитися зі скомпрометованою ним жінкою) і порт. *casar na polícia* ‘бути змушеним одружитися за законом; одружитися в дуже короткий проміжок часу’ [DN, с. 315]. Ці ОН є культурними еквівалентами у трьох зіставляваних мовах, мотиваційні ознаки їх відмінні, але вони співвідносяться з одним обрядовим денотатом.

До поширених ОН на позначення одруження належать також такі ОФ з компонентом ‘рука’, як: з боку жінки – укр. *віддавати / віддати [i] руку [i] серце*, англ. *to give one’s hand to one, to bestow one’s hand upon one* [АУФС, с. 122, 1594], *to seek someone’s hand in marriage* ‘просити одружитися’ [MLE], порт. *pedir a mão de alguém* ‘просити чиєїсь руки; просити вийти заміж’ [MLP], а також безеквівалентні ОФ – такі, як англ. *to step off the carpet* ‘одружитися’ (букв. ‘зійти з килима’), *to write one’s wedding vows* ‘писати шлюбні клятви;

одружитися', порт. *juntar os trapinhas* 'одружитися; поєднати долі' (букв. 'поєднати стежки'), *fazer vida com alguém* 'одружитися з кимось', *fazer vida de casados* 'одружитися' [DN, с. 373], з боку чоловіка: укр. *брати / взяти за себе* [ФСУМ, I, с. 50], але особливо з боку жінки: укр. *покривати / покрити голову (косу)* 'одружуватися з ким-небудь (про дівчину, жінку)' [ФСУМ, II, с. 667], *покрити голівоньку* [209], *зав'язати голову (голівоньку)* [ФСУМ, I, с. 301], *зав'язати косу (хустку)* 'т.с.' [ФСУМ, I, с. 301], *зав'язати / зав'язувати світ (вік, віку)* 'видати заміж, одружити кого-небудь (переважно нещасливо)' [ФСУМ, I, с. 302], *зав'язано [білий] світ [китайкою]* 'т.с.' [209].

Англ. ОН *to leap the broomstick* 'одружитися без дотримання всіх законів' (букв. 'перестрибнути через мітлу') [Baker, с. 50 – 51], *to jump over the broomstick, to marry over the broomstick* 'т.с.' [АУФС, с. 559, 146] означають обряд одруження циганських пар. Для офіційності шлюбу вони зобов'язувалися перестрибнути через гілку зеленого рокитника (через мітлу з неї) з жовтими квітами, що забезпечувало народження дітей у майбутньому. Серед безеквівалентних субстантивних ОН це насамперед кілька англійських ОФ: *stolen match, stolen marriage, stolen wedding, Fleet marriage* 'одруження наречених без дотримання церковних канонів' [Baker, с. 47; АУФС, с. 892, 2193], *Gretna Green marriage* 'швидкий шлюб без попередніх домовленостей зі священником' [Baker, с. 49; АУФС, с. 442, 2109], *Flagg marriage* 'шлюб без оголошення заповідей у церкві' [Baker, с. 49]. Англ. ОН *Fleet marriage* походить від назви лондонської в'язниці *Fleet debtors' prison*, де в'язні-священнослужителі одружували всіх охочих. Після Акта 1742 року такі шлюби вважалися незаконними. Тоді з'явилися шлюби, які відбувалися в англо-шотландському прикордонному містечку Гретна Грін (*Gretna Green marriage*), де в ролі священника міг виступити кожен: рибалка, студент, коваль і т.д. Англ. ОН *Flagg marriage* походить від власної назви *Flagg*, імені парафіяльного священника, й загальної назви *marriage* 'шлюб'. Ще одна англ. ОН, *Yankee Gretna Green*, означала будинок парафіяльного священника Флагга, де він одружував наречених [Baker, с. 49].

Найбільш уживаною в Україні є ОН *весілля* 'обряд одруження; святковий банкет з нагоди одруження' [СУМ, I, с. 340], пестл. *весіленько, весіллячко* [Грінч., I, с. 142]. Етимологія цієї ОН вказує на псл. **veselъje* 'веселоці', утворене від **veselъ* 'веселий' [ЕСУМ, I, с. 363]. Згідно з писемними пам'ятками, деякі дослідники вважають, що ОН *весілля* первісно вживалася для позначення веселоців і радості, що з часом витіснилося обрядом одруження, „шлюбним весіллям”. Така семантична інновація датується не пізніше ніж XV ст. і є українського або українсько-білоруського походження [ЕСУМ, I, с. 363; 53, с. 29 – 30; Ср., II, с. 246; Komarovský, с. 71 – 72; 209, с. 39]. Проте обрядове значення цього слова є і в інших слов'янських мовах: рос. *веселье* 'радоці, задоволення, втіха; розваги, веселоці, святковий банкет', ст.-рос. 'обряд одруження, шлюбне весілля'; блр. *вяселле* 'обряд одруження, шлюбне весілля'; польськ. *wesele* 'радоці, задоволення, втіха; святковий банкет; обряд одруження, шлюбне весілля' (в XVI ст. польськ. *wesele* вживалося у значенні 'народне гуляння', у XVII ст. – 'обряд одруження, шлюбне весілля' [Brückner, с. 224]), ч. *veselí* 'радоці, задоволення, втіха; святковий банкет', ст.-ч. *veselie* 'обряд одруження,

шлюбне весілля', *veselost, veselka* 'т.с.'; слщ. *veselie* 'розваги, веселощі, святковий банкет', діал. 'обряд одруження, шлюбне весілля'; в.-луж. *wjeselo* 'радощі, задоволення, втіха'; н.-луж. *wjaseło* 'радощі, веселощі; весільний банкет'; слн. *veselie* 'радощі, задоволення, втіха; святковий банкет'; ст.-сл. *veseliuē* 'радощі, задоволення, втіха; розваги, веселощі; шлюбний банкет'. Отже, ОН *весілля* із семантикою 'обряд одруження, шлюбне весілля' вживалося ще в праслов'янські часи поряд з іншими значеннями, що свідчить про її праслов'янське походження.

Деякі дослідники (В.Г. Скляренко, К.Д. Кавелін, Н.І. Здоровега) припускають походження номінативи *весілля* від назви язичницького свята, присвяченого богу сонця, яке в давніх слов'ян називалося **veselbje* [151, с. 14]. Існує думка, що кожен рід у давніх слов'ян справляв весілля лише один раз на рік і воно було спільним для всіх пар, що одружувалися [151, с. 14; 72, с. 181; 64, с. 48 – 49]. Це спільне весілля, сповнене радощів, розваг і танців, драматичних сцен хлопців і дівчат, які наприкінці мали одружитися, відбувалося під час головного річного свята, пов'язаного з сонячним циклом [41, с. 87; 131, с. 32; 114, с. 32; 209, с. 40]. Згодом пора весіль відокремилася від річного свята, але зберегла свою попередню назву *весілля* в українській, польській, чеській та інших слов'янських мовах.

Укр. ОН *зводини* 'весілля; відвідини батьком нареченого дівчини з метою з'ясування кількості посагу' [Онишк., Шевч.], імовірно, пов'язана із *зводити* 'об'єднувати що-небудь, утворювати одне ціле; наближати одне до одного; з'єднувати одне з одним' [Шевч., с. 44 – 45]. Укр. ОН *малженський стан* 'подружжя; подружнє життя' [Онишк.; Шевч., с. 70] пов'язана з п. *stan małżeński* 'т.с.' [Онишкевич, І, с. 427]. Укр. *вкрастися (украстися)* 'таємно піти заміж, вийти заміж без весілля' [Мельн., Шевч.] пов'язані з псл. **krasti* (< **kradti*) [Шевч., с. 45]. В англійській мові маємо дієслівні ОН *to tie a knot* 'одружитися', *to tie a marriage knot* 'т.с.', що буквально означає 'об'єднатися узами шлюбу'. Англ. ОН *to tie* 'прив'язувати; пов'язувати' утворилася від іменника *a tie* 'стрічка; зобов'язання'. Субстантивна форма ОН походить від ст.-англ. *tēh*, сер.-англ. *tien* з варіантом *teyen*, що відповідає таким формам, як ст.-англ. *tīgan* первинно з *tēah, tēag* 'шнурок' [Origins, с. 720, 730]. Англ. ОН *to knot* походить від субстантивної – *a knot*. Форма сер.-англ. *knot*, первинно *knotte*, є спорідненою з ст.-англ. *cnotta*, ст.-фриз. *knotta*, ст.-в.-нім. *knoto, knodo*. Слід зауважити, що, за даними етимологічного словника англійської мови, ціла низка слів з компонентом *kno-* в корені вказує на сигніфікативне навантаження ОН на позначення чогось твердого, досить великого й грудкуватого [Origins, с. 330]. Екстралінгвальний план обряду у трьох зіставлюваних мовах указує на пов'язування рук наречених стрічкою, хусткою, рушником для впевненості, що молодих уже ніщо не розлучить.

Серед часто вживаних обрядових одиниць цього циклу є й ОФ (крім уже наведених вище) Існують також НО на позначення річниць весілля: укр. *золоте весілля*, англ. *the golden wedding* [АУФС, с. 422, 1466], порт. *bodas de ouro* [DN, с. 58] 'урочистий бенкет, присвячений 50-літтю спільного подружнього життя чоловіка й дружини'; укр. *срібне весілля*, англ. *the silver wedding* [АУФС, с. 858, 1092], порт. *bodas de prata* [DN, с. 58] 'урочистий бенкет, присвячений 25-літтю

спільного подружнього життя чоловіка й дружини'; укр. *діамантове весілля*, англ. *the diamond wedding* [АУФС, с. 275, 336], порт. *bodas de brilhante / diamante* [DN, с. 58] 'святкування 60 або 75 років з дня одруження'; укр. заст. *червоне весілля* 'весілля, під час якого молода виявляється чесною' [Вес., I, с. 204; Шевч. 209, с. 45], англ. *the white wedding* 'т.с.' (букв. 'біле весілля'). Отже, при типологічному зіставленні ОН української, англійської і португальської мов на позначення річниць весіль є повними відповідниками на внутрішньомовному й культурно-семантичними відповідниками аналогами на міжмовному рівнях. Відзначимо інші, дієслівні ОФ: укр. *зрівнятися з людьми* 'одружитися' [Онишк., Шевч.], *правити весілля* 'справляти весілля' [Онишк., Шевч.], *зв'язувати / зв'язати руки* 'здійснювати обряд шлюбу; вінчати', *зв'язувати / зв'язати своє життя (себе, свою долю) з ким-небудь* 'вступати в близькі стосунки; одружуватися з ким-небудь' [Шевч., с. 46], *брати / взяти за себе* 'одружуватися з ким-небудь (про чоловіка)' [ФСУМ, I, с. 50; Шевч., с. 46], *брати / взяти шлюб* [ФСУМ, I, с. 54; Шевч.], *брати / взяти (прийняти) закон* 'т.с.; вінчатися з ким-небудь' [ФСУМ, I, с. 53; Шевч.], *виряджати до шлюбу* 'одружувати' [ФСУМ, Шевч.], *віддавати / віддати [i] руку [i] серце* 'одружуватися з ким-небудь', *покривати / покрити голову (косу)* 'одружуватися з ким-небудь (про дівчину, жінку)' [ФСУМ, II, с. 667; Шевч.], *покрити голівоньку* [Шевч.], *зав'язати голову (голівоньку)* [ФСУМ, I, с. 301; Шевч.], *зав'язати косу (хустку)* 'т.с.' [ФСУМ, I, с. 301; Шевч.], *зав'язати / зав'язувати світ (вік, віку)* 'видати заміж, одружити кого-небудь (переважно нещасливо)' [ФСУМ, I, с. 302; Шевч.], *зав'язано [білий] світ [китайкою]* 'т.с.' [Шевч.]; .

англ. ОФ *to go to church* 'одружитися, оженилися; вийти заміж' [АУФС, с. 433, 1830], *to go to the altar* 'побратися; одружитися' [АУФС, с. 435, 1878], *to lead to the altar* 'вести до вівтаря; одружитися, побратися; взяти шлюб' [АУФС, с. 591, 368], *to step off the carpet* 'одружитися; вийти заміж' (букв. 'зійти з килима'), *to write one's wedding vows* 'писати шлюбні клятви; одружитися', *to bestow one's hand upon one* 'віддати комусь руку; одружитися', *to give one's hand to one* 'т.с.' [АУФС, с. 122, 1594]; порт. ОН *ir à igreja* 'одружитися; взяти шлюб у церкві' [DN, с. 373], *juntar os trapinhos* 'одружитися; поєднати долі' (букв. 'поєднати стежки'), *fazer vida com alguém* 'одружитися з кимось', *fazer vida de casados* 'побратися; одружитися' [DN, с. 373]. Порівняймо укр. ОН *брати / взяти (прийняти) закон* 'одружитися', англ. ОН *shot-gun marriage, shot-gun wedding* 'вимушений шлюб' (особливо тоді, коли чоловік змушений одружитися зі скомпрометованою ним жінкою) і порт. *casar na polícia* 'бути змушеним одружитися по закону; одружитися в дуже короткий проміжок часу' [DN, с. 315]. Ці ОН є культурними еквівалентами у трьох зіставлюваних мовах, мотиваційні ознаки їх відмінні, але вони співвідносяться з одним обрядовим денотатом. Синонімічною порт. ОН є *casar na capelinha verde* 'швидко одружитися; стати чоловіком і дружиною' [DN, с. 315], що буквально означає 'одружитися у зеленій церкві', тобто не так, як усі, чим протиставляється укр. ОН *зрівнятися з людьми* 'одружитися'.

Укр. ОН *гірко* 'за народним звичаєм, вигук за весільним столом, що виражає прохання до молодих поцілуватися' пов'язується з *гіркий* 'який має своєрідний їдкий, різкий смак'; напевно, цей вигук належить до розряду

табуйованих. В інших слов'янських мовах також спостерігаємо подібні вигуки. Так, у польській мові ОН *Гірка капуста!*, *Гіркий борщ!* позначали вигуки за обіднім столом як прохання молодих поцілуватися. Коли подавали каву, гості кричали „*Гірка кава!*”, і молоді цілувалися. Лише після того, як вони поцілувалися, старостиха співала: „*Ой, солодка кава, ой, солодка*”. Іноді гості кричали, що все несолоне [Б., с. 24, 29 – 30].

Можна зробити припущення, що цей вигук у слов'янських мовах є запозиченням з германських релігійних вірувань друїдів, який з часом закріпився і в любовній лексиці різних народів. У словнику британських вірувань і забобонів [Cassell's DS] ідеться про магічну силу вічнозеленої рослини – омели. Починаючи з часів друїдів і по сьогоднішня омела наділяється надзвичайною могутністю. Ця рослина відома своїм паразитуванням на дубі (ніби також енергетичним деревом), і ні в якому разі не допускалося, щоб вона впала на землю. У протилежному разі омела позбавлялася своєї магічної сили [Cassell's DS, с. 173]. За міфологією північноєвропейських народів, особлива вага надавалася омелі як рослині, якою злий Локі вбив бога Сонця; вороги Скандинавії з цієї причини, зустрівшись під кущем омели, складали зброю, оскільки омела також вважалася рослиною миру. З часом у Британії традиція видозмінилася, і омела стала квіткою закоханих. Крокуючи поряд із закоханими саксонських часів до наших днів, ягоди омели, а саме їхня смакова характеристика, стали однією з найчіткіших мотиваційних ознак у номінації відомого на весь світ вигуку „Гірко!”.

Традиція веде до того, що дівчина мала скласти свою волю (як саксонці зброю) під кущем омели і піддатися волі будь-якого чоловіка, що захотів її поцілувати, якщо вони перебували під цим кущем. Воїн, а пізніше будь-який чоловік, мав право поцілувати дівчину, яка минає кущ омели, і вона не могла йому в цьому відмовити. Проте, якщо юнакові забажалося поцілувати її вдруге, тричі і т.д., він зобов'язувався з'їсти ягідку омели. При цьому йому дозволялося поцілувати дівчину, продовжуючи усміхатися, і не показуючи вигляду, наскільки ягода гірка. У цей час його друзі спокушали змінити вираз обличчя, викрикуючи „Гірко!”, тим самим нагадуючи про гіркий смак омели в роті. Зі зникненням останньої ягоди з куща, зникало право юнаків цілувати дівчат без їхньої на те згоди. Ще з часів друїдів омела наділялася сильною сексуальною потенцією.

Англійські повір'я стверджують, що дівчина, яка відмовиться від поцілунку під омелою, помре неодруженою; одружена дівчина чи жінка, яку не цілували під омелою, приречена на бездітність; дівчина, яку під омелою поцілувало не менше, ніж семеро чоловіків, вийде заміж за одного з них у тому самому році. Тоді цілком зрозумілою стає семантика гілочки омели, яку чіпляють у проході над дверима, де проходить новоодружена пара, а також за дверима шлюбної кімнати (потім спальні молодих). Омела як охоронний символ забезпечує нареченим щастя, кохання й оберігає їх від злих сил, які стають безпомічними й безсилими під її гілочками. Гілочку омели чіпляють над колискою немовляти, щоб відганяти нечисті сили й не дати феям можливості підмінити дитя. Омела вважається символом плодючості й наділена

лікувальними властивостями [Cassell's DS, с. 173-174].

Окремо можна виділити англ. ОН на позначення весілля і різних видів шлюбу, які виступають безеквівалентними номінатами. Так, першою з них є англ. *smock wedding* – букв. ‘весілля в нічній сорочці’ [Baker, с. 46 – 47], що походить від іменників *smock* ‘блуза; нічна / спідня сорочка; халат’ і *wedding* ‘весілля’. Семантика цієї ОН залишилася б незрозумілою без пояснення екстралігвального плану такої обрядодії. Ще минулого століття вірили, що наречений не міг відповідати за борги дружини, якщо заміж вона виходила оголеною (зодягнутою лише у білизну) і босоніж. Іншими англ. ОН цієї групи є *stolen match*, *stolen marriage*, *stolen wedding* [АУФС, с. 892, 2193], *Fleet marriage* ‘одруження наречених без дотримання церковних канонів’ [Baker, с. 47], *Gretna Green marriage* ‘швидкий шлюб без попередніх домовленостей зі священником’ [Baker, с. 49; АУФС, с. 442, 2109], *Flagg marriage* ‘шлюб без оголошення заповідей у церкві’ [Baker, с. 49]. Англ. ОН *Fleet marriage* походить від назви лондонської в’язниці *Fleet debtors' prison*, де в’язні-священнослужителі одружували всіх охочих за незначну винагороду без зайвих запитань. Після Акта 1742 року такі шлюби вважалися незаконними. Тоді з’явилися шлюби, які відбувалися в англо-шотландському прикордонному містечку Гретна Грін (*Gretna Green marriage*). У ролі священника міг виступити кожен: рибалка, студент, коваль і т.д. Пари, що не отримували батьківської згоди й благословення на шлюб, без церковних заповідей і англійських законів одружувалися за взаємним бажанням і при свідках [Baker, с. 49]. У XVIII столітті англійський уряд видавав свідоцтва про одруження всього за дві гінеї для збільшення державних доходів у скарбницю. Англ. ОН *Flagg marriage* походить від власної назви *Flagg*, імені парафіяльного священника, й загальної назви *marriage* ‘шлюб’. Ще одна англ. ОН, *Yankee Gretna Green*, означала будинок цього парафіяльного священника Флагга, де він одружував наречених і завжди мав під рукою державні свідоцтва про шлюб, але за значно вищою ціною [Baker, с. 49].

Англ. ОН *to leap the broomstick* ‘одружитися без дотримання всіх законів’ (букв. ‘перестрибнути через мітлу’) [Baker, с. 50 – 51], *to jump over the broomstick*, *to marry over the broomstick* ‘т. с.’ [АУФС, с. 559, 146] означають обряд одруження циганських пар. Для офіційності шлюбу вони зобов’язувалися перестрибнути через гілку зеленого рокитника (мітли) з жовтими квітами, що забезпечувало народження дітей у майбутньому. Якщо дівчина спідницею торкалася гілки, вона давно вже втратила цнотливість або була вагітною на момент одруження; якщо наречений штаниною торкався гілочки, на все життя залишиться невірним їй, – тому обоє стрибали високо [Baker, с. 50 – 51]. Ця ОН є безеквівалентною на

лінгвальному й національно-культурному рівнях.

2.2.2.2. Весільні обрядові номінативи. До одиниць весільного циклу відносимо ОНгрупи ОН за порядком розгортання весільного ритуалу належать насамперед *проща* в українській – від *прощати, forgiving ceremony* в англійській та *perdão* у португальській мовах (букв. ‘церемонія вибачення’) – відповідно від *to forgive* і *perdoar* ‘прощати’ [Оріє, с. 312; Нолє, с. 418; Orkneyjar, с. 97; РР, I, с. 138; Sousa, с. 501 – 505], які. Ці ОН означають зустріч наречених з їхніми родинами для того, щоб родичі вибачили нареченим їм старі образи та їхні можливі провини. В українській обрядовості Для португальців основними дійовими особами такого обряду виступають хрещені батьки. Ппрощау оголошувалася декілька разів: перед одяганням вінків, перед проводженням до шлюбу, перед посадом молодих [Бор.исенко 1988, с. 124; Шевченко209, с. 59]. Батьки при цьому сиділи з *прощевим хлібом*, особливим різновидом весільного хліба [Здоровета 197464, с. 98]. Вербалізована частина цього обряду, виголошувана старостою від імені наречених і звернена до їхніх батьків та родини, обов’язково включала такий компонент: „Як отих двоє дітей стало перед своєю матери ридної, пред свого тат ридного, пред своїх вуйчиків, пред своїх нанашечків; може, оно кого не услухало – прощу простити й благословити” [Roszkiewicz O., Franko I., с. 17; Охримович И.В., I, с. 59 - 60; Шевченко, с. 30]. Укр. ОН *проща* розуміється також як випрошування дозволу для того, щоб покласти корону на голову нареченим [Шевч.209, с. 30],; як вибачення під час весілля [Онишк., II, с. 157],; *проща / прошінне* пояснюється як благословення наречених перед вінчанням [Горбач]; *проща, благословенство* ‘благословення батьками молодої/ого перед запрошенням на весілля’ [Бігусяк15, с. 7; Шевч.209, с. 30]. Пор. також *перші прощі* ‘благословення батьками нареченої/ого перед запрошенням на весілля’ [15, с. 7]. В українській мові існують також ОН *відпуст, відпуск* ‘проща’ – від *відпускати* церк. ‘прощати (гріхи)’ [СУМ, I, с. 625]. До цього синонімічного ряду прилягає також Уукр. ОН *благословенство* ‘благословення батьками молодої/ого перед запрошенням на весілля’ пов’язана з дієсловом – від дієслова *благословляти* ‘давати дозвіл, схвалювати чиї-небудь наміри щодо виконання певних дій, увчинків’ [15, с. 7; 209, с. 30]. В англійській мові це ОН *to bless a couple* ‘поблагословиляти пару’ [Baker, с. 44; Chambers, с. 236; Davies252, с. 121; Lockheart, с. 51] – від *to bless* ‘благословляти’, у порт.угальській – *botar a benção* ‘благословиляти’ – від *botar* ‘класти, кидати’ і *a benção* ‘благословення’, *deitar a benção* ‘т.с.’ [DN, с. 49], *abençoar* ‘т.с.’ [Santos, с. 26; Simões, с. 417; SPP, с. 309; DSP, с. 16]. Усі ці ОН – дієслівного походження.

Укр. ОН *перші прощі* представлена субстантивним словосполученням, семантика якого – благословення батьками нареченої/ого перед запрошенням на весілля [Бігусяк, с. 7]. Ця ОН пов’язана з дієсловом *прощати* ‘пробачати чийсь провину; виявляти поблажливість для когось; діал. прощатися з ким-, чим-небудь’ [СУМ, VIII, с. 354].

В інших локальних традиціях зустрічаємо такі ОН, як *відпуст, відпуск* ‘проща’ [Онишк., Шевч.], які походять від *відпуцати* церк. ‘відпускати, прощати щось’, пор. також польськ. *odpust* церк. ‘відпуст’, *odpuszczać*

‘відпускати’ [Онишк., I, с. 123]. Наведені укр., англ. і порт. ОН є культурно-семантичними відповідниками на міжмовному рівні.

До ОН весільного обрядових одиниць ритуалу належать також такі укр. ОН, як: *квітчання* ‘звичай прикрашати молоду на весіллі або хату, двір тощо’ [Ващ., Шевч.209, с. 68]; *вбирати молоду, (наряджати, одягати молоду, одівати) молоду* ‘одягати на наречену весільне вбрання, готуютьчвати її до шлюбу’ [Ром. 142, с. 36; Шевч.209, с. 69]; *обишивати поїзд, (значити) поїзд* ‘пришивати букетики неодруженим родичам та друзям наречених’ [Ром.142, с. 37; Шевч.209, с. 69]; *здавати дівування* – про прощання молодої з подругами [Ром.142, с. 38; Шевч.209, с. 69] – від *дівувати* ‘бути дівчиною; брати участь у дівочих розвагах’; *зустрічати хлібом-сіллю* ‘за старовинним українським звичаєм підносити паляницю та сіль на знак великої поваги до того, кого зустрічають, під час урочистих церемоній або на весіллі при зустрічі молодих’, пов’язане з *хлібом* як символом достатку, багатства та *сіллю* як магичним засобом захисту від злих сил;

Укр. ОН *хро(е)сний кошт* ‘пригощання хрещеним батьком у себе вдома учасників весілля’ [Ром.142, с. 87; Шевч.209, с. 69] – від пов’язана з *хрещений і кошт* ‘гроші; витрати, видатки’., запозиченим через польську мову з німецької [ЕСУМ III, с. 69].

Окрему групу ОН весільного ритуалу становлять найменування весільних процесій. Так, в українській обрядовій традиції це: а) на позначення супроводу молодого: *поїзд* ‘дружина молодого’; ‘процесія походу за молодою, попереду якої йшов / їхав хорунжий з корогвою, а за ним – молодий з дружбами (боярами), решта розмішувалася на возах або санях’ (поїзд складався так, щоб молодому не було пари) [209, с. 61]; *поход* ‘т.с.’ [Грінч., III, с. 388] – від *ходити* ‘вирушати кудись з певною метою’; *лови* ‘поїзд за нареченою’ [Чуб., с. 317; 209, с. 61] – від *ловити* ‘хапати які-небудь живі істоти з певною метою’; *свита* ‘рід молодого, що супроводжує його до дому нареченої’ [142, с. 26] – з франц. [Komorovský, с. 403; Преобр., II, с. 262; Фасмер, III, с. 581]); б) на позначення супроводу молодого або молодої на весіллі у вигляді ряду возів, саней з учасниками весілля (родичами, гостями, що йдуть слідом за молодими у весільному обряді): *поїзд* ‘супровід молодого/ї на весіллі’ [142, с. 26; 209, с. 75], *посаг, посага* ‘весільний поїзд з нареченою’ [209, с. 76; Лис., с. 169], *рохуня* ‘веселий весільний поїзд’ – від уг. *rohan* ‘мчатися’ [Онишк., II, с. 193]. Укр. сучасна ОН *шлюбний кортеж* ‘супровід молодого або молодої на весіллі’ походить від двох одиниць: *шлюб і кортеж* ‘урочиста процесія’ (останнє запозичене з фр. *cortège*, яке прийшло з італ. *corteggio* ‘кортеж, почет’ [ЕСУМ, III, с. 44; СІС, с. 365]). В англійській і португальській традиціях маємо такі ОН, як: англ. *train* ‘1) процесія, кортеж; 2) почет’ [Lockheart, с. 93; MLE], *wedding procession, wedding march, the Grand march, wedding walk* ‘весільна процесія’ [Orkneyjar, с. 289; DS, с. 1294; SC, с. 144; MLE], *cortège, tail* ‘почет, кортеж’; порт. *acompanhamento* ‘1) супровід; 2) почет, кортеж; 3) супровід нареченої / ого’ [DOP, с. 43; MLP], а також *préstito* ‘почет, кортеж, процесія (в обрядовому значенні)’ [DSP, с. 387; MLP], *séquito* ‘т.с.’ [PP, I, с. 319; MLP], *cortejo* ‘почет’ [Sousa, с. 419; MLP]. Наведені ОН у трьох зіставлених мовах є культурними еквівалентами.

Упродовж весілля декілька разів відбувається обрядодія викупу. Це – викуп нареченої, викуп коси, викуп місця і т. ін: укр. *викуп* [142, с. 102; 209, с. 63], *викуп молодої* [15, с. 7] – обряд, коли молодий платить гроші братові молодої за наречену; англ. *guards of honour* ‘почесна варта; почесна охорона’ [Baker, с. 105; Hole, с. 518]; позначення місць з компонентом ‘арка’ (див. докладніше в 2.4). Такі ОН, як *скупити брата / шурина, скупити дружок* ‘дати викуп за наречену’ [142, с. 37; 209, с. 63], *викупити косу / місце* ‘купити наречену’ [142, с. 37; 209, с. 63], пов’язані з *викуповувати* ‘за гроші чи іншу плату забирати щонебудь віддане в заставу; звільняти, визволяти кого-небудь за гроші, плату’ [209, с. 63]. Відома укр. ОН *куниця* ‘жартівливий обряд викупу нареченої, платою за яку є зібрані в учасників весілля наїдки’ [Лис., с. 110] пов’язана з *куниця* ‘символічна назва нареченої; назва грошової одиниці в давнину’ [209, с. 63].

У зв’язку з цим постійно виникають перешкоди на шляху весільного поїзда молодого до дому нареченої (коли молодий їде за молодою, після шлюбу, під час переїзду молодої до молодого і т.д.). Наприклад, укр. ОН на позначення обрядодії викупу нареченої, або *перейми*: *перейма* ‘обрядова зупинка весільного поїзда з метою отримати могорич’ [Грінч., III, с. 119; 209, с. 62; 142, с. 102], *переймання* ‘т.с.’ [142, с. 237], *перейняти дорогу* ‘т.с.’ [171, с. 118], *робити перейму* ‘перегороджати дорогу весільній процесії’ [142, с. 102] – від *переймати* ‘захоплювати; зупиняти; ловити’, пор. також друс. *переємь* ‘захоплення; плата’ [209, с. 62]. Іменникові ОН *перепин, перепинання* [142, с. 102; 209, с. 62] та дієслівні *ставити перепони, робити перепон* ‘перегороджувати дорогу весільній процесії’ [142, с. 36; 209, с. 62] походять від *перепиняти* ‘затримувати, зупиняти кого-небудь на дорозі, вибігаючи / виходячи назустріч або перетинаючи шлях’.

Серед позначень певних перешкод у процесі весільного викупу відзначимо такі ОН, як укр. *рогатка* ‘перегородження дороги весільному поїзду з метою отримання викупу чи частування’ [15, с. 7] – від *рогатка* ‘певні свідомо створювані перешкоди’ [209, с. 62]; нове *робити барикаду* ‘завалювати ворота камінням, гілками, соломою і т.ін. перед приходом весільного поїзда нареченого до нареченої’ [142, с. 36] – від *барикада* ‘штучне загородження з підручних матеріалів поперек вулиць, шляхів, яке застосовується здебільшого у вуличних боях, зокрема під час збройних повстань’ (з фр. *barricade* ‘т.с.’) [ЕСУМ I, с. 143]. Останній ОН відповідають англ. ОН *to bar the way* ‘загороджувати дорогу; робити барикаду’ [Baker, с. 105; Wheeler, с. 607], *barring of the way*, які є культурними еквівалентами до укр. ОН. До ОН, частково тотожних з укр. ОН *перейма, барикада, рогатка*, належать англ. ОН *a petting stool* ‘перестрибування через барикаду’, яка пояснюється звичаєм перестрибування всіх гостей через укритий килимом стілець після церемонії вінчання [Baker, с. 105; Wheeler, с. 601; SOED, I, с. 198], і порт. *cavalo de frisa* ‘рогатка (перепона)’, пор. *cavalo* ‘кінь’ і *cavalo de frisa* – військовий термін на позначення рогатки [SPP, с. 413; Simões, с. 118; NDLP, с. 231]. Укр. і порт. ОН є культурними еквівалентами, а англ. – безеквівалентною. До ОН цієї групи належать також: укр. *давати молодим честь* ‘перегороджувати дорогу під час руху весільного поїзда’ [142, с. 102; 209, с. 63] (пор. англ. *guards of honour*), *йти в пролом* ‘розбивати зачинені ворота й силою вриватися до двору нареченої’ [142, с. 36; 209, с. 63], *виносити стіл*

‘перегороджувати дорогу весільному поїзду’ [142, с. 37; 209, с. 63], *брати викуп* [142, с. 37], *брати могорич* ‘т.с.’ [142, с. 37]. При зіставному аналізі ОН на позначення обрядодії з викупом нареченої, виставлянням почесної варти, перегороджуванням шляху, перестрибуванням через стілець, семантика яких є скоріше негативною, ніж позитивною (про це свідчать НО з „військовими” конотаціями), слід мати на увазі, що вони сягають часів шлюбу-умикання, коли наречену потрібно було переховувати й стерегти від роду.

В обряді сватання, обдаровування молодих одним з елементів весілля виступає перепій. Укр. ОН *перепій* ‘обряд випивання за здоров’я молодих, що супроводжується подарунками’ [142, с. 25, 27; Пал., с. 29; 209, с. 64] походить від *перепивати* ‘випивати за чие-небудь здоров’я, бажаючи щастя; випиваючи чарку, дарувати що-небудь молодим’; *пропій* ‘т.с.; обряд випивання з приводу укладеної шлюбної угоди’ [Бор., с. 111; 209, с. 64]; ‘весільна гостина у молодого’ [Онишк., II, с. 154]; *пропоєнько* ‘обряд випивання за здоров’я молодих, що супроводжується подарунками’ [Гол., III, с. 419] – від *пропивати* ‘витрачати на розпивання багато чого (гроші, майно і т.ін.)’. Пор. порт. *beber em roda* ‘1) пити по колу; 2) пропивати наречену / ого’, *beber á saúde de noiva / noivo* ‘пити за здоров’я нареченої/ого’ [PDLP, с. 101; Santos, с. 411; MLP] і англ. ‘*To Bride*’ ‘пити за здоров’я нареченої’ (вигук), ‘*To Bride and Groom!*’ ‘пити за здоров’я молодих’ (вигук) [Hole, с. 233; Yorks, I, с. 374; STW, с. 211]. Спроба Д. Зеленіна наблизити семантику ОН рос. *пропой* до рос. *петь* ‘співати’ [див. про це: 77, с. 334] видається невдалою, адже ця ОН пов’язана з випиванням обох сторін як знаком згоди на скріплення шлюбного договору.

Обрядовість власне весільного циклу завершувала шлюбна ніч наречених, Для цього молодих відводили до комори чи стодоли, іноді навіть до хати сусідів (див. докладніше в 2.4). Проте ОН *комора* так і залишилася, як ‘обряд першої шлюбної ночі молодих’, ‘перевірка цнотливості нареченої’ [Ром., с. 26; Шевч., с. 49]. Назва обряду утворилася в результаті метонімічного переходу назви приміщення, де відбувалася обрядодія шлюбної ночі молодих, на сам обряд. У наш час на позначення самого обряду першої ночі молодих в українській обрядовості ще зустрічживається ОН *робити квітку* ‘обряд комори’ [Ром. 142, с. 38], але дедалі частіше використовується ОН *перша шлюбна ніч*. Нареченим цієї ночі приносили їсти печену курку або півня як символ родючості [Шевч., с. 49], а молода роззувала чоловіка на знак підкорення його владі. Обрядодії впродовж шлюбної ночі були досить різноманітні, оскільки різні за походженням і значенням обряди переплелися та поєдналися в давні культові форми, що сприяли продовженню роду, з традиціями патріархату [Здоровега, с. 123]. Цій ОН в англійській і португальській обрядовості відповідають такі ОН, як: англ. *first wedding night, the bride’s night* ‘перша шлюбна ніч’ [252, с. 354, 497], порт. *leito nupcial, cama de noivos* ‘шлюбне ложе; перша шлюбна ніч’ [DPOI, с. 178; EP, с. 77; MLP] – від *leito* ‘1) постіль; ложе; 2) шлюб’, *cama* ‘ліжка; ложе’, *tálamo* ‘1) шлюбне ложе; 2) весілля’ [ND, с. 230; MLP].

В англійській весільній традиції також є ціла низка ОН, пов’язаних з першою шлюбною ніччю. В англійській обрядовій лексиці є також певні звороти, що

стосуються стану йта поведінки молодої й молодого першої шлюбної ночі, які не мають аналогів у двох інших зіставляваних мовах. Так, українському обряду „комори” в англійській мові відповідає укладання молодих і проведення першої шлюбної ночі.: ОН *bedding the bride* ‘обряд першої шлюбної ночі’ [Baker, с.124 – 126]. відзначається тим, що в обрядодії бере участь уся весільна громада. Молодого укладали дружби, а молоду – її дружки. Інша англ. ОН *the prick of misfortune* ‘шпилька’ (букв. ‘укол невдачі, нещастя, напасті’) [Baker, с.125] походить від субстантивної конструкціїєю з формою родовимого відмінкома, якоюна позначеннялася шпилькаи, що її могла принести з собою наречена з певною метою. Щоб не трапилося ніякої біди і все відбулося, як належить, дружки переконувалися, що жодніяких зайвих предметів молода не забирає з собою у шлюбне ложе. ОН *to get knotted* ‘1) бути неспроможним здійснити обряд комори (про чоловіка); 2) страждати від імпотенції’ (букв. ‘бути пов’язпов’язаним’) [Baker, с.104-105], *a binding curse* ‘прокляття над статево хворим чоловіком’ (букв. ‘прокляття, що пов’язпов’язує’), *to untie a knot* ‘позбутися прокляття; розірвати прокляття імпотенції’ (букв. ‘розв’язати вузол’) походять від дієслів *to tie* (антоніма *to untie* ‘розв’язувати’, утвореного за допомогою заперечного префікса *un-*), *to bind* ‘пов’язпов’язувати; зав’язувати’, антоніма *to untie* ‘розв’язувати’, утвореного за допомогою заперечного префікса *un-*, *to knot* ‘в’язати вузол / вузли’ (від іменника *knot* ‘вузол’). Щоб розірвати прокляття над чоловіком, потрібно було порозв’язувати всі вузли на одязі; під час вінчання всі гості спостерігали один за одним, чи хтось не зав’язує вузлів [Baker, с. 104 – 105]. Ці англ. ОН – безеквівалентні.

Укр. ОН *шлюбне ложе*, аАнгл. ОН *the nuptial couch* ‘шлюбне ложе’, порт. *o leitoa sama nuptial* ‘т.с.’ є культурно-семантичними аналогамиеквівалентними номінатемами і повними відповідниками у трьох зіставляваних мовах. Обрядодії навколо шлюбного ложа збігаються в традиціях трьох народів. Весільні гості, незважаючи на сором’язливість нареченої, гуляли в коморі (кімнаті), кидали в молодих черевики й інші предмети, жартували.

Для трьох зіставляваних культур важливою обрядодією було приготування ложа молодим *жінкою-породіллю*, яка годувала дитину грудьми. Англ. ОН *with milk in breasts* ‘дітонароджуваність у сім’ї’, ‘щаслива пара’ [Baker, с. 126] позначала пару, якій годувальниця приготувала ложе. Її функція полягала у правильній імітації рухів годування дитини та деяких інших, наприклад, перегортання матраца і застеляння покривала.

Особливе місце у весільному ритуалі зіставляваних мов посідають вигуківі ОН – заклики до молодих за весільним столом поцілуватися: укр. *Гірко!* – від *гіркий* ‘який має своєрідний їдкий, різкий смак’; англ. *Bitter!* [SC, с. 132; Оріє, с. 713; Нолє, с. 629] і порт. *Amargo!* [DIP, с. 89; DLP, с. 115; БРПС, с. 59] ‘т.с.’ (з такою самою вихідною мотивацією). Походження цього вигуку не має загальноприйнятих етимологій і пояснюється загалом у межах семантичної опозиції ‘гіркий / солодкий’ як перехід від нібито гіркого (без поцілунку й, відповідно, щастя молодих) до солодкого смаку страв і напоїв на весіллі [див., зокрема: 15, с. 24, 29 – 30]; в англійській символіці вихідний присмак гіркоти виводиться від ягід омели [Cassell’s DS, с. 1129], а в португальській – від гіркоти

мигдалю. На міжмовному рівні ці ОН у трьох зіставлюваних мовах є національно-культурними аналогами.

На позначення майна, виділеного з боку батьків нареченої, існує велика кількість назв. Так, серед основних і найширших за змістом найменувань посагу в українській мові існують ОН: *посаг* ‘майно, гроші, які дають батьки або родичі наречених’; ‘придане, у яке входить лише земля, гроші, худоба, вівці; придане, у яке входять лише речі особистого користування; придане, у яке входить лише одяг’ [209, с. 108]; пор. також *живий посаг* ‘частина приданого, яка складається з домашньої худоби’ [142, с. 39; 209, с. 108]; *придане* ‘посаг’ [209, с. 107; 142, с. 39], *приданки* ‘т.с.’ [171, с. 146], пор. також *посажна корова* ‘корова, подарована батьками дочці при виданні її заміж’ [Лис., с. 169; 209, с. 108]; *даризна, дароване, дари* мн. ‘речі, предмети особистого користування, які молода одержує як посаг’ [142, с. 39, 125; 209, с. 108] – від *дарувати*; діал. *виправа, виправка* ‘т.с.’ [СУМ, I, с. 458 – 459; Жел., I, с. 82 – 83], ‘спорядження дочки (крім посагу)’ [Жел., I, с. 82 – 83], ‘власність, яка дається дочці під час виходу заміж і яка складається з білизни, одягу, посуду та ін. домашніх речей’ [Грінч., I, с. 178 – 179] – від діал. *виправляти* ‘виряджати кого-небудь кудись’ [СУМ, I, с. 460]; *взяток* ‘посаг’ [Онишк., I, с. 95], пов’язана з *узяти/взяти; дівизна, дівочица, дівизнина* ‘майно, придбане за час дівування’ [Грінч., I, с. 387; 171, с. 150; 209, с. 109] – від *діва, дівочий*. Кілька укр. ОН мають вихідне предметне значення: *скриня* ‘посаг, до складу якого входить одяг’ [142, с. 39; 209, 110; Чуб., с. 429] – від *скриня* ‘великий ящик з кришкою і замком для зберігання одягу, коштовних предметів і т.ін.’; *лада* ‘скриня з посагом’ [Гол., III, с. 387], ‘посаг’ [171, с. 45] – запозичення з німецької: нім. *Lade* ‘рундук, скриня, шухляда’ [ЕСУМ, III, с. 181]. Особливої уваги заслуговують укр. ОН *худоба* ‘майно, скарб’ [СУМ, XI, с. 167], ‘скриня з усім надбанням для дівчини, що виходить заміж’ [Лис., с. 226; 209, с. 110] і *худовий продукт* ‘посаг, до складу якого входять худоба, одяг, взуття’ [Онишк., II, с. 348]. Номінатему *худоба* тут не слід сприймати в її прямому значенні, тому що вживається вона в обрядовому значенні як евфемістичне позначення власності взагалі, а не лише корів та інших тварин (від *худий* ‘поганий’ як евфемізм з огляду на нечисту силу, яку нібито потрібно ввести в оману). Пор. також рос. *худоба* ‘майно, скарб’ і польськ. *chudoba* ‘убогий скарб’ [Фасмер, IV, с. 282; Grückner, с. 186; Черных, II, с. 359]. Іншими ОН цієї групи є: *кубло* ‘постіль, що дарується дівчині як посаг’ [Лис., с. 109]; *подушка* ‘клунок з особистими речами, які молода бере з собою до дому молодого’ [Онишк., II, с. 96] – від *подушка* як одна із складових частин цілого цього майна; *рубаття* ‘білизна’; ірон. жарт. ‘посаг’; ‘лахміття’ [Онишк., II, с. 194; 209, с. 111] – імовірно, від *рубати* ‘розділяти щось на шматки, ударяючи чимось гострим з розмаху’.

В англійській мові ОН аналогічного змісту відомі як *brideprice* ‘посаг’ [Baker, с. 36] – букв. ‘ціна за наречену’; *dower, dowry* ‘посаг’; ‘посаг, до якого входять корови, речі побуту й т.ін.’ [Baker, с. 36]; *portion, dot* ‘посаг’; ‘дари, предмети побуту, гроші, зібрані серед людей нареченою для її посагу’ [Baker, с. 38]; *dry money* ‘посаг’; ‘посаг, який видається грішми в еквіваленті за домовлену худобу’ (букв. ‘сухі гроші’) [Baker, с. 36]; *endowment* ‘посаг’ – віддієслівний

дериват (див. нижче); *a blanket* ‘посаг, який видається всіма предметами побуту, необхідними на господарстві’ – букв. ‘покривало’ [Baker, с. 36]; *trousseau* ‘постільна білизна, одяг, предмети побуту, які наречена приносить до нового дому після одруження’; ‘часткова компенсація посагу’ [Baker, с. 40 – 41] – від фр. *trousse* ‘1) клунок; торба; 2) пакунок; оберемок’ [Origins, с. 740 – 741]; низка ОН з компонентом ‘скриня (ящик, комод)’: *marriage chest* ‘посаг, до складу якого входить одяг і постільна білизна’ [Baker, с. 41; MLE], *hope chest* ‘т.с.’ (букв. ‘скриня надії’) [Baker, с. 41; MLE], *bride’s box* ‘т.с.’ (букв. ‘скриня, коробка нареченої’) [Baker, с. 41; MLE], *a bottom drawer* [MLE] (букв. ‘нижня шухляда в комоді, де зберігається посаг’), шотл. *kist* ‘скриня; посаг нареченої’ [Baker, с. 45] (наведені англ. ОН з компонентом ‘скриня’ є повними відповідниками і культурними еквівалентами та культурно-семантичними аналогами до укр. *скриня, лада* на міжмовному рівні; в англійській мові вони лише характеризуються більш поширеною з формального боку номінацією за рахунок атрибутивних іменників для уточнення семантики ключового атрибута). Якщо наречена походила з бідної сім’ї й не мала посагу, вона збирала його серед родичів, сусідів, друзів і знайомих. Ціла низка англ. ОН позначає посаг, який дають дівчині не її батьки, а друзі. Наприклад, *a bridal shower* ‘обдаровування нареченої подарунками’ (букв. ‘злива нареченої’), *a kitchen shower* ‘т.с.’: такі подарунки, як горщики, кухонне начиння, столові прибори і т.д.’; *a bar shower* ‘т.с.’: подарунки нареченій у вигляді склянок, шейкерів і т.д. (сучасніша інтерпретація весіль); *a closet shower* ‘т.с.’: подарунки: вішалки для одягу, сумки для одягу, підставки для взуття [Baker, с. 44]. Згідно з американськими традиціями, тепер і наречений може отримати подарунки у вигляді „зливи нареченого”: англ. ОН *a ‘honey do’ shower* ‘обдаровування нареченого фартушками, щітками для одягу та іншими речами, які знадобляться в господарстві’ [Baker, с. 44] (передбачаючи майбутні обов’язки нареченого в сім’ї, наречена в такий спосіб жартівливо націлює наперед нареченого на роботу, а не на відпочинок після одруження: *‘honey, do this, honey, do that’* – букв. ‘коханий, зроби це; коханий, зроби те’ [Baker, с. 44]).

У португальській мові це віддієслівні (див. нижче) ОН *dote* ‘посаг’ [DIP, с. 238], *dote de casamento* ‘т.с.’ [DIP, с. 844] – від *dotar* ‘давати посаг; наділяти посагом’ [MLP], *doação* ‘т.с.’ [DIP, с. 238], а також *enxoval* ‘посаг (білизна, плаття та інші речі нареченої’ [MLP].

До дієслівних конструкцій на позначення виділення / одержання посагу належать такі ОН, як укр. *давати / дати посаг* або *придане (на придане)* ‘виділяти певне майно, гроші як посаг нареченої’; *брати / взяти посаг* або *придане (приданого)* ‘одружившись, ставати співвласником майна, грошей нареченої’ (субстантиват середнього роду *придане* – від дієприкметника *приданий* – походить від дієслова *придавати* ‘давати додатково, понад щонебудь’ [209, с. 107]); *спосажати, спосагувати* ‘давати / дати посаг’ [Онишк., II, с. 244; 209, с. 108]; англ. *to endow* ‘забезпечувати наречену певним майном’ і похідні від нього ОН: *endowment* ‘посаг’, *endower* ‘той, хто забезпечує наречену майном і грошми’ [Baker, с. 45; Opie, с. 356]; порт. ОН *dotar, doar* ‘виділяти певне майно і гроші як посаг нареченої; дарувати’ та їхні похідні *doador* ‘той, хто

забезпечує наречену майном і грошми’, *dote* ‘майно і гроші як посаг нареченої’ [226, с. 234; Sousa, с. 117], *doação* ‘посаг’, *dotes* ‘збір майна і грошей у посаг нареченої’ [DIP, с. 238]. В українській і англійській мовах від основних найменувань посагу були утворені найменування дівчини, яка вже досягла шлюбного віку, але не має посагу для одруження (із заперечним префіксом *без-* в українській мові та суфіксом *-less* в англійській): укр. *безприданка* ‘дівчина, що не має посагу’ [209, с. 84], *безприданниця*, *безпосажна дівка* ‘т.с.’ [Грінч., I, с. 44] – від *придане*, *посаг*; англ. *portionless* ‘без посагу (про наречену)’ [MLE] – від *portion* ‘1) частка, доля; 2) посаг’. Ці ОН у двох мовах є культурними еквівалентами.

Щодо походження основних одиниць наведеного розряду ОН, то укр. ОН *посаг* пов’язана з друс. *posagъ* – первісно ‘зв’язок, дотик’, а згодом і ‘шлюб; придане’ – від *posagati* ‘намагатися захопити, привласнити що-небудь, зазіхати; сватати; виходити заміж’ [142, с. 87; Д., III, с. 362; Фасмер, III, с. 338; ЕСУМ, IV, с. 534; 209, с. 108]. Етимологія англ. і порт. ОН сягає кореня **do-*, пор. грецьк. *dōs* (δῶς), *dōron* (δῶρον), *dōreá* (δωρεά), *dōsis* (δόσις), *dōtine* (δοτίνη) із загальним значенням ‘дар’ [11, с. 62]. У латинській мові слово отримало спеціальне значення – ‘посаг’, тобто дар, який приносить при заміжжі дружина, іноді навіть дар майбутнього чоловіка для викупу нареченої [11, с. 62]. Англ. ОН *dowager*, *dower*, *dowry*, а також *endow*, *endowment* походять з одного джерела: *dowager* утворилося з сер.-фр. *douagiere*, агентива від *doage*, *douage* ‘шлюбна частка жінки’ (пор. лат. *dotāre* від *dos* ‘шлюбний пай; шлюбна частка’); *dower* (спершу у формі іменника, а потім і дієслова) та *dowery* → *dowry* – від сер.-фр. *douaire*; *endower* і *endowment* – від сер.-фр./фр. *douer* (остання характеризується такими похідними, як сер.-фр. *endouer*, де *en-* виступає префіксом для лат. *in* ‘в, всередину’, звідки й утворюється англ. *to endow*). Англ. ОН *endowment* із субстантивним суфіксом *-ment* запозичена з англ.-фр. *endow(e)ment*, сер.-фр. *endouement* [Origins, с.165].

Зі свого боку наречений повинен був формально забезпечити посаг нареченої віном. Псл. **věno* [ЕСУМ, I, с. 400 – 401] своїм вихідним значенням мало ‘плата, викуп за наречену’, пор. рос. заст. *вено* ‘посаг; плата за наречену’, польськ. *wiano* ‘посаг’, але діал. ‘кошти, майно, що їх відбирає вдова від родичів чоловіка’, польськ. заст. *wino* ‘викуп молодого, що дається за дружину її родичам та їй самій’, *wian*, *wianowanie* ‘т.с.’, чеськ. *věno* ‘посаг’, слц. *veno*, в.-луж . *wěno* ‘т.с.’ [ЕСУМ, I, с. 401]. У давньоруських пам’ятках ця ОН часто згадується: *вѣно* ‘плата, викуп за наречену; подарунок молодого нареченій; посаг, який дає батько нареченої нареченому’ [СДЯ, II, с. 294], ‘плата; те, що заплачено’; ‘плата за наречену’; ‘посаг нареченої’ [Ср., I, с. 487]. Отже, ОН *віно* є давнім слов’янським терміном шлюбного народного права, що сягає звичаю купівлі-продажу нареченої в епоху матріархату. Молодий також, крім віна, записував нареченій *привінок* – ‘подвоєння суми віна’ [209, с. 111; 101, с. 5]. Згодом звичай давати віно й привінок перевівся, хоча номінатами на позначення посагу збереглися. Пор. ОН *калим* ‘у деяких тюркських народів викуп, який дає наречений батькам нареченої за їх згоду на одруження з дочкою’ [ЕСУМ, II, с. 350]. Слов’янське *віно* в його первісному значенні плати за наречену можна

зіставити з порт. ОН *arras* ‘посаг нареченого’ – від значення ‘завдаток; застава’ [MLP]; це, таким чином, лише культурні еквіваленти у двох порівнюваних мовах.

Однак у сучасній українській мові значення ‘плата, викуп за наречену’ для слова *віно* є застарілим або діалектним [пор., наприклад: Дз., с. 31]; це слово з часом стало ширше вживатися у значенні ‘посаг’ – з боку нареченої, але і з цією семантикою воно вже також застаріло. Це ОН *віно* ‘майно, гроші, які дають батьки або родичі нареченій, коли вона виходить заміж’; діал. ‘рухоме майно, одержане від батьків дівчиною, яка вийшла заміж’ [209, с. 112]; *велике віно* ‘посаг, до якого входять земля, гроші, дві корови, двоє телят і дві вівці’ і *мале віно* ‘посаг, до якого входить невелика сума грошей, одна корова, одна вівця’ [Онишк., I, с. 129]; дієслова та дієслівні конструкції: *сплатити віно, вложити віно* ‘дати посаг’ [Онишк., I, с. 129; 209, с. 112]; *вивінувати, обвінувати, відвінувати* ‘т.с.’ [Грінч., с. 109; Онишк., I, с. 118]; *звінуватися* ‘позбавитися посагу’ [Грінч., II, с. 132]; *відвінувати* ‘оженити або видати заміж’; ‘загубити що-небудь’ [Онишк., I, с. 118; СБГ, с. 52], що, ймовірно, пояснюється втратою молодості й дівування, а також передачею батьківської влади (тобто її втратою) над донькою в руки чоловіка / нареченого.

Ще однією ОН з амбівалентною семантикою ‘викуп за наречену’ і ‘посаг нареченої’ є укр. безеквівалентна НО *куна* [171, с. 144; 209, с. 110], а також субстантивованій прикметник середнього роду *кунне* – від значення ‘плата князеві, поміщикаві за шлюб, за викуплену наречену (первісно у вигляді хутра куниці)’ [ЕСУМ, III, с. 140 – 141; Грінч., II, с. 325].

Усе те, про що домовлялися на „змовинах”, фіксувалося в особливих документах. Серед українських назв на позначення таких документів можна вказати на: ОН *інтерциза* ‘договір, який укладався між батьками наречених’ [209, с. 143], ‘передшлюбний запис, що обумовлює угоду щодо посагу’ [Горбач], *передшлюбна інтерциза* [101, с. 6], ймовірно, пов’язані з лат. *intercession*, від *intercede* ‘втручаюся, поручаюся’, а також з *інтерцесія* ‘в цивільному праві прийняття на себе чужого боргу, поручительства’ [СІС, с. 291]; ОН *віновний лист, шлюбний лист* [101, с. 6], пов’язані з *віно, шлюб і лист*; ОН *змовний лист* ‘офіційний документ, який указував на склад посагу’ [Яворн., с. 306], пов’язана зі *змовлятися та лист*; ОН *поручне, обручне* ‘викуп за молоду, гроші, які складає молодий як запоруку’ [Вес., I, с. 18], *давати за руки* ‘давати домовлену суму одному із сватів як запоруку на випадок, коли одна зі сторін односторонньо відступить від одруження, яку він мав заплатити другій стороні, що хоче додержати згоди’ [Онишк., I, с. 202], пов’язані з *поручатися* ‘давати поруку за кого-небудь, що-небудь’; ОН *кавція, кавційний заклад*, пов’язані з польськ. *kaucja* ‘грошова застава’ [Онишк., II, с. 334]; ОН *запона* [Онишк., I, с. 282] ‘т.с.’, пов’язана з псл. **zaropa*, основа якого пов’язана чергуванням голосних із **zaręti* (<**zaręnti*). Сучасна ОН *шлюбний контракт* ‘письмова угода, договір, за яким сторони, що його уклали, мають взаємні зобов’язання щодо шлюбу’ має відповідники в обох зіставляваних мовах: англ. *a marriage settlement* ‘т.с.’ [АУФС, с. 660], порт. *acordo de casamento* ‘т.с.’ (букв. ‘згода на шлюб’) [DIP, с. 666]. Ці ОН у трьох зіставляваних мовах є культурно-семантичними аналогами.

На весіллі прийнято дарувати подарунки – як молодим, так і їхнім батькам і родичам та іншим учасникам весілля. ОН на їх позначення в зіставлюваних мовах є в основному безеквівалентними, рідше – мають певні відповідники. На позначення весільних подарунків в українській мові використовуються такі ОН, як: *дари* мн. ‘подарунки, отримані молодими від гостей’ [142, с. 40]; *подароване* [142, с. 40]; *чесний подарунок* [Чуб., с. 361, 359]; *перепійне* [142, с. 40] ‘т.с.’; *марципан* ‘подарунок від наречених у вигляді цукерок, пряників, насіння та інших ласощів весільним гостям’ [142, с. 88] – від *марципан* ‘тісто з товченого мигдалю або горіхів; кондитерський виріб з нього’ (запозичення з італійської через посередництво німецької мови [ЕСУМ, III, с. 403]). В Англії і Португалії особливу роль у весільному обряді відіграє мигдаль. Англ. ОН *to get an almond treat* ‘побажати щастя молодим’ [Baker, с. 56 – 58], порт. *amêndoa recepção* ‘весільна забава’ [DIP, с. 44] ототожнюють щастя молодих з родючістю горіха. Інші безеквівалентні ОН на позначення весільних подарунків в англійській і португальській весільній обрядовості: англ. *shower* амер. ‘прийняття гостей для вручення подарунків (нареченій)’ [MLE; Baker, с. 56], *wedding keepsakes* пестл. ‘весільні подарунки, дари’ [MLE]; порт. *corbelha* ‘місце для весільних подарунків; подарунки’ [226, с. 313; DLP, с. 554; MLP; БПРС, с. 238] – від *corbelha* ‘кошик’, *pinha* розм. ‘весільний подарунок’ [MLP; DLP, с. 1568] – від *pinha* ‘соснова шишка’, *vedalhas* мн. розм. ‘весільні подарунки (нареченій)’ [226, с. 314; MLP; БПРС, с. 832]. Укр. і англ. ОН на позначення весільних подарунків є культурно-семантичними аналогами, а у зіставленні з порт. ОН – культурно-семантичними відповідниками: укр. *весільні подарунки*, англ. *wedding presents / gifts* ‘т.с.’ [MLE], пестл. *wedding pressie* ‘весільний подарунок’ [MLE], порт. *presentes de núpcias* [226, с. 312; MLP]. Укр. ОН *відклінне* ‘прощальний подарунок’ [Грінч., I, с. 215; 209, с. 146] пов’язана з *відкланятися* ‘кланяючись, попрощатися’.

2.2.1.1. Обрядові номінативи на позначення весільної атрибутики в українській, англійській і португальській мовах. Ще одна група ОН весільного циклу співвідноситься з реалемним планом обряду. Вона репрезентується обрядовими одиницями на позначення атрибутів, предметів, певних матеріальних компонентів обрядовості, що несуть у собі функціонально-ритуальне навантаження. Функціональне призначення певних атрибутів весільних обрядодій може цілком прозоро проглядатися у внутрішній формі (семантико-словотвірній мотивації) таких ОН, наприклад: укр. *дивень* ‘обрядовий хліб у вигляді калача, через який молода дивиться на весільних гостей’ [Біл.-Нос., с. 287], *перепісць* ‘хліб, яким наділяють весільних гостей під час перепою’ [Грінч. III, с. 131], *підвіночник* ‘хліб, який кладуть молодому під руку під час благословення’ [Біл.-Нос., с. 115]; англ. *wedding cake* ‘весільний торт’ [Baker, с. 176; 269, с. 354], *wedding cogs* ‘весільний посуд для елю’ [Orkneyjar]; порт. *bolo de casamento* ‘весільний торт’ [Sousa, с. 79].

Однією з груп атрибутів весілля є різновиди весільного обрядового хліба. Укр. *коровай* ‘великий круглий пухкий хліб із прикрасами з тіста, який печуть на весіллі; головний обрядовий хліб, призначений для розподілу між учасниками

весілля' [209, с. 128; 142, с. 31; Бор., с. 143] походить від псл. **korvajъ*, хоча загальноприйнятої етимології не має. Більшість етимологічних тлумачень щодо походження цієї ОН детально розглядає у своїй праці В.Г. Скляренко [151, с. 12 – 16]. Висуваючи різні мотивації, більшість дослідників вважає, що псл. **korvajъ* пов'язується з **korva* 'корова' [ЕСУМ, III, с. 35; Фасмер, II, с. 61; Sławski, II, с. 459; Bezlaj, II, с. 84; БЕР, II, с. 702]. В.Скляренко на цьому не зупиняється, а намагається пройти далі, встановлюючи первісне значення номінативи в поєднанні з міфологічним і символічним ракурсами, беручи до уваги язичницький культ слов'ян. Він доводить, що випікання, розрізання й розподіл короваю під час весілля є відгомонам давнього заклання корів (биків) як жертвоприношення богові сонця. Зі зміною характеру жертв, що в житті слов'ян позначилося зміцненням впливу й значення зерна (в тому числі й хліба), круглий хліб як символ сонця став центральним об'єктом жертвоприношення замість живої тварини [151, с. 14 – 15]. Він мав сприяти родючості. Виходячи з вищесказаного, В.Скляренко виводить псл. **korvajъ* 'жертвний бик', букв. 'той, кого заріжуть, принесуть у жертву богам' (resp. псл. **korva* 'жертвна корова', букв. 'та, яку заріжуть, принесуть у жертву богам'), з і.-є. кореня **kēr-* 'різати, приносити в жертву богам' [151, с. 14 – 15]. Укр. ОН *коровай* відповідають англ. ОН *a wedding cake, a bride-cake* 'весільний торт' [Cassell's DS, с. 282; DIP, с. 113] і порт. *bolo de noiva* 'торт нареченої' [DIP, с. 113], *pão-de-ló-de-festa, pão de casamento* 'весільний торт' [DLP, с. 1487; MLP]. Інші укр. ОН на позначення різновидів весільного обрядового хліба: *шишка* (див. нижче), *верч, дивень, доля, лежень, калач, пироги* (див. нижче) – є безеквівалентними. Англ. ОН *dreaming bread* 'хліб на сон' [DS, с.435; Baker, с.111], *bride's pie* 'пиріг нареченої; різновид весільного хліба' [Baker, с.116], *shortbread cakes* 'різновид весільного печива; печиво з пісочного тіста', *oaten cake* 'різновид весільного печива; вівсяне печиво' є безеквівалентними ОН, як і укр. ОН *коровай, дивень, гуска* (у весільно-обрядовому значенні). Безеквівалентною є англ. ОН *matrimony cake* 'весільний торт' – у зв'язку з випіканням торта разом зі шлюбною каблучкою й шматочком срібла та гудзиком матері [Baker, с. 76; Cassell's DS, с. 282].

Кілька ОН цієї групи пов'язані з символікою атрибутики їжі й застілля, зокрема: укр. *почесна чарка* 'пригощання горілкою в певні моменти весільного обряду' [Грінч., III, с. 398; 209, с. 68], *дивоснубний сир* 'сир, принесений нареченою, який розрізає сват і роздає всім по шматочку в разі успішного завершення сватання' [Чуб., с. 64] – від *дивоснуб* 'сват' і *сир*. На Русі без сиру не відбувалася жодна весільна трапеза [EWSS, с. 217]. Як вважає О.Афанасьєв, сир з міфічної точки зору означає дощ, дар хмар, що їх первісні люди уявляли у вигляді небесних корів; тому вірилося, що й сир, як і живодайні дари хмар, має приносити достаток, багатство й щастя [6, I, с. 666 – 667]. В англійській мові у зв'язку з цим слід звернути увагу на ОН *hansel-wife* 'старостиха', що позначає найшанованішу й найстаршу жінку громади, функція якої полягала у пригощанні весільних гостей хлібом з сиром, які були двома обов'язковими компонентами цієї обрядодії. Звернімо увагу на структуру цієї ОН: *hansel* 'хліб із сиром' [Orkneyjar] і *wife* 'дружина' ('жінка'). НО *hansel* (вихідна форма *handsel*) у своєму значенні має семіми '1) подарунок на щастя; 2) почин (у торгівлі); 3) добрий

початок' [MLE, multitrans], а в обрядовому плані – ознаку 'добрий початок весілля (хрестин)'. Незважаючи на те, що в англійській мові є НО *bread* і *cheese*, в обрядовому плані замість них уживалася інша одиниця – *hansel*. Таким чином, символіка хліба, сиру в обрядовому плані є дещо спільною для української й англійської мов. Цікавими в зіставному аспекті з укр. *почесна чарка* є: англ. ОН *a wedding cup* 'чаша з дорогого металу, з якої наречені п'ють одночасно (у Шотландії)' [STW, с. 111; MLE], *a speiring glass* 'чарка (тільки в обрядовому значенні)' [STW, с. 111; Orkneyjar, с. 181] – від *to speir* 'просити', *cog* 'великий весільний бокал, з якого весільна громада п'є ель' (наречені тримали його з обох боків і розносили гостям), *menye-cogs* 'чарки / бокали для елю для запрошених весільних гостей, що не сиділи за столами', *cog-gilt-cogs* 'чарки / бокали для елю для посаджених весільних гостей' [Orkneyjar, с. 223] – від *cog-gilt* 'великий стіл для весільних гостей на 24 особи' (*cog* 'невеликий рибальський човен' і *gilt* '1) позолота; 2) покращена якість'). Ці ОН відзначаються виразною мотивацією найменування: форма і текстура дерев'яних чарок і бокалів для елю нагадує рибальський човен. Соціальні аспекти життя острівного населення Великої Британії стали неабияким фактором у номінації весільних обрядодій і весільної атрибутики. Розвиток рибальства як основного роду діяльності чоловіків на острові є суттєвим для процвітання молодої сім'ї, тому жодне весілля не може обійтися без найважливішого атрибута острівного весілля – чарок у формі човнів. Окрім того, ОН *menye-cogs* є найпоширенішою і найширшою за вживанням серед цих ОН. Залежно від функціонального застосування ці чарки також розрізняються як *the priest's cog*, *the grace cup* 'почесна чарка священика' (від *priest* 'священик', *grace* '1) милість; Божа благодать; 2) молитва (до і після їжі)' і *a cup* 'чаша'); *the geud-man's cog* 'почесна чарка першого друга' (від *geud-man* = *good man* 'хороший, добрий чоловік; друг, товариш', що, імовірно, розвинулося далі й отримало форму *bestman* 'перший друга; боярин' і *cog* 'почесна чарка'); *the bride's cog* 'почесна чарка нареченої' [Orkneyjar, с. 223 – 235].

До весільної обрядовості обов'язково належить використання певних атрибутів з рослин – квітів і дерев. В обрядовості весільного циклу всіх трьох зіставлюваних мов це насамперед вінок. Так, укр. ОН *вінок* і *вінець* (див. про цю укр. ОН також у 2.1, 2.2.1.1, 3.2.3): 1) 'прикраса з квітів, листя, гілок, сплетених у вигляді кола, як дівочий головний убір; 2) дівочтво, цнотливість; 3) головний убір нареченої; 4) корона, яку тримають над головами молодих під час обряду вінчання' [Грінч., I, с. 239; 209, с. 114; 142, с. 23]. Ці ОН походять з псл. **viti* 'вити' [ЕСУМ, I, с. 400]. До дієслівних конструкцій, пов'язаних з цими ОН, належать такі, як: *забрати / зірвати / зняти вінок, збавити вінець, розвинути вінець, позбавити вінця* 'позбавити незайманості' [209, с. 114], *позбутися вінка* 'втратити незайманість' [ФСУМ, I, с. 299, II, с. 662; Грінч., I, с. 239]. Серед англ. ОН їм відповідають *wreath* 'вінок', *floral wreath* 'вінок із квітів', *wedding wreath* 'весільний вінок', а в португальській мові – *coroa* 'вінок', *coroa de virgem* 'дівочий вінок' (вінок незайманої дівчини). Ці ОН є культурно-семантичними аналогами і культурно-семантичними відповідниками у зіставному аспекті. Ключовим моментом є те, що в Україні, Великій Британії, Португалії вінок –

виключно дівочий убір. Молодиця й покритка не сміють класти його на свою голову. Коли наречена втрачає дівочтво, то втрачає й вінок, який замінюється жіночим головним убором [СД, I, с. 142]. Звідси і семантика віддієслівних конструкцій, пов'язаних з ОН *вінок*. Як вважає О. Афанасьєв, вінок здавна вважався емблемою кохання й подружнього зв'язку, вірності [6, III, с. 707 – 708]. Він завжди виготовлявся у вигляді кола, а отже, виступав символом сонця [64, с. 49; 209, с. 114]. Український вінок плівся переважно з барвінку – вічнозеленої рослини, яка символізує вічність кохання й шлюб [64, с. 84; СД, I, с. 140 – 142; СД, I, с. 131 – 142; 31, с. 490].

Напередодні весілля в Україні виготовляли *гільце, вильце* [142, с. 61; Бор., с. 112; Вес., I, с. 20] 'обрядове весільне деревце'. Ці ОН означають невелике молоде деревце, точніше велику гілку, яку встромляли у хліб, коровай. Як правило, для цього обиралася гілка ялини чи сосни, яку потім прикрашали квітами, пучками вівса, житом, часником, різними травами, кольоровими стрічками, запаленими восковими свічками. Укр. ОН *тройчатка* [64, с. 87], *тривольцове галуззя* [Бор., с. 128], *різка трикінцева* [Лоз., с. 56] вказують на прозору внутрішню форму, мотиваційну ознаку, що лягла в основу номінації: ця гілка складалася з трьох пагонів, пор. укр. *трійчатка* 'предмет, що складається з трьох однакових частин' [СУМ, X, с. 271]. Укр. ОН *різка* [64, с. 87; Бор., с. 63], *різка гільчаста* [Гол., II, с. 657], наймовірніше, виникли в українській мові під впливом польської: пор. польськ. *rozga weselna* 'т.с.' як підтвердження цієї нашої гіпотези; автори збірника „Весілля” згадують український звичай виготовлення весільного гільця з тоненьких лозин чи палок [Вес., I, с. 96, 286]. Укр. ОН *хвойка* [142, с. 61], *сосонка* [Бор., с. 139; 209, с. 131] також відзначаються прозорою внутрішньою формою, оскільки прямо вказують на зв'язок з деревом, з якого виготовлялося гільце. Щодо походження ОН *гільце, вильце*, то, за О. Потебнею, первісною формою тут було *ельце*, яке згодом дало такі форми, як *гильце* й *гільце* [133, II, с. 671; 134, с. 115]. Форма *ельце*, як вважає О. Гура, є результатом контамінації двох слів: *ель* і *гільце* [48, с. 13]. Я. Рудницький схиляється до думки, що первісною була форма *вильце*, а *гільце* – вторинна: іменник *вильце* походить від *вила* 'господарське знаряддя з двома або трьома зубами', яке утворене від *вити* 'крутити, плести' [Rudn., I, с. 390]. Три галузки весільного гільця своєрідно підтримують таку етимологію Я. Рудницького, оскільки навіть своїм виглядом вони нагадують тризубі вила (пор. укр. *трійчатка* 'весільне обрядове деревце'). Форму *вильце* виводять від *гільце* – як контамінацію слів *вити* 'виготовляти, прикрашати обрядове деревце' та *гільце* (пор. укр. *вити вильце* від укр. *вити гільце*) [ЕСУМ, I, с. 376].

Укр. ОН *деревце* 'гільце' [СУМ, II, с. 70; Грінч., I, с. 285; 209, с. 132], *деревечко* [Вес., I, с. 20] утворилися, ймовірно, під впливом обряду, в якому використовувалося зрізане молоде дерево. Ці ОН дають змогу дослідникам розглядати їх у новому символічному значенні – як пережитки тотемістичних вірувань та ініціацій [64, с. 87], як давнє шанування дерев, їх культ у предків [Вес., I, с. 20], як опредметнений символ світового дерева, дерева життя [Бор., 1979, с. 36; 209, с. 132; 72, с. 247, 253 - 254; 142, с. 71]. Як символ дерева життя, *гільце, деревце* часто поєднуються з культом предків, відповідно, виступають

посередником між двома світами [25, с. 37 – 38]. У О. Афанасьєва паралель ‘дерево – родина’ означає розмноження і зростання сім’ї, оскільки сімейний / родовий ріст прирівнюється до паростків, які беруть свій початок з дерева. Як можна зробити висновок, стовбур виступає символом батька (предка), а гілки – символом наступних поколінь (дітей та їх нащадків) [6, II, с. 478 – 479]. З цього на перший план виступає взаємозв’язок з деревом роду, де кожна гілочка та її пагони означають певну особу – представника цього роду, а все дерево є втіленням сімейного родоводу людини, що особливо відчутно в англійській традиції. Англ. ОН *family tree* ‘сімейне дерево; родовід’ є чи не найкращим прикладом шанування культу предків, де в самій семантиці ОН чітко простежується зв’язок зі світовим деревом, деревом життя. Щодо Португалії, то такими ОН є *arvore genealógica*, *arvore de geração* ‘генеалогічне дерево; дерево родоводу’ [БПРС, с. 98; DIP, с. 261; DLP, с. 207].

Ще одним найменуванням весільної атрибутики рослинного походження є укр. *шишка*, мн. *шишки*, порт. *pinho*, мн. *pinhos*: від значення шишки хвойних дерев – до значень ‘прикраса з тіста у великодньому хлібі, що нагадує за формою соснову шишку’ та ‘весільний хліб особливого роду’ [Грінч., IV, с. 497] і на цій основі – до значення ‘весільне гільце; вильце’ [Жел., II, с. 1090; 142, с. 61; Бор., с. 139] – гільце, виготовлене з декількох гілочок, обвитих смужками тіста й запечених, і встромлене в коровай [142, с. 63; 209, с. 131].

В англійській мові атрибутикою весільного циклу також виступали гілки, колоски, вінки з квітів, що наділялися певною символікою, але ще на етапі залицяння: англ. ОН *harvest knot* ‘дарунок як знак закоханості й початку залицяння в Ірландії’ (букв. ‘урожайний вузол’), *brooch* ‘т.с. у Шотландії: сплетені колоски у формі серця, кола і т.ін.’, “*countryman’s favour*” ‘т.с. в Англії: дари зі сплєтених разом колосків у романтичній формі’ [Baker, с. 27 – 29]. У португальській обрядовості у значенні, подібному до вищенаведеної укр. ОН *шишка*, виступає *pinho*, *pinheiro* ‘1) соснова шишка – прикраса над входом до дому; арка; 2) сосновий букет для нареченого; 3) різновид весільного хліба’ [Рово, I, с. 377; PDLP, с. 304; MLP].

Окрема група ОН весільної атрибутики – це найменування одягу дівчини / молодої жінки та символіка його кольорів. Жоден з елементів весільного вбрання не наділяється такою важливістю, як весільна сукня і фата молодої, які мають бути обов’язково білого кольору (див. також 3.2.3). У день весілля цей колір уособлює невинність і чистоту нареченої, тоді як інші ніжно-світлі тони – голубий і рожевий залишаються нейтральними, а решта кольорів наділяється негативною символікою. Так, англійська обрядова римівка поєднує декілька обрядових номінатем з такою символікою кольору (*to be/get married in green, to be /get married in white, etc.*) у цілий вірш: *Married in white, you have chosen all right, / Married in green, ashamed to be seen, / Married in grey, you will go far away, / Married in red, you will wish yourself dead, / Married in blue, you will always be true, / Married in yellow, ashamed of your fellow, / Married in black, you will wish yourself back, / Married in pink, of you hell think* [Cassells DS, с. 283; Baker, с. 67] (букв. ‘одружившись у білому, зроблено правильний вибір; одружившись у зеленому, соромно вийти на люди; одружившись у сірому, готуйся до далекої

дороги; одружившись у червоному, забажаєш собі смерті; одружившись у голубому, матимеш правду завжди на своєму боці; одружившись у жовтому, соромитимешся свого чоловіка; одружившись у чорному, бажатимеш усе повернути назад; одружившись у рожевому, знай, що лише про тебе він думатиме’).

Вбрання саме білого кольору було характерним для жінок узагалі, не тільки під час весільного обряду. На території України, як і в інших слов'янських країнах, заміжні жінки покривали голову саме білою тканиною (білою хусткою і т.ін.). Пор. польськ. *białogłowa* ‘заміжня жінка’ [28, с. 555 – 556], укр. *білування* ‘біла намітка молодої на весіллі’ [Грінч., I, с. 67; 209, с. 118], *білило*, *більця* ‘жіночий головний убір’, ‘полотно; біла плахта, намітка’ [Жел., I, с. 29 – 30; Онишк., I, с. 56 – 57] – від *білий*. Білий колір асоціюється з чистотою і святістю, наділяється захисною силою від усілякої нечисті.

Особливу увагу звернімо на символіку зеленого кольору щодо одруження дівчини: англ. ОН *to be wedded in a green gown* означає ‘вийти заміж не незайманою’ [Baker, с. 67], порт. *casar na igreja verde* ‘т.с.’ [NDC, I, с. 74; DP, с. 56] (див. про це в 3.2.3). Ці англ. і порт. ОН є культурними еквівалентами.

В англійській традиції серед усього білого мало бути щось голубе. Тому ще одним атрибутом англійського весільного вбрання молодої виступає голуба підв'язка [Cassell's DS, с. 283; Baker, с. 69].

Останнім приготуванням молодої до виходу до церкви є одягання весільної фати і букет. У Великій Британії вірять, що функція фати полягає у приховуванні краси нареченої від злих сил, які намагатимуться викрасти її по дорозі до церкви (див. про концепт покривання в 3.2.6). З цієї причини фата піднімається лише по проголошенні нареченої і нареченого чоловіком і дружиною, що засвідчують такі ОН, як *to lift the veil, to lift the wedding veil* [Cassell's DS, с. 283].

Для позначення головного убору заміжньої жінки використовувалися такі ОН (культурні еквіваленти): в Україні – *очінок* ‘старовинний головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, часто з поздовжнім розрізом ззаду, який зашнуровують, стягаючи сховане під ним волосся’ [СУМ, V, с. 833], *чепець* ‘головний убір заміжніх жінок’ [СУМ, XI, с. 294] – від *чипляти / (при-, на-) чепити*; в Англії: *a kerchief* ‘жіноча хустка’, *a shawl* ‘велика хустка’ (від *to shawl* ‘закутувати; обмотувати’), *a curch* ‘хустка заміжньої жінки в Шотландії’, *a headrail, a headsquare, a headcloth, a headkerchief* ‘жіноча хустка’ [Ackerman, с. 655, 1023; Hole, с. 369; multitrans; SC, с. 102; Wheeler, с. 411]; у Португалії: *o lenço* ‘хустка – головний убір заміжньої жінки’, *a manta* ‘1) покривало; 2) хустка – убір жінки’ [SPP, с. 354; PP, с. 230; Sarão, с. 414].

Ще однією підгрупою ОН весільної атрибутики, наявною в усіх зіставлюваних мовах, є позначення обручок, якими під час весілля обмінюються молоді (це одна з форм вияву концепту кола: див. 3.2.1): а) укр. ОН [*весільний, обручальний*] *перстень* ‘кільце з дорогого металу, часто оздоблене каменем, що його носять на пальці як прикрасу; обручка’ [209, с. 141] – від *перст* ‘палець руки’ [ЕСУМ, IV, с. 354]; [*весільна, обручальна*] *каблучка* ‘т.с.’ – утворення від основи **blakъ* ‘вигин; дуга; лука’ [ЕСУМ, II, с. 332]; англ. ОН *a gimmel ring* ‘весільна каблучка з коштовним каменем’ – від *a gem* ‘коштовний камінь’;

перлина' і *a ring* 'перстень' [Baker, с. 34]; б) укр. ОН *обручка*, діал. *обручник* – від *обруч* 'зап'ястя; браслет; кільце' [ЕСУМ, IV, с. 144], англ. *a wedding ring* 'т.с.' – від *to wed* 'одружувати(ся)' і *a ring* 'перстень' [Baker, с. 73], порт. *anel nupcial* 'т.с.' – від *anel* 'перстень' і *nupcial* 'шлюбний', *anel de casamento, aliança* 'весільна каблучка' – від *casamento* 'весілля; шлюб' і *aliança* '1) союз; об'єднання; 2) шлюб, шлюбний союз' [DIP, с. 628; MLP], які як атрибути весілля виступають культурними еквівалентами, культурно-семантичними аналогами й повними відповідниками. На семантичному рівні символіка перснів полягає у фізичній єдності чоловіка й жінки [Cassell's DS, с. 284; Baker, с. 73 – 76]. Англ. ОН *double ring ceremony* 'одруження; вінчання' [Baker, с. 75] – церемонія вінчання, яка полягала в ідентичному обміні весільними каблучками, що було не чим іншим, як обміном клятви у вірності. Сам перстень виступав знаком вірності й кохання. Безеквівалентною ОН є також англ. ОН *a church-key ring* 'замінник персня у формі церковного ключа': раніше не всі могли дозволити собі придбати золоту весільну каблучку, тому священник мав право обручити пару за допомогою церковного ключа [Cassell's DS, с. 283 – 284].

Укр. *весільний світильник* є обрядовою номінатомою на позначення ще одного атрибута весілля в Україні. Залежно від мотиваційної ознаки він має декілька синонімічних назв: *світильник* 'оздоблена свічка, яку тримає світилка на весіллі' [Вес., I, с. 425], 'букет квітів із свічкою на шаблі' [142, с. 102], *шабля* 'букет квітів із свічкою на шаблі, яку тримає на весіллі світилка' [142, с. 90, 102], що пов'язано з метонімічним перенесенням значення частини атрибута на ціле, сам атрибут; *трийця* 'три з'єднані разом свічки' [СУМ, X, с. 271], 'великий пучок із сухого зілля (васильків, барвінку, калини і кількох житніх чи пшеничних колосків, а всередині свічка), який тримала під час весілля світилка' [Вес., II, с. 314; 209, с. 139], що пов'язано з *три* – вказівкою на троїсту структуру атрибута.

Англ. ОН *chamber pot* є обрядовою одиницею, яка виступає національно-культурним відповідником у зіставленні з українською і португальською мовами. Ця ОН використовується в шотландській локальній традиції на позначення весільного горщика, що його вносить наречена до своєї нової домівки. Найчастіше цей горщик наповнювався сіллю як символом достатку і побажання щастя й удачі новоствореній сім'ї [Cassell's DS, с. 58].

2.2.1.2. Обрядові номінатоми на позначення актантів (дійових осіб) весільного дійства в українській, англійській і португальській мовах. Ця група ОН є досить численною в усіх трьох мовах (180, 65 і 100 ОН відповідно в українській, англійській і португальській мовах, що становить 22, 8%, 11,8% і 15,2% у межах усього номінативного весільного комплексу цих мов).

Найважливішими дійовими особами весілля є, звичайно, самі наречені. Усі здійснювані нареченими обряди в більшості випадків символізували їхній перехід із одного соціального статусу в інший, очисні обряди на продовження роду, зміну вікової категорії, тобто обряди переходу (див. 2.3). Оскільки шлюб характеризується декількома етапами, номінатоми на позначення молодих видозмінюються залежно від їхніх функціональних, соціальних, родових та інших ознак. Так, на дошлюбному етапі відзначимо такі ОН:

укр. *молодець* ‘парубок, що збирається одружуватися’ [Онишк., I, с. 450; 209, с. 78]; *відданиця* ‘дівчина на виданні; дівчина шлюбного віку’, *дівчина на виданні* ‘т.с.’ [Грінч., I, с. 211; 209, с. 79] – від *віддавати, видавати* ‘одружувати (дочку)’; *жених* ‘чоловік стосовно до жінки, з якою збирається взяти шлюб; молодий чоловік, що може вже одружуватися’ [СУМ, I, с. 519]; ‘молодий парубок, що залицяється до дівчини і користується її взаємністю (лише до сватання, після якого його величають молодим)’ [Грінч., I, с. 478], пор. також *женило* ‘парубок, якого вже час одружувати’ [Грінч., I, с. 478], ‘глузлива назва парубка, що має бажання одружитися, але якому при цьому постійно відмовляють’ [209, с. 79] – від *женитися* ‘брати шлюб, одружуватися’; *невіста* заст. ‘наречена’; субстантивовані дієприкметники *наречений* і *наречена* (від *наректи* ‘назвати; найменувати; оголосити ким-небудь’ [ЕСУМ, IV, с. 42], діал. також *нарекований* [Жел., I, с. 490];

англ. *a bride* ‘наречена’, *a bride elect* ‘т.с.’ – від *to elect* ‘вибирати; робити вибір’ і *a bride* [АУФС, с. 162]; *a fiancé* ‘жених’, *a bridegroom, a groom* ‘т.с.’; дієприкметники за походженням *a fiancée* ‘наречена’, *betrothed* ‘обручений/а; той (та), хто одружується’, *the betrothed pair* ‘наречений і наречена’ – від *to betroth* ‘обручати’ [Ackerman, с. 137; Hole, с. 210; Lockheart, с. 48]; *ringed* ‘обручений/а; одружений/а’ – від *a ring* ‘обручка’; *affianced* ‘обручений/а’ [Opie, с. 703];

порт. *noiva* ‘молода’ і *noivo* ‘молодий’ – від *novo* ‘1) новий; 2) молодий, свіжий’ [DIP, с. 453; MLP]; *contraente* ‘наречений; жених’ – від *contraente* ‘той, хто домовляється’ [NDC, I, с. 113; PDLP, с. 68]; *o prometido* ‘наречений’, *a prometida* ‘наречена’ – від дієприкметника *prometido* ‘обіцяний’, *prometer* ‘обіцяти’; *o futuro* ‘жених; наречений’, *a futura* ‘наречена’ – від *futuro* ‘майбутній; майбутнє’; *a pretendida* ‘наречена’ – від *pretendire* ‘претендувати; домагатися’; *recém-casado/a*, перев. мн. *recém-casados* – від *casar-se* ‘одружуватися’ [Povo, I, с. 255; PDLP, с. 312; PP, I, с. 548; DEC, с. 302; MLP].

Для позначення нареченої/ого в українській мові залежно від результату виконання певних обрядових дій існують також такі ОН: *засватана, просватана дівчина (дівка)* ‘дівчина, яку засватали’ – від *засватати, просватати* ‘одержати згоду на одруження у батьків нареченої через старостів’; *прошена дівчина* ‘т.с.’ [Гол., III, с. 367] – від *просити* ‘звертатися з проханням до когось зробити щось’, у даному разі ‘просити одруження’; *засватаний парубок* ‘хлопець, який засватався’ [СУМ, III, с. 301]; субстантивовані прикметники *обручений*, рідше *заручений* ‘той, який заручився або якого заручили’ [СУМ, III, с. 298; Жел., I, с. 539] – *заручена, обручена*; іменники *заручник* ‘т.с.’ – *заручниця, зарученка, заручениця, обручниця*. Існують також більш спеціалізовані ОН на позначення нареченого / нареченої в передшлюбний час, які звичайно не мають аналогів у двох інших зіставлюваних мовах: *оглядник* ‘наречений на оглядинах у молодої’ – від *оглядати* ‘пильно роздивлятися, ознайомлюватися з кимось/чимось’; *розглядовець* ‘т.с.’ – від *розглядати* ‘оглядати’; *обзірець* ‘т.с.’ – від *обзирати* ‘оглядати’ [171, с. 63]; *пропитка* ‘молода дівчина, яка виходить заміж, після ритуального пропивання її на заручинах’, *запитка, запита молода* ‘т.с.’ – від *пропивати, запивати* ‘пити що-небудь, відзначаючи якусь подію; випивати з нагоди завершення чогось; вином / горілкою відзначати заручини’ [

209, с. 82]. До безеквівалентних укр. ОН відносимо також *гайдамашенько* ‘наречений, молодий’ [Онишк., I, с. 157], яка, імовірно, походить від *гайдамаш* ‘весільний звичай, під час якого молодий цілує своїх родичів, ідучи по молоду’ [Онишк., I, с. 157; 209, с. 82].

У всіх трьох зіставлюваних мовах, хоч і з різною продуктивністю, виявляються ОН на позначення нареченої в обряді покривання: укр. *покриванка*, англ. *veiled* [DS, с. 322; Hole, с. 538], порт. *encobrida* та ін. [DDS, с. 227; Sarão, с. 601] (див. докладніше в 3.2.6).

Укр. ОН *невіста* ‘дівчина або жінка, яка одружується, наречена; дівчина, яка досягла шлюбного віку, або дівчина стосовно до того, з ким має одружуватися’ [СУМ, V, с. 266], *невістка* ‘т.с.’ [142, с. 28], пестл. *невістонька* ‘т.с.’ [Чуб., с. 427], *наречена невістка* ‘майбутня синова дружина’ [Онишк., I, с. 475] – від псл. **nevěsta* є неоднозначним у плані етимології. Подані ще в словнику Ф. Міклошича [EWSS, с. 214] два варіанти етимології ОН *невіста* є найбільш популярними. Перший з них виводить це слово від **neu-* ‘новий’ і *ved-* ‘вести’; другий – від **věsta* ‘відома, знайома’ (від дієслова **věděti* ‘знати’) з додаванням заперечного префікса *ne-*, тобто **nevěsta* буквально означало ‘невідома, незнайома’ (напевно, для рідних нареченого) (так, у М. Онишкевича читаємо: *я того невістний* ‘я того не знаю’; пор. укр. заст. *не відаю* ‘не знаю’ і польськ. *nie wiem* ‘т.с.’). М. Фасмер приймає точку зору дослідників, що схиляються до пояснення ОН **nevěsta* як ‘невідома’ [Фасмер, III, с. 54 – 55; див. також огляд етимологій цього слова в ЕСУМ, IV, с. 60; про їх семантичну мотивацію див. нижче]. Нещодавно була висунута ще одна версія походження цього слова – від **nevoidta*, букв. ‘невидима’, тому що була закутана в покривало [152]; ця гіпотеза загалом прилягає до другої з вищенаведених.

Етимологія ОН *bride* має англійське походження [ODEE, с. 117], пор. давньосакс. *brūd* і англ. діал. *brud* ‘дорога, стежка’: у семіотичній концептосфері концепт руху є одним з базових (див. також 3.2.2), у зв’язку з чим саме розуміння руху пов’язують з магічним значенням переходу когось/чогось (наприклад, душі) в інший світ. Цей концепт у весільно-обрядовому ритуалі супроводжується розумінням переходу в потойбічний світ власне дівчини-нареченої, яку спершу ховали, але яка “воскресала” у вигляді жінки, дружини, матері [109, с. 74]. Ті ж ознаки руху, подорожі, переходу в інший, потойбічний, світ притаманні й українській мові, зокрема ОН *невіста* і весільному обряду покривання хустиною голови нареченої. В Україні цей обряд також символізує поховання дівування і перехід до подружнього життя з “відродженням” дружини та матері майбутніх дітей. Так, як відзначалося вище, праслов’янська етимологія цієї ОН має пояснення: від значення ‘невідома’ (наприклад, родичам нареченого) або від значення ‘викрадена (виведена, приведена) з іншого роду’. Ці табуїстичні назви мали захищати жінку, яка входить у чужий дім, дім її нареченого, від злих духів [Фасмер, III, 54 -55], що пояснює наявність весільного покривала як в Англії, так і в Україні.

З подальшим розвитком ОН *bride* утворилася похідна від неї ОН *bridegroom* ‘наречений’ [ODEE, с. 117; Origins, с. 292 – 294] – під впливом англ. *grome* ‘конюх; хлопець, парубок’, що, в свою чергу, утворилося від д.-англ.

brȳdguma: *brȳd* ‘наречена’ + *guma* ‘чоловік, мужчина’ [Chambers, с.116].

Отже, лексико-семантична реконструкція обрядових номіналом *bride* в англійській мові та *невіста* в українській мові демонструє ізоморфні ознаки процесу найменування, а саме подібність символіки весільного обряду та експлікацію концепту руху в англійській та українській мовних картинах світу. Порт. ОН на позначення нареченої є досить прозорими щодо своєї мотивації й не потребують спеціального пояснення.

Під час і після власне весільного етапу ОН на позначення наречених зазнають змін, пор. укр. *князь, молодий князь* [142, с. 27; 209, с. 80] ‘наречений, молодий’; *княгиня* [Онишк., I, с. 361; 142, с. 27; Жел., I, с. 357 – 358; 209, с. 80] ‘наречена, молода’ (від псл. **kъnędzь* – з **kъnegь*, що є запозиченням з прагерманської мови – **kuningaz* ‘король’, утвореного від *kuni* ‘рід’ [ЕСУМ, II, с. 475]). Щоправда, існує декілька версій щодо тлумачення цих ОН. На думку М. Нікольсона, вони маркуються такою семантикою від термінології різних суспільних класів: *князь* і *княгиня* були перейняті з боярського побуту [цит. за: 135, с. 66]. Російські етнографи А. Байбурін і Г. Левінтон у цих ОН пов’язують аграрний, рослинний і космічний коди, елементи яких відмежовують молодих від інших учасників весілля своїми диференційними ознаками [9, с. 70]. За О. Міллером, слово *кънязь* спочатку означало ‘голова роду’, у конкретному випадку – ‘голова сім’ї’ і лише пізніше внаслідок розширення значення почало використовуватися в суспільному, а згодом і в державному значенні [114, с. 172; 126, с. 129]. Цілком логічними виступають ОН *князьок* ‘неодружений учасник весілля, родич або друг нареченого’ [142, с. 27; 209, с. 96], *підкняззя* ‘помічник дружка’ [Вес., II, с. 65], тобто хлопець, який допомагає першому товаришеві молодого. Семантично подібними до ОН *князь* і *княгиня* є укр. ОН *король* ‘наречений, молодий’ [Чуб., с. 264], *королівна* ‘наречена, молода’ [Чуб., с. 325] – від псл. **korljь*, що виникло на основі власної назви Карла Великого, володаря франків – двн. *Karl* [ЕСУМ, III, с. 39].

Найпоширенішими укр. ОН на позначення наречених під час весілля є одиниці з коренем *молод-*: *молодий* ‘наречений під час весілля’ [142, с. 27; 209, с. 81], пестл. *молодчик* [Чуб., с. 324], *молоденький, молодесенький, молодець* ‘т.с.’ [Онишк., I, с. 450], *молодик* ‘т.с.’ [СУМ, IV, с. 786]; *молода* ‘наречена під час весілля’ [209, с. 83], *молодуха*, пестл. *молодичка, молоденька* ‘т.с.’ [Онишк., I, с. 450]. Прикметник *молодий* ‘який має небагато років, юний’ сягає псл. **moldь* ‘молодий’ [ЕСУМ, III, с. 502; Фасмер, II, с. 643 – 644; Преобр., II, с. 549 – 550; Brückner, с. 340; Machek, с. 367; Holub, Кореšný, с. 226; Skok, II, с. 438 - 439]. Вважають, що псл. **moldь*, ускладнене інфіксом *-l-*, є варіантом первісного кореня **med-(met-)* ‘кидати, метати’, що спершу вживалося для позначення молоді тварин (пор. рос. *помет* ‘новонароджені тварини’) [ЕСУМ, III, с. 502; 113, с. 141]. Укр. ОН *молодий* і *молода* та порт. ОН *poivo* і *poiva* у значеннях ‘наречений’ і ‘наречена’ є культурно-семантичними й повними відповідниками.

У післяшлюбній обрядовості молодих величають по-різному, що позначається такими ОН: укр. *невістка* ‘жінка на післяшлюбному етапі’ [Гол., III, с. 289; 209, с. 83]; *молодик* ‘молодий у післявесільний період’ і *молодуха* ‘дівчина, що недавно одружилася’ [209, с. 83], пестл. *молодичка, молодушка* ‘т.с.

, *домашка* ‘тільки-но повінчана дівчина’ [Гол., III, с. 287]. В. Шевченко припускає, що ОН *домашка* пов’язана з *дім*, тобто позначає дівчину, яка сидить удома й не виходить на гулянки, тому що вона вже повінчана [209, с. 83].

Відзначимо також ОН на позначення шлюбної пари: мн. *молоді*, пестл. *молодята* ‘молода пара на весіллі; наречені, молоді; молоде подружжя’ [СУМ, IV, с. 786, 789]; мн. *наречені* ‘т.с.; чоловік і жінка, які збираються одружуватися’; *подружжя* – від *подружитися* ‘одружитися’ [СУМ, VI, с. 758]; мн. *новоженці* ‘т.с.’ [СУМ, V, с. 435] – від *новий* ‘який недавно виник, з’явився; недавно створений’ і *женитися* ‘брати шлюб, одружуватися’; *супружжя*, *сопруга* ‘т.с.’ [Онишк., II, с. 381] – від ст.-сл. *съпряити* ‘поєднати; запрягти’ [ЕСУМ, V, с. 478]. В англійській мові члени шлюбної пари позначаються як мн. *newly-weds* ‘новоженці’, *newly-wedded* ‘т.с.’ – від *newly* ‘щойно’ і *to wed* ‘одружувати(ся)’. Відповідником цих укр. і англ. ОН є порт. мн. *recém-casados* [DIP, с. 486] – від *casar-se* ‘одружуватися’, одн. *o novel par* – від *novel* ‘новий; неспокушений’ і *par* ‘пара’. Мотиваційна основа цих ОН у всіх зіставлюваних мовах є загалом подібною.

Досить цікавими також є символічні назви наречених, зафіксовані тільки в українській мові. Серед широковживаних ОН цієї групи є полісемантична одиниця укр. *куна* ‘хижа тварина з цінним хутром; хутро куниці; податкова натуральна одиниця або її грошовий вираз; символічна назва нареченої’ [209, с. 85]. Походження цієї весільної символіки потребує історичного пояснення: в давнину дівчина, яка одружувалася, була зобов’язана провести першу шлюбну ніч з князем або з іншим володарем землі, на якій вона проживала, незважаючи на те, що це право було скасоване ще княгинею Ольгою, наречений повинен був сплачувати податок у вигляді однієї чорної куни за цнотливість нареченої. Згодом грошовий збір витіснив цей податок, проте він ще довгий час (майже до кінця XVIII ст.) зберігав свою назву – *куничний* [184, с. 490 – 491; Ящ., IV, с. 8-9; III, с. 69; ТЭСЭ, с. 84]. Отже, назва податку за наречену перетворилася на назву самої нареченої. Оспівування куни, на яку полюють *хортики* (‘старости’), у весільних піснях нагадує давній спосіб здобуття нареченої, який був першим етапом розвитку шлюбних відносин і полягав у викраденні або насильницькому захопленні нареченої [див., напр.: Ящ., IV, с. 8]. Синонімічними ОН у такому ж символічному значенні виступають укр. *лищиця*, *олениця*, *телиця* [Бор., с. 24]. Виникнення таких весільних ОН зумовлене перш за все певними історичними подіями, викладеними вище, а також тим, що для плати за наречену могли використовуватися хутра інших тварин. Тому в обрядовому значенні ці номінативи розширили свою семантику за аналогією до *куниці*, з часом первісне етимологічне значення їх стерлося. Відзначимо ще такі укр. ОН: *соболь*, *бичок*, *бик*, *тур* ‘символічна назва нареченого’ [Чуб., с. 84, 62]; *ялошенька*, *телушка*, *туриця*, *корова* ‘символічна назва нареченої’ [131, с. 166; 132, с. 53 – 54; 209, с. 85].

Після одруження, перейшовши в інший соціальний статус, чоловік і жінка мають такі найменування: укр. *чоловік* (заст. *муж*) і *дружина* (розм. *жінка*), англ. *a husband* ‘чоловік’ і *a wife* ‘дружина’, порт. *o marido* (*esposo*, заст. *varão*, розм. *homen* – від значення ‘доросла особа чоловічої статі’ [MLP; ND, с. 240; Bairro, I, с.

. 344]) ‘чоловік’ і *a mulher (esposa)* ‘дружина’. З набуттям чоловіком і жінкою нового статусу для їх позначення, таким чином, як утворилися нові лексеми, так і зазнали переосмислення деякі інші вже наявні слова (переважно на основі значень відповідно ‘доросла особа чоловічої статі’ і ‘доросла особа жіночої статі’). В українській мові, крім того, на позначення членів подружжя виробилося ще одне, спільне, найменування *дружина* [Грінч., I, с. 448; СУМ, II, с. 424] – як результат семантичного розвитку збірного значення цього слова ‘група друзів, близьких людей’ [Ср., I, с. 729 – 730; СУМ XVI – XVII, 8, с. 213; Грінч., I, с. 448]. Якщо для позначення одруженої жінки слово *дружина* стало основним найменуванням, витіснивши слово *жінка* в сферу розмовного слововжитку, то в значенні одруженого чоловіка воно вже стало застарілим (очевидно, через нехарактерну для найменувань осіб чоловічої статі флексію *-a*). Паралельно у вжитку перебувають образні ОН: укр. *моя половина* ‘чоловік / дружина’, англ. *to find one's half* ‘знайти свою половину (знайти кохану людину)’, *one's better half* ‘найдорожча половина (дружина)’, ‘чоловік, найдорожча людина’ [АУФС, с. 125]; порт. *cara-metade* ‘дружина/чоловік’ [DN, с. 90] (букв. ‘половина обличчя’), а також порт. *beco sem saída* ‘одружений чоловік’ [DN, с. 45] – букв. ‘вулиця без виходу’, *costela* ‘дружина’ – букв. ‘ребро’ (від біблійної легенди про створення Єви з ребра Адама) [MLP; Ваїто, II, с. 34; DN, с. 99].

Англ. ОН *husband* походить від форми *husbonde* (до 1200 р.), пізніше форми *houssebonde* ‘господар дому; сімейна людина чоловічої статі’ – з д.-англ. *hūsbonða*. Існує декілька припущень щодо походження цієї номінативи. Ми більше схилиємося до думки, що вона була запозичена зі скандинавських джерел. Пор. д.-англ. *hūsbonða* і д.-ісл. *hūsböndi* ‘господар дому’, у складі останньої виділяємо *hūs* ‘дім, будинок’ і *böndi* ‘господар; мешканець дому’ (*böndi* – від **būandi*, з форми *būa* ‘проживати; мешкати’) [Chambers, с. 498]. Оскільки господарем у домі в сільській місцевості був завжди фермер, з’являються англ. ОН *husbandman* ‘фермер’ і *husbandry* ‘фермерство’.

Англ. ОН *wife* походить від д.-англ. *wīf* ‘жінка; дружина’, сер.-англ. *wif*, форма якої є спорідненою, зокрема, з голл. *wijf* ‘т.с.’, двн. *wīb*, що дало сучасну форму нім. *Weib*. Вищенаведені споріднені форми, як свідчать дані етимології, мають протогерманське походження, й первинною для них була лексема, а згодом і ОН, **wīhan* [Chambers, с. 1235; Origins, с. 775 – 776, 805]. Загальне значення д.-англ. *wīf* ‘жінка; дружина’ збереглося в таких формах, як англ. *fishwife* ‘жінка-рибалка’ або ‘дружина рибалки’, *midwife* ‘акушер; повитуха (як правило, особа жіночої статі)’. Значення, споріднене за походженням з англ. ОН *husband* ‘чоловік’ (від ‘господар дому’), характерне для англ. ОН *housewife* ‘домогосподарка’ – від сер.-англ. *housewife* ‘господиня дому’ [Chambers, с. 498, 1235].

Як бачимо, укр. ОН на позначення наречених на різних етапах шлюбних відносин досить різноманітні, але всі мають слов’янське походження; англійські ОН мають відповідники в інших германських мовах; португальські ОН, які сягають латинської мови, також мають відповідники в інших романських мовах (пор., наприклад, порт. *mulher*, ісп. *mujer*).

Можна порівняти також у трьох зіставлюваних мовах ОН, що позначають неодружених дівчат і парубків через небажання одружуватися або небажання інших поєднуватися з ними в парі. Наприклад, укр. ОН *ходити в дівках* ‘залишатися неодруженою’, *холостяк* ‘неодружений чоловік’, *стара діва* ‘неодружена дівчина, жінка’; англ. *to be left on the shelf* ‘бути неодруженим’ (букв. ‘залишитися на полиці’), *a spinster* ‘неодружена жінка; стара діва’, *an old maid* ‘стара діва; дівка’ [АУФС, с. 712], *a bachelor girl* ‘незаміжня дівчина, що живе самостійно; холостячка’; *a bachelor* ‘неодружений чоловік; чоловік, який не виявляє бажання одружитися; затятий холостяк’; *to keep bach* ‘вести холостяцьке життя’ [АУФС, с. 562], де *bach* є скороченням від *bachelor* ‘холостяк’, *to lead apes in hell* ірон. ‘померти старою дівою’ [АУФС, с. 590], оскільки, за старим англійським повір’ям, старим дівам призначено після смерті няньчити в пеклі мавп, *to live in single blessedness* жарт. ‘парубкувати; не бути одруженим/ою’ [АУФС, с. 612]; порт. *ficar no caritó* ‘залишатися в дівках (про дівчину, яка не одружується)’ [DN, с. 92], *ficar no barricão* ‘залишатися неодруженим/ою (про хлопця або дівчину)’, де *barricão* ‘велика бочка’, *ficar na prateleira* ‘т.с.’ (букв. ‘залишатися на полиці’), *ir para a prateleira* (букв. ‘іти на полицю’), *ficar para galo de S.Roque* ‘залишатися неодруженим’, *ficar para tia / tio* ‘т.с.’, де *tia* ‘тітка’, *tio* ‘дядько’ [DN, с. 43]. З вищенаведених ОН усі є національно-культурними аналогами на міжмовному рівні, проте англ. *to be left on the shelf* і порт. *ficar na prateleira* є культурно-семантичними відповідниками з вираженою відмінністю в інфінітивній формі: англ. пасивний і порт. активний інфінітив. Порт. ОН *ficar para galo de S.Roque* ‘залишатися неодруженим’ і англ. *to braid Saint Katherine’s tresses* ‘продівувати; дівувати; залишатися старою дівою’ [АУФС, с. 156] (від *to braid* ‘заплітати коси; плести волосся’ – букв. ‘заплітати коси Св. Катерині’) є безеквівалентними номінатами.

Окрім найменувань наречених, у весільній обрядовості широко використовуються різноманітні ОН на позначення різних учасників шлюбного ритуалу (на його різних етапах) та весільного дійства.

Так, активними дійовими особами на стадії досягнення та укладання шлюбних домовленостей, посередниками між потенційними нареченими в українській весільній обрядовості виступають: *староста*, мн. *старости* ‘т.с., що свати (див. далі), але тільки особи чоловічої статі’; *сват* (рідше *сватач*) і *сваха*, у мн. *свати*, діал. *сватове* ‘особи, які за дорученням хлопця (чоловіка), який хоче одружуватися, або його рідних сватають обрану дівчину (жінку)’ (обидві ці ОН, втім, мають ще й інші значення для номінації інших актантів весільного ритуалу: див. нижче); на основі цих ОН утворені ОФ *засилати* (*посилати*, *слати*, *присилати*) *старостів* (*сватів*) [СУМ, IX, с. 662, 66]. У парі зі старостою виступає його дружина, відома в українській мові як *старостиха*, діал. *старостина* [СУМ, IX, с. 663; Бор., с. 39; 209, с. 87]. Ці значення ОН *староста* і *сват* (*сваха*) є, безперечно, похідними від інших їхніх обрядових значень: перше – від значення ‘головний розпорядник на весіллі’ (від псл. **starъ(jь)* [184, с. 179 - 180], яке, в свою чергу, ймовірно, сягає індоєвропейської основи **st(h)ā* ‘стояти’ [Фасмер, III, с. 747; Преобр., II, с. 373; Горяев, с. 342]); друге – від значення ‘той, хто поріднився з ким-небудь’. ОН з коренем *сва-* походять від псл. **svatъ* ‘свій,

родич', що сягає індоєвропейського займенникового кореня *svā- 'свій' [Фасмер, III, с. 570; Преобр., II, с. 255 – 256; ЕСУМ, V, с. 187]. Від цього ж кореня утворилися дієслова *svatati (se) 'ріднитися, родичатися, ставати своїми', *svatiti (se) 'т.с.'. Пор. друс. *svatatus* 'ріднитися внаслідок одруження дітей або родичів', *svatitus* 'т.с', а дещо пізніше – 'сватати(ся), просити руки'. З часом вони впливають на іменник *svatъ 'свій, родич', унаслідок чого в нього з'являється нове значення: *svat* 'той, хто влаштовує весілля, сватає' [184, с. 143]. У цьому значенні виступають також члени словотвірного гнізда *дівошлюб, дівослюб, дівоснуб* 'сват, що бере участь у весільному договорі; староста' [Грінч., I, с. 387; 209, с. 90], *дівошлюб, дівоснуб* 'т.с.' [Яворн., с. 186], утворені від основ іменника *dēva та дієслова *smubiti 'сватати, видавати заміж' як результат деетимологізації складного новоутвореного іменника і зближення другої його частини -снуб 'шлюб, заміжжя' з коренем люб- та іменником шлюб (див. докладніше в 2.2); *посол, просатар* 'сват, посередник у весільному договорі; прохач' [Гол., III, с. 367, 412; Чуб., с. 56; 209, с. 90]; *посол, післанець* 'людина, яку батько хлопця посилає до батьків дівчини з питанням, чи вони згодні видати заміж дочку за його сина; людина, яку батько молодої посилає до батьків молодого з пропозицією прийти на згоду' [Онишк., II, с. 74; 209, с. 90]; *чоловік* 'т.с.' – від значення цього слова 'людина' [209, с. 91]; *наставник* 'т.с.' [Гол., III, с. 414, 416, 423] – від *наставляти* 'спрямовувати чийсь думки, вчинки у певному напрямку; доручати комусь що-небудь зробити'; *зводжай* 'т.с.' – від *зводити* 'поєднувати' [Онишк., I, с. 301; 209, с. 91]. Відомі також деякі ОН на позначення посередників при сватанні з конкретнішими значеннями, наприклад: *оглядник* 'сват, що оглядає господарство молодого напередодні весілля' [МУЕ I, с. 114]; *староста бранський* 'сват, що сватає молоду' і *староста данський* 'сват, що віддає молоду' [Онишк., II, с. 250, I, с. 69; Вес., I, с. 75; 209, с. 87] – відповідно від *брати* і *давати*; *домовник* 'сват, що домовляється про умови весілля, посаг' [171, с. 40]; *дружба домовний* [171, с. 41], *батько домовний* 'т.с.' [171, с. 41] – від *домовлятися* 'ведучи попередні розмови, переговори, досягати певної умови, вирішувати що-небудь'; жарг. *підбрехач* [Грінч., III, с. 160] – від *підбрехувати* 'додавати брехні в розповіді про кого-, що-небудь; допомагати кому-небудь брехати'; жарг. *підтакачка* [Грінч., III, с. 181; 209, с. 91] – від *підтакувати* 'погоджуватися з чією-небудь думкою, висловлюванням, звичайно, повторюючи „так” і подібні слова; схвалювати, підтримувати чий-небудь дії, вчинки'.

В англійській весільній обрядовості у значенні, подібному до укр. ОН *сват* і *сваха*, виступають: *black foot, blackfoot* 'сват; сваха' [АУФС, с. 162, 2630] – букв. 'чорна ступня', а також *an elder* 'староста' (від значення 'старший віком'), *a geud-wife* 'старостиха' (букв. 'хороша жінка' – у діалектах) [Orkneyjar, с. 122, 146 – 159; SC, с. 176; MLE], *a match-maker* – від *a match* 'пара; шлюб' і *to make* 'робити', *a marriage broker, a go-between, an intermediary* – букв. 'посередник'; *a bazvalan* 'помічник старости; укладач весільних і шлюбних угод' [Baker, с. 38]. Оскільки такими людьми обирали найбільш балакучих, з умінням добре примовляти, у Великій Британії ОН *a bazvalan* лягла в основу прислів'я *to lie like a bazvalan* [Baker, с. 39] ('брехати, як той староста'), пор. вище укр. *підбрехач, підтакачка*. Англ. *black foot, blackfoot* 'сват; сваха', імовірно, походить від *first*

foot (букв. ‘перша ступня’) – про людину, що першою ступала до хати після того, як годинник пробивав північ у Новий рік. У Шотландії вважалось щасливою прикметою, якщо цією людиною був високий чоловік з темним волоссям, який уносив у дім запалені вуглики, символ достатку й сімейного вогнища. Оскільки вугілля чорне, то невдовзі паралельно стали використовувати на позначення такого гостя *black foot (blackfoot)* ‘перший гість у новорічну ніч’, що, ймовірно, стало основною характеристикою мотивації ОН *black foot, blackfoot* ‘сват; сваха’ (функціональні обов’язки їх полягали у сватанні наречених при їхній першій зустрічі, а потім поєднанні двох людей у сім’ю і створенні сімейного вогнища) [STW, с. 36; SC, с. 165].

У португальській весільній обрядовості в обряді сватання виявлено такі ОН на позначення сватахів: *alcaiete, alcoviteiro* ‘сват; звідник’ – від *alcovitar* ‘зводити когось з кимось’, *achegadeira* ‘звідниця; сваха’ – від *achegar* ‘зводити когось’, *alcôfa* ‘сват / сваха’, *contraente* ‘1) сват або дружба, що домовляється про одруження за парубка; 2) наречений’ – від *contrair* ‘брати на себе відповідальність’, *contrair matrimônio (núpcias)* ‘брати шлюб’. Ці ОН на позначення сватів (свах) у всіх трьох зіставлюваних мовах є культурними еквівалентами між собою. Проте англ. *marriage broker* і порт. *corretor de amôres* ‘звідник’ (від *corretor* ‘маклер’ і *amor* ‘кохання’) є культурно-семантичними відповідниками на міжмовному рівні. Також відзначимо порт. ОН на позначення сватів: *testemunha* (на основі знач. ‘свідок’), *fiador* (на основі ‘поручитель’).

На етапі проведення власне весілля актанти обряду розподіляються так.

Насамперед це ОН на позначення головного розпорядника весілля: укр. *староста* (в одному із значень цього слова) – це звичайно родич нареченого або нареченої (як правило, одружений) [Гол., III, с. 271; Онишк., II, с. 250; Бор., с. 36; 142, с. 27; 209, с. 86], також у формі номінативних словосполучень: *староста весільний, староста домовий* [Онишк., II, с. 250; 209, с. 87]; *староста бранський* ‘весільний староста молодого’ і *староста данський* ‘весільний староста молодої’ [Онишк., II, с. 250; Вес., I, с. 75; 209, с. 87] – відповідно від *брати* і *давати, приданський староста, придало* ‘весільний староста молодої’ [МУЕ, III, с. 145; 171, с. 56; 209, с. 87] – від *придане* ‘майно, яке дають батьки або родичі дівчині, коли вона виходить заміж’; *дружко* ‘т.с.’ [Грінч., I, с. 448], *маршалок* [Лис., с. 123; 209, с. 95; 142, с. 84] (ця ОН є запозиченням з польськ. *marszałek* ‘голова сейму в Польщі; весільний староста’ [ЕСУМ, II, с. 404]); *головатий батько* ‘т.с.’, *головатий сват* ‘т.с.’ [Чуб., с. 564; 209, с. 89], а серед жінок – *старша сваха, приводча* ‘старша над одруженими учасницями весілля родичка нареченого’ [142, с. 28], *голова* ‘т.с.’ [Онишк., I, с. 171] – від *голова* ‘розум’ (ОН *приводча* пов’язана з *приводити* ‘супроводжуючи, вказувати шлях і т.ін., допомагати або примушувати йти за собою куди-небудь’ [209, с. 90]).

Певними культурними еквівалентами до цих актантів українського весілля є порт. ОН *regador de casamento* ‘весільний староста’ (букв. ‘розпорядник весілля’), *mestre de cerimónias* ‘тамада; той, хто керує застіллям’ (букв. ‘головний на весіллі (церемонії)’ – від *mestre* ‘1) майстер; знаюча людина; 2) головний, основний’) [DN, с. 102], але остання ОН пов’язана не лише з людиною, яка порядкує на весіллі, а й з тим, хто відповідає за церемонії будь-якого типу

сімейних обрядів: народження, хрещення, одруження, весільних гулянь, похоронів і т.д.; англ. ОН *a steward* ‘староста-комірник’ (той, хто відповідає за видачу алкогольних напоїв) [MLE].

До головних учасників весільного дійства належать також товариші молодого та подруги молоді під час традиційного весільного обряду – це: а) з боку молодого – укр. *боярин* (мн. *бояри*), *дружба* (мн. *дружби*), діал. *дружка* (мн. *дружки*) [СУМ, II, с. 424], одним з яких виступає *старший боярин*, або *перший дружба*, або *маршалок* (в одному із значень цього слова у весільному обряді – з польської мови), або *шафер* ‘товариш молодого, звичайно неодружений, який є головним розпорядником на весіллі’ [209, с. 95; 142, с. 84, 27]; у функції, подібній до тієї, виконавцем якої є старший боярин, у двох інших зіставлюваних мовах виступають: англ. ОН *best man* ‘т.с.’, букв. ‘найкращий чоловік’ [Longman]; порт. ОН *padrinho do casamento* ‘т.с.’ [DIP, с. 85]; б) з боку молоді – укр. *дружка* (мн. *дружки*), пестл. *дружечка*, рідше *подружка*, *бояринка*, *боярка* [142, с. 28; 209, с. 96], однією з яких є *старша (перша) дружка* ‘подруга молоді, звичайно неодружена, яка допомагає під час весільної церемонії старшому бояринові’; у функції, подібній до тієї, яку виконують *дружка* і *старша дружка*, у двох інших зіставлюваних мовах є: англ. *a maid* ‘дружка’, *a bridesmaid* ‘т.с.’, *Maid of Honour (Honor)* і *Matron of Honour (Honor)* ‘перша дружка (перша ОН означає неодружену дружку, а друга – одружену)’ [Longman], в португальській – *dama de honor*, браз. *dama de honra* ‘перша дружка’ (як неодружена, так і одружена) [DN, с. 132]. Наведені ОН є культурними еквівалентами. Для номінування помічниці дружки в українській мові використовуються такі безеквівалентні ОН: *піддружка* ‘помічниця дружки’ [Грінч., III, с. 165; 209, с. 97]; *підмолода*, *підсвашка* ‘т.с.; неодружена учасниця весілля, родичка нареченої’ [142, с. 119]; *молодша дружка*, *менша дружка* [209, с. 97]; *світилка* і подібні номінації, мотивовані обрядом світіння свічки під час певних етапів весільного обряду (див. докладніше про останні в 3.1.1).

Укр. ОН *боярин* не має загальноприйнятої етимології. Проте існує версія, що ця ОН походить від тюрк. *bai* ‘знатний, багатий’, *baiär* ‘знатна людина’ із заміною *бой-* на *боль-* під впливом *болий* ‘більший’ від тюрк. *boila* ‘благородний, знатний’; існує також припущення, що псл. **bojarinъ* походить від **bojarъ*, яке утворилося, в свою чергу, від **bojъ* ‘битва, бій’ [ЕСУМ, I, с. 241]. ОН *шафер*, яка також уживається в українській весільній номенклатурі, нормативні словники української мови не подають [див., наприклад: СУМ, XI, с. 422; РУС, III, с. 679] (походить від нім. *Schaffer* ‘розпорядник (узагалі)’ – від дієслова *schaffen* ‘створювати; господарювати; старанно працювати’ [Горяев, с. 419; Фасмер, IV, с. 414]. Порт. ОН *padrinho* має значення ‘1) хрещений батько; 2) дружба; 3) перен. захисник, покровитель’ [БПРС, с. 591] і сягає лат. **patrinu*, зменш. від *pater* ‘батько’ [DLP, с. 1472]).

Важлива роль у весіллі належить, природно, батькам наречених, але спеціальних позначень для них саме в цій функції в досліджуваних мовах майже не виявилось: укр. ОН *видавця* ‘весільний батько нареченої’ – від *видавати* ‘одружувати, дозволяти дівчині або примушувати її одружитися’ [209, с. 87].

Велике значення на весіллі приділялося посадженим батькам, у ролі яких найчастіше виступали хрещені батьки. В Україні це відзначено такими ОН: *батько* ‘весільний батько, обрядовий заступник батька’ [22, с. 126; 209, с. 91], *вінчальний батько, нанашко, нанашул* [Дз., с. 47] ‘т.с.’; *батькова* ‘посажена мати, обрядова заступниця матері’ [Бор., с. 39; 209, с. 91], *матка* [22, с. 126], *весільна мати* [Чуб., с. 241], *вінчальна матка / матір, нанашка* [Дз., с. 47; Мельн., с. 169] ‘т.с.’ (ОН *нанашко, нанашул* і *нанашка* є запозиченнями з молдавської мови, де *нэнаш* – ‘весільний батько; хрещений батько’ і *нэнашэ* ‘весільна мати; хрещена мати’ [22, с. 127; 137, с. 43; Мельн., с. 169; ЕСУМ, IV, с. 36]). Культурними еквівалентами до цих укр. ОН є: англ. ОН *godfather* ‘хрещений батько’ та *godmother* ‘хрещена мати’; порт. *o padrinho de casamento* ‘вінчальний батько’, *a madrinha de casamento* ‘вінчальна мати’ [DP, с. 635, 921] (в обрядовості обох народів хрещені батьки виконують зазначені весільні функції).

В ОН весільного циклу української мови знайшли своє відображення також певні функції брата нареченої, чого немає в двох інших зіставлюваних мовах: ОН *намісник* ‘весільний брат нареченої’ [Гол., II, с. 109; 209, с. 93] – від *місце, на місце*: очевидно, вживалася в разі заміни рідного брата іншою особою; *косатар, косник, закосник, закосянин* ‘т.с.’; брат нареченої, який продає її родові нареченого; недружений родич нареченої’; ‘один з учасників весільного обряду, який іде за косою, тобто веде молоду до молодого’ [142, с. 29; Чуб., с. 201] – від *коса* ‘заплетене волосся’; *продавальник, продажник* ‘брат нареченої, який нібито оберігає її від нареченого, а потім її йому й продає’ [Грінч., III, с. 463 – 464].

Залежно від виконання ними тих чи інших функцій у весільному обряді учасники весілля мали різноманітні додаткові найменування, які не мають еквівалентів у зіставлюваних мовах. Так, в українській весільній обрядовості це ОН: *тисяцький, тисячник* ‘друг або родич молодого, який брав участь у поході за молодою; один з учасників обряду, які продають наречену’ [Чуб., с. 557; 142, с. 30; 209, с. 105] – від *тисяча*, тобто ці ОН позначають одного з тисячі [209, с. 105] (ми схилиємося до думки, що ОН *тисяча*, ймовірно, означала спершу – на середньому етапі шлюбних відносин: шлюбі як купівлі-продажу нареченої – реальну плату за наречену, а з часом, увійшовши і закріпившись у весільній обрядовій лексиці, стала позначати будь-яку іншу погоджену суму; звідси й номінатема на позначення учасників цих обрядодій і виконавців обряду купівлі-продажу нареченої); *хорунжий* ‘прапорносець, один з учасників весільного обряду’ [Грінч., IV, с. 411], ‘весільний чин, який ходив з весільною корогвою перед весільним поїздом під час походу молодого до молодої’, ‘ведучий весільного обряду’ [64, с. 106; Бор., с. 41; 209, с. 105; Гол., III, с. 291] – від *хоругва* ‘весільний прапор’ як атрибут весілля; *стрітник* ‘чоловік, що тримав весільний знак (прапор) і їхав на зустріч з родом нареченого/ї напередодні весілля’ [Бор., с. 41; 209, с. 105] – від *стрічати* ‘приймати, вітати когось на місці прибуття’ [СУМ, IX, с. 781]; *заручник* ‘дружба, що бере участь у заручинах’ [Чуб., с. 73, 95; 209, с. 105] – від *заручати, заручини*; *поїзжанин* ‘особа, що бере участь у весільній процесії’ [Грінч., III, с. 268 – 269; 209, с. 105], пов’язана з *поїзд* ‘весільна процесія’; субстантиват у мн. *головні* ‘подруги молодої, які плетуть їй вінок’ [171, с. 115; 209, с. 104]; *каліка* ‘жінка, що причіпляє молодим

вінці на весіллі' [Онишк., I, с. 336] – неясної мотивації; *візник, возний, возниця* 'учасник весілля, що везе молодих' [Бор., с. 41; Чуб., с. 313; 209, с. 104] – від *возити* 'пересувати, переміщати якимсь транспортом кого-, що-небудь з одного місця на інше'; *кодаш* 'дружка, боярин', 'особа, що виконує функції візника на весіллі на Буковині', 'родич молодого/ї, що править кінями під час весільного ходу' [Жел., I, с. 355; Грінч., II, с. 263], запозичене з тюркських мов [ЕСУМ, II, с. 490]; *дядя* 'неодружений учасник весілля, представник роду нареченого, якого саджають замість молодого коло нареченої після її викупу' [142, с. 29; 209, с. 101] (ця ОН, можливо, є запозиченням з білоруської мови, оскільки трапляється в більшості випадків на території земель українсько-білоруського пограниччя); *постельниця* 'жінка з роду нареченої, яка стелить молодим постіль' [142, с. 29; 209, с. 104]. Для учасниць весілля, які виконували обрядові пісні, в українській мові вживалися такі назви: *ладкальниці, ладканки* 'жінки – виконавиці весільних пісень' [Жел., I, с. 395], *домашні ладкальниці* 'жінки, що співають весільні пісні' [Гол., III, с. 380; 209, с. 103] – від *ладкати* 'співати обрядові пісні чи пісні взагалі, супроводжуючи які-небудь дії'. (Див. також нижче про додаткові ОН *свах* – залежно від виконуваних ними функцій). В англійській обрядовості весільній обрядовості мотивацією для додаткових найменувань учасників весільної церемонії є момент вручення обручок і наявність на весіллі квітів: англ. ОН *a ring-bearer* 'хлопчик, який несе обручку на подушечці з білого сатину' [Baker, с. 76] – від іменника *ring* 'перстень; каблучка' і дієслова *to bear* 'носити; нести'; *a flower girl* 'дівчинка-дружка з наповненим квітковими пелюстками кошиком' [Baker, с. 81].

Досить численну і семантично неоднорідну за складом групу становлять ОН на позначення гостей на весіллі. Найзагальніші назви цих актантів – укр. ОН *гості, весільні гості* 'люди, запрошені на весілля' [209, с. 72] – від *гість* (псл. * *gostь* – спершу як 'чужий, іноземець', а з часом 'приїжджа людина; купець; гість' [ЕСУМ, I, с. 517]); англ. *wedding guests* (та сама мотивація) (укр. і англ. ОН є культурно-семантичними аналогами); порт. *o conviva, o convidado* 'весільний гість' – від *o convite* '1) запрошення; 2) званий обід' і *convidar* 'запрошувати' [БРПС, с. 236; DEC, с. 102] (це культурні еквіваленти до укр. і англ. ОН); укр. також *гарні столяни* 'всі весільні гості, що сидять за столом' [209, с. 72 – 73].

В етнографічних дослідженнях переважає думка, що в давньому весільному обряді завжди брали участь дві групи – *роди*, які ворогували між собою і які представляли інтереси двох окремих сторін – родичів нареченої та родичів нареченого, однак цей конфлікт закінчувався полюбовно, взаємним порозумінням і згодою [54, с. 368; 123, II, с. 16 – 18; 209, с. 73; 212, с. 85]. Наречена як причина конфлікту виступала центральною фігурою в обряді, який символізував її перехід з одного роду в інший. Згідно з первинним значенням *роду* як форми спільності людей за первіснообщинного ладу, об'єднаних між собою кровними узами, поєднаних спільними господарськими й соціальними інтересами, семантика цієї ОН у весільному плані поширюється й на групу присутніх на весіллі сторонніх осіб. Відповідно, кожна жінка чи чоловік називалися на українському весіллі *свахою* та *сватом*, що пов'язане з їх соціальним обрядом переходу з групи сторонніх осіб до „своїх”: укр.

субстантиват *сватові* мн. ‘рід молодого’ [209, с. 74]; *свати* мн. ‘особи, що супроводжують молодого на весіллі’ [Бор., с. 41; 209, с. 74]; ‘усі одружені чоловіки одного села або всі чоловіки – учасники весілля’ [Жел., II, с. 853; 209, с. 74]. ОН *сват* має також значення: ‘людина, яка за дорученням того, хто хоче одружитися, або його / її рідних, сватає обрану особу’ (див. вище); ‘людина, що часто виконує вищезгадані доручення’; ‘батько або родич одного із подружжя щодо батьків і родичів іншого’ [Грінч., IV, с. 104; 209, с. 88]. Ця сама ОН може позначати об’єднання двох родів. Таку семантику спостерігаємо в укр. ОН *сват* ‘одружений чоловік стосовно до одруженої жінки одного села’ [Жел., II, с. 853; 209, с. 88]. Особи жіночої статі, які беруть аналогічну участь у весільних обрядодіях, позначаються ОН, утвореними з цим самим коренем: укр. *сваха* ‘жінка, яка займається сватанням, улаштуванням шлюбів (див. вище); жінка, яка, добре знаючи весільні обряди, порядкує на весіллі; мати або родичка одного з подружжя щодо батьків / родичів другого’ [Грінч., IV, с. 104; 209, с. 88]; аналогічно до одного із значень ОН *сват* ОН *сваха* означає ‘одружена жінка відповідно до одруженого чоловіка одного села’ [Жел., II, с. 853; 209, с. 88]; *свашка* ‘сваха’; ‘одружена сестра нареченого, у разі відсутності такої – інша близька родичка, що виконує на весіллі певні обов’язки та відводить разом із дружкою наречену до комори, роздягає її; у мн. – усі одружені родички молодого’ [Бор., с. 39; 209, с. 89]. Для розрізнення двох родів – нареченої і нареченого – маємо в українській мові ОН *закосові свахи* ‘близькі родички нареченої’ [Жел., II, с. 853; 209, с. 89] й *свашки чупрові* ‘близькі родички нареченого’ [Жел., II, с. 853; 209, с. 89], пов’язані з *коса* ‘заплетене волосся’ і *чуприна* ‘волосся на голові людини (перев. у чоловіка); чуб; шевелюра’.

У двох інших мовах культурними еквівалентами до укр. ОН *сват, сваха*, мн. *свати* ‘батьки або родичі одного з подружжя щодо батьків і родичів другого’ є англ. розм. *in-laws* – букв. ‘у законі’ [Ackerman, с. 1135]; порт. *parceiro* ‘сват’, *parceira* ‘сваха’, мн. *parceiros* ‘свати’ (букв. ‘партнери’) [SPP, с. 602; D, с. 823].

До інших ОН, що позначають розмежування двох родів під час весільного обряду, належать такі ОН, зафіксовані тільки в українській обрядовості, як: з боку роду молодого – укр. *боари* ‘неодружені представники роду молодого’ [142, с. 26, 123; 209, с. 74]; *заручники* ‘учасники весільної процесії з боку молодого, що брали участь у заручинах’ [209, с. 74; Чуб., с. 73]; *полк* ‘особи, що супроводжують молодого на весіллі’ [Чуб., с. 150; 209, с. 74] – від псл. **рълкъ* ‘велика кількість, безліч (кого-небудь); народ’ [ЕСУМ, IV, с. 495]; з боку роду молоді: *свахи* ‘усі одружені жінки одного села’ [Жел., II, с. 853]; ‘жінки, що супроводжують молоду на весіллі’ [Бор., с. 39]; ‘усі жінки – учасниці весілля’ [209, с. 74]; ‘весільні гості з боку нареченої’ [142, с. 26, 123]; *придани, приданки*, пестл. *приданочки* (в одн. також *приданник, приданець*, пестл. *приданчик*) ‘весільні гості з боку нареченої, що прямують з нею в дім нареченого’; діал. ‘гості з рідні молоді, які привозили посаг’ [Жел., II, с. 743; Лис., с. 173]; ‘родичі молоді в післяшлюбній обрядовості’ [Бор., с. 39]; *приданка, приданниця* ‘жінка, переважно з рідні (рідна тітка, дячина і т.ін.), яка дарує придане нареченому’ [Лис., с. 173; 209, с. 103]; *приданий поїзд* ‘назва роду нареченої’ [142, с. 26].

Відповідно до виконуваних обрядових функцій свахи могли мати декілька назв. Так, для свах, які печуть коровай, вживається ОН *коровайниці* [Бор., с. 41; 209, с. 89]; для тих, що плетуть вінки, – *вінкоплетниці, поплетниці* [Бор., с. 41; 209, с. 89]; *продайниці* ‘свахи, що супроводжують молоду під час її переїзду до молодого’ – від *продавати* ‘за винагороду віддавати когось, що-небудь у чиєсь розпорядження з певних корисливих міркувань’, ‘примушувати когось-небудь віддатися комусь-небудь за гроші, одружитися з кимсь’ [209, с. 75].

Досить широкий набір значень – з поєднанням семантики самого обряду (див. 2.2.1) і збірною актанту весільних обрядодій має укр. ОН *перезва*: 1) ‘весільний обрядовий звичай, за яким родичі молодої йшли до молодого з відповідними піснями після першої шлюбної ночі’; діал. ‘частування весільного роду нареченої в післяшлюбній обрядовості’ [142, с. 105, 144; Бор., с. 84]; 2) ‘учасники весільного походу, поїздки родичів молодої до молодого після першої шлюбної ночі’ [209, с. 76]; ‘група людей, що гуляє в молодих на другу після весілля неділю’ [Ващ., с. 72]; ‘назва роду нареченого в післяшлюбній обрядовості’ [142, с. 123]. Неповним відповідником до укр. *перезва* є порт. *amiudar as visitas* ‘ходити з хати до хати; часто гостювати’ [MLP] – від *amiudar* ‘часто повторюватися’.

На позначення осіб, які формально не запрошувалися як гості на весілля, але також тією чи іншою мірою брали участь у цьому обряді, в українській мові були такі ОН: *запорожці, запоріжжя* ‘сторонні люди, які стоять за порогом хати під час роздавання весільного хліба’ [Грінч., II, с. 83], ‘незапрошені учасники весілля’ [142, с. 27; 209, с. 77; Чуб., с. 383]; *бокові* ‘не запрошені на весілля люди’ [142, с. 27; 209, с. 77] – від *бік*, тобто ‘люди, які стоять збоку’; *подвірні, надвірні* ‘не запрошені на весілля люди’ [142, с. 27; 209, с. 77] – від *двір, подвір’я*, тобто ‘люди, що стоять на подвір’ї, у дворі’; *підвесільники, підвесільні гості, непрошені гості* ‘спостерігачі, не запрошені на весілля учасники обряду’ [15, с. 11; 209, с. 78] – від *весілля, гості, просити*. Культурними еквівалентами до наведених укр. ОН є англ. ОН *straw boys* ‘не запрошені на весілля гості’ [Baker, с. 119] – букв. ‘солом’яні хлопці’: це були молоді хлопці в масках із соломи, що стояли за порогом на ірландських весіллях; їх дуже поважали, і вони наділялися особливим привілеєм танцю з нареченою [Baker, с. 118 – 120]; порт. *emboca* ‘незваний гість’ – від браз. *emboca* ‘нескромна, надокучлива людина’ [MLP] (пор. *boca* ‘рот’).

На позначення актантів післявесільної обрядовості в українській мові відомі такі ОН, як: а) різні найменування учасників специфічного маскарадного дійства – ‘циганщини’ (як правило, у вівторок після весілля; див. про це в 2.4): *ряджені* ‘фальшиві молоді в післяшлюбній обрядовості’ – від субстантивованого прикметника *ряджений* ‘людина, одягнена в маскарадний костюм або в незвичний одяг’ [СУМ, VIII, с. 923]; *дід / баба* ‘т.с.’ [Бор., с. 84; 209, 103]; *циган* ‘особа, що бере участь у весільному обряді циганщини’, частіше мн. *цигани* [Грінч., IV, с. 428; 209, с. 103]; *лікар, москаль, жид* ‘т.с.’ [209, с. 103]; б) інші окремі найменування, наприклад: *писар* ‘учасник післявесільного обдаровування молодих, який записує рогачем, кочергою на стелі (тобто проводить ризку на стелі або вимашеною в сажі рукою ставить на ній печатки) і промовляє: „Як не

даси поросяти (гуски, качки і т.ін.), то нехай тобі його вовк задавить' [Чуб., с. 463 – 464; Вес., I, с. 26; 209, с. 104]; *козак* 'учасник обряду, який їде верхи на коні' (див. 3.2.3). Національно-культурним аналогом до укр. ОН *цигани* в англійській весільній обрядовості є *bidders* мн. 'прохачі; збирачі грошей, продуктів і т. ін. для молодих і продовження святкування' – учасники обряду *bidden wedding* [Baker, с. 119] – від *to bide* 'залишати щось; зносити' (див. 2.2.1.3).

2.2.1.3. Обрядові номінативи на позначення локусів і часу весільного дійства в українській, англійській і португальській мовах. Ця група весільних ОН нараховує 20, 40 і 20 ОН відповідно в українській, англійській і португальській мовах, що становить 2,9%, 7,2% і 3% у межах усього номінативного весільного комплексу цих мов.

До ОН на позначення локусів весільного циклу належать позначення місць, де відбуваються відповідні обрядодії. Це, зокрема, ОН з компонентом 'арка' в англійській і португальській мовах: англ. *arch of evergreens* 'арка з гілок хвойних дерев' [Baker, с. 81], *arch of swords* 'арка з мечів', *a floral arch* 'арка з квітів' [Baker, с. 82]; порт. *arco de pinhas* 'соснова арка', *o mastro* 'арка з вічнозелених дерев', *o arco* 'т.с.', *varela de pinheiro enfeitado* 'вільце, гільце'; 'арочка з вічнозелених дерев' (від *varela* 'гілка' і *pinheiro* 'сосна'), *três pinhas* 'гільце' (букв. 'три сосни') [Bairro, с. 413; Povo, с. 599; DIPA, с. 101; Carão, с. 126]. Проходження під цією аркою, що відбувається по закінченні церемонії вінчання, символізує безпечний прохід або вихід молодої пари в її нове життя, де молоді постійно будуть разом. Переважно такі арки виготовлялися з сосни, тому що саме це дерево та його шишки були наділені фалічною символікою в римському культі Венери [Baker, с. 81]. В українській мові ОН *шишка* означає різновид весільного хліба (див. 2.2.1.1); самі прикраси з сосни також використовувалися для арки над входом до дому, двору і для виготовлення вільця. Отже, названі англ. і порт. ОН є національно-культурними відповідниками.

Важливе місце в ОН весільного циклу відводилося номінаціям на позначення приміщення, де молода пара має провести першу ніч після одруження. Назва обряду укр. *комора* 'обряд першої шлюбної ночі молодих', 'перевірка цнотливості нареченої' [142, с. 26; 209, с. 49] утворилася в результаті метонімічного переходу назви приміщення, де відбувалася обрядодія шлюбної ночі молодих, на сам обряд. У коморі розплітали косу молодій; комора – місце для зберігання щойно спеченого весільного короваю [Вес., I, с. 19; 64, с. 82]; комора – приміщення, де одягали молодих у весільне вбрання, й місце, звідки наречені вирушали на посад. Проте найбільше семантичне навантаження як місце з захисною силою комора набувала у весільній обрядовості першої шлюбної ночі наречених – як 'приміщення, в якому молоді проводили першу шлюбну ніч' [209, с. 126 – 127] (мотивацією для проведення шлюбної ночі саме в коморі може бути й віра в те, що *комора* виступає символом добробуту, достатку й родючості новостворюваної сім'ї [209, с. 127]). Цілком доцільною видається думка О.Волкової та А. Байбуріна, що сам факт побудови комори однокамерною й майже закритою (без печі й вікон) свідчить про відсутність можливості зв'язку

з зовнішнім світом [7, с. 134 – 143; 28, с. 536 – 537]. Це означає унеможливлення сил зовнішнього світу проникнути всередину, що, в свою чергу, створює захисний бар'єр між цим і тим світами, а вміст самої комори залишається недоторканим, тобто в безпеці. Дуже рідко в Україні могли використовуватися з цією метою інші приміщення – такі, як *клуня* 'місце першої шлюбної ночі молодих' [142, с. 40] – від *клуня* 'будівля для зберігання снопів, сіна, полови тощо, а також для молотьби, віяння і т.ін.; стодола', *вистепка*, *стенка* [142, с. 156] 'т.с.'; 'комора з пічкою' [209, с. 127] (остання ОН пов'язується, можливо, з друс. *изтопити* 'розтопити (про піч)' [СДЯ, IV, с. 102]). Укр. ОН *комора* відповідають порт. *câmara* 'т.с.' [SPP, с. 612; Vairro, I, с. 432 – 438; Sarão, с. 188] і англ. ОН *a bedchamber* 'кімната, де молоді проводять першу шлюбну ніч' [SC, с. 54; DS, с. 244] – букв. 'спальна палата'. Укр. і порт. ОН цієї групи є культурно-семантичними аналогами між собою і культурно-семантичними відповідниками відносно англ. ОН на міжмовному рівні.

Час як один із вимірів дії відіграє велику роль у весільних традиціях народів України, Великої Британії та Португалії. Існують, як відомо, різні спроби визначити щасливі й нещасливі моменти для виконання певних дій, у тому числі й одруження, – за місяцями року, датами й днями тижня, фазами Місяця за місячним календарем і сонячними циклами. Реалізуючись у мові, такі вірування ставали основою обрядових номінатів і фразем, притаманних трьом зіставленим мовам.

Так, в англійській мові досить поширеною в народі є римівка щодо одруження в різні місяці року: *“Married in January’s hoar and rime, / Widowed you’ll be before your prime. / Married in February’s sleepy weather, / Life you’ll tread in time together. / Married when March winds shrill and roar, / Your home will be on a distant shore. / Married beneath April’s changing skies, / A chequered path before you lies. / Married when bees over May blossoms flit, / Strangers around your board will sit. / Married in the month of roses - June, / Life will be one long honeymoon. / Married in July with flowers ablaze, / Bittersweet memories on after these days. / Married in August’s heat and drowse, / Lover and friend in your chosen spouse. / Married in September’s golden glow, / Smooth and serene your life will go. / Married when leaves in October thin, / Toil and hardship for you gain. / Married in veils of November mist, / Fortune your wedding ring has kissed. / Married in days of December cheer, / Loves star shines brighter from year to year* [Cassells DS, с. 280] – букв. 'одружившись, коли в січні густий туман і паморозь, приречений/а ти на передчасне вдівство. Одружившись за сонливої погоди в лютому, ви прокрокуєте життя разом у парі. Одружившись у час, коли березневі вітри пронизливо дмуть і ревуть, забезпечиш собі дім далеко від своєї рідної оселі. Одружившись під квітневим мінливим небом, постелиш собі строкату стежину. Одружившись, коли бджоли пролітають над травневим цвітом, матимеш незнайомих за своїм столом. У разі одруження в червні, місяці троянд, усе життя промайне, як один довгий медовий місяць. Одружившись у липні, коли палахкотять усі квіти, ті дні з прикрощами й радощами згадаєш опісля. Одружившись у дрімотну спеку серпня, знайдеш і коханого, і друга в своєму обранці. При одруженні в золотистому блиску вересня гладко й спокійно тебе життя поведе. Одружившись

, коли листя в жовтні рідіє, матимеш від шлюбу важку працю й страждання. При одруженні в туманному серпанку листопада твоєю обручку поцілує саме щастя. У разі одруження в підбадьорливі дні грудня світитиме твоя зірка кохання яскравіше з року в рік'. Проте якщо, наприклад, для португальців одруження в травні є найкращим часом: в ОН *mês das flores, mês das noivas* [DN, с. 254] травень – це повний квітів місяць і місяць для одруження, місяць наречених, то за українськими прикметами це нещасливий місяць для одруження: „*Хто в маї звінчається, буде вік маяться*” [Номис, с. 59] – від зближення й семантичного зіставлення за „народною етимологією” значень слів *май* і *маятися*; пор. також англ. ОФ *December and May* ‘старий чоловік і молода дружина’ [АУФС, с. 271] – букв. ‘грудень’ і ‘травень’.

В англійській обрядовій традиції чимало уваги приділяється також безпосередньо дням тижня, коли краще йти свататися, одружуватися, святкувати весілля і т.ін. Відомі англ. ОН і обрядові римівки, такі, як: “*Monday for wealth, / Tuesday for health, / Wednesday the best day of all; / Thursday for crosses, / Friday for losses, / Saturday for no luck at all*” [Cassell’s DS, с. 280; Baker, с. 56] – ‘понеділок – на багатство, вівторок – на здоров’я, середа – найкращий з усіх днів, четвер відомий хрестами, п’ятниця – втратами, а в суботу – ніякого талану взагалі’. У словнику забобонів і повір’їв англійської мови [Cassell’s DS] чітко класифікуються дні тижня і даються тлумачення будь-яких дій, що відбуваються в певний день.

Так, вплив Місяця на понеділок виділяє цей день тижня здебільшого як нещасливий і невдалий для одруження: у Португалії вважається, що пара, яка одружується в цей день, збожеволіє найближчим часом; стосунки членів подружжя стануть неможливими [Cassell’s DS, с. 80]; британці вважають понеділок нещасливим, оскільки він є першим днем тижня (найгіршими днями в році є три понеділки: перший понеділок квітня, другий понеділок серпня й останній понеділок грудня) [Cassell’s DS, с. 80; Baker, с. 53 – 57]. За українськими прикметами, цей день тижня також вважають несприятливим для різних починань узагалі (одруження, очевидно, також підпадає під цю прикмету), пор.: „*Понеділок – важкий день*”. Середа, яка нібито перебуває під „патронатом” Меркурія, є днем змішаних потенціалів. У цей день рекомендується написання й посилення листів, у яких просять про найрізноманітніші послуги, в тому числі й про одруження. Щодо самого одруження, то тут зустрічаємося з протилежністю: середа – поганий день для весілля [Cassell’s DS, с. 80]. Четвер, підпорядкований Юпітеру, є днем протилежної долі. На думку германців, вона то усміхається, то відвертається в цей день. Четвер – вдалий вибір для дня одруження у Великій Британії [Cassell’s DS, с. 80] і найгірший день тижня у Німеччині. П’ятниця, що перебуває нібито під впливом Венери, у всій Великій Британії відома як найнещасливіший день тижня. Британці вірять, що для зародження нової сім’ї цей день не може бути вдалим (Єва запропонувала Адамові райське яблуко саме в п’ятницю; в історії Англії п’ятниця запам’яталася також як день вішалників). Дуже поширеною на Британських островах є традиція гнати закоханих, які порушили забобон не зустрічатися в п’ятницю [Cassell’s DS, с. 80]. Неділя перебуває під впливом

сонця і тому вважається найсвятішим днем християнського тижня. Цей день є найкращим і вдалим для будь-яких починань [Cassell's DS, с. 81].

День весілля в англійській обрядовості має декілька назв: *the bride's day* 'день весілля' (букв. 'день нареченої'), *the groom's day* 'другий день після одруження' (букв. 'день нареченого'), *couple's day* 'день молодят' [Baker, с. 59]; *the day of bells* 'день одруження; одруження' [АУФС, с. 266] – день для нареченого й нареченої. У португальській традиції він також позначається ОН *dia de casamento* 'день весілля', *dia de noiva* 'перший день весілля' ('день нареченої'), *noivado* 'день весілля' [Саpão, с. 91; БПРС, с. 571].

Вівторок після весілля в Україні відомий під різними назвами (*цигани*, *зносини*, *вносний стіл*, *зносна горілка* й т.ін.), проте всі вони відображають традиційне весільне гуляння. Юрба переодягнених весільних гостей (*ряджених*, *циган* і т. ін.: див. 2.2.1.2) приходила до всіх учасників весілля і збирала складчину (випрошувала або крала птицю, сало, борошно, яйця, гроші на горілку і т.ін.) на продовження гуляння. Весільна етносемантика укр. ОН *ловчі* підкреслює зв'язок з дієсловом *ловити* 'хватати які-небудь живі істоти з певною метою' [209, с. 54] на підтвердження дій у дворах весільних учасників. Усе зібране складалося на воза і везлося до батька молодого, де бучні веселощі тривали далі [209, с. 53; 64, с. 128]. У зв'язку з самим процесом складчини та з тим, що типовими персонажами таких гулянь були фальшиві молоді, дід, баба, „цигани”, відомі й інші ОН на позначення цих гулянь: *циганищина* 'ходіння по хатах переодягнутими циганами та ін. і випрошування різних речей, які потім пропиваються' [Бор., с. 101; 209, с. 53], *цигани* 'т.с., що циганщина; весільне пригощання після першої шлюбної ночі в нареченого' [142, с. 26, 142; 209, с. 53] – від *циганити* 'випрошувати, видурювати що-небудь, канючити'. Оскільки все це зносилося з різних місць в одне, а в хаті молодого вносилося до столу, то цілком зрозумілою постає семантика укр. ОН *зносини*, *зносний стіл*, *зносна горілка* [209, с. 54], *вносини* 'пригощання у вівторок через тиждень після весілля' [142, с. 26; 209, с. 54].

Культурно-семантичним відповідником до останньої групи укр. ОН є англ. ОН *bidden wedding* 'пригощання в день весілля або незабаром після весілля; весільні розваги' [Baker, с. 119] з його учасниками *bidders* (див. 2.3), *bridewain* 'т. с.', 'випрошування продуктів і грошей для продовження весільних святкувань', 'збір грошей і потрібних у господарстві побутових предметів для молодої пари' [Baker, с. 119] – пригощання й гуляння після в'їзду молодої до її нового дому. В англійській традиції існує багато варіантів цього обряду, але всім їм властиві такі моменти, як залишення гістьми грошей і подарунків для новоодружених. Англ. *bidden wedding* походить від пасивного дієприкметника минулого часу *bidden* (*to bide, bode, bidden=bidden*), утвореного від дієслова *to bide* '1) жити; проживати; залишатися (десь); 2) очікувати; чекати; 3) зносити' [EUD, I, с. 122], та іменника *wedding* 'весілля'. У такому разі укр. *зносний стіл* (*стіл* – 'застілля; весілля') й англ. *bidden wedding* є повними відповідниками і культурно-семантичними аналогами на міжмовному рівні. Якщо зіставити синонімічну ОН *bridewain* [Baker, с. 119] з укр. ОН *циганищина* на позначення післявесільних гулянь, то за спільним денотатом і сигніфікативним наповненням вони виступають

національно-культурними аналогами на міжмовному рівні. Збіг денотата й сигніфікативна співвіднесеність з національними реаліями характерна для цих укр. і англ. ОН, але мотиваційні основи їх відмінні. Укр. ОН походить від *циганити* ‘випрошувати щось’, а англ. ОН виражена складеним іменником, утвореним з *bride* ‘наречена’ і *wain* ‘віз’ (букв. ‘віз нареченої’). Це був віз, на який наклали всі випрошені продукти для продовження гулянь і товари домашнього вжитку для початку нового сімейного життя. Проте в англійській обрядовій традиції іноді сама молода брала в цьому участь. Вона заварювала ель (пиво), вербально позначений як *bride-ale*, *bride’s ale*, і пригощала ним після весілля гостей, родичів, друзів, сусідів, які, в свою чергу, давали гроші, дерево, зерно, меблі, продукти для молодих. Усе це складалося на воза, який тягнуло 20 биків, і везлося до дому молодих. З часом *bride-ale* зазнало деяких фонетичних змін і стало одним словом *bridal* – прикметником на позначення належності певних предметів нареченій, видозмінившись у субстантивованій прикметник: *bridal* ‘гуляння після весілля’ [Baker, с. 121], *penny bridal* ‘гуляння на другий чи третій день після весілля на зібрані весільні пожертвування’ [Baker, с. 121], *silver bridal* ‘т.с.’ [Baker, с. 121], ‘весільне святкування й пригощання, яке тривало цілий тиждень’, що включає всі святкові весільні обряди, що проходили в хаті нареченої [Baker, с. 10].

Англ. ОН *bridal* як субстантиват, що означає весільні святкування, походить від *bridale*, датованого близько 1200 р., що розвинулося з пізньої давньоанглійської форми *brȳdealo* ‘весільне свято; святкування’. Як указують автори етимологічного словника англійської мови [Chambers], починаючи з 1075 р. в англосаксонській хроніці йдеться про ОН *brȳdealo* у формі складеного іменника зі значущими компонентами *brȳd* ‘bride’ + *ealo* ‘ale’ → *brȳdealo*, де *brȳd* ‘наречена’ і *ealo* ‘ель’ (англійське пиво). Така комбінація ніяк не є випадковою, оскільки ель був одним із основних атрибутів весільного дійства. Беручи до уваги позалінгвальний фактор перебігу весільних гостин, стрижневим елементом їх було заварювання нареченою спеціального напою – елю, і лише за відомим одній нареченій рецептом. Гостей частували елем декілька разів упродовж свята. З часом форма цього складеного іменника набула остаточного варіанта за допомогою суфікса *-al* (*-all*). Культурним еквівалентом до вищенаведених укр. і англ. ОН на позначення післявесільних гулянь, але відповідником тільки в найзагальнішому плані, є порт. ОН *romaria* ‘гуляння після весілля’ (з вихідним значенням ‘сільське свято’).

Цікавим зіставленням і повним збігом семантики обрядових одиниць української мови звана *вечеря*, *гуляння* на позначення післявесільних ритуалів є англ. ОН *Treat* (букв. ‘бенкет, званий обід / вечеря, гуляння, святкування у відповідь’) або *Back Treat* (букв. ‘пригощання у відповідь’, на основі чого цей іменник розвинув також значення ‘насолода, задоволення’). У Великобританії через місяць або два після весілля (іноді через декілька тижнів) проходили такі святкування, коли дружка / боярин разом із друзями влаштовували вечірки як знак подяки й шанування сім’ї та друзів нареченої. Це була свого року відповідь-вдячність за весілля, влаштоване батьками нареченої [www.wedding.co.uk]. Завершувала англійський весільний цикл обрядодія наприкінці вечора-відповіді

– відома як *marryin' o' the folk* (= *marrying of the folk*), що буквально означає одруження людей. ОН *marrying of the folk* позначала обряд, де дійовими особами виступали всі молоді жінки й чоловіки. Молоді дівчата сідали вздовж стін будівлі, в якій відбувалося святкування (*Back Treat*), а чоловіки ставали групою в одному з кутів залу. Ця будівля має назву *barn* ‘амбар, сарай’ (пор. укр. весільні ОН *комора*, іноді *сарай* з вихідним значенням приміщення для господарських потреб).

Укр. ОН *потрусини* ‘зібрання невеликої кількості гостей, ближчих для сім’ї, на другий день після бенкету для доїдання та допивання залишків від учорашнього дня’ [Грінч., III, с. 382; 209, с. 54], ‘пригощання в батьків нареченої наступної після весільної неділі’ [142, с. 105] пов’язують з *потрусити* ‘трусячи, випорожнити щось, звільнити від чого-небудь; силою змусити кого-небудь віддати щось’.

Серед англійських весільних традицій виділяється прощальне святкування, відоме як *hame-fare, home-fare* (букв. ‘в’їзд додому’). Ця ОН означає вечірку, влаштовану самою нареченою відразу ж по в’їзді її до нової домівки. Обрядодія не характеризується чітко визначеним днем в англійській обрядовості, а належить до післявесільних святкувань [Orkneyjar, с. 288]. Пор. також укр. *забори, заборини* ‘останнє пригощання у молоді в неділю’ [171, с. 128 – 129] і *забирання, зборини, поборини, розгребіни* ‘пригощання, яке дають родичі молодого або молоді, запрошуючи до себе молодят та учасників весілля’ [142, с. 26, 108; 171, с. 128; 209, с. 54]. Тут можна говорити про національно-культурні відповідники на міжмовному рівні. В англійській мові відзначимо також низку ОН на позначення весільних гулянь після самого весілля (гостини). Увечері після дня весілля всі, хто допомагав куховарці й прислуговував (англ. ОН *cook* ‘куховарка, господиня на кухні’ – від дієслова *to cook* ‘готувати їсти, куховарити’), а також частина старшого покоління, які не були присутні на головному святі, починали розважатися. Ці дійства відомі під ОН *marriage festivities* ‘весільні гуляння; тривале весільне свято’ [www.wedding.com].

Післявесільна середа як третій день після шлюбу позначався такими безеквівалентними укр. ОН: *хлібини* ‘останній обід на третій день весілля у родичів молоді’ [171, с. 122] – від *хліб* у значенні ‘добробут, достаток’ [209, с. 55]; *батьківщини, баччини* ‘гуляння в батьків молодого або молоді на третій день після весілля’ [СБГ, с. 26, 27] – від *батьки* та *бачитися*, коли батьки / свати зустрічалися як єдина сім’я.

Четвер і п’ятниця в українській обрядовості відомі походом весільних гостей до молодого, потім до дружка, його дядька, братів, сестер і т.д., де вони гостюють разом з молодими. Цей обряд позначається такими безеквівалентними ОН: *перезивки, перезовини, зазовини, зазови, перекликанки* ‘післявесільне гостювання по черзі в кожного з родичів молодих’ [Грінч., III, с. 118; II, с. 41; 209, с. 56; 142, с. 26].

У Великобританії неділя після весілля вважалася чи не важливішим днем за сам день весілля. Відомий цей день під декількома назвами, а саме: англ. (шотл.) *kirking of the bride, bride-kirking* (букв. ‘оцерковлення нареченої’ – від шотл. *kirk* ‘церква’), *kirking Sunday* (букв. ‘неділя, коли йшли до церкви’), *Sunday*

kirk (букв. 'недільна церковна служба'). Ці англ. ОН позначають прихід новоодруженої пари до церкви в неділю, як правило, в супроводі дружок і дружбів (англ. *attendants, wedding attendants; maids, wedding maids, Maid of Honour; best man* і *male attendants*). Ця обрядодія була настільки серйозною, що лише по її завершенні наречена офіційно вважалася одруженою [Orkneyjar, с. 321]. Інші англ. ОН, які стосуються цього дня: *coming-out bride* 'неділя після одруження; прихід до церкви в першу неділю після весілля' [Baker, с. 130], *showing-off Sunday* 'т.с.' [Baker, с. 131], *bride's show* 'т.с.' [Baker, с. 131] – є герундіально-субстантивними конструкціями й посесивною субстантивною конструкцією, де підкреслюється не ритуально-релігійна функція завершення обрядового весільного циклу, а хизування молодими своїми шатами (знак переходу в іншу соціальну групу). Стрижневими компонентами цих англ. ОН є одиниці *to come out* 'виходити; показуватися на люди', *to show off* 'хизуватися' і *show-off* 'бажання справити враження; показ', *a show* 'демонстрація; показ' [EUD, II, с. 352].

2.3. Обрядові номінативи як вербалізація *rites de passage*

На різних етапах шлюбних відносин наречена й наречений змінюють свої соціальні групи, проходять так зване відокремлення від свого старого стилю життя і входження в новий. Так, порт. ОН *mudar de estado* 'одружуватися', *tomar estado* 'т.с.' [DN, с. 162] буквально означають „змінювати свій стан” і позначають перехід заручених до іншої соціальної групи. Такі та інші зміни позначаються в різних локальних традиціях певними обрядами, що дістали назву *rites de passage* (обряди переходу) [37; 257; 235; 255]. У мові вони маркуються ОН на позначення заручин, вечорів з метою прощання з дівуванням і парубкуванням: див. докладніше в 2.1 (це 20, 10 і 30 ОН відповідно в українській, англійській і португальській мовах, що становить 2,9%, 1,8% і 4,5% у межах усього номінативного весільного комплексу цих мов).

Такий вечір проходив у домівках обох наречених і мав подвійний характер. По-перше, він символізував розлуку з рідною оселею, подругами, прощання з дівочими роками для нареченої та прощання з парубкуванням для юнака. По-друге, він означав етап переходу в інший соціальний статус для обох – набуття статусу чоловіка й дружини. Вхід до нової соціальної групи відзначається в зіставлюваних мовах такими ОН на позначення певних обрядів: укр. *вінкоплетини* і т. ін. (див. 2.1), англ. *engagement ring* 'перстень для заручин', *wedding ring* 'шлюбний перстень', *wedding-cake ceremony* 'обряд розрізання весільного торта', порт. *coroa* 'вінок' (раніше тільки як символ королівської влади) [БПРС, с. 239], *trança* 'коса (волосся); заплетені стрічки' [БПРС, с. 803]. Існують також обряди ініціації й перехідні обряди. Слід пам'ятати, що обряди переходу включають обряди магічного захисту від „причини” й обряди, спрямовані на забезпечення майбутнього потомства („обряди родючості”) [37, с. 109]. Більшість із цих обрядів є обрядами виключення і включення, певною проміжною стадією між обрядами, а „захисні обряди і обряди родючості з'являються серед обрядів переходу стихійно” [37, с. 110]. Обряди „викупу”

завжди збігаються з обрядами відокремлення, іноді до такої міри, що їх можна розглядати як обряди відокремлення у прямому значенні терміна. Наприклад, обряд переховування нареченої перед вінчанням у слов'ян, германців і романців був обрядом відокремлення від місцевої зрілоїкової групи. До обрядів виключення / відокремлення відносимо постриг волосся, розв'язування елементів одягу, биття, миття ніг та інших частин тіла, покривання. До обрядів включення слід віднести спільну трапезу двох родів, релігійну церемонію вінчання, пов'язування рук наречених і т.д. Випивання з одного посуду, спільне входження в новий дім, обмін подарунками, весільні танці є одночасно обрядами поєднання й обрядами включення. Ці обряди важливі як для нареченої/го, так і для колективу в цілому. Розглянемо їх детальніше на прикладі ОН у трьох зіставлених мовах.

Укр. ОН *вінок* [Грінч., I, с. 239], англ. ОН *bride's floral wreath* 'весільний вінок нареченої' [Baker, с. 80], порт. ОН *coroa de flores* 'вінок із квітів; дівочий вінок' символізують дівочтво, незайманість нареченої до шлюбу (див. докладніше в 3.2.3.1). Руйнування чи розламування „вінка” належить до обряду переходу, який завершує цикл дівочих років. Англ. ОН *ashes of maidenhood* 'прощання з дівуванням' [Baker, с. 80] – букв. 'попіл дівочтва' означає обрядодію спалювання дівочого вінка. Наречена повзає на колінах навколо вогнища й просить благословення у родичів і друзів на шлюб [Baker, с. 80]. Обряд включення також символізує безеквівалентна англ. ОН *to tie the bride* 'надівати на голову нареченої вінок і фату' (букв. 'прив'язувати наречену') [Baker, с. 80]. Одягання нареченої в новий одяг / взуття, відмовляння від усього старого пов'язуються з переходом її в новий стан з акцентуванням на прийнятті нового життя [Baker, с. 69; СД, III, с. 213].

До обрядів переходу слід також віднести такі безеквівалентні укр. ОН: укр. *дівування* 'гільце з тіста у нареченої' [Бор., с. 63; 209, с. 131], пов'язану з *дівувати* 'бути дівчиною; брати участь у дівочих розвагах'; *resp. парубоцтво* 'гільце з тіста у нареченого' [Бор., с. 63; 209, с. 131] від *парубкувати* 'бути парубком; вести парубоцьке життя; весело проводити час; гуляти молодим; бути неодруженим'. Це можна пояснити тим, що виготовлення гільця найчастіше відбувалося під час дівич-вечора, коли дівчина прощалася з дівочтвом. Існує декілька точок зору щодо самої символіки обрядової семантики гільця. Деякі дослідники вбачають у ньому символ розвинутої дівочої краси, молодості й невинності [Яц., III, с. 78; 97, с. 33]. Інші розуміють гільце як неодмінний атрибут весілля, що символізував дозвіл нареченим на шлюб, був символом статевої зрілості, прощання з молодістю і вступу до нового етапу в новонародженій сім'ї, знаком побажання плодючості. Єдність цих різних поглядів – в одному: гільце як символ відтворювальної плодючої сили [54, с. 357; 142, с. 66; 209, с. 131; Бор., с. 68].

Розплетини як обряд також виступає однією з форм прощання нареченої з дівуванням, коли їй розплітали косу. Відбувався цей обряд у передвесільний день, як правило, під час дівич-вечора, або у день шлюбу [64, с. 95; Гол., II, с. 626 – 627; 209, с. 38]. Цей звичай можна охарактеризувати як обряд ініціації, або пережиток викрадання наречених, або магичний обряд очищення та охорони від

чар [54, с. 122 – 124; 209, с. 38]. Іноді відбувалася обрядодія розчісування, підрізання або підпалювання коси нареченої, подекуди й нареченого, що підтверджують такі укр. ОН: *пострижини молодого* [Бор., с. 105; 209, с. 38]; *розчісування кучерів молодому* [Бор., с. 104; 209, с. 38]; *різати косу, стригти косу, одрубати / відрубати косу* ‘відрізати кінчик коси нареченої’, *тріпання коси* [142, с. 37; 209, с. 38]; *підпалювати косу, посмалювати косу* ‘підпалювати кінчик коси нареченої або зведеного разом волосся молодих’ [142, с. 37]. Такі укр. ОН є безеквівалентними.

У процесі підготовки до весілля, приблизно за тиждень перед весіллям або в п’ятницю напередодні, дружки збираються в хаті нареченої ввечері для торочення рушників: *торочини* – ‘обрядодія оздоблення тороками рушників молодої’ [Бор., с. 92; 209, с. 37], пов’язана з *торочити* ‘висмикувати, витягувати нитки з країв тканини, роблячи торочки’, ‘обшивати облямівкою краї рушників та ін. для оздоби, оторочувати’. Ця обрядодія виступає не лише як допомога нареченій, а й відзначається символічним прощанням нареченої з дівуванням [Бор., с. 92]. Національно-культурним відповідником укр. ОН виступає англ. *trousseau tea* ‘зустріч нареченої з подругами за тиждень до весілля’ [Baker, с. 44]. Це також свого роду прощання з дівуванням, але ритуально-обрядове функціонування такої обрядодії не збігається з українським. У цей вечір наречена готує посаг, проте у вигляді не рушників, а зібрання колекції свого одягу: спідньої білизни, вечірніх суконь і т.ін.

Укр. ОН *заводини* [Бор., с. 62; 209, с.36], *заводи* [171, с. 91] ‘початок весілля’, ‘заведення наречених на посаг’ [15, с. 7] можна співвіднести з різними твірними основами: 1) *заводити* ‘супроводжуючи, допомагати кому-небудь увіходити, підходити і т. ін. кудись, до чогось’, що відтворює ритуальну дію заведення на посад [171, с. 92]; 2) *заводити* ‘починати, затівати що-небудь’, що вказує на початок самого весілля [209, с. 36] – обряд ініціації та 3) *заводити* ‘голосно плакати, тужити’, семантичний зв’язок якого вказує на символічне прощання нареченої з дівочтвом і перехід у нову групу одружених. Ці ОН є національно-маркованими і не мають відповідників в англійській і португальській мовах.

Один із весільних обрядів – посад – відбувався декілька разів перед весіллям у домі як нареченої, так і нареченого. Укр. ОН *посад* ‘весільний ритуал запрошення молодих зайняти почесне місце на покуті’ [209, с. 46] свідчить про весільний обряд, який відбувався таким чином: наречені тричі просили благословення у батьків, родини, сусідів, після чого дружко подавав нареченій чи нареченому хустку і заводив їх на посад, на покуття (звідси паралельна ОН *заводини* ‘заведення молодих на посад’ [15, с. 7]. Перший посад перед весіллям символізував визнання зрілості молодого та молодої, їх здатності як членів суспільства побудувати нову сім’ю [209, с. 46]. Посад молодої при покриванні символізував зміну стану нареченої [64, с. 92]. Спільний посад наречених оприлюднював їхній шлюб і означав їхнє приєднання до соціальної громади як одруженої пари. Таким чином, посад як один з обрядів переходу в кожному випадку ставав ще обрядово маркованим, хоча, на думку В. Борисенко та В. Шевченко, „основною санкцією на шлюб”, центральним моментом українського

весілля було спільне сидіння молодих на посаді [Бор., с. 68, 77; 209, с. 46]. Певним культурним еквівалентом до наведених укр. ОН можна навести порт. ОН *lugar de honra* ‘почесне місце [у хаті]’ [MLP; Bairro, с. 609; PP, I, с. 95].

Обряди включення в колектив можуть завершуватися ритуальними танцями (пор. *перший танець* молодих в Україні, *first dance* ‘перший танець’ молодої пари в англослов’янських країнах і *primeira dança* ‘перший танець’, яким розпочинають весільне святкування в Португалії) [37, с. 158 – 160]. Ці ОН у трьох зіставлюваних мовах є повними відповідниками й культурно-семантичними аналогами.

На думку деяких дослідників, весілля як таке є церемонією ініціації, тобто обрядом включення в тотемічний рід [37, с. 108 – 133], є символом включення чужого в колектив, співтовариство: чи наречений іде в приїми до сім’ї нареченої, чи дівчина житиме в сім’ї чоловіка. Тут чітко простежується участь кожного в домашньому культі: вхід у сім’ю, яка незадовго до того була цілком чужою, відповідає самому обряду усиновлення. Це віддзеркалюється в обрядових номінаціях на позначення членів післявесільних (власне шлюбних) відносин усередині роду в зіставлюваних мовах. Так, в українській сім’ї наречена для батьків нареченого стає *невісткою*, а наречений для батьків нареченої – *зятем*, мати нареченого/ї – *свекрухою* / *тещею*, батько – *свекром* / *тестем*; відповідно порт. *nora* ‘невістка’ і *genro* ‘зять’, *sogra* ‘свекруха / теща’, *sogro* ‘свекор / тесть’; англ. *daughter-in-law* ‘невістка’ (букв. ‘дочка в законі’), *son-in-law* ‘зять’ (букв. ‘син у законі’), *mother-in-law* ‘свекруха / теща’ (букв. ‘мати в законі’), *father-in-law* ‘свекор / тесть’ (букв. ‘батько в законі’). ОН на позначення членів внутрішньосімейних відносин в англійській мові чітко підтверджують обряд включення як обряд усиновлення (удочеріння). Загалом, незважаючи на розбіжності в маркуванні номінатом післявесільного циклу в українській, португальській та англійській мовах, в обрядах переходу, що функціонують у житті відповідних етносів, закладено ту саму ідею – надання і отримання нового статусу реальній зміні соціальної категорії в колективі, суспільстві.

До весільних ОН, що стосуються обрядів переходу, належать також ОН на позначення атрибутики весільного вбрання. В першу чергу, це головні убори новоодруженої жінки (обряд, пов’язаний з концептом покривання: див. 3.2.6): укр. ОН *намітка*, діал. *наметка*, заст. *завивало* ‘покривало з тонкого серпанку, яким зав’язують поверх очіпка голову заміжні жінки’ [СУМ, V, с. 128; III, с. 45], яке вперше одягають молодій на знак її переходу до іншої статево-вікової групи – групи одружених [142, с. 34; 209, с. 118] – від *намітими* ‘зробити позначку на чому-небудь; відзначити, помітити’ і *завивати*; англ. *a kerchief* та ін. ‘хустка – головний убір жінки’; порт. *laço* та ін. ‘хустка; головний убір молодої’. Хустка і взагалі покривало є тією демаркаційною лінією, яка означає перехід від однієї вікової групи – групи дівчат, дівочого товариства – до групи одружених, жінок (про ОН на позначення головних уборів уже одружених жінок див. докладніше в 2.2.1.1).

Незважаючи на різні способи утворення ОН на позначення обрядів переходу, простежується семантична поліфункціональність весільної атрибутики, архетипність перебігу обрядів і їх багатогранність в інтра- й

екстралінгвальному кодi як в українській, так i в англійській та португальській мовах.

2.2.34. Обрядові номінативи післявесільного циклу. в українській, англійській і португальській мовах

До ОН післявесільного цього циклу ми відносимо належать обрядові одиниці ОН на позначення назв обрядодій упродовж тижня одного, а іноді двох або більше тижнів після весілля (це кількісно найменший розряд ОН порівняно з лексикою довесільної і власне весільної обрядовості: 40, 10 і 30 ОН відповідно в українській, англійській і португальській мовах, що становить 5,8%, 1,8% і 3,9% у межах усього номінативного весільного комплексу цих мов). Ці обрядодії пов'язані з розлученням молодої зі своєю сім'єю та приєднанням її до сім'ї чоловіка, а також спрямовані на вшанування батьків з нагоди одруження дітей в Україні та Великобританії, а у Португалії ще й хрещених батьків.

До таких ОН належать насамперед номінації на позначення обрядодій після першої шлюбної ночі – обрядів пригощання та обдаровування молодих. Серед ОН цієї групи із загальнішим, неконкретизованим значенням слід навести укр. ОН, які не мають відповідників у двох інших мовах: укр. *перезва* 1а) 'весільний обрядовий звичай, за яким після першої шлюбної ночі родичі молодої йшли чи їхали з відповідними обрядовими піснями до молодого'; 2б) діал. 'частування весільного роду нареченої у післяшлюбній обрядовості' [Бор., с. 84; Шевч.209, с. 50]; в) 'пригощання в домі нареченої, що відбувається в наступну після весільної неділю' [Ром.142, с. 105, 144; Шевч.209, с. 50]; діал. *перезов* [Грінч., III, с. 118] 'т.с., що *перезва* 1'; *перезви, переводини* 'пригощання в домі молодого після першої шлюбної ночі' [Ром.142, с. 26], пов'язані з *перезивати* 'запрошувати кого-небудь до себе гостювати, жити, працювати і т.ін.' [Шевч., с. 50] та *переводити* 'ведучи чи супроводжуючи кого-небудь, переправляти, допомагати перейти через щось, на другий бік чогось; змінювати місце розташування кого-, чого-небудь; переміщувати когось, щось з одного місця на інше' [Шевч.209, с. 50]. Але тут слід пам'ятати, що *перезва* відбувалася лише за умови, що молода виявилася чесною. Походження інших укр. ОН цієї групи української мови також пов'язані з честю молодої та вшануванням батьків за добре виховання дитини: ОН *честь* (як результат семантичного розвитку лексичної одиниці *честь* 'повага, пошана, визнання когось, чого-небудь'), *дякування, дяковини* (від *дякувати*) 'обрядове скріплення родичапоріднення двох сімей, яке відбувалося під час пригощання після першої шлюбної ночі; відвідини батьків молодої молодим подружжям, сватами, для яких влаштовувалася гостина' [Бор., с. 84; Ром.142, с. 26; Шевч.209, с. 50]. Відома також укр. ОН *міні* 'весільне пригощання в батьків молодої через тиждень після весілля, під час якого батько віддає те, що обіцяв дати молодій у посаг' [Бор., с. 84; Гуц., с. 314; 209, с. 60] – від діал. *мінити* 'обіцяти' [Гуц., с. 314].

Ряд ОН цього циклу вживається на позначення післявесільного обдаровування, пригощання, гостювання молодих (у батьків молодої); ОН на позначення пригощань (снідання, рідше вечері) нерідко мають у своєму складі найменування їжі з тих чи інших тварин та різновидів хліба (найменування, які переважно є безеквівалентними):

1) укр. *дарини, даровизна* [Бор., с. 98], *викидати подарунки (подарки)* ‘обдаровувати молодят’ [Бор., с. 98; 142, с. 36; 209, с. 52]; англ. *to shower the bride* ‘обдаровувати (букв. ‘засипати’) наречену’ [Baker, с. 39; Cassell’s DS, с. 74; Оріє, с. 258]; порт. *doação* ‘т.с.’ [DIP, с. 214; DLP, с. 699]; позначення післявесільного обряду обдаровування з конкретнішим значенням (із вказівкою на час – ранок після весілля): англ. *morgengabe, morning gift* ‘ранковий дарунок від молодого’ [Baker, с. 130] – дарунок молодого у перший ранок після весілля, коли молода ще в ліжку, якщо вона виявилася чесною (перша з цих ОН запозичена з німецької мови, де *Morgen* ‘ранок’ і *Gabe* ‘подавання; милостиня; подарунок’ від *geben* ‘давати’); порт. ОН *prenda de manhã* ‘т.с.’ [DIP, с. 305] – це національно-культурний відповідник до англ. ОН, проте представлений конструкцією N+N з іменником у родовому відмінку, тоді як в англійській мові маємо складний іменник; укр. безеквівалентні ОН з іншою мотивацією: *складня* ‘обряд обдаровування молодих грішми, цінними речами під час перепою’ [142, с. 26; 209, с. 52], *складка, складчина* [Бор., с. 113], пов’язані зі *складати* ‘приносити щось як дар кому-небудь’, *складатися*; *повниця* ‘обрядове обдаровування молодих’ [15, с. 7; 209, с. 52] – очевидно, від інших значень цього слова ‘велика кількість; повна посудина, чарка’ [ЕСУМ, IV, с. 469]; пор. також дієслівну укр. ОН *драпати стіни* ‘записувати на стіні назви подарунків, якими обдаровують молодих’ [142, с. 39; 209, с. 53];

2) назви післявесільних частувань: укр. ОН *сніданок* ‘сніданок, принесений молодим після першої шлюбної ночі від матері нареченої’ [142, с. 25; 209, с. 70]; виникли як результат семантичного розвитку лексичної одиниці *честь* ‘повага, пошана, визнання кого-, чого-небудь’ [Шевч., с. 50] у випадку першої ОН, а дві останні пов’язані з *дякувати* ‘висловлювати, виражати подяку’; *боярська вечеря* ‘пригощання в домі молодого після першої шлюбної ночі’ [Ром. 142, с. 26] походить – від *боярин* ‘неодружений учасник весілля з боку молодого’ та *вечеря*; англ. *wedding breakfast* ‘сніданок після шлюбної ночі; ранковий фуршет для весільних гостей у день весілля’ [Baker, с. 143]; порт. *piqueta* ‘легкий сніданок для наречених і гостей на ранок після весілля’ [MLP], *mata-bicho* ‘розм. 1) чарка горілки, вина; 2) перший сніданок після весілля’ [MLP]; пор. також дієслівні конструкції: укр. .

Укр. ОН на позначення обрядодій після першої шлюбної ночі: *сніданок* ‘сніданок, принесений молодим після першої шлюбної ночі від матері нареченої’ [Ром., с. 25; Шевч., с. 70]; *загодовувати дочку* ‘пригощання матір’ю нареченої молодих після першої шлюбної ночі’ [Ром.142, с. 38; Шевч.209, с. 70]; *загодовувати молодих* ‘годувати молодих медом’ [Ром.142, с. 38; Шевч.209, с. 70]; .

3) назви різновидів післявесільного частування з конкретнішою мотивацією:

а) з назвами страв: укр. ОН *кури* або *йти на кури* ‘весільне пригощення куркою в нареченого після першої шлюбної ночі’ [142, с. 37; 209, с. 51; Бор., с. 84], *йти на порося* ‘пригощення, яке відбувалося в домі молодого в середу після весільної неділі’ [142, с. 159; 209, с. 70]; низка укр. ОН пов’язана з уживанням короваю (див. докладніше про цей атрибут весільної обрядовості в 2.2.1.1): *роздача короваю, розподіл короваю, кликання короваєм* [142, с. 25; 209, с. 52]; дієслівні конструкції *викликати короваєм* ‘ділити коровай між весільними гостями’ [142, с. 37], *визивати на коровай, ділити коровай, просити на хліб, роздати хліб* ‘т.с.’ [142, с. 37; 209, с. 52], *запитати коровай* ‘з’їсти скибочку короваю’ [142, с. 39]; укр. післявесільні ОН з найменуваннями інших хлібних виробів: *пирого, великі пироги* ‘пригощення, яке відбувається в домі молодої наступної неділі після весілля’ [142, с. 26; Вес., I, с. 67; 209, с. 60]; *калач* [142, с. 26], *колачини* [15, с. 7], *закалацини* [Бор., с. 101] ‘пригощення, яке відбувається в домі молодої наступної після весілля неділі’ (семантика трьох останніх ОН мотивується калачем як весільним атрибутом [Бор., с. 84; 209, с. 60]); з назвами деяких інших поширених у народному житті страв: *каша-розгонщиця* – від *каша* і *розганяти*; *виганяйло* [142, с. 25] ‘т.с.’ (кашу споживали в останній день весілля; назва страви перейшла на назву самого весільного обряду [80, с. 60; 209, с. 150], пор. друс. *каша* ‘весільний бенкет після вінчання; бенкет, гостювання після весілля’ [СДЯ, IV, с. 206]; таке широке використання каші у весільному обряді пояснюється тим, що слов’яни-хлібороби вважали її одним з головних компонентів, який виконував магічну функцію родючості [142, с. 80]); *розхідний борщ* ‘весільне пригощення в батьків молодої через тиждень після весілля’ [Бор., с. 84]; ‘борщ, який подають на стіл на знак закінчення пригощення’ [142, с. 32] – від *розходитися* і *борщ*. Укр. ОН післявесільного циклу з назвами страв є безеквівалентними;

б) з назвами, мотивованими певним часом, певними діями та пов’язаними з найменуваннями певних учасників весілля: укр. ОН *собітник* ‘гостина для молодих у тестя й тещі в суботу’ [209, с. 59] – від *субота* ‘день тижня, коли відбувалася гостина після весілля’; *відводици* ‘обід молодих, свекра й свекрухи у тестя й тещі наприкінці весілля’ [Грінч., I, с. 207] – від *відводити* ‘супроводжуючи, доставляти кого-небудь кудись’; *від’їдини* ‘гостювання в батьків молодої через тиждень після весілля’ [СБГ, с. 53] – від *від’їстися* ‘закінчити їсти; наїстися’; *староцини* [Бор., с. 84, 136; 209, с. 59], *сватчини* [Бор., с. 84, 136; 209, с. 59], *сващени* [Гол., III, с. 391], пов’язані з назвами одружених учасників весілля (припускається, що цей обряд дістав таку назву через пригощення, яке справляють свашки й сващаци [209, с. 59]); відповідно, якщо молоду благословляла на господарство під час післявесільної гостини названа мати, то такий обряд мав назву *матьчини* [Бор., с. 136] – від *мати*. З укр. ОН, мотивованими діями, що приурочені до певного часу, можна зіставити англ. ОН *hame-fare, home-fare* (букв. ‘в’їзд додому’), яка означає вечірку, влаштовану самою нареченою відразу ж по в’їзді її до нової домівки (ця обрядодія в англійській обрядовості не характеризується чітко визначеним днем, а належить до післявесільних святкувань [Orkneyjar, с. 214]).

Для трьох зіставлюваних мов спільною ОН є укр. *бенкет* (рідше *банкет*) ‘післявесільне гостювання в кожного з родичів молодих’ [Вес., I, с. 390; 209, с. 56], англ. *banquet* ‘т.с.’ [Baker, с. 75], порт. *banquete* ‘т.с.’ [DIP, с. С. 75; DLP, с. 266]. Ці ОН на позначення гуляння з частуванням на честь молодих походять у трьох зіставлюваних мовах з одного джерела (з італійської мови через можливе посередництво інших мов) і виступають повними відповідниками.

Англ. ОН не повністю відповідають наведеним укр. ОН: *morgengabe* ‘ранішній дарунок від молодого’ [Baker, с. 130], *morning gift* ‘т.с.’ [Baker, с. 130] і позначають дарунок молодого у перший ранок після весілля, коли молода ще в ліжку. Це відбувається лише в тому разі, якщо все пройшло добре й молода виявилася чесною. Перша з цих ОН запозичена з німецької мови, де *Morgen* ‘ранок’ і *Gabe* ‘подавання; милостиня; подарунок’ від *geben* ‘давати’. Порт. ОН *prenda de manhã* ‘ранковий подарунок у день після весілля’ [DIP, с. 305] є національно-культурним відповідником до англ. ОН, проте представлена конструкцією N+N з іменником у родовому відмінку, тоді як в англійській мові маємо складний іменник.

Досить цікавою є англ. ОН *creeling* ‘початок нового сімейного життя’ [Baker, с. 130], що походить від *creel* ‘1) великий плетений кошик; 2) кошик для шойно спійманої риби’ [LINGVO 9] і *to creel* ‘1) піймати дуже багато риби; 2) скласти рибу в кошик’ [LINGVO 9]., є безеквівалентною й може пояснюватися тим, що британці – рибалки, а Велика Британія – острівна країна.

Екстралігвальний перебіг обрядодії пояснює мотивацію номінатема. Після першої шлюбної ночі друзі молодого надівали йому на плечі великий наповнений камінням кошик, імітуючи нові обов’язки в сім’ї, й змушували бігати навколо міста, не опускаючи кошика. Він мучився доти, поки молода не пожаліє його й не поцілує [Baker, с. 130 – 133]. Ця ОН є безеквівалентною й може пояснюватися тим, що британці – рибалки, а Велика Британія – острівна країна. Отже, мотивація цієї, як і багатьох інших наведених номінатем цілком може пояснюватися впливом категоризації явищ територіального й соціально-побутового характерів.

Укр. ОН *кури* або *йти на кури* ‘весільне пригощання в нареченого після першої шлюбної ночі’ [Ром., с. 37; Шевч., с. 51; Бор., с. 84] пояснюється пригощаннями матері молодій, яка виносила присутнім їсти курку, що її приніс наречений. Укр. ОН *йти на порося* ‘пригощання, яке відбувалося в домі молодого в середу після весільної неділі’ [Ром., с. 159; Шевч., с. 70] пов’язана з *порося*. В.Шевченко пов’язує цю обрядодію з давнім актом жертвоприношення, пор. укр. ОН *полоскати порося* – дія, коли наречену в середу після весільної неділі вели до криниці, де вона набирала воду й мила заколоте порося [Шевч., с. 70; Ром., с. 159]. Культурним еквівалентом цих ОН виступає англ. *wedding breakfast* ‘сніданок після шлюбної ночі; ранковий фуршет для весільних гостей у день весілля’ [Baker, с. 143].

До післявесільних ОН належать також такі: укр. *роздача короваю, розподіл короваю* з прозорою внутрішньою формою, *кликання короваєм* [Ром., с. 25; Шевч., с. 52] та дієслівні конструкції *викликати короваєм* ‘ділити коровай між весільними гостями’ [Ром., с. 37], *визивати на коровай, ділити коровай, просити*

на хліб, роздати хліб ‘т.с.’ [Ром., с. 37; Шевч., с. 52], *запитати коровай* ‘з’їсти скибочку короваю’ [Ром., с. 39]; *повниця* ‘обрядове обдаровування молодих’ [Біг., с. 7; Тищ., с. 136; Шевч., с. 52]; *дарини, даровизна* ‘т.с.’ [Бор., с. 98], *викидати подарки* ‘обдаровувати молодят’ [Бор., с. 98; Ром., с. 36; Шевч., с. 52], пов’язані з *дарувати* ‘передавати що-небудь у власність як подарунок’; англ. *to shower the bride* ‘обдаровувати наречену’ [Baker, с. 39; Pickering, с. 74; Оріє, с. 258]; порт. *doação* ‘т.с.’ [DIP, DLP].

Цікавими є також субстантивні укр. ОН: *складня* ‘обряд обдаровування молодих грішми, цінними речами під час перепою’ [Ром., с. 26; Шевч., с. 52], *складка* ‘т.с.’; ‘гроші на викуп молодої’ [Тищ., с. 129, 136], *складчина* [Бор., с. 113], пов’язані зі *складати* ‘приносити щось як дар кому-небудь’; і дієслівна укр. ОН *драпати стіни* ‘записувати на стіні назви подарунків, якими обдаровують молодих’ [Ром., с. 39; Шевч., с. 53].

Післявесільне пригощання іноді могла відбуватися у родичів молодих. У такому разі їй на її позначення вживалися такі ОН, як укр.: *собо́тник* ‘гостина для молодих у тестя і тещі в суботу’ [МНСПГ, с. 67; Шевч., с. 59], що походить від *субота* ‘день тижня, коли відбувалася гостина після весілля’; *відводи́ни* ‘обід молодих, свекра й свекрухи у тестя й тещі в кінці весілля’ [Грінч., I, с. 207], пов’язане з *відводити* ‘супроводжуючи, доставляти кого-небудь кудись’; *від’їди́ни* ‘гостювання в батьків молодої через тиждень після весілля’ [МСБГ], пов’язане з *від’їсти́ся* ‘закінчити їсти; наїстися’; *староци́ни* [Бор., с. 84, 136; Шевч., с. 59], *сватчи́ни* [Бор., с. 84, 136; Шевч., с. 59], *сващи́ни* [Гол., III, с. 391], пов’язані з назвами одружених учасників весілля. В.Шевченко припускає, що цей обряд дістав таку назву через пригощання, яке справляють свашки й свацаки [Шевч., с. 59]. Відповідно, якщо названа мати благословляла молоду на господарство під час післявесільної гостини, то такий обряд мав назву *матчи́ни* [Бор., с. 136], пов’язану з *мати*.

До цієї групи ОН зі значенням післявесільних пригощань прилягають такі, як укр. *великі пироги* [Вес., I, с. 67; Шевч., с. 60], *пироги* [Ром., с. 26] ‘пригощання, яке відбувається в домі молодої наступної неділі після весілля’; *калач* [Ром., с. 26], *колачини* [Біг., с. 7], *закалаци́ни* [Бор., с. 101] ‘пригощання, яке відбувається в домі молодої наступної після весілля неділі’. Семантика трьох останніх ОН мотивується калачем як весільним атрибутом, з яким молоді йшли до родичів і примовляли: ‘Кланяються вам батько й мати і прислали вам калач’. Родичі їх пригощали, дякували їм і дарували обіцяний на весіллі подарунок [Борисенко 1988, с. 84; Шевч., с. 60]. Окрім цих, відомі ще такі укр. ОН: *міні* ‘весільне пригощання в батьків молодої через тиждень після весілля, під час якого батько віддає те, що обіцяв дати молодій у посаг’ [Бор., с. 84; Гуц., с. 314; Шевч., с. 60], *розхідний борщ* ‘весільне пригощання в батьків молодої через тиждень після весілля’ [Бор., с. 84]; ‘борщ, який подають на стіл на знак закінчення пригощання’ [Ром., с. 32]. Перша з цих ОН пов’язана з дієсловом *мінити* ‘обіцяти’ [Гуц., с. 314], а остання – з *розходитися* ‘залишаючи місце збору, перебування, іти в різні боки, місця (про всіх або багатьох); іти, попрощавшись’ та *борщ* ‘суп із буряків, капусти та різних спецій’ (з псл. **byrščь* ‘„борщівник” (бот.); згодом назва страви’ [ЕСУМ, I, с. 236; Шевч., с. 150].

Частування на весіллі борщем не є випадковим. Його вживання пов'язується з магічним використанням як жертвовної страви для викликання дощу, символу родючості [Худаш, с. 104 – 105]. Пор. англ. ОН *hame-fare, home-fare* (букв. 'в'їзд додому'), яка означає вечерку, влаштовану самою нареченою відразу ж по в'їзді її до нової домівки. Обрядодія в англійській обрядовості не характеризується чітко визначеним днем, а належить до післявесільних святкувань [Orkneyjar. Orcadian Wedding Traditions. After the Wedding // HYPERLINK "http://www.wedding.com/" www.wedding.com/, с. 2 – 3]. Як видно з вищенаведених прикладів, хоча сам вечір можна ототожнити в українській та англійській обрядовості, але семантика ОН вказує на розбіжність значень через відмінність функцій обрядових процесів.

Вищезгадані ОН використовувалися для позначення завершення весілля. Використовувалися й такі ОН, як укр. *каша-розгонщиця* [Ром., с. 25], пов'язане з *каша* 'страва з крупів, зварена на воді або молоці' (псл. **kasja*) та *розганяти* 'примушувати розійтися, розбігтися'; *виганяло* [Ром., с. 25] 'т.с.'. Крім того, каша використовувалася в останній день весілля, сигналізуючи не лише про закінчення пригощання, а й узагалі про закінчення весілля. При цьому приготування й використання каші супроводжувалося певними обрядодіями. Слід зазначити, що в давні часи каша відігравала настільки важливу роль у весільному обряді, що назва страви перейшла на назву самого весільного обряду [Коз., с. 60; Нім., с. 34; Шевч., с. 150]. Пор. друс. *каша* 'весільний бенкет після вінчання; бенкет, гостювання після весілля' [СДЯ, IV, с. 206]. Таке широке використання каші у весільному обряді П.Романюк пояснює тим, що слов'яни-хлібороби вважали її одним з головних компонентів, який виконував магічну функцію родючості [Ром., с. 80].

Для трьох зіставлюваних мов спільною ОН є укр. *бенкет (банкет)* 'післявесільне гостювання у кожного з родичів молодих' в Україні [Вес., I, с. 390; Шевч., с. 56]; 'багатолюдна учта, бучне гуляння з частуванням на чийсь честь чи відсвяткування події', англ. *banquet* 'т.с.' [Baker, с. 75; Aubrey, с. 77; Croker, с. 143], порт. *banquete* 'т.с.'. Українська ОН є запозиченням через польську мову (польськ. *bankiet*) з німецької (нім. *Banchett*) або французької (фр. *banquet*), що походять від італ. *banchetto* 'лава'; з плином часу ця одиниця стала означати 'їжа та напої, які вживаються на такій лаві' [ЕСУМ, I, с. 167]. Отже, отримуємо семантичний ланцюжок: лава → їжа й напої → процес споживання їжі та напоїв на лаві (бенкетування). Англ. ОН *banquet* відзначалася як *banket* до 1475 року, запозичена з сер.-фр. *banquet*, що, в свою чергу, походить від італ. *banchetto*. Італ. *banchetto* є зменшувально-пестливою формою іменника *banco*, варіантом від *banca* [Chambers, с. 75]. Порт. ОН *banquete* походить від італ. *banchetto*. Типологічно зіставимо порт. *banco* 'лава' і італ. *banca* 'лава', де *banco* 'різновид лави' [DIP, с. 84]. Отже, варіанти останньої ОН на позначення гуляння з частуванням на честь молодих походять у трьох зіставлюваних мовах з одного джерела і виступають повними відповідниками на внутрішньомовному рівні. На особливу увагу серед післявесільних ОН заслуговують укр. *медовий місяць*, англ. *honeymoon*, порт. *lua de mel* зі значенням 'перша і найщасливіша пора подружнього життя' (укр. і англ. ОН є культурно-семантичними аналогами й

культурно-семантичними відповідниками щодо порт. ОН). Саме така обрядодія завершувала післявесільний цикл. (Деякі словники крилатих слів сучасних слов'янських літературних мов виводять походження вислову „медовий місяць” з літературного джерела – із одного з романів Вольтера, тобто з середини VIII ст., вказуючи одночасно, що „цей вислів споріднений з аналогічним висловом східного фольклору” [Коваль/Конт. 75, с. 161]. Як показують історико-етимологічні дані різних індоєвропейських мов, що наводяться далі, його походження сягає значно давніших періодів історії людства). Цю ОН, мовне вираження якої є словосполученням в українській та португальській мовах і складним іменником в англійській мові, можна розкласти на два складники: укр. *місяць* і порт. *lua* та укр. *медовий* і порт. *de mel*, де *de mel* виступає означенням у постпозиції, в англійській же мові їм відповідають два простих іменники – *moon* і *honey*. Укр. *місяць*, порт. *lua*, англ. *moon* є повними відповідниками. Стосовно означення ‘медовий’, то існує версія в історико-етимологічному словнику сучасної англійської мови М.Маковського читаємо, що, згідно з давніми уявленнями, мед був тісно пов’язаний з космогонічним кругообертом, який постійно відбувався у всесвіті, пор.: англ. *honey* ‘мед’, рос. *на-чин-ать* і рос. *кон-ец*, а також і.-є. **konos* ‘творити’. І.-є. **konos*, з іншого боку, представляє мед як символ божественного творіння і постійного оновлення і, за М.Маковським, „співвідноситься зі словами, які мають значення „народжувати” [Маковський 1092000, с. 287]. Пор.: і.-є. **gen-* ‘родити’ і ‘знати’ та нім. *kennen* ‘знати’, що знову підкреслює силу божественного творіння і всесвіту як світового розуму, пор. також гот. *kuni* ‘рід, клан’ і хет. *ak* ‘смерть’, д.-англ. *ese* ‘вічний’. Отже, весільна ОН *медовий місяць* пояснює процес прощання з дівуванням і парубоцтвом та утворення / народження нової сім’ї, окрім ритуалу, який підтверджує сам факт найменування. Щодо компонента ‘місяць’, то він сягає *Медовий місяць* (англ. *honeymoon*; порт. *lua de mel*) як ритуал, дещо видозмінений і осучаснений, зберігся до наших днів як пам’ятка давніх часів, коли основним видом шлюбу був шлюб-умикання, тобто для шлюбу наречених викрадали, а батьки не лише не погоджувалися з майбутнім нареченим, а й не хотіли приймати такої ситуації. Дуже часто плем’я, з якого викрадали дівчину, приходило та шукало її, тому воїн зі своєю нареченою був вимушений переховуватися десь у потаємному місці, щоб їх не знайшли родичі нареченої [Косвен 1948, с. 36]. Отже, прототипом сучасного медового місяця вважатимемоють той період, який тривав стільки часу, скільки було необхідно для переховування нареченої, поки її родичі стомлювалися від розшуків [88, с. 36]. Окрім того, у той час, як місяць (англ. *moon*, порт. *lua*) проходив усі свої фази, пара переховувалась і пила напій, зроблений з меду, який англійською називався *metheglin* [<http://www.weddings.about.com>]; існує також інша назва для цього напою – *the mead*, що навіть фонетично співзвучне з укр. діал. *мід*. Припускалося, що медовий місяць був часом для сім’ї нареченої охолонути/заспокоїтися, і наречений сподівався, що, коли вони повернуться додому, усі про все забудуть і вибачать.

Таким чином, утворення ОН *медовий місяць* в українській, *honeymoon* – в англійській та *lua de mel* – в португальській мовах відбулося з поступовим

розширенням семантичного ланцюжка: викрадення нареченої → переховування від родичів → пиття медового напою → початок нового сімейного життя → повернення до родини і суспільства. Сучасна інтерпретація медового місяця в Україні, Великій Британії та інших англомовних країнах, Португалії виключає викрадення і пиття медового напою, проте зберігає інші семантичні ланки.

З іншого боку, рРитуал медового місяця є також одним з обрядів переходу – (rites de passage (див. докладніше про це в 2.3), де виділяються обряд відокремлення, коли воїн викрадає наречену; обряд об’єднання, коли вони їдять ту саму страву або п’ють той самий напій з одного посуду; і обряд включення, який відбувається після повернення пари в колектив. Якщо родичі нареченої вибачають воїну за викрадення дівчини і приймають його подарунки за неї чи проводять обмін сестрами, які вважалися власністю чоловічої половини в часи патріархату [Косвен88, с. 34 – 45]., ці обряди також є обрядами включення.

Обряди включення в колектив можуть завершуватися ритуальними танцями (пор. *перший танець* молодих в Україні, *first dance* ‘перший танець’ молодої пари в англомовних країнах і *primeira dança* ‘перший танець’, яким розпочинають весільне святкування в Португалії, так само, як і в Україні та Великій Британії), пригощанням гостей і спільною трапезою [Геннеп 2002, Risley Н.-Н. 1901, Thurston E. 1906]. На думку деяких дослідників, весілля як таке є церемонією ініціації, тобто обрядом включення в тотемічний рід [Геннеп 2002, с.]. Отже, в будь-якому разі, незалежно від місця і часу, весілля виступатиме обрядом включення чужого в колектив, співтовариство: чи наречений іде в приїми до сім’ї нареченої, чи дівчина житиме в сім’ї чоловіка. Тут чітко простежується участь кожного в домашньому культі: вхід у сім’ю, яка незадовго до того була цілком чужою, відповідає самому обряду усиновлення. Це не так яскраво віддзеркалюється в обрядових номінаціях на позначення післявесільних зв’язків / відносин усередині роду в українській та португальській мовах, як в англійській. Так, в українській сім’ї наречена для батьків нареченого стає *невісткою*, а наречений для батьків нареченої – *зятєм*, мати нареченого/ї – *свекрухою* / *тещею*, батько – *свекром* / *тестем*; відповідно в порт. *nora* ‘невістка’ і *genro* ‘зять’, *sogra* ‘свекруха / теща’, *sogro* ‘свекор / тесть’; англ. *daughter-in-law* ‘невістка’ (букв. ‘дочка в законі’), *son-in-law* ‘зять’ (букв. ‘син у законі’), *mother-in-law* ‘свекруха / теща’ (букв. ‘мати в законі’), *father-in-law* ‘свекор / тесть’ (букв. ‘батько в законі’). Таким чином, іменники на позначення внутрішньосімейних зв’язків у англійській мові чітко підтверджують обряд включення як обряд усиновлення. Загалом, незважаючи на розбіжності в маркуванні номінатом післявесільного циклу в українській, португальській та англійській мовах, ізоморфність зіставлюваних мов позначатиметься на обрядах переходу, в яких завжди закладено ту саму ідею – надання і отримання нового статусу реальній зміні соціальної категорії в колективі, суспільстві.

Проте існує інше припущення, що ОН ‘медовий місяць’ виникла у Вавилонії приблизно 4 000 тисячі років тому [www.weddingchannel.com]. Згідно з цим припущенням, витримувалися традиції, коли батько нареченої забезпечував свого нового зятя напоєм, виготовленим з алкоголю і меду, скільки молодик міг

випити. Потрібно взяти до уваги, що мед вважався магічним напоєм і, відповідно, ототожнювався з джерелом ритуального екстазу при злитті. Це підтверджується етимологічним зіставленням, пор.: д.-англ. *honig* ‘мед’ (нім. *Honig*), але рос. *куняць* ‘дрімати, спати’, вірм. *kun* ‘сон’ + і.-є. **ag-* ‘сакральне дійство; екстаз’; пор. також і.-є. **konk-* ‘сумніватися; боятися’ [М.Маковський 2000, с.]. Оскільки наречену викрадали, то цілком природно, що вона боялася свого майбутнього чоловіка, сумнівалася в його наступних діях. Проте, незважаючи на свій страх, вона залишалася з ним, і оскільки календар був місячним, уся церемонія відбувалася приблизно стільки часу, скільки потрібно місяцю для проходження всіх фаз і скільки потрібно було нареченому, щоб випити увесь свій подарунок (обмін дарами = обряд включення). В результаті цей період часу після весілля став відомий як *медовий місяць* (англ. *honeymoon*, порт. *lua de mel*).

Деякі дослідники припускають, що й наречена пила цей медовий напій близько місяця після весілля для того, щоб забезпечити плодючість і народження дитини в майбутньому, бажано чоловічої статі. Номінатами *місяць* в українській, *moon* в англійській і *lua* в португальській мовах, так само, як і *сонце* чи слова з ними, можуть мати фалічне значення. Пор.: д.-інд. *arka* ‘сонце’, але хет. *ark-* ‘coire’; циг. *gam* ‘сонце’, але д.-англ. *haeman* ‘coire’; ірл. *grian* ‘сонце’, але осет. *kuryn* ‘народжувати’; авест. *mah-* ‘місяць’, але д.-англ. *mah* ‘похитливий, розпусний’, що знаходимо в порівняльному словнику міфологічної символіки в індоєвропейських мовах. За М.Маковським [Маковський 1996], до того самого кореня, що хет. *arma* ‘місяць’ і *arma(n)* ‘хвороба’, належить і хет. *armai* ‘бути вагітною’ (букв. ‘бути розпухлою, роздутою’). Потрібно взяти до уваги, що місяць вважався також символом дітонародження, пор.: д.-сев. *tungl* ‘місяць’, але д.-сев. *Þunglǫð* ‘вагітна’.

За А. ван Геннепом [Геннеп 2002, с.], дитина, зачата в цей період, вважається законнонародженою, а якщо вона була зачата до того моменту, то – незаконнонародженою (пор. англ. *child of nature* і порт. *criança de natureza* – букв. ‘дитина природи’). Згідно з історико-етимологічним словником сучасної англійської мови та порівняльним словником міфологічної символіки в індоєвропейських мовах, пор.: хет. *henkan* ‘смерть’, і.-є. **kenk-* ‘голод’ або і.-є. **kauno* ‘сором, ганьба’ + і.-є. **aiguh-* ‘ганебний’, можна припустити, що д.-англ. *honig* ‘мед’ є певним табуїстичним утворенням, з чим погоджується У.Крук і І. Кроулі [Crooke 1907, Crawley 1903], а А. ван Геннеп заперечує це [Геннеп 2000]. У.Крук і І.Кроулі стверджують, що сторони, перебуваючи під дією табу, виконують обряд пиття напою з метою знищення „злих сил”, особливо тих, які заважають дітонародженню. А. ван Геннеп наголошує, що „табу не може бути „шкідливою силою”, але в деяких випадках це засіб запобігання небезпеці...” [Геннеп 2000, с. 109].

За даними англійських дослідників, медовий місяць був започаткований тевтонцями. Їхні весілля відбувалися лише тоді, коли місяць на небі був повним. Після одруження молода пара пила медове вино впродовж 30-ти днів, тому період одразу після весілля став відомий під назвою медовий місяць [www.wedding.com.uk].

Іншим ключовим моментом, який зберігся до наших днів в ОН весільного циклу, є ОН на позначення покривання нареченої, носіння обручки, обряду пов'язування наречених, власне ОН *наречена, невіста, невістка* і т.д. Усі вони пов'язані з базовим концептом руху, переходу з одного світу в інший, потойбічний, а потім з поверненням назад, народженням, але для виконання вже цілком інших функцій – бути дружиною / чоловіком, матір'ю і батьком і т.д. Пор.: д.-англ. *honig* 'мед', але рос. діал. *кунять* 'дрімати, спати' [Маковський 2000, с. 173] та і.-є. **medh-* 'мед', але д.-англ. *maetan* 'спати', 'перебувати в стані екстазу'; д.-сев. *hunang*, д.-англ. *hunig* 'мед', але рос. діал. *кунять* 'дрімати' (остання частина цього слова, згідно з порівняльним словником міфологічної символіки в індоєвропейських мовах, можливо, співвідноситься з і.-є. **ag-* 'здійснювати сакральні дії'), а також і.-є. **mel-* 'мед' (порт. *mel*), але **mel-* 'екстаз'. Вважалося, що під час сну душа людини відривалася від тіла і, таким чином, сон ототожнювався зі смертю, а оскільки мед і виготовлений з нього напій задурманювали свідомість, що, в свою чергу, приводило до сп'яніння та екстазу, то зрозумілим ставало те, що людина нібито потрапляла в потойбічний світ. У М. Маковського читаємо, що слова зі значенням „мед” можуть співвідноситися з назвами тварин, які є мешканцями і символами потойбічного світу (собакою і конем). Пор.: д.-англ. *honig* 'мед', але і.-є. **kuen-* 'собака' (нім. *Hund*), рос. *конь*, а також типологічні паралелі рос. *мед*, але польське *tada* 'собака' [Маковський 2000, с. 174].

Етимологія номінації *місяць* (*moon, lua*) також указує на співвідношення зі значенням „потойбічний світ”. Пор.: д.-інд. *arka* 'сонце', але лат. *orcus* 'підземний світ, царство смерті' (пор. також д.-інд. табуйоване утворення з початковим запереченням: *n-araka* 'підземний світ, царство смерті'); алб. *diell* 'сонце', але д.-інд. *talatala-* 'загробний світ, пекло'; грецьк. *ηλιος* 'сонце', але грецьк. *ηλυσιον* 'царство блаженних, загробний світ' []. Також у порівняльному словнику міфологічної символіки в індоєвропейських мовах зустрічаємо лат. *infernum* 'пекло', але ірл. *grian* 'сонце'; пор.: **ker(d)-na:* пруськ. *kerdan* '(абсолютний, божественний) час'; валл. *haul* 'сонце', але англ. *hell*, нім. *Hölle* 'пекло' (пор. пруськ. *gallan* 'смерть'); н.-ірл. *rē* 'місяць' < **rei-*, **rai-*, але рос. *рай* (спершу 'загробний світ'). Цікавим є співвідношення лат. *infernum* 'пекло, потойбічний світ' з і.-ар. *indu* 'місяць' + хет. *arma* 'місяць'. Крім того, в давнину місяць вважався символом смерті та місцем перебування душ мертвих. Пор.: хет. *arma* 'місяць', але і.-є. **al-/*el + men-* 'душа' (порт. *alma* 'душа'); типологічно пор. англ. *moon* 'місяць' (< **men-*), але лтс. *manes* 'душі мертвих'; ірл. *grian* 'сонце', але латв. *gars* 'дух, душа'; грецьк. *σεληνα* 'місяць', але нім. *Seele* 'душа' + і.-є. **an-* 'дихати, душа'; і.-є. **saiuel-* 'сонце', але нім. *Seele* + осет. *udd* 'душа'; д.-сев. *tungl* 'місяць', але рос. *дух, душа*.

З огляду на сказане, відзначимо, що ОН *медовий місяць* у трьох зіставлюваних мовах відображає космогонічне уявлення людей про весь світ у давні часи, що, в свою чергу, позначилося на самому процесі найменування, відбилося в обрядах і ритуалах, деякі з яких збереглися й до наших днів, проте сама мета медового місяця змінилася. Після одруження молодята покидають сім'ю і їдуть відпочивати. Багато пар у наш час тримають плани про медовий місяць у

таємниці, хоча вже давно ніхто не боїться переслідувань з боку родичів. Деякі словники крилатих слів сучасних слов'янських літературних мов виводять походження вислову „медовий місяць” з літературного джерела – із одного з романів Вольтера, тобто з середини XVIII ст., вказуючи одночасно, що „цей вислів споріднений з аналогічним висловом східного фольклору” [Коваль/Копт., с. 161]. Як показують історико-етимологічні дані різних індоєвропейських мов, наведені вище, його походження сягає значно давніших періодів історії людства.

Ще однією групою ОН весільного циклу є група на позначення сімейних стосунків.

2.3. Обрядові номінативи як вербалізація *rites de passage*

На різних етапах шлюбних і весільних відносин наречена й наречений змінюють свої соціальні групи, проходять так зване відокремлення від свого старого стилю життя й входження в новий. Порт. ОН *mudar de estado* ‘одружуватися’, *tomar estado* ‘т.с.’ [DN, с. 162] буквально означають „змінювати свій стан” і позначають перехід заручених в іншу соціальну групу. Такі та інші зміни позначаються в різних локальних традиціях певними обрядами, відомими як *rites de passage* (обряди переходу). У мові вони маркуються ОН на позначення заручин, вечорів з метою прощання з парубкуванням і дівочими днями (наприклад, укр. *дівич-вечір*; англ. *a stag, a stag-party* ‘вечір-прощання нареченого з парубкуванням’, *a hen-party* ‘вечір-прощання нареченої з дівуванням’; порт. *despedida de solteiro* ‘вечір-прощання нареченого з парубкуванням’, *despedida de solteira* ‘вечір-прощання нареченої з дівуванням’). Вхід у нову соціальну групу відзначається в зіставлюваних мовах такими ОН на позначення певних обрядів: укр. *вінкоплетини*, англ. *engagement ring* ‘перстень для заручин’, *wedding ring* ‘шлюбний перстень’, *wedding-cake ceremony* ‘обряд розрізання весільного торта’, порт. *coroa* ‘вінок; королівське достоїнство’ [БПРС, с. 239], *trança* ‘коса (волосся); заплетені стрічки’ [БПРС, с. 803]. Відзначаються також обряди ініціації й перехідні обряди. Слід пам’ятати, що обряди переходу включають обряди магічного захисту від „причини” й обряди, спрямовані на забезпечення майбутнього потомства („обряди родючості”, за А. ван Геннепом) [Геннеп, с. 109]. Ці обряди можуть бути симпатичними або контагіозними, анімістичними або динамічними, прямими або опосередкованими, позитивними або негативними (табу). Оскільки весільні обряди вже були об’єктом пильного вивчення багатьох учених (Вількена, Кроулі, Кука, Гаррісона, ван Геннепа та ін.), існує багато тлумачень самого обрядового перебігу. Найбільш поширеною думкою є класифікування цих обрядів у групу профілактичних, очисних і обрядів родючості. Слідом за А. ван Геннепом, ми не погоджуємося з таким трактуванням. Перш за все, більшість із цих обрядів є обрядами виключення і включення, певною проміжною стадією між обрядами, а „захисні обряди і обряди родючості з’являються серед обрядів переходу стихійно” [Геннеп, с. 110]. Окрім того, не завжди можна повністю покладатися на інтерпретацію окремого обряду. Так, наприклад, обряди „викупу” завжди збігаються з обрядами відокремлення, іноді до такої міри, що їх можна розглядати як обряди

відокремлення у прямому значенні терміна. Наприклад, обряд переховування нареченої перед вінчанням у слов'ян, германців і романців є обрядом відокремлення від місцевої зрілоїкової групи. До обрядів виключення / відокремлення відносимо постриг волосся, розв'язання елементів одягу, биття, миття ніг та інших частин тіла, покривання. До обрядів включення слід віднести спільну трапезу двох родів, релігійну церемонію вінчання, пов'язування рук наречених і т.д. Випивання з одного посуду, спільне входження в новий дім, обмін подарунками, весільні танці є одночасно обрядами поєднання й обрядами включення. Ці обряди важливі як для нареченої/го, так і для колективу в цілому. Розглянемо їх детальніше на прикладі ОН у трьох зіставлюваних мовах.

Англ. ОН *bride's floral wreath* 'весільний вінок нареченої' [Baker, с. 80] позначає вінок із квітів у волоссі нареченої. Такий вінок до шлюбу символізував дівочтво. Руйнування чи розламування вінка належить до обряду переходу, який завершує цикл дівочих років. У португальській мові цій ОН відповідає *coroa de flores* 'вінок із квітів; дівочий вінок', і кожна квітка в такому вінку мала певне значення. Так само, як в обрядодії кидання букета, вінок кидається поміж гостей. Вербалізація певних обрядодій на позначення переходу дівчини у стан нареченої, а пізніше – жінки, має прозору мотивацію. Англ. ОН *ashes of maidenhood* 'прощання з дівуванням' [Baker, с. 80], що буквально означає 'попіл дівочтва', означає обрядодію спалювання дівочого вінка. Наречена повзає на колінах навколо вогнища й просить благословення у родичів і друзів на шлюб [Baker, с. 80]. Порівняймо укр. ОН *підсмалювати наречену*, коли їй підсмалюють коси на знак прощання з дівочими роками.

Англ. ОН *to tie the bride* 'надівати на голову нареченої вінок і фату' (букв. 'прив'язувати наречену') [Baker, с. 80] означає обряд включення. Одягання нареченої в новий одяг / взуття, відмовляння від усього старого пов'язуються з переходом її в новий стан з акцентуванням на прийнятті нового життя [Baker, с. 69; СД, III, с. 213].

Обрядодія прощі являє собою своєрідне благословення родини і громади на шлюб. Окрім цього, *проща* виступає знаком шанування свого роду, знаком вдячності. Одночасно цей обряд символізує розрив усіх негативних зв'язків, викликаних непорозумінням з членами роду, отже, зміною одного стану на інший.

Дівич-вечір в українській, *stag-party (stag)* і *hen-party* в англійській та *despedida de solteiro/a* в португальській мовах – це прощальний молодіжний вечір напередодні весілля. Ці ОН використовувалися і використовуються на позначення обряду переходу нареченої/го до сімейної групи. Як правило, вечір проходив у домівках обох наречених і мав подвійний характер. По-перше, він символізував розлуку з рідною оселею, подругами, прощання з дівочими роками для нареченої та прощання з парубкуванням для юнака. По-друге, він означав етап переходу в інший соціальний статус для обох – набуття статусу чоловіка й дружини.

Залежно від різних локальних традицій зустрічаємо кілька інших варіантів цієї ОН, наприклад, укр. *дівичник* [Бор., с. 62], *дівочькі запоїни* [Жел., I, с. 264], *дивен-вечір* [Чуб, с. 148], *дивий вечір* [Бор., с. 62]. Якщо ОН *дівич-вечір*, *дівин-*

вечір пов'язані з давнім прикметником **děvičь (jь)* 'належний, властивий дівчині' [Rudnic'kiy, с. 20] та *вечір* 'вечірнє зібрання гостей з розвагами, частуванням' (пор. польськ. *dziewiczy wieczór*), то дві останні ОН зумовлені витісненням первісної ознаки номінації **děvičь(jь)* унаслідок звукових видозмін та появою нової мотивації через *диво, дивитися* 'глядіти' [Тищенко 1983, с. 103].

Відзначимо ще декілька ОН на позначення зустрічі й зібрання молоді ввечері напередодні весілля. Укр. *вечорина* [СУМ], *вечорини, вечеря* [Грінч.], *вечорниця* [Біл.-Нос.; Бор., с. 62, 74, 108], *молодечий вечір* [Бор., с. 62] пов'язані з *вечір* 'приурочена до певного вечірнього часу подія' [Шевч., с. 33].

Найменування, основною ознакою мотивації яких була пора зустрічі молоді, постають з іншим семантичним навантаженням, коли зустріч і дозвілля молоді, *вечорниці*, переносяться на весільне дійство (пор. болг. *вечерини* 'обрядова вечірка молоді напередодні весілля', слц. *dobrá noc* 'т.с.'). В англійській мові маємо ОН: діал. *kisseen maet, kissing meat* 'передшлюбний обряд наречених' (букв. 'цілуючи м'ясо') [Orkney]. Напередодні весілля наречені їли страву *kisseen maet* 'kissing food' (Orkney), що складалася зі зварених у молоці й воді шматочків м'яса. Цю страву потрібно було спожити до сходу сонця. Екстралінгвальний план обряду – поцілунки, якими обмінювалися наречені до початку куштування страви і після – спричинив утворення субстантивної форми ОН, перший елемент якої герундіальний.

Ще одна назва для дівич-вечора – *розколини* [Бор., с. 62; Шевч., с. 36] – пов'язана з дієсловом *розколювати* 'роз'єднувати що-небудь на частини', що деякою мірою відбиває обряд переходу. Наречена відокремлюється від неodrуженої молоді й через деякий час приєднується до сімейної групи. Одночасно цей обряд, поряд із *розплетинами*, символізує прощання з дівуванням

Інші українські локальні назви: *подружбини* [Бор., с. 62, 108], *дружбини* [Бор., с. 62; Дз.Пр., с. 264], *дружбанки* [Дз.Пр., с. 264], *дружчини* [Бор., с. 62] – пояснюються місцем зустрічі молоді й дійовими особами обряду – дружками й боярами (дружбами). У деяких районах України дівич-вечір відбувався не в домі нареченої, а в хаті, де справляли *досвітки* [Борисенко 1988, с. 108]. Наречена з дружками, а наречений з боярами приходили до досвітчаної матері на прощальний вечір – *подружбини* [Іванова 1893, с. 478]. ОН *дружбини, дружбанки* мотивуються дійовими особами ритуалу – дружками, які плетуть вінки для наречених, пришивають квітку нареченому, влаштовують ігри і т.д. [Тищенко 1983, с. 109].

До обрядів переходу слід також віднести такі ОН: укр. *дівування* 'гільце з тіста у нареченої' [Бор., с. 63; Шевч., с. 131], пов'язану з *дівувати* 'бути дівчиною; брати участь у дівочих розвагах'; resp. *парубоцтво* 'гільце з тіста у нареченого' [Бор., с. 63; Шевч., с. 131] від *парубкувати* 'бути парубком; вести парубоцьке життя; весело проводити час; гуляти молодим; бути неодруженим'. Це можна пояснити тим, що виготовлення гільця найчастіше відбувалося під час дівич-вечора, коли дівчина прощалася з дівоцтвом. У цьому напрямку розвинулося декілька точок зору щодо самої символіки обрядової семантики гільця. Деякі дослідники вбачають у ньому символ розвинутої дівочої краси,

молодості й невинності [Ящур., III, с. 78; Куєвда, с. 33]. Інші розуміють гільце як неодмінний атрибут весілля, що символізував дозвіл нареченим на шлюб, був символом статевої зрілості, прощання з молодістю й вступу до нового етапу у новонародженій сім'ї, знаком побажання плодючості [Потебня, Тищенко]. Єдність цих різних поглядів – в одному: гільце як символ відтворювальної плодючої сили [Довнар-Зап., с. 357; Ром., с. 66; Шевч., с. 131; Бор., с. 68].

Прощання з дівуванням відбивається в таких укр. ОН: *торочини, розплетини, розчісування, головиця, розколини* (залежно від локальних традицій). Укр. ОН *заводини* [Бор., с. 62; Шевч., с. 36], *заводи* [Тищ., с. 91] ‘початок весілля’, ‘заведення наречених на посаг’ [Біг., с. 7] можна співвіднести з різними твірними основами: 1) *заводити* ‘супроводжуючи, допомагати кому-небудь увіходити, підходити і т. ін. кудись, до чогось’, що відтворює ритуальну дію заведення на посаг [Тищенко 1983, с. 92]; 2) *заводити* ‘починати, затівати що-небудь’, що вказує на початок самого весілля [Шевченко, с. 36] – обряд ініціації та 3) *заводити* ‘голосно плакати, тужити’, семантичний зв’язок якого вказує на символічне прощання нареченої з дівоцтвом і перехід у нову групу одружених. Ці ОН є національно-маркованими і не мають відповідників в англійській і португальській мовах.

До ОН початку весілля як обряду ініціації слід віднести такі: укр. *підвесілок* [Грінч., I, с. 160], *зачинання* [Біг., с. 7], *виграванці* [Бор., с. 62], *заграванки* [Бор., с. 62], *награванки* [Тищ., с. 110], де три останні пов’язані із *загравати* ‘починати грати або виконувати що-небудь на музичному інструменті’ [Шевч., с. 37], *награвати* ‘грати тихо, одноманітно; передавати основну мелодію; починати грати’ [Шевч., с. 37].

Один із весільних обрядів – посаг – відбувався декілька разів перед весіллям у домі як нареченої, так і нареченого. Укр. ОН *посад* ‘весільний ритуал запрошення молодих зайняти почесне місце на покуті’ [Шевч., с. 46] свідчить про весільний обряд, який відбувався таким чином. Перед посадом наречені тричі просили благословення у батьків, родини, сусідів. Після благословення дружок подавав нареченій чи нареченому хустку і заводив їх на посаг, на покуття. Відповідно, паралельно вживається ОН *заводини* ‘заведення молодих на посаг’ [Бігус., с. 7], пов’язана з *заводити* ‘супроводжуючи, допомагати кому-небудь заходити, підходити до когось чи чогось’. Садовили наречених на розісланому кожусі [Здоровега, с. 92 – 93], пізніше зрідка клали подушку [Шевч., с. 46]. Звідси й семантика ОН *заводити на посад* ‘саджати молоду/ого на застелену кожухом лаву’ [Ром., с. 38].

Перший посаг перед весіллям символізував визнання зрілості молодого та молодої, їх здатності як членів суспільства побудувати нову сім’ю [Шевч., с. 46]. Посад молодої при покриванні символізував зміну стану нареченої [Здоровега, с. 92]. Спільний посаг наречених оприлюднював їхній шлюб і позначав їхнє приєднання до соціальної громади як одруженої пари. Таким чином, посаг як один з обрядів переходу в кожному випадку ставав ще обрядово маркованим, хоча, на думку В.Борисенко та В.Шевченко, „основною санкцією на шлюб”, центральним моментом українського весілля було спільне сидіння молодих на посаді [Борисенко 1988, с. 68, 77; Шевч., с. 46].

До весільних ОН, що стосуються обрядів переходу, належать ОН на позначення атрибутики весільного вбрання. В першу чергу це головні убори наречених: укр. ОН *намітка* ‘покривало з тонкого серпанку, яким зав’язують поверх очіпка голову заміжні жінки; покривало з тонкої тканини на голову й на обличчя’; діал. заст. ‘ляне полотно, що сягає від голови аж до колін (одягали невістки, які йшли до церкви)’ [Онишк.; Жел., I, с. 484; Шевч., с. 118]; *наметка* ‘жіночий головний убір, який одягають нареченій на знак її переходу до іншої статево-вікової групи – групи одружених’ [Ром., с. 34; Шевч., с. 118]; англ. *a kerchief* ‘хустина; головний убір жінки’, *a veil* ‘головний убір нареченої’; порт. *laço* ‘хустина; головний убір молодої’. Ці укр. ОН пов’язуються з *намітити* ‘зробити позначку на чому-небудь; відзначити, помітити’. Ймовірно, що першим значенням ОН було ‘хустина / хустка’, яке з часом модифікувалося таким чином: *хустка* (головний убір узагалі) → *хустка* (як знак чогось особливого) → *хустка* (як ознака сімейного стану жінки – одруженої жінки, молодиці) + *хустка* (як знак неодруженої жінки, молодиці, яка втратила цнотливість). Однотипність номінації головного убору нареченої у трьох зіставлюваних мовах означає паралельний семантичний розвиток одиниць і їхню співвіднесеність з позалінгвальною дійсністю. У таких випадках хустка є тієї демаркаційною лінією, яка означає перехід від однієї вікової групи – групи дівчат, дівочого товариства – до групи одружених, жінок.

Іншими відомими укр. ОН є *завивало, завивальце* ‘біла намітка, якою пов’язують молоду поверх очіпка’ [Жел., I, с. 233; Гр., I, с. 15; Онишк.; Чуб., с. 372; Шевч., с. 118]; ‘головне вбрання жінки, яке одягають нареченій на знак її переходу в іншу статево-вікову групу – групу одружених’ [Ром., с. 34] – від *завивати* ‘загортати, обмотувати в що-небудь’.

Незважаючи на різні способи утворення ОН на позначення обрядів переходу, простежується семантична поліфункціональність весільної атрибутики, архетипність перебігу обрядів і їх багатогранність в інтра- й екстралінгвальному кодi як в українській, так і в англійській та португальській мовах.

2.4. Інші обрядові номінативи

Серед весільних ОН зустрічаються такі, що не стосуються конкретної весільної обрядодії чи певного весільного етапу, а позначають актантів, реалії, атрибутику, перебіг весільних подій і т.д. У такому разі ми відносимо їх до окремої групи, оскільки приєднати їх до окремих підрозділів було б неадекватно.

До таких ОН української мови належать: *поїзд* ‘дружина молодого’ або ‘процесія походу за молодою, попереду якої йшов / їхав хорунжий з корогвою, а за ним – молодий з друзями (боярами), решта розміщувалася на возах або санях’. Поїзд призначався так, щоб молодому не було пари [Трубачев 1959, III, с. 19, 166; Шевч., с. 61]. Синонімами цієї укр. ОН виступають *поход* ‘т.с.’, що є префіксальним віддієслівним дериватом від *ходити* ‘вирушати кудись з певною метою’; *лови* ‘поїзд за нареченою’ [Чуб.,

с. 317; Шевч., с. 61], пов’язана з *ловити* ‘хапати які-небудь живі істоти з певною метою’. Як зазначає В.Шевченко, і як бачимо у вищенаведених прикладах, в номінації обрядовості весільного поїзда наявна семантика, пов’язана з давнім побутовим звичаєм викрадання нареченої, її насильницьким захопленням, здобуття дівчини силою. Тому доцільно припустити, що початковою ланкою цього семантичного ланцюжка було, ймовірно, значення номінативи *поїзд* як ‘наїзд войовничо налаштованого гурту молодців кудись з метою захоплення нареченої / -их’.

Для позначення супроводу молодого або молодої на весіллі у вигляді ряду возів, саней з учасниками весілля (родичами, гостями, що йдуть слідом за молодими у весільному обряді) використовується низка ОН: *поїзд* ‘супровід молодого/ї на весіллі’ [Ром., с. 26; Шевч., с. 75], *посаг, посага* ‘весільний поїзд з нареченою’ [Шевч., с. 76; Лис.], *рохня* ‘веселий весільний поїзд’ [Онишк.] від уг. *rohan* ‘мчатися’ [Онишк., II, с. 193], *свита* ‘рід молодого, що супроводжує його до дому нареченої’ [Ром., с. 26]. Існує думка, що остання ОН є запозиченням ще з часів Петра I з французької мови, де *suite* ‘почет; ряд, низка’ пов’язане з дієсловом *suivre* ‘йти слідом’ [Komorovský, с. 403; Преображенский, II, с. 262; Фасмер, III, с. 581; Цыганенко, с. 371]. Укр. *шлюбний кортеж* ‘супровід молодого або молодої на весіллі’ походить від двох одиниць: *шлюб* і *кортеж* ‘урочиста процесія’, запозиченого з фр. *cortège*, яке прийшло з італ. *corteggio* ‘кортеж, почет’ [ЕСУМ, III, с. 44; СІС, с. 365].

Обрядодія викупу відбувається декілька разів упродовж весілля. Це – викуп нареченої, викуп коси, викуп місця і т. ін. У зв’язку з цим постійно виникають перешкоди на шляху весільного поїзда молодого до дому нареченої (коли молодий їде за молодою, після шлюбу, під час переїзду молодої до молодого і т.д.). Оскільки існує багато локальних традицій, відзначимо декілька варіантів ОН на позначення обрядодії викупу нареченої, або перейми. Хлопці з боку нареченого ставили посеред дороги стіл або стілець, застеляли його білою скатертиною / рушником, клали хліб-сіль, чим і зустрічали молодого. Молодий у відповідь повинен був дати їм викуп за наречену. Це могла бути пляшка горілки та шишка (вид весільного хліба). Отже, лексичне втілення цієї обрядодії зустрічаємо в таких ОН: *перейма* ‘обрядова зупинка весільного поїзда з метою отримати могорич’ [Грінч., III, с. 119; Шевч., с. 62; Ром., с. 102], *переймання* ‘т.с.’ [Ром., с. 237], *перейняти дорогу* ‘т.с.’ [Тищ., с. 118 – АІСБ], *робити перейму* ‘перегороджати дорогу весільній процесії’ [Ром., с. 102]. Ці українські ОН пов’язані з *переймати* ‘захоплювати; зупиняти; ловити’; порівняймо ще друс. *пересъмь* ‘захоплення; плата’ [Шевч., с. 62]. Іменникові ОН *перепин, перепинання* [Ром., с. 102; Шевч., с. 62] та дієслівні *ставити перепони, робити перепон* ‘перегороджувати дорогу весільній процесії’ [Ром., с. 36; Шевч., с. 62] походять від *перепиняти* ‘затримувати, зупиняти кого-небудь на дорозі, вибігаючи / виходячи назустріч або перетинаючи шлях’.

Серед позначень певних перешкод у процесі весільного викупу відзначимо такі ОН, як укр. *рогатка* ‘перегородження дороги весільному поїзду з метою

отримання викупу чи частування' [Біг., с. 7] – від *рогатка* 'якісь свідомо створені перешкоди' [Шевч., с. 62]; *робити барикаду* 'завалювати ворота камінням, гілками, соломою і т.ін. перед приходом весільного поїзда нареченого до нареченої' [Ром., с. 36] – від *барикада* 'штучне загородження з підручних матеріалів поперек вулиць, шляхів, яке застосовується здебільшого у вуличних боях, зокрема під час збройних повстань' (з фр. *barricade* 'т.с.') [ЕСУМ I, с. 143]. Останній ОН відповідає англ. ОН *to bar the way* 'загороджувати дорогу; робити барикаду' [Baker, с.105], яка є еквівалентною номінатомою на міжмовному рівні, проте неповним аналогом на внутрішньомовному рівні. До ОН, частково тотожних формально з укр. ОН *перейма, барикада, рогатка*, належить англ. ОН *a petting stool* 'перестрибувати через барикаду', яка пояснюється звичаєм перестрибування всіх гостей через укритий килимом стілець після церемонії вінчання. Якщо наречена також перестрибувала через нього, це вказувало на її згоду залишити всіх улюбленців у батьківській домівці (метафорично й свої забаганки та примхи) й прихід у нове життя [Baker, с.105].

До дієслівних ОН відносимо також: укр. *давати молодим честь* 'перегороджувати дорогу під час руху весільного поїзда' [Ром., с. 102; Шевч., с. 63], *йти в пролом* 'розбивати зачинені ворота й силою вриватися до двору нареченої' [Ром., с. 36; Шевч., с. 63], *виносити стіл* 'перегороджувати дорогу весільному поїзду' [Ром., с. 37; Шевч., с. 63], *брати викуп* [Ром., с. 37], *брати могорич* 'т.с.' [Ром., с. 37]. До іменникових ОН відносимо: укр. *викуп* [Ром., с. 102; Шевч., с. 63], *викуп молодої* [Біг., с. 7] – обряд, коли молодий платить гроші братові молодої за наречену, англ. *guards of honour* 'почесна варта; почесна охорона' [Baker, с.105], *arch of swords* 'арка з мечів' [Baker, с.105] перед церквою для наречених. Такі ОН, як *скупити брата / шурина, скупити дружок* 'дати викуп за наречену' [Ром., с. 37; Шевч., с. 63], *викупити косу / місце* 'купити наречену' [Ром., с. 37; Шевч., с. 63] пов'язані з *викуповувати* 'за гроші чи іншу плату забирати що-небудь віддане в заставу; звільняти, визволяти кого-небудь за гроші, плату' [Шевч., с. 63]. Відома ОН *куниця* 'жартівливий обряд викупу нареченої, платою за яку є зібрані в учасників весілля наїдки' [Лис.] пов'язана з *куниця* 'символічна назва нареченої; назва грошової одиниці в давнину' [Шевч., с. 63]. Ми цілком погоджуємося з думкою М.Сумцова, що *перейма* походить від давнього звичаєвого права, за яким право на дівчину-наречену пред'являли всі члени її роду [Тості 1978, с. 126]. У сучасному весіллі *перейма* – це своєрідний торг між нареченим і братом молодої, а також парубками села / міста, звідки відданиця родом.

В обряді сватання, обдаровування молодих у післяшлюбний період одним з елементів весілля виступає *перепій*. Укр. ОН *перепій* 'обряд випивання за здоров'я молодих, що супроводжується подарунками' [Ром., с. 25, 27; Палам., Шевч., с. 64] пов'язується з *перепивати* 'випивати за чие-небудь здоров'я, бажаючи щастя; випиваючи чарку, дарувати що-небудь молодим'; *проній* 'т.с.; обряд випивання з приводу укладеної шлюбної угоди' [Бор., с. 111; Шевч., с. 64]; 'весільна гостина у молодого' [Онишк.]; *пропоєнько* 'обряд

випивання за здоров'я молодих, що супроводжується подарунками' [Гол., III, с. 419] – пов'язані з *пропивати* 'витрачати на розпивання багато чого (гроші, майно і т.ін.)'. Ми вважаємо невдалою спробу Д.Зеленіна наблизити семантику ОН *пропой* до рос. *петь* 'співати' [Кирчів, с. 334], адже ця ОН пов'язана, по-перше, з власне випиванням обох сторін як знак згоди на скріплення шлюбного договору. По-друге, саме така обрядодія підтверджувала згоду на остаточну передачу нареченої з-під влади батька (брата, родини) під владу нареченого. Сучасні весільні обряди нагадують про давній звичай купівлі-продажу наречених.

Укр. ОН *комора* стосується декількох етапів весільної обрядовості. Вона позначає приміщення в житлі, і не тільки. У коморі розплітали косу молодій; комора – місце для зберігання щойно спеченого короваю [Вес., I, с. 19; Здор., с. 82]; комора – приміщення в хаті, де одягали молодих у весільне вбрання, й місце, звідки наречені вирушали на посад. Проте найбільше семантичне навантаження як місце з захисною силою комора набувала у весільній обрядовості першої шлюбної ночі наречених. Дуже рідко в Україні могли використовуватися з цією метою інші приміщення. Ці приміщення позначаються ОН *клуня* 'місце першої шлюбної ночі молодих' [Ром., с. 40]; *молодече, вистепка, степка* [Ром., с. 156] 'т.с.'; 'комора з пічкою' [Гр.; Шевч., с. 127]. Остання ОН пов'язується, можливо, з друс. *изтопити* 'розтопити (про піч)' [СДЯ, IV, с. 102], а ОН *клуня* є лексико-семантичною модифікацією слова *клуня* 'будівля для зберігання снопів, сіна, полови тощо, а також для молотьби, віяння і т.ін.; стодола' (більшість науковців припускає запозичення його з балтійських мов, споріднене з псл. **klasti* 'класти' [ЕСУМ, II, с. 467]). Синонімічною й найбільш поширеною на території України виступає ОН *комора* 'приміщення, в якому молоді проводили першу шлюбну ніч' [Шевч., с. 126 – 127], пов'язана з *комора* 'окрема будівля для зберігання зерна тощо; приміщення в житловому будинку, де тримають продукти харчування, хатні речі тощо; склад (рідко)'. (давнє запозичення з латинської або грецької мови: пор. лат. *camara (camera)* 'склепіння', 'кімната, приміщення; спальня; скарбниця' [ЕСУМ, II, с. 540]). Ще однією мотивацією для проведення шлюбної ночі в коморі може бути віра в те, що *комора* виступає символом добробуту, достатку й родючості новостворюваної сім'ї [Шевч., с. 127]. Ми цілком погоджуємося з думкою О. Волкової та А.Байбуріна, що сам факт побудови комори однокамерною й повністю закритою, ізольованою (без печі й вікон) свідчить про відсутність можливості зв'язку з зовнішнім світом [Байб., 1983, с. 134 – 143; Волкова, с. 536 – 537]. Це означає унеможливлення сил зовнішнього світу проникнути всередину, що, в свою чергу, створює захисний бар'єр між цим і тим світами, а вміст самої комори залишається недоторканим, тобто в безпеці. Проте слід пам'ятати, що все-таки був один отвір – двері. Тому існує багато ОН, пов'язаних з порогом і входом у приміщення як в українській, так і в англійській і португальській мовах. Двері, як правило, захищалися від нечистої сили народною магією й встановленими символічними діями [Байб., 1983, с. 135; Здор., с. 100, 123; ван Геннеп, с. ; Tylor, с. ; Frazer, с. ;

Farnell, c. ; Corso, c. ; Crawley, c. 321, 350].

2.4.1. Посаг. Дари. На позначення майна, виділеного з боку батьків нареченої, існує велика кількість назв. Більшість з номінатем відомі за вживанням у різних локальних традиціях. Так, в українській мові маємо ОН: *посаг* ‘майно, гроші, які дають батьки або родичі нареченій, коли вона виходить заміж’; ‘придане, у яке входить лише земля, гроші, худоба, вівці; придане, у яке входять лише речі особистого користування, наприклад, одяг, посуд, меблі; придане, у яке входить лише одяг’ [Онишк.; Шевч., с. 108]; *живий посаг* ‘частина приданого, яка складається з домашньої худоби’ [Ром., с. 39; Шевч., с. 108]; *придане* ‘майно, гроші, які дають батьки або родичі нареченій, коли вона виходить заміж’; діал. ‘значний весільний подарунок (земельний наділ, корова тощо), що давався дочці при виданні її заміж; весільний подарунок у вигляді одягу’ [Лис.; Шевч., с. 107]; ‘сукупність усього майна, грошей, які дають батьки дівчині при виході її заміж’ [Ром., с. 39; Дз.Пр., с. 256]; *приданки* ‘т.с.’ [Тищ., с. 146]; *посажна корова* ‘корова, подарована батьками дочці при виданні її заміж’ [Лис.; Шевч., с. 108]. В англійській мові ОН аналогічного змісту відомі як *brideprice* ‘посаг’ [Baker, с. 36] – букв. ціна за наречену; *dowry* ‘посаг’; ‘посаг, до якого входять корови, речі побуту й таке інше’ [Baker, с. 36], *dry money* ‘посаг’; ‘посаг, який видається грішми в еквіваленті за домовлену худобу’ [Baker, с. 36]; *a blanket* ‘посаг, який видається всіма предметами побуту, необхідними на господарстві’ (букв. ‘покривало’) [Baker, с. 36]. Для вдалого торгу найпопулярнішою фразою у старостів було: “*a blanket is better for being doubled*” (будь-яке покривало є кращим, якщо воно складене вдвічі) [Baker, с. 36]. Ще однією англ. ОН є *trousseau* ‘постільна білизна, одяг, предмети побуту, які наречена приносить до нового дому після одруження’; ‘часткова компенсація посагу’ [Baker, с. 40 – 41]. Ця ОН походить від фр. *trousse* ‘1) клунок; торба; 2) пакунок; оберемок’. У романських мовах відзначимо порт. ОН *dote* ‘посаг’ [DIP, с. 238], *dote de casamento* ‘т.с.’ [DIP, с. 844], *doação* ‘т.с.’ [DIP, с. 238]; італ. *corredo nuziale* ‘шлюбний посаг’.

У романських мовах ідентичними й повними відповідниками є такі ОН, як порт. та ісп. *corredor de bodas* ‘сват’ [LINGVO; DLP; БРПС, с. 240], ісп. розм. *corredor de oreja* ‘звідник, звідниця’ [LINGVO], що походять від *corredor* ‘1) бігун; 2) екон. брокер, маклер’ і останнє значення ‘злодій, який домовляється про пограбування’ [LINGVO]. Цікавою семантикою у весільній термінології наділяється порт. *corredor*. Цілком імовірно, що ця ОН є не що інше, як залишки від шлюбних відносин викрадення нареченої, а в сучасній мові в умовах розвитку ринкової економіки лексична одиниця набуває ширшого значення.

До дієслівних конструкцій на позначення виділення / одержання посагу належать такі ОН, як укр. *брати / взяти придане (приданого)* ‘одружившись, ставати співвласником майна, грошей нареченої’; *давати / дати придане (на придане)* ‘виділяти певне майно, гроші як посаг нареченої’ від дієслова *придавати* ‘давати додатково, понад що-небудь’ [Шевч., с. 107]; *спосажати, спосагувати* ‘давати / дати посаг’ [Онишк.; Шевч., с. 108]; англ. *to endow*

‘споряджати наречену певним майном’ і похідні від нього ОН: *endowment* ‘посаг’, *endower* ‘споряджальник; хто забезпечує наречену майном і грішми’ [Baker, с. 45; Opie, с. 356; Pickering, с. 269]; порт. ОН *dotar, doar* ‘виділяти певне майно як посаг нареченої; дарувати’ та їхні похідні *doador* ‘споряджальник; той, хто забезпечує наречену майном і грішми’, *dote* ‘майно як посаг нареченої’ [Almeida; Sousa], *doação* ‘посаг’, *dotes* ‘збір майна і грошей у посаг нареченої’ [DIP, с. 238].

Щодо походження наведеного розряду ОН, то укр. ОН *посаг* пов’язана з друс. *posagъ* – первісно ‘зв’язок, дотик’, а згодом і ‘шлюб; придане’, що походить від *posagati* ‘намагатися захопити, привласнити що-небудь, зазіхати; сватати; виходити заміж’ [Ром., с. 87; Д., III, с. 362; Фасмер ЭСРЯ, III, с. 338; ЕСУМ, IV, с. 534; Шевч., с. 108]. Не таким переконливим, на думку П.Романюка й В.Шевченко, видається припущення, що друс. *posagъ* є запозиченням з польської мови: *posag* ‘придане’, *pusog* ‘т.с.’ [Топоров 1971, с. 35], оскільки просторовий аналіз побутування найменувань такого типу не дає підстав для висновку щодо запозичення [Ром., с. 87; Шевч., с. 108].

Щодо етимології англ. і порт. ОН звернімося до „Словника індоєвропейських соціальних термінів” і почнемо аналіз з кореня **do-*, незмінність якого підтверджується даними цих і багатьох інших мов. Іменні форми відповідають давній структурі, похідним на *-no-*, *-ro-*: лат. *dōnum*, гр. *dōron* (*δωρον*), вірм. *tur*, сл. *darŭ*. Як маркер архаїчного типу відмінювання чергування *r/n* збереглося у всіх цих формах. Крім того, в грецькій мові виявлено п’ять різних форм, які перекладаються однаково, – дар. Це – гр. *dōs* (*δός*), *dōron* (*δωρον*), *dōreá* (*δωρεά*), *dōsis* (*δόσις*), *dōtíne* (*δωτίνη*) [Бенвенист, с. 62]. За Е.Бенвенистом, перша форма, *dōs*, з основою на *-t*, відповідає латинському *dōs* (основа *dōt-*). У латинській мові слово отримало спеціальне значення: це – ‘посаг’, дар, який приносить при заміжжі дружина, іноді навіть дар майбутнього чоловіка для викупу нареченої [Бенвенист, с. 62]. Інші форми за результатами етимологічного аналізу живаються як медичний термін ‘доза’, акти дарування і т.д. Так, *dōron* – це дар як матеріальний предмет, власне подарунок; *dōreá* – акт піднесення дару [Бенвенист, с. 61 – 64]. Англ. ОН *dowager, dower, dowry*, а також *endow, endowment* є похідними з одного джерела. Спершу проаналізуємо походження англ. *dowager*, що утворилося з сер.-фр. *douagiere*, агентива від *doage, douage* ‘шлюбна частка жінки’. Ця форма утворилася самотійно від сер.-фр./фр. *douer*, попередньо ст.-фр. *doer* ‘подарувати щось, особливо зробити дар у вигляді шлюбної частки’. Ми цілком погоджуємося з думкою укладачів етимологічного словника англійської мови щодо запозичення цих форм з латини, а власне з лат. *dotāre* від *dos* ‘шлюбний пай; шлюбна частка’. Лат. *dotāre* характеризується похідною ОН у сер.-лат. *dotārium*, звідки й бере початок сер.-фр. *douaire*. З останньої походять обидві англ. ОН: *dower* спершу у формі іменника, а потім і дієслова, й нечітка етимологія англ. *dowery*, що започаткувало англ. *dowry*. Інші англ. ОН *endower* і *endowment* походять з сер.-фр./фр. *douer*. Остання характеризується такими похідними, як сер.-фр. *endouer*, де *en-* виступає префіксом для лат. *in* ‘в, всередину’,

звідки й утворюється англ. *to endow*. Англ. ОН *endowment* субстантивним суфіксом *-ment* запозичена з англ.-фр. *endow(e)ment*, сер.-фр. *endouement* [Origins, с.165].

Укр. ОН *даризна, дароване, дари* ‘речі, предмети особистого користування, які молода одержує як посаг’ [Онишк.; Лис.; Ром., с. 39, 125; Шевч., с. 108] виводяться від *дарувати* ‘давати що-небудь у власність як подарунок; наділяти чим-небудь; обдаровувати’; *виправа, виправка* ‘т.с.’ [СУМ, I, с. 458 – 459; Жел., I, с. 82 – 83], ‘спорядження дочки (крім посагу)’ [Жел., I, с. 82 – 83]; ‘власність, яка дається дочці під час виходу заміж і яка складається з білизни, одягу, посуду та ін. домашніх речей’ [Гр., I, с. 178 – 179] виводяться від *виправляти* ‘виряджати кого-небудь кудись’ [СУМ]. Порівняймо ці українські ОН з польськ. *wyprawa* ‘те, що батьки дають своїй доньці, яка виходить заміж (білизну, постіль, меблі та ін., крім посагу)’. В англійській мові їм відповідає ОН *to bundle* ‘укладати, зв’язувати речі (перед від’їздом)’ [EUD, I, с.160].

Укр. ОН *безприданка* ‘дівчина, що не має посагу’ [Шевч., с. 84]; *безприданниця, безпосажна дівка* ‘т.с.’ [Грінч., I, с. 44] – пов’язані з *придане, посаг*. В українській мові ці ОН позначають актанта обряду і утворені афіксно від іменників *придане, посаг* в субстантивній чи атрибутивній формах (див. остання ОН), а семантичне наповнення цих ОН підкреслюється заперечним префіксом *без-*. В англійській мові аналогічним афіксом є суфікс *-less*, проте ОН з таким семантико-граматичним оформленням немає, хоча існують ОН *dowry, dot* ‘посаг’; ‘дари, предмети побуту, гроші, зібрані серед людей нареченою для її посагу’ [Baker, с. 38], що позначають сам атрибут чи навіть процес проходження обрядодії, але не актанта. У португальській мові також не зустрічаємо відповідників, що стосуються актантів, і походять від *doação* ‘посаг’, *dotes* ‘збір майна і грошей у посаг нареченої’ [DIP, с. 238]. Якщо наречена походила з бідної сім’ї й не мала посагу, вона збирала його серед сусідів, родичів, знайомих і друзів. Ціла низка англ. ОН позначає посаг, який дається дівчині не її батьками, а друзями. Наприклад, *a bridal shower* ‘обдаровування нареченої подарунками’ (букв. ‘злива нареченої’), *a kitchen shower* ‘т.с.’: такі подарунки, як горщики, кухонне начиння, столові прибори і т.д.’; *a bar shower* ‘т.с.’: подарунки нареченій у вигляді склянок, шейкерів і т.д. (сучасніша інтерпретація весіль); *a closet shower* ‘т.с.’: подарунки: вішалки для одягу, сумки для одягу, підставки для взуття [Baker, с. 44]. Тепер і наречений, згідно з американськими традиціями, може отримати подарунки у вигляді „зливи нареченого”. Цьому відповідає англ. ОН *a ‘honey do’ shower* ‘обдаровування нареченого фартушками, щітками для одягу та іншими речами, які знадобляться в господарстві’ [Baker, с.44]. Передбачаючи майбутні обов’язки нареченого в сім’ї, екстралінгвальне вираження такої обрядодії жартівливо підкреслює підхід нареченої до компромісного завершення суперечок: англ. *‘honey, do this, honey, do that’* (букв. ‘коханий, зроби це; коханий, зроби те’) [Baker, с. 44] наперед націлює нареченого на роботу, а не на відпочинок після одруження.

Досить цікавими є укр. ОН *взяток* ‘посаг’ [Онишк.], пов’язана з *узяти* /*взяти* ‘здобути, дістати; прийняти, одержати або привласнити собі у володіння для користування’ [СУМ]; *дівизна*, *дівочица*, *дівизнина* ‘майно, придбане за час дівування’ [Гр., I, с. 387; Тищ., с. 150; Шевч., с. 109], пов’язані з псл. **děva* ‘дівчина’, означають те, що належить дівчині. Англ. ОН *trousseau* ‘посаг’, ‘речі, придбані за час дівування’ є адаптацією з французької мови, проте нечітко встановлений зв’язок її з сер.-фр./фр. *trousse*. Французький іменник *truss*, сер./фр. *trusse* є дериватами від сер.-фр./фр. *trousse* (OF *torse*) з сер.-фр./фр. *trousser*. Проте існує припущення, що ця англ. ОН походить з вульг.-лат. **torciāre* від **torca* ‘в’язка, пакунок; клунок’. Типологічно зіставимо сер.-фр. *trusser*, що дає сер.-англ. *trussen*, звідки й виникає англ. *to truss* з первинною семантикою ‘запаковувати у в’язку’ [Origins, с. 740 – 741]. Це саме те, що робить наречена, збираючи свої речі у в’язку, відправляючись до дому нареченого. Типологічно зіставимо цю ОН з укр. ОН *потрусини* ‘обрядодія з випрохуванням усілякого добра для продовження весільних святкувань і відправлення молодої з посагом до дому молодого’ від дієслова *трусити*. Після того, як усе спакується у в’язку чи на купу, віз і весільні гості прямують до дому молодого.

Укр. ОН *скриня* ‘посаг, до складу якого входить одяг’ [МНСПГ, с. 77; Ром., с. 39; Шевч., 110; Чуб., с. 429] від *скриня* ‘великий ящик з кришкою і замком для зберігання одягу, коштовних предметів і т.ін.’; *лада* ‘скриня з посагом’ [Гол., III, с. 387]; ‘посаг’ [Тищ., с. 45], відоме в українській мові через запозичення з німецької (нім. *Lade* ‘рундук, скриня, шухляда’ [ЕСУМ, III, с. 181]), можна порівняти з англ. ОН *marriage chest* ‘посаг, до складу якого входить одяг і постільна білизна’ [Baker, с. 41]; *hope chest* ‘т.с.’ (букв. ‘скриня надії’) [Baker, с. 41]; *bride’s box* ‘т.с.’ (букв. ‘скриня, коробка нареченої’) [Baker, с. 41]; шотл. *kist* ‘скриня; посаг нареченої’ [Baker, с. 45]. Як бачимо, наведені ОН української й англійської мов є повними відповідниками на міжмовному й внутрішньомовному рівнях. Лише в англійській мові вони характеризуються більш поширеною з формального боку номінацією за рахунок атрибутивних іменників для уточнення семантики ключового атрибута ‘скриня’.

Укр. ОН *куна*, *кунне* ‘посаг молодої; викуп за молоду’ [Біл.-Нос., Тищ., с. 144; Шевч., с. 110], що походять від *куна* ‘одна із символічних назв молодої’; ‘символічна плата за наречену’, є безеквівалентними одиницями. Особливої уваги заслуговують укр. ОН *худоба* ‘майно, скарб’ [СУМ, XI, с. 167]; ‘скриня з усім надбанням для дівчини, що виходить заміж’ [Лис.; Шевч., с. 110] і *худовий продукт* ‘посаг, до складу якого входять худоба, одяг, взуття’ [Онишк.]. Номінатему *худоба* не слід сприймати в її прямому значенні, тому що вживається вона у своєму обрядовому значенні як евфемістичне позначення власності взагалі, а не лише корів та інших тварин. Ці ОН пов’язуються з *худий* ‘поганий’ і вживаються так з огляду на нечисту силу, яку нібито потрібно ввести в оману. Порівняймо також рос. *худоба* ‘майно, скарб’ і польськ. *chudoba* ‘убогий скарб’ [Фасмер ЭСРЯ, IV,

с. 282; Brückner SEJP, с. 186; Черных ИЭСРЯ, II, с. 359].

Іншими ОН цієї групи є: укр. *кубло* ‘постіль, що дарується дівчині як посаг’ [Лис.]; *подушка* ‘клунок з особистими речами, які молода бере з собою до дому молодого’ [Онишк.] – від *подушка* як одна із складових частин цілого цього майна; *рубаття* ‘білизна’; ірон. жарт. ‘посаг’; ‘лахміття’ [Онишк.; Шевч., с. 111] – імовірно, від *рубати* ‘розділяти щось на шматки, ударяючи чимось гострим з розмаху’. Найвірогідніше, ОН *кубло* походить з псл. **koblo*, *kobъlo*, спорідненого з лат. *combo* ‘лягаю’, *cubile* ‘ложе, постіль, лігво’ [ЕСУМ, III, с. 119]; іншою версією є зв’язок її з псл. *комъ* ‘грудка, клубок’ [Rudnic’kiy, XII, с. 43 - 46].

Зі свого боку наречений повинен був формально забезпечити посаг нареченої віном (значення ‘плата, викуп за наречену’ для слова *віно* в сучасній українській мові є застарілим або діалектним [пор., наприклад: Дз., с. 31]; це слово з часом стало ширше вживатися у значенні ‘посаг’ – з боку нареченої, але і з цією семантикою воно вже також застаріло). Це укр. одночленні ОН і субстантивні конструкції: *віно* ‘майно, гроші, які дають батьки або родичі нареченій, коли вона виходить заміж’; діал. ‘рухоме майно, одержане від батьків дівчиною, яка вийшла заміж’ [УДЛ; Шевч., с. 112]; *велике віно* ‘посаг, до якого входять земля, гроші, дві корови, двоє телят і дві вівці’ [Онишк.]; *мале віно* ‘посаг, до якого входить невелика сума грошей, одна корова, одна вівця’ [Онишк.]; дієслова та дієслівні конструкції: *сплатити віно*, *вложити віно* ‘дати посаг’ [Онишк.; Шевч., с. 112]; *вивінувати*, *обвінувати*, *відвінувати* ‘т.с.’ [Гр.; Дз.Пр., с. 265]; *звінуватися* ‘позбавитися посагу’ [Жел.]. У МСБГ *відвінувати* ‘оженити або видати заміж’ [МСБГ]; ‘загубити що-небудь’ [Онишк.], що, ймовірно, пояснюється втратою молодості й дівування, а також передачею (=втратою) батьківської влади над донькою в руки чоловіка / нареченого. Усі ці ОН пов’язуються з псл. **věno* ‘плата за жінку, посаг’ [ЕСУМ, I, с. 400 – 401]. Пор. рос. заст. *вено* ‘посаг, плата за наречену’, болг. заст. *вена*, польськ. *wiano* ‘посаг’, діал. ‘сума посагу, що відбирає вдова від родичів чоловіка’, польськ. заст. *wino* ‘викуп молодого, що дається за дружину її родичам та її самій’, *wian*, *wianowanie* ‘т.с.’, чеськ. *věno* ‘посаг’, слц. *vepo*, в.-луж. *wěno* ‘т.с.’. У давньоруських пам’ятках ця ОН часто згадується: *вїно* ‘плата, викуп за наречену; подарунок молодого нареченій; посаг, який дає батько нареченої нареченому’ [СДЯ, II, с. 294], ‘т.с.; платня; те, що заплачене’ [Срезн.мат. до СДЯ, I, с. 487], *вено*, *вїино* ‘т.с.’ [Срезн.мат. до СДЯ, I, с. 487]. Отже, ОН *віно* є давнім східно- і західнослов’янським терміном шлюбного народного права, що нагадує про звичай купівлі-продажу нареченої в епоху матриархату. Як бачимо, ОН *віно* позначала викуп за наречену, який давався нареченим не молодій, а її родичам. З часом у Південній Русі воно набуло більш розумного характеру забезпечення жінки під час її виходу заміж та передавалося їй в особисте користування. Молодий також, крім віна, записував нареченій *привінок*. Якщо ОН *віно* означала ‘грошова сума, якою забезпечувалася нареченим реальна грошова вартість посагу нареченої’, то ОН *привінок* – ‘подвоєння цієї суми’. Віно й привінок нареченим

забезпечувалися нерухомістю, а якщо це майно ще не було виділене їм батьками, то родина вимагала попереднього наділення молодого „отчиною” , якою він забезпечив би нареченій і віно, і привінок [Шевч., с. 111; Левицкий, с. 5]. Згодом звичай давати віно й привінок перевівся, хоча номінатами на позначення посагу збереглися.

Цілком зрозуміло, що традиція приготування й давання посагу, віна є відгомонам давніх обрядових звичаїв купівлі-продажу нареченої. Порівняймо, наприклад, ще ОН *калим* ‘у деяких тюркських народів викуп, який дає наречений батькам нареченої за їх згоду на одруження з дочкою’ [ЕСУМ, II, с. 350].

Усе те, про що домовлялися на „змовинах”, записувалося в особливому документі, а потім вносилося в актові міські та земські книги. Серед українських назв на позначення таких документів можна вказати на такі: ОН *інтерциза* ‘договір, який укладався між батьками наречених’ [Шевч., с. 143], ‘передшлюбний запис, що обумовлює угоду щодо посагу’ [Горб.], *передшлюбна інтерциза* [Лев., с. 6], ймовірно, пов”язані з лат. *intercession*, від *intercede* ‘втручаюся, поручаюся’ (а також з *інтерцесія* ‘в цивільному праві прийняття на себе чужого боргу, поручительства’ [СІС, с. 291]. ОН *віновний лист, шлюбний лист* (Лев., с. 6) пов”язані з *віно, шлюб і лист; змовний лист* ‘офіційний документ, який указував на склад посагу’ [Яворн.] пов”язане зі *змовлятися* ‘погоджувати між собою якісь дії, домовлятися з ким-небудь про щось; заручатися’ та *лист* ‘писаний текст, призначений для повідомлення про що-небудь; офіційний документ’; *поручне, обручне* ‘викуп за молоду, гроші, які складає молодий як запоруку’ [Вес., I, с. 18] *давати за руки* ‘давати домовлену суму одному із сватів як запоруку на випадок, коли одна із сторін односторонньо відступить від одруження, яку він мав заплатити другій стороні, що хоче додержати згоди’ [Онишк.] пов”язане з *поручатися* ‘давати поруку за кого-небудь, що-небудь’; *кавція, кавційний заклад* [Онишк.] пов”язані з польськ. *kaucja* ‘грошова застава’ – від лат. *cautio* ‘обережність’ [Он.СБГ, II, с. 334]; *запона* (Онишк.) ‘т.с.’ пов”язане з псл. **zaropa*, основа якого пов”язана чергуванням голосних із **zaręti* (<**zaręnti*). ОН *шлюбний контракт* ‘письмова угода, договір, за яким сторони, що його уклали, мають взаємні зобов”язання щодо шлюбу’ пов”язана зі *шлюб і контракт*, останнє є запозиченням з німецької мови – *Kontrakt*, що походить від лат. *contractus* ‘стягання; здійснення; угода, договір’, пов”язаного з *contraho* ‘стягаю, спричиняю, викликаю’ [ЕСУМ, II, с. 557]. На весіллі прийнято дарувати подарунки. В Україні батькові дарується хліб, матері – чоботи, родичам – паляниці й хустки, друзям – горіхи, бублики, печиво, боярам – полотняні або ситцеві хустки. Молодий дарує майбутній дружині чоботи й хустку, якою вона підв”язується, а наречена дарує йому сорочку. Молоді від гостей також отримують подарунки.

На позначення весільних подарунків в українській мові використовуються такі ОН, як: *дари* ‘подарунки, отримані молодими від гостей’ [Ром., с. 40]; *подароване* [Ром., с. 40]; *чесний подарунок* [Чуб., с. 361, 359]; *перепійне* [Ром., с. 40] ‘т.с.’; *марципан* ‘подарунок від наречених у вигляді цукерок, пряників,

насіння та інших ласощів весільним гостям' [Ром., с. 88]. Остання ОН пов'язана з *марципан* 'тісто з товченого мигдалю або горіхів; кондитерський виріб з нього'. В Англії і Португалії мигдаль також відіграє особливу роль у весільному обряді. Англ. ОН *to get an almond treat* 'побажати щастя молодим' [Baker, с. 56 – 58], порт. *amêndoa recepção* 'весільна забава' [DIP, с. 44] ототожнюють щастя молодих з родючістю горіха. Проте на міжмовному й внутрішньомовному рівнях ці ОН залишаються безеквівалентними. Укр. ОН *відклинне* 'прощальний подарунок' [Гр., I, с. 215; Шевч., с. 146] пов'язана з *відкланятися* 'кланяючись, попрощатися'.

2.4.2. Обрядова весільна атрибутика. Ще одна група ОН співвідноситься з реалемним планом обряду. Вона репрезентується обрядовими одиницями на позначення атрибутів, предметів, якихось матеріальних компонентів обрядовості, що несуть у собі функціонально-ритуальне навантаження. Укр. *дивень* 'обрядовий хліб у вигляді калача, через який молода дивиться на весільних гостей' [Біл.-Нос., с. 115]; *перепієць* 'хліб, яким наділяють весільних гостей під час перепою' [Грінч. III, с. 131]; *підвіночник* 'хліб, який кладуть молодому під руку під час благословення' [АІСБ]; англ. *wedding cake* 'весільний торт' [Baker, с. 176; Jeffrey, с. 354], *wedding cogs* 'весільний посуд для елю' [Orkney]; порт. *bolo de casamento* 'весільний торт' [Sousa, с. 79] виступають атрибутами весільних обрядодій.

Однак прозорість семантико-морфологічної структури слова нерідко не може бути самодостатньою для культурної семантизації описуваних лексико-семантичних явищ, оскільки більшість НО характеризуються наявністю імпліцитних елементів значення, в яких ознаки денотата зредуковані або стерті і можуть бути встановлені лише шляхом етимологічних пошуків і розкриття культурної конотації ОН. Так, наприклад, внутрішня форма ОН на позначення обрядового напою *любисток, ласкавець* [АІСБ], який дають молодому, щоб „любив і ласкавим був”, відтворює своєрідний тип мислення, коли любов як емоція мислиться як магічна сила.

Укр. *коровай* 'великий круглий пухкий хліб із прикрасами з тіста, який печуть на весіллі'; 'головний обрядовий хліб, призначений для розподілу між учасниками весілля' [Шевч., с. 128; Ром., с. 31; Бор., с. 143; Гр.; Онишк.]. походить від псл. **korvajъ* 'коровай', хоча загальноприйнятої етимології не має. Більшість етимологічних тлумачень щодо походження цієї ОН детально розглядає у своїй праці В.С.Скляренко [Скляренко, с. 12 – 16]. Висуваючи різні мотивації, більшість дослідників вважає, що псл. **korvajъ* пов'язується з **korva* 'корова' [ЕСУМ, III, с. 35; Rudnic'kiy, XI, с. 114 – 116; Фасмер ЭСРЯ, II, с. 61; Sławski, II, с. 459; Bezłaj, II, с. 84; БЕР, II, с. 702]. В.Скляренко на цьому не зупиняється, а у своєму дослідженні намагається пройти ще далі, встановлюючи первісне значення цієї номінативи. Вчений проводить аналіз різноманітних етимологій щодо походження цієї номінативи в їх поєднанні з міфологічним і символічним ракурсами, беручи до уваги язичницький культ слов'ян. Він доводить, що випікання, розрізання й розподіл короваю під час весілля є відгомонам давнього

заклання корів (биків) як жертвоприношення богові сонця. Зі зміною характеру жертв, що в житті слов'ян позначилося зміцненням впливу й значення зерна (в тому числі й хліба), круглий хліб як символ сонця став центральним об'єктом жертвоприношення замість живої тварини [

Скляренко, с. 14 – 15]. Він мав сприяти родючості. Виходячи з вищесказаного, В.Скляренко виводить псл. **korvajь* 'жертвний бик', букв. 'той, кого заріжуть, принесуть у жертву богам' (resp. псл. **korva* 'жертвна корова', букв. 'та, яку заріжуть, принесуть у жертву богам'), з і.-с. кореня **kēr-* 'різати, приносити в жертву богам' [Скляренко, с. 14 – 15].

Укр. ОН *коровай* відповідає англ. ОН *a wedding cake, a bride-cake* 'весільний торт' [Cassell's DS, с. 282; DIP, с. 113] і порт. *bolo de noiva* 'торт нареченої' [DIP, с. 113]. Символіка весільного хліба поєднує як добру долю, так і родючість. Він приносить удачу всім, хто його куштує. Відповідно, важливою ознакою весільного хліба має бути те, щоб хліб вийшов найбагатшим, репрезентуючи достаток у всьому доброму, за умови, що він добре випікається. У протилежному разі й шлюб виявиться нещасним.

Наречена в жодному разі не повинна брати участі у випіканні свого весільного торта, згідно з англійською традицією. Так само їй не дозволяється скуштувати навіть найменший шматок торта до дня весілля [Cassell's DS, с. 282].

Іншими атрибутами весілля в Україні, які позначаються такими ОН, як *верч, дивень, доля, лежень, калач*, є різновиди весільного обрядового хліба.

Такі укр. ОН на міжмовному фоні є безеквівалентними.

Специфічною рисою досліджуваних одиниць є нечітке розмежування предметно-сислової віднесеності. Та сама ОН може співвідноситися з декількома денотатами, позначаючи певну атрибутику весільного обряду або обряд загалом, наприклад, укр. *балець* з такою семантикою: 1) 'намітка молоді на весіллі'; 2) 'весільний подарунок родичам молодого'; 3) 'обряд обдаровування'; 4) 'весільний хліб' [Грінч. I, с. 24; Онишк. I, с. 41]; *переній* 1) 'обряд пропивання молоді'; 2) 'обдаровування молодих'; 3) 'обрядова зупинка весільного поїзда з метою отримання викупу' [Ник., с. 87; Пал., с. 29; Ром., с. 25]. Так, *пирого* 1) 'вид весільного хліба у вигляді продовгуватої довгої хлібини' [Бор., с. 62, 113; Шевч., с. 36]; 2) 'дівич-вечір' пояснюється тим, що нерідко молодій на вечірку несли пироги, що й зумовило таку назву цього молодіжного вечора [Борисенко 1988, с.113]. З вищенаведених прикладів бачимо, що та сама ОН має різне семантичне навантаження залежно від локальних традицій.

Укр. ОН *почесна чарка* 'пригощання горілкою в певні моменти весільного обряду' [Грінч., III, с. 398; Шевч., с. 68], укр. ОН *дивоснубний сир* 'сир, принесений нареченою, який розрізає сват і роздає усім по шматочку в разі успішного завершення сватання' [Чуб., с. 64], що виводиться від *дивоснуб* 'сват' і *сир* 'тверда або напівтверда маса, виготовлена з молока, заквашеного особливим способом' (псл. **syrь, *syrjь*), пов'язані з символікою атрибутики їжі й застілля. У Київській Русі без сиру не відбувалася жодна весільна трапеза [EWSS, с. 217]. Як вважає О.Афанасьєв,

сир, з міфічної точки зору, означає дощ, дар хмар, що їх первісні люди уявляли у вигляді небесних корів; тому вірилося, що й сир, як і живодайні дари хмар, мав приносити достаток, багатство й щастя [Аф., I, с. 666-667]. В англійській мові ОН *hansel-wife* ‘старостиха’ позначає найшанованішу й найстаршу жінку громади. Звернімо увагу на структуру цієї ОН: *hansel* ‘bread and cheese’ (хліб із сиром) [Orkney] і *wife* ‘дружина’ (жінка). Функція цієї жінки полягала у пригощанні весільних гостей хлібом з сиром, які були двома обов’язковими компонентами цієї обрядодії. Незважаючи на те, що в англійській мові є й одиниця *bread*, і одиниця *cheese*, в обрядовому плані замість них уживалася інша одиниця – *hansel*. Таким чином, символіка хліба, сиру в обрядовому плані є дещо спільною для української й англійської мов.

До весільної атрибутики обов’язково належить весільний *вінець*. Семантика ОН *вінець*, *вінок* досить широка: 1) заст. ‘корона, яку тримають над головами молодих під час обряду вінчання’; 2) діал. ‘прикраса з квітів, сплетених у вигляді кола, дівочий головний убір’; 3) ‘дівоцтво, цнотливість’ [Гр., I, с. 239; Онишк.; Шевч., с. 114]; 4) ‘головний убір нареченої’ [Ром., с. 23]. Серед англ. ОН їм відповідає *wreath* ‘вінок’, *floral wreath* ‘вінок із квітів’, *wedding wreath* ‘весільний вінок’, а у португальській мові – *coroa* ‘вінок’, *coroa de virgem* ‘дівочий вінок’ (вінок незайманої дівчини). До дієслівних конструкцій, пов’язаних з цією ОН, відносимо такі: *забрати / зірвати / зняти вінок, збавити вінець, розвити вінець, позбавити вінця* ‘позбавити незайманості’ [Шевч., с. 114], *позбутися вінка* ‘втратити незайманість’ [ФСУМ, I, с. 299; II, с. 662; Гр., I, с. 239]. Ці ОН походять з псл. **viti* ‘вити’ [ЕСУМ, I, с. 400].

Вживання вінків у весільній обрядовості належить не лише лише слов’янам. Сам вінок виступає символом дівчини, нареченої, дівочої цноти, краси й волі [Ящур., III, с. 79]. Як вважає російський учений О.Афанасьєв, вінок здавна вважався емблемою кохання й подружнього зв’язку, вірності [Афанасьєв, III, с. 707 – 708]. Він завжди виготовлявся у вигляді кола, а отже, виступав символом сонця [Топоров 1977, с.178; Здор., с. 49; Шевч., с. 114]. Український вінок плівся з барвінку – вічнозеленої рослини, яка символізує вічність кохання й шлюбу [Здор., с. 84; СД, I, с. 140 – 142]. Молода могла одягати вінок з м’яти або рути, так само, як і дружки. Слід відзначити, що листки барвінку для вінка мастилися медом, як символ подружнього щастя й родючості, до них також прикріплювали кілька дрібних монет (знак багатства й щастя). До вінка в китиці вплітали овес як символ родючості. Вінок слугував оберегом від „злого ока” (нечистої сили), отже, наділявся захисною функцією. Для посилення його дії проти всього недоброго у вінок вплітали часник, любисток, полин, тобто зілля, відоме своєю чудодійною силою проти зла [СД, I, с. 131 – 142; Воропай, с. 490]. За свідченнями Г.

Боплана, вінки одягали на руки весільних гостей, а не були лише прикрасою весільного вбрання нареченої й дружок. Напередодні весілля в Україні виготовляли *гільце*, *вильце* [Ром., с. 61; Бор., с. 112; Вес., I, с. 20] ‘обрядове весільне деревце’. Ці ОН використовували для

позначення невеликого молодого деревця, точніше великої гілки, яку встромляли у хліб, коровай. Як правило, для цього обиралася гілка ялини чи сосни, яку потім прикрашали квітами, пучками вівса, житом, часником, різними травами, кольоровими стрічками, запаленими восковими свічками . Укр. ОН *тройчатка* [Здор., с. 87], *тривольцове галуззя* [Бор., с. 128 – р.ф.] *різка трикінцева* [Лоз., с. 56] вказують на прозору внутрішню форму, мотиваційну ознаку, що лягла в основу номінації: ця гілка складалася з трьох пагонів, пор. укр. *трийчатка* ‘предмет, що складається з трьох однакових частин’ [СУМ, X, с. 271]. Укр. ОН *різка* [Здор., с. 87; Бор., с. 63], *різка гільчаста* [Гол., II, с. 657], наймовірніше, виникли в українській мові під впливом польської: пор. польськ. *rozga weselna* ‘т.с.’ як підтвердження цієї нашої гіпотези; автори збірника „Весілля” згадують український звичай виготовлення весільного гільця з тоненьких лозин чи палок [Вес., I, с. 96, 286]. Укр. ОН *хвойка* [Ром., с. 61], *сосонка* [Бор., с. 139; Шевч., с. 131] відзначаються прозорою внутрішньою формою, оскільки прямо вказують на зв’язок із деревом, з якого виготовлялося гільце.

Укр. ОН *деревице* ‘гільце’ [СУМ, II, с. 70; Гр., I, с. 285; Шевч., с. 132] *деревице* [Вес., I, с. 20] утворилися, ймовірно, під впливом обряду, в якому використовувалося зрізане молоде дерево. Ці ОН дають змогу дослідникам розглядати їх у новому символічному значенні. Н.Здорова вбачає в цьому обрядовому деревці пережитки тотемістичних вірувань та ініціацій [Здор., с. 87], інші дослідники – давнє шанування дерев, їх культ у предків [Вес., I, с. 20; Пашкова, с. 200], ще інші вважають весільне гільце предметним символом світового дерева, дерева життя [Бор., 1979, с. 36; Шевч., с. 132; Кавелин, с. 247, 253 - 254; Ром., с. 71]. Як символ дерева життя, *гільце, деревице* часто поєднуються з культом предків, відповідно, виступають посередником між двома світами [Markov, с. 450 – 452; Велецкая, с. 37 – 38].

У О.Афанасьєва паралель „дерево – родина” означає розмноження і зростання сім’ї, оскільки сімейний / родовий ріст прирівнюється до паростків, які беруть свій початок з дерева. Як можна зробити висновок, стовбур виступає символом батька (предка), а гілки – символом наступних поколінь (дітей і їх нащадків) [Афан., II, с. 478 – 479]. З цього на перший план виступає взаємозв’язок з деревом роду, де кожна гілочка та її пагони означають певну особу – представника цього роду, а все дерево є втіленням сімейного родоводу людини. В англійській традиції це особливо відчутно. Англ. ОН *family tree* ‘сімейне дерево; родовід’ є чи не найкращим прикладом шанування культу предків, де в самій семантиці ОН чітко простежується зв’язок зі світовим деревом, деревом життя. Англ. *family tree* не просто ОН, а те, з чого починається творче заняття в дитячому садку, перші уроки в школі й обговорення сімейних / моральних цінностей в університетах.

Щодо Португалії, то такими ОН є *arvore genealógica, arvore de geração* ‘генеалогічне дерево; дерево родоводу’ [БПРС, с. 98; DIP, с. 261; DLP, с. 207].

Тому порівнювання дітей з гілками є звичайним явищем, властивим людській природі. Найпростішим у цьому випадку буде тричленне позначення дерева роду – стовбур з трьома гілочками, що репрезентують

батька, матір і дитя. Дитина, як правило, – це верхня гілочка, що є символом фізичного й духовного зростання цього роду, прагнення до кращого й світлого. Аналогічною щодо цього є схема виготовлення весільного гільця в Україні. Окрім того, О.Афанасьєв у весільному гільці вбачає міфологічний образ хмар, які уподібнюються велетенському дереву [Афан., II, с. 227 – 228]. Порівняймо українське й португальське прислів'я, пов'язані з деревом: укр. *яблуко від яблуні недалеко падає* й порт. *tal arvore, tal fruto* 'т.с.'. О.Потебня не погоджується з таким тлумаченням. Він говорить про безсумнівний вплив християнських джерел на народну словесність і вбачає у весільному деревці наслідки райського й хресного дерева [Потебня 1883, II, с. 227, 233]. В українській мові весільне гільце відоме також як *райське деревце* [Гол., II, с. 99], *різка хрещаста* [Гол., II, с. 657], пор. польськ. *stromek rajski* 'т.с.'. М.Сумцов вважає, що гільце в обрядовому вживанні символізувало бога сонця, і підтверджує свою думку тим фактом, що спершу водили танок навколо священного дерева, тобто описували коло – знак сонця, а потім це дерево або його частину стали переносити до хати у вигляді весільного гільця. Навіть у цьому разі з ним обходили декілька разів навколо столу, на якому воно розміщувалося [Шевч., с. 133], танцювали круговий танок *карагод* [ТЭСЭ, с. 148, 300; Вес., I, с. 107].

Спільне праслов'янське весілля (навіть період весіль) відбувалося під час головного річного свята – народження сонця. Загальновідомим історичним фактом є те, що язичники приносили пожертвування, якими на перших порах виступала людина [Земц., с.151; Велец., с. 42 – 79; Шевч., с. 133 – 136]. Значно пізніше роль жертви стали відводити тваринам або птахам. Символом сонця серед тварин визнавався бик, роги якого, в свою чергу, стали мотиваційною ознакою такого найменування весільного деревця в українській мові, як діал. *ріжки* 'весільне гільце; обрядове деревце' [Бор., с. 112]. З плином часу пожертвування стали мати гуманніший характер, оскільки людей, тварин і птахів замінили їхні символи. Одним з таких символів і було зелене деревце або його гілка [Вел., с. 77; Шевч., с. 134]. О.Потебня вважав, що заміною бика у весільному обряді став жертвний хліб, тобто *коровай*, який виступав одним із символів бога сонця; В.Шевченко наголошує, що весільне гільце, яким прикрашали коровай, виступало первісно символом бога сонця й одночасно своєрідною жертвою на честь його головного річного свята [Шевч., с. 134].

За О.Потебнею, первісною формою тут виступає *ельце*, яке згодом дало такі форми, як *гильце* й *гільце* [Пот., 1883, II, с. 671; Пот. 1914, с. 115]. Форма *ельце*, як вважає О.Гура, є результатом контамініції двох слів: *ель* і *гильце* [Гура авт., с. 13]. Я.Рудницький схиляється до думки, що первісною є все-таки форма *вильце*, а *гильце* – вторинна, хоча обидві форми рівноправно вживаються у синонімічному значенні. Він пояснює це тим, що іменник *вильце* походить від *вила* 'господарське знаряддя з двома або трьома зубами', яке утворене від *вити* 'крутити, плести' за допомогою суфікса *-lo* (пор.: *мити* – *мило*; *вити* – *вила*) [Rudnic'kiy, II, с. 388, 390, 401, 626]. Три галузки

весільного гільця своєрідно підтримують таку етимологію Я.Рудницького, оскільки навіть своїм виглядом вони нагадують тризубі вила (пор. укр. *трійчатка* ‘весільне обрядове деревце’).

Укладачі „Етимологічного словника української мови” все-таки вважають форму *вильце* похідною від *гільце*, утвореною в результаті контамінації слів *вити* ‘виготовляти, прикрашати обрядове деревце’ та *гільце* (пор. укр. *вити вильце* від укр. *вити гільце*) [ЕСУМ, I, с. 376]. Укр. ОН *гільце*, як і лексема *гілка*, виводиться від псл. **golvь*, пов’язаного з **golvь* ‘голий’ [ЕСУМ, I, с. 513 – 514]. Ми цілковито підтримуємо цю думку і погоджуємося, що первісною назвою обрядового деревця було псл. **golvьce*, а його первісне значення – ‘голий прут’, з яким синонімічно згодом стало вживатися інше – ‘гілка’ [ЕСУМ, I, с. 514]. Це можна пояснити тим, що язичницький Новий рік, відповідно, й весілля, припадав на початок березня. Оскільки дерева в цей час стоять без листя, тобто голими, можемо припустити, що для весілля використовувалася саме гола гілка, яку потім прикрашали стрічками.

В англійській і португальській мовах атрибутикою залицяння також виступали гілки, колоски, вінки з квітів, що наділялися певною символікою. Так, англ. ОН *harvest knot* ‘дарунок як знак закоханості й початку залицяння в Ірландії’ (букв. ‘урожайний вузол’), *brooch* ‘т.с. у Шотландії: сплетені колоски у формі серця, кола і т.ін.’, *”countryman’s favour”* ‘т.с. в Англії: дари зі сплетених разом колосків у романтичній формі’ [Baker, с. 27 – 29].

Укр. ОН *шишка*, мн. *шишки* ‘весільне гільце; вильце’ [Жел., II, с. 1090; Ром. с. 61; Бор., с. 139] позначає гільце, виготовлене з декількох гіллячок, обвитих смужками тіста й запечених. При цьому обов’язковою вимогою є його встромлення в коровай [Ром., с. 63; Шевч., с. 131]. П.Романюк указує, що на території України фігурки з тіста, якими прикрашають коровай, зветься *шишками* [Ром., с. 63]. Вірогідно, що за цією подібністю ця номінатема стала позначати й весільне гільце.

Ключовим моментом є те, що в Україні вінок – виключно дівочий убір. Молодиця й покритка не сміють класти його на свою голову. Коли наречена втрачає дівочтво, то втрачає й вінок, який замінюється жіночим головним убором. Звідси і семантика віддієслівних конструкцій, пов’язаних з ОН *вінок*.

Для головного убору жінки в Україні використовувалися такі ОН: *очіпок* ‘старовинний головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, часто з поздовжнім розрізом ззаду, який зашнуровують, стягаючи сховане під ним волосся’ [Шевч., с. 115] *чепець* ‘головний убір заміжніх жінок’ [Лис.; Шевч., с. 116; Дз.Пр., с. 130] – від *чипляти* / (*при-*, *на-*)*чепити*.

Цікаво, що білий колір виступає залишком того архаїчного характеру головних уборів і досі є. На території України, як і у всіх інших слов’янських країнах, заміжні жінки покривали голову саме білою тканиною (білою хусткою і т.ін.). Пор. польськ. *białogłowa* ‘заміжня жінка’ [Волкова, с. 555 – 556; Воропай, ; Чуб., с.] і укр. *білування* ‘біла намітка молодої на весіллі’ [Гр., I, с. 67; Шевч., с. 118], *білило*, *більця* ‘жіночий

головний убір', 'полотно; біла плахта, намітка' [Жел., I, с. 29 – 30; Онишк.; Шевч.] – від *білий*. Білий колір асоціюється з чистотою і святістю, наділяється захисною силою від усілякої нечисті. Звідси, можливо, і походить його популярність для весільних суконь. Пор., однак, той факт, що у країнах Сходу цей колір є кольором смерті, носить в час трауру, репрезентуючи прощання дорогих людей з цим світом і подорож у краще життя. У такому разі навіть могила вбачається місцем для возрадування покинутих душ. У багатьох релігіях білий колір вважають нещасливим, люди жахаються всього білого, що трапляється на їхньому шляху. Це також стосується й населення Великої Британії. Щоб захиститися від нещастя й біди, кожен зобов'язаний сплюнути, побачивши людину чи тварину, рослину чи будь-який інший предмет білого кольору. В Англії особливим нещастям вважають той день, коли зустрічають білого kota, корову, зайця, коня, голуба. Проте незрозумілим залишається те, що зустріч з білою собакою приносить щастя. Білі квіти, наприклад, лілії, не тримають удома, не дають хворим, оскільки вони асоціюються зі смертю і похороном. З іншого боку, білий колір, безсумнівно, можна назвати кольором обрядів переходу. У день весілля цей колір символічний як для нареченого, так і для нареченої. У соціальному плані молоді помирають у ролі неодружених хлопця і дівчини й перенароджуються для новоствореного сімейного життя. Жоден з елементів весільного вбрання не наділяється такою важливістю, як весільна сукня. Згідно зі старою англійською традицією, нещасливим є будь-який інший колір плаття, окрім білого. У день весілля цей колір уособлює невинність і чистоту нареченої, тоді як голубий і рожевий кольори залишаються нейтральними, а інші наділяються негативною символікою. Так, англійська обрядова римівка поєднує декілька обрядових номіналом (*to be /get married in green, to be /get married in white, etc.*) у цілий вірш: *Married in white, you have chosen all right, / Married in green, ashamed to be seen, / Married in grey, you will go far away, / Married in red, you will wish yourself dead, / Married in blue, you will always be true, / Married in yellow, ashamed of your fellow, / Married in black, you will wish yourself back, / Married in pink, of you he'll think* [Cassell's DS, с. 283; Baker, с. 67] (букв. – 'одружившись у білому, зроблено правильний вибір; одружившись у зеленому, соромно вийти на люди; одружившись у сірому, готуйся до далекої дороги; одружившись у червоному, забажаєш собі смерті; одружившись у голубому, матимеш правду завжди на своєму боці; одружившись у жовтому, соромитимешся свого чоловіка; одружившись у чорному, бажатимеш усе повернути назад; одружившись у рожевому, знай, що лише про тебе він думатиме').

Особливу увагу звернімо на одруження дівчини в зеленому платті. Англ. ОН *to be wedded in a green gown* означає 'вийти заміж з певним сексуальним досвідом' [Baker, с. 67]. Моральні устої у британському суспільстві піддавали жорстокому осуду дівчат, які одружувалися в зелених сукнях. Екстралінгвальний план обряду, виражений зеленим кольором сукні нареченої, вказував на її сексуальний досвід до шлюбу. Забруднена травою сукня, зелені плями на спідниці безсумнівно сприймалися як факт

утрати цнотливості нареченою [Baker, с. 67].

В англійській традиції серед усього білого мало бути щось голубе. Тому ще одним атрибутом англійського весільного вбрання виступає голуба підв'язка. На мовному рівні це відображається таким образом: усі наречені повинні одягнути в день весілля щось старе і щось нове, щось позичене й щось голубе. Так, англійська римівка повністю віддзеркалює символічні побажання наречених: *“Something old, something new, something borrowed, something blue”*. Саме з цією римівкою в англійській обрядовості виступає ціла низка атрибутки. Черевики або носова хустинка займають місце „чогось старого”, особливе щастя приносить старе весільне плаття, у якому вінчалася мати нареченої. У різних локальних традиціях „щось позичене” прирівнюється до „чогось украденого” або „чогось золотистого” [Cassell’s DS, с. 283; Baker, с. 69].

Останнім приготуванням до виходу до церкви є одягання весільної фати і букет. У Великій Британії вірять, що функція фати полягає у приховуванні краси нареченої від злих сил, які намагатимуться викрасти її по дорозі до церкви. З цієї причини фата піднімається лише по проголошенні нареченої і нареченого чоловіком і дружиною. В англійській мові це засвідчують такі ОН, як *to lift the veil, to lift the wedding veil*. Букет нареченої символізує сексуальність і плодючість, окрім того, прив’язані стрічки вважаються атрибутами весільного щастя [Cassell’s DS, с. 283].

Іноді, одружуючись, наречені не одягали спідньої білизни, як забезпечення щастя в майбутньому житті. Дейвід Пікеринг стверджує, що саме такий метод одруження походить від старих часів, коли в Англії нареченій прощалися всі її борги, а її чоловіка не могли примусити їх віддавати, якщо вона виходила заміж оголеною [Cassell’s DS, с. 288 – 289].

Досить багато ОН у трьох зіставлюваних мовах, як бачимо з вищенаведених прикладів, позначають предмети одягу. Цим не можна нехтувати, оскільки з давніх-давен одяг міг символізувати згоду на шлюб або ж, навпаки, розірвання домовленостей. Так, в англійській традиції суворо заборонялося дарувати одяг за винятком етапу приготування до весілля. Цікавою, на наш погляд, є англ. ОН *forward* [Baker, с. 29] ‘обдаровування когось без відповідної на те причини; поспішне дарування одягу’ (букв. ‘вперед, наперед’). Різкій критиці з боку родини й знайомих піддавалися ті особи, які приймали ці дарунки. Згідно зі старими звичаями, дівчина мала право відмовити залицяльнику лише в тому разі, якщо ще не прийняла від нього жодного пов’язаного з одягом дару. В протилежному разі ніхто їй не міг зарадити. У Шотландії ОН *wadding sark* означає сорочку, весільний подарунок нареченої нареченому [Baker, с. 29]. Така сорочка шилася вручну й демонструвала вміння й рукоділля нареченої. Укр. ОН *сорочка* виступає тут культурно-семантичним аналогом на міжмовному рівні, оскільки англ. ОН є складеною субстантивною конструкцією, а укр. ОН виражена простим іменником. У культурному плані англ. ОН має вузьку спеціалізацію, бо вживається лише у весільній лексиці. Укр. ж ОН означає весільний атрибут, проте діапазон використання її в мові є значно ширшим: це звичайна назва

для відповідного предмета одягу і в побуті.

Під час весілля молоді обмінюються перснями: укр. ОН *перстень* ‘кільце з дорогого металу, часто оздоблене каменем, що його носять на пальці як прикрасу; обручка’ [Шевч., с. 141]; англ. ОН *a gimmal ring* ‘весільна каблучка з коштовним каменем’ [Baker, с. 34]; порт. *anel nupcial* ‘весільна каблучка’ [DIP, с. 628].

Укр. ОН *весільний перстень, весільна каблучка, обручка, обручальний перстень, обручник*, англ. *a wedding ring* [Baker, с. 73], порт. *anel nupcial* [DIP, с. 628] як атрибути весілля виступають еквівалентами на міжмовному рівні й повними відповідниками на внутрішньомовному. На семантичному рівні символіка перснів полягає у фізичній єдності чоловіка й жінки [Cassell’s DS, с. 284; Baker, с. 73 – 76]. Перстень має носитися на четвертому пальці лівої руки, згідно з англо-саксонською традицією. Англ. ОН *ring-finger*, порт. *dedo anular* [DIP, с. 628] свідчать про віру в старі часи, що вена, яка несе кров до серця, проходить саме в цьому пальці. Проте в Англії у XVI столітті, Португалії та інших європейських країнах перстень носили на четвертому пальці правої руки, оскільки перших три (увага: великий палець руки та перших два) належать Святій Трійці.

Англ. ОН *double ring ceremony* ‘одруження; вінчання’ [Baker, с. 75] – церемонія вінчання, суть якої полягала в ідентичному обміні весільними каблучками, що було не чим іншим, як обміном клятви у вірності. Сам перстень виступав знаком вірності й кохання.

Безеквівалентною ОН є англ. ОН *a church-key ring* ‘замінник персня у формі церковного ключа; кільце церковного ключа, що використовувалося як перстень у разі відсутності останнього’. Раніше не всі могли дозволити собі придбати золоту весільну каблучку, тому священник мав право обручити пару за допомогою церковного ключа [Cassell’s DS, с. 283-284].

Безеквівалентною є англ. ОН *matrimony cake* ‘весільний торт’ – з причини випікання торта разом зі шлюбною каблучкою й шматочком срібла та гудзиком матері. Хто знайде перстень під час пригощання, незабаром одружиться; кому трапиться срібло, бути йому багатим; а кому попадеться гудзик, її вважатимуть приреченою на довічне дівування [Baker, с. 76].

Укр. ОН *весільний світильник* є обрядовою номінатомою на позначення ще одного атрибута весілля в Україні. Він, як правило, виготовлявся у нареченого. Брали стару шаблю чи палицю, окрасць хліба, ягоди калини, квіти рути, васильки, барвінок, колоски жита й прив’язували все до верхівки шаблі червоними стрічками, а зверху прикріплювали 2-3 переплетені між собою свічки або запалену трійчасту свічку. Залежно від мотиваційної ознаки він має декілька синонімічних назв: *світильник* ‘оздоблена свічка, яку тримає світилка на весіллі’ [Вес., I, с. 425]; ‘букет квітів із свічкою на шаблі’ [Ром., с. 102]; *шабля* ‘букет квітів із свічкою на шаблі, яку тримає на весіллі світилка’ [Ром., с. 90, 102], що пов’язано з перенесенням значення частини атрибута на ціле, сам атрибут; *трійця* ‘три з’єднані разом свічки’ [СУМ]; ‘великий пучок із сухого зілля (васильків, барвінку, калини і кількох житніх чи пшеничних колосків, а всередині

свічка), який тримала під час весілля світилка' [Вес., II, с. 314; Шевч., с. 139], що пов'язано з *три* – вказівкою на троїсту структуру атрибута.

В англійській мові ОН *chamber pot* є обрядовою одиницею, яка виступає національно-культурним аналогом на міжмовному рівні, а на внутрішньомовному вона не має відповідника в українській і португальській мовах. Ця ОН використовується в шотландській локальній традиції на позначення весільного горщика, який вноситься нареченою до її нової домівки. Найчастіше цей горщик наповнювався сіллю як символом достатку і побажання щастя й удачі новоствореній сім'ї [Cassell's DS, с. 58]. Одним із атрибутів англійського весілля виступає кіт (кішка). Зранку в день весілля, до того, як наречена вирушає до церкви, вона повинна впевнитися, що нагодувала kota, якщо такий є в їхній сім'ї. Це забезпечувало їй довготривале подружнє щастя [Cassell's DS, с. 280]. Іншим забобоном було чхання kota за день до весілля, що символізувало щасливе подружнє життя [Cassell's DS, с. 280].

2.4.3. Актанти / дійові особи. Найважливішими дійовими особами весілля, звичайно, є самі наречені. Хоча вважається, що функції наречених на весіллі здебільшого пасивні (особливо молодого), вони іноді беруть активну участь у виконанні деяких обрядів. Так, наречений викуповує наречену, зустрічає весільний поїзд, йде вшановувати тещу на другий день після весілля; молода повинна плакати, імітуючи розлуку з рідними й дівуванням, незважаючи на те, що сама й подавала рушники, а весілля відбувається за взаємною згодою [Шевч., с. 78]. Це є символом вдячності батькам за її виховання, знаком поваги до своєї родини. Активність молодої в домівці нареченого має цілком протилежний характер: вона вдає щасливу й радісну дівчину, чим хоче порадувати, а не розгнівити свекрів [Вес., I, с. 32]. Окрім того, молода в домі нареченого розвішувала рушники, кропила водою господарство, кидала в піч курку і т.ін., що було знаком її приєднання до сім'ї нареченого. Усі та інші здійснювані нареченими обряди в більшості випадків символізували їхній перехід із одного соціального статусу в інший, очисні обряди на продовження роду, зміну вікової категорії, тобто обряди переходу (*rites de passage*). Як правило, в інших весільних обрядах за молодого все роблять дружки й бояри, а також свати: він лише „стоїть за плечима” (свого дружки) й „очима моргає” [Roszkiewicz O., Franko I., с. 85; Вес., I, с. 31]. Оскільки весілля характеризується декількома етапами, номінатами на позначення назв молодих видозмінюються залежно від їхніх функціональних, соціальних, родових та інших ознак. Так, на дошлюбному / довесільному етапі відзначимо такі ОН:

укр. *молодець* ‘парубок, що думає одружуватися’ [Онишк., Шевч., с. 78]; *відданиця* ‘дівчина на виданні; дівчина шлюбного віку’, *дівчина на виданні* ‘т.с.’ [Гр., I, с. 211; Шевч., с. 79] – від *віддавати* ‘одружувати дочку’; *жених* ‘чоловік стосовно жінки, з якою збирається одружитися; молодий чоловік, що може вже одружуватися’ [СУМ]; ‘молодий парубок, що залицяється до дівчини і користується її взаємністю (лише до сватання, після якого його величають молодим)’ [Гр., I, с. 478]; пор. також *женило* ‘парубок, якого вже час одружувати’ [Гр., I, с. 478]; ‘глузлива назва парубка, що має бажання

одружитися, але якому при цьому постійно відмовляють' [Аф.(Ч.), Шевч., с. 79] – від *женитися* 'брати шлюб, одружуватися'; *невіста* заст. 'наречена'; субстантивовані дієприкметники *наречений* і *наречена*, мн. *наречені* (від *наректи* 'назвати; найменувати; оголосити ким-небудь' [ЕСУМ, IV, с. 42], діал. також *нарекований* [Жел., I, с. 490];

англ. *bride elect* 'наречена' – від *to elect* 'вибирати; робити вибір' і *bride* 'наречена' [АУФС, с.162]; порт. *noiva* 'молода' і *noivo* 'молодий' [DIP, с. 453].

Для позначення нареченої в українській мові залежно від результату виконання певних обрядових дій існують також такі ОН: *засватана*, *просватана* 'дівчина, яку просватали' – від *засватати*, *просватати* 'одержати згоду на одруження у батьків нареченої через старостів'; *прошена дівчина* 'т.с.' [Гол., III, с. 367] – від *просити* 'звертатися з проханням до когось зробити щось', у даному разі 'просити одруження'. Відповідно, існують такі самі ОН на позначення нареченого у передшлюбний час. Згідно з різними локальними традиціями, зустрічаємо укр. *оглядник* 'наречений на оглядинах у молоді' [Тищ., с. 63 – р.ф.] – від *оглядати* 'пильно роздивлятися, ознайомлюватися з кимось/чимось'; *розглядовець* [Тищ., с. 63 – р.ф.] 'т.с.' – від *розглядати* 'оглядати'; *обзірець* 'т.с.' – від *обзирати* 'оглядати'; *обручений* 'той, що заручився або якого заручили' [Жел., I, с. 539]; *заручений*, *заручник* 'наречений, обручений' (resp. *обручена* 'та, що заручилася або яку заручили'; *обручниця* 'наречена', *заручниця*, *зарученка*, *заручениця* 'молода дівчина, що одружується'). Укр. ОН *пропитка* 'молода дівчина, яка виходить заміж, після ритуального пропивання її на заручинах' [ПЭС, с. 267], *запитка*, *запита молода* 'т.с.' [ПЭС, с. 267] пов'язані з *пропивати*, *запивати* 'пити що-небудь, відзначаючи якусь подію; випивати з нагоди завершення чогось; вином / горілкою відзначати заручини' [Шевч., с. 82]. До безеквівалентних ОН української мови відносимо ОН *гайдамашенько* 'наречений, молодий' [Онишк.], яка, імовірно, походить від *гайдамаш* 'весільний звичай, під час якого молодий цілує своїх родичів, ідучи по молоду' [Онишк., Шевч., с. 82].

Укр. ОН *невіста* 'дівчина або жінка, що одружується, наречена; дівчина, яка досягла шлюбного віку, або дівчина стосовно до того, з ким має одружитися' [СУМ], *невіста*, *невістка* 'т.с.' [Ром., с. 28], пестл. *невістонька* 'т.с.' [Чуб., с. 427], *наречена невістка* 'майбутня синова дружина' [Онишк.] – від псл. **nevěsta* є неоднозначним у плані етимології. Подані ще в словнику Ф.Міклошича [EWSS, с. 90 – 95] є два варіанти етимології ОН *невіста* є найбільш популярними. Перший з них виводить це слово від **neu-* 'новий' і *ved-* 'вести' (В.Шевченко наводить порівняння: „*ведена бысть Ростислава за Ярослава*” [Шевч., с. 82]. Другим припущенням є виведення цієї ОН від давнього **věsta* 'відома, знайома' від дієслова **věděti* 'знати' з додаванням заперечного префікса *ne-*, тобто **nevěsta* буквально означало 'невідома, незнайома' (напевно, для рідних нареченого) (так, у М.Онишкевича читаємо: *я того невістний* „я того не знаю”; пор. укр. діал. *не відаю* 'не знаю' і п. *ne wiem* 'т.с.'). Аналогічні пояснення до двох етимологій цієї ОН знаходимо у словнику [КЭСРЯ, с. 287]. М.Фасмер приймає точку зору дослідників, що схиляються до пояснення ОН **nevěsta* як 'невідома' [Фасмер ЭСРЯ, III, с. 54 – 55; див. також огляд етимологій цього

слова в ЕСУМ, IV, с. 60; про семантичну мотивацію етимологій цього слова див. нижче].

Згідно з Оксфордським словником англійської етимології, обрядова номінатема *bride* означає жінку, яка одружується або недавно одружилася, і етимологія її має англійське походження [ODEE, с. 117]. За даними цього ж словника, з подальшим розвитком обрядової номінатема *bride* в англійській мові утворилася похідна від неї *bridegroom* ‘наречений’ [ODEE, с. 117], пор. давньосакс. *brūd* і англ. діал. *brud* ‘дорога, стежка’. У семіотичній концептосфері концепт “Рух” є одним з базових, у зв’язку з чим саме розуміння руху пов’язують з магічним значенням переходу когось/чогось (наприклад, душі) в інший світ. Цей концепт у весільно-обрядовому ритуалі супроводжується розумінням переходу в потойбічний світ власне дівчини-нареченої, яку спершу ховали, але яка “воскресала” у вигляді жінки, дружини, матері [Маковский 2000, с. 74]. Таку версію можемо простежити на прикладі обрядової номінатема *хліб* в англійській мові: пор. англ. *bread* ‘хліб’, але польськ. *biodro* ‘схил гори’; укр. *бердо*, болг. *бърдо* ‘височина, пагорб, гора’, але, з іншого боку, лтс. *bedre* ‘яма, могила’. Могильний пагорб, який асоціюється з весільним хлібом, одночасно символізує і “покривання” трупа землею, що також відображається у весільному обряді як покриття голови нареченої хустиною. Як обряд покриття, так і його символіка властиві обом зіставляваним мовам. Тепер слід знову повернутися до етимологічного аналізу обрядової номінатема зі значенням ‘наречена’: пор. англ. *bread* ‘хліб’, але англ. діал. *brot* ‘покривало’ і англ. *bride* ‘наречена’. Цікавим у плані концепту „Рух” є зіставлення семантичного ланцюжка англ. *bread* ‘хліб’ – англ. *bride* ‘наречена’ – ісл. *brýða* ‘вмістище, труна’ [Маковский 2000, с. 72]. Ті ж ознаки руху, подорожі, переходу в інший, потойбічний, світ притаманні й українській мові, зокрема обрядовій номінатема *невіста* і весільному обряду покриття хустиною голови нареченої. В Україні цей обряд також символізує поховання дівування, юнацької легкості і перехід до подружнього життя з “відродженням” дружини та матері майбутніх дітей. Так, як відзначалося вище, праслов’янська етимологія цієї обрядової номінатема має декілька пояснень: від значення ‘невідомо’ (наприклад, родичам нареченого) або від значення ‘викрадена (виведена, приведена) з іншого роду’. Ці табуїстичні назви мали захищати жінку, яка входить у чужий дім, дім її нареченого, від злих духів [Фасмер ЭСРЯ, III, 54 -55], що пояснює наявність весільного покривала як у народів Англії, так і в Україні. За другою з цих версій, дієприкметник, який лежить в основі цього іменника, в слов’янських мовах інтегрується з концептом “Рух” в англійській мові (‘взята з іншого / чужого роду’ → ‘приведена в інший / чужий рід’).

Англ. ОН *bridegroom* ‘наречений, молодий’ – германського походження [Origins, с. 292 – 294]. Ця ОН є зміненою формою під впливом англ. *grome* ‘конюх; хлопець, парубок’, що, в свою чергу, утворилося від д.-англ. *brýdguma*: *brýd* ‘наречена’ + *guma* ‘чоловік, мужчина’ [Chambers, с.116]. Автори етимологічного словника „Origins” дотримуються думки, що ОН *brýdguma* утворилася під впливом англ. *grome*. Нам видається, що в цьому є певна рація, оскільки, за цим джерелом, англ. ОН *bride* ‘наречена’ утворилася близько 1200 року від *brid*,

brude, що розвинулося з д.-англ. *brȳd* (перша згадка про останню форму датується приблизно 725 роком і зустрічається у „Беофульфї”). Автори словника стверджують, що як власне ОН ця одиниця невідома поза межами германських мов. Ми цілком погоджуємося з їхньою думкою, оскільки на даний момент типологічні зіставлення не виявляють зв’язку англ. ОН *bride*, нім. *Braut* з порт. *noiva*, укр. *наречена* [Chambers, с.116].

Отже, лексико-семантична реконструкція обрядових номінатем *bride* в англійській мові та *наречена, невіста* в українській мові демонструє ізоморфні ознаки процесу найменування, а саме подібність символіки весільного обряду та експлікацію концепту “Рух” в англійській та українській мовних картинах світу.

Під час і після власне весільного етапу ОН на позначення наречених зазнають змін. Так, укр. *князь, молодий князь* [Ром., с. 27; Шевч., с. 80] ‘наречений, молодий’; *княгиня* [онишк., Ром., с. 27; Жел., I, с. 357 – 358, Дз.Пр., с. 137; Шевч., с. 80] ‘наречена, молода’, ‘дівчина шлюбного віку’, які походять від псл. **kъnędzь* (з **kъnęgь*), що є запозиченням з прагерманської мови – **kuningaz* ‘король’, утворене від *kuni* ‘рід’ [ЕСУМ, II, с. 475]. Щоправда, існують декілька різних версій щодо тлумачення цих ОН. На думку М.Нікольсона, вони маркуються такою семантикою від термінології різних суспільних класів: *князь* і *княгиня* були перейняті з боярського побуту [цит. за: Правдюк, с. 66]. Російські етнографи А.Байбурін і Г.Левінтон у цих ОН пов’язують аграрний, рослинний і космічний коди, елементи яких відмежовують молодих від інших учасників весілля своїми диференційними ознаками [Байбурін, Левінтон, с. 70]. М. Пилипенко вважає, що такі звання наречених були не чим іншим, як ознаками переходу до іншої вікової групи родової громади [СРЯ+4, с. 642 – 643]. Російський історик С.Соловйов припускає, що спершу такі найменування позначали представників старшої за віком групи родової громади (родоначальника, голову сімейства і т.ін.), оскільки після шлюбу наречені ставали домовласниками, починали свій рід (тобто ставали начальниками свого особливого роду) []. За О.Міллером, *кънязь* спочатку означало ‘голова роду’, у конкретному випадку – ‘голова сім’ї’. Лише пізніше ця семантика нагромаджувальним методом почала використовуватися у суспільному, а згодом і в державному значенні [Подюков, с. 129]. Деякі вчені вважають, що номінатема *князь (конязь)* виходить із кореня *кон-* ‘межа, кордон; вершина; початок’, в основі яких лежить корінь *-gan-*, що в санскриті означає ‘народжувати’ [Тудоровская, с. 16; Подюков, с. 129; Шевч., с. 81]. Аргументація таких припущень полягає в тому, що головним і найсуттєвішим призначенням людини в давнину було власне народження дітей і продовження свого роду. Саме це простежується в ОН *князь* і *княгиня*, залишок значення яких зберігся і до нашого часу в народних назвах згідно з різними локальними традиціями. Цілоком логічними виступають у такому випадку ОН *князьок* ‘неодружений учасник весілля, родич або друг нареченого’ [Ром., с. 27; Шевч., с. 96]; *підкняззя* [Вес., II, с. 65], *піддружба, піддружбий* [Жел., II, с. 640; Шевч., с. 96] ‘помічник дружка’ – тобто хлопець, який допомагає першому товаришеві молодого.

Семантично подібними до ОН *князь* і *княгиня* є укр. ОН *король* ‘наречений, молодий’ [Чуб., с. 264], *королівна* ‘наречена, молода’ [Чуб., с. 325]. Ці ОН

походять від псл. **korljь*, що виникло на основі власної назви Карла Великого, володаря франків – двн. *Karl* [ЕСУМ, III, с. 39].

Найпоширенішими укр. ОН на позначення наречених під час весілля є такі, що мають корінь *молод-*: *молодий* ‘наречений під час весілля’ [Ром., с. 27; Шевч., с. 81]; пестл. *молодчик* [Чуб., с. 324], *молоденький*, *молодесенький*, *молодець* ‘т.с.’ [Онишк.], *молодик* ‘т.с.’ [СУМ]; *молода* ‘наречена під час весілля’ [Шевч., с. 83], *молодуха* [Дз.Пр., с. 264], пестл. *молодичка*, *молоденька* ‘т.с.’ [Онишк.]. Прикметник *молодий* ‘який має небагато років, юний’ сягає псл. **moldь* ‘молодий’ [ЕСУМ, III, с. 502; Фасмер ЭСРЯ, II, с. 643 – 644; Преобр. ЭСРЯ, II, с. 549 – 550; Brückner SEJP, с. 340; Machek ESJČ, с. 367; Holub, Korešný ESJČ, с. 226; Skok ERHSJ, II, с. 438 - 439]. Укладачі етимологічного словника української мови та О.Мельничук вважають, що псл. **moldь*, ускладнене інфіксом *-l-*, є варіантом первісного кореня **med-(met-)* ‘кидати, метати’, що спершу вживалося для позначення молоді тварин (пор. рос. *помет* ‘новонароджені тварини’) [ЕСУМ, III, с. 502; Мельничук, с. 141]. Пор. з порт. ОН *poivo* ‘молодий’ і *poiva* ‘молода’, що містять корінь *пов-*. Навіть на морфологічному рівні укр. ОН *молодий*, *молода* й порт. ОН *poivo*, *poiva* є культурно-семантичними й повними відповідниками.

У післяшлюбній обрядовості наречених величають по-різному, що позначається такими ОН: укр. *невістка* ‘жінка на післяшлюбному етапі’ [Гол., III, с. 289; Шевч., с. 83]; *молодик* ‘молодий у післявесільний період’ і *молодуха* ‘дівчина, що недавно одружилася’ [Сиз., Шевч., с. 83]; *молодичка*, *молодушка* ‘т.с.’ [Дз.Пр., с. 177]; *домашка* ‘тільки-но повінчана дівчина’ [Гол., III, с. 287]. В. Шевченко припускає, що ОН *домашка* пов’язана з *дім*, тобто позначає дівчину, яка сидить удома й не виходить на гулянки, тому що вона вже повінчана [Шевч., с. 83].

Відзначимо також ОН на позначення назв для шлюбної пари: мн. *молоді*, пестл. *молодята* ‘молода пара на весіллі; наречені, молоді; молоде подружжя’ [Дз.Пр., с. 177; Шевч., с. 84]; мн. *наречені* ‘т.с.; чоловік і жінка, які збираються одружуватися’; *подружжя* – від *подружитися* ‘одружитися’ [СУМ, VI, с. 758]; мн. *новоженці* ‘т.с.’ [СУМ, V, с. 435] – від *новий* ‘який недавно виник, з’явився; недавно створений’ і *женитися* ‘брати шлюб, одружуватися’; *сопруга*, *супругжя* ‘т.с.’ [Онишк.] – від ст.-сл. *съпряшити* ‘поєднати; запрягти’ [ЕСУМ, V, с. 478]. В англійській мові члени шлюбної пари позначаються як *newly-weds* ‘новоженці’, *newly-wedded* ‘т.с.’ – від *newly* ‘щойно’, *new* ‘новий’ і *to wed* ‘одружувати(ся)’. Відповідником цих укр. і англ. ОН є порт. *recém-casados* [DIP, с. 486].

Досить цікавими є також символічні назви наречених. Серед широкоживаних ОН є полісемантична одиниця укр. *куна* ‘хижа тварина з цінним хутром; хутро куниці; податкова натуральна одиниця або її грошовий вираз; символічна назва нареченої’ [Шевч., с. 85]. Походження цієї весільної символіки варте деякого історичного пояснення. Річ у тім, що в давнину дівчина, яка одружувалася, була зобов’язана провести першу шлюбну ніч з князем або з іншим володарем землі, на якій вона проживала. Незважаючи на те, що це право було скасоване ще княгинею Ольгою, наречений повинен був сплачувати

податок у вигляді однієї чорної куни за цнотливість нареченої. Згодом грошовий збір витіснив цей податок, проте він ще довгий час (майже до кінця XVIII ст.) зберігав свою назву – *куничний* [Трубачев 1959, с. 490 – 491; Ящур., IV, с. 8-9; III, с. 69; ТЭСЭ, с. 84]. Отже, назва податку за наречену перетворилася на назву самої нареченої. Оспівування куни, на яку полюють *хортики* ('старости'), у весільних піснях нагадує давній спосіб здобуття нареченої. Цей спосіб був першим етапом розвитку шлюбних відносин і полягав у викраденні або насильницькому захопленні нареченої [див., напр.: Ящур., IV, с. 8].

Синонімічними ОН, у такому ж символічному значенні, виступають укр. *лисиця, оленця, телця* [Бор., с. 24]. Виникнення таких весільних ОН зумовлене перш за все певними історичними подіями, викладеними вище, а також тим, що для плати за наречену могли використовуватися хутра інших тварин. Тому в обрядовому значенні ці номінативи розширили свою семантику за аналогією до *кунци*, з часом первісне етимологічне значення їх стерлося. Відзначимо ще такі укр. ОН: *соболь* 'наречений' [Чуб., с. 84], *бичок, бик, тур* 'символічна назва нареченого' [Чуб., с. 62]; *ялошенька, телушка, туриця, корова* 'символічна назва нареченої' [Потебня 1865, с. 166; Потебня 1880, с. 53 – 54; Шевч., с. 85].

Після одруження, перейшовши в інший соціальний статус, чоловік і жінка мають такі найменування: укр. *чоловік* і *дружина* (розм. *жінка*), англ. *a husband* 'чоловік' і *a wife* 'дружина', порт. *o marido* 'чоловік' і *a mulher* 'дружина'. В англійській мові з набуттям чоловіком і жінкою нового статусу для них утворилися й нові ОН. В українській і португальській мовах такі найменування утворилися як результат переосмислення слів зі значенням відповідно 'доросла особа чоловічої статі' і 'доросла особа жіночої статі': укр. *чоловік*, порт. *o marido* – укр. *жінка*, порт. *a mulher*. В українській мові, крім того, на позначення членів подружжя виробилося ще одне, спільне, найменування *дружина* [Гр., I, с. 448; СУМ, II, с. 424] – як результат семантичного розвитку збірного значення цього слова 'група друзів, близьких людей' [Ср. МСДЯ, I, с. 729 – 730; СУМ XVI – XVII, 8, с. 213; Гр., I, с. 448]. Якщо для позначення одруженої жінки слово *дружина* стало основним найменуванням, витіснивши слово *жінка* в сферу розмовного слововжитку, то в значення одруженого чоловіка воно вже стало застарілим (очевидно, через нехарактерну для найменувань осіб чоловічої статі флексію *-a*). Паралельно у вжитку перебувають ідіоматичні ОН: укр. *моя половина* 'чоловік / дружина', англ. *to find one's half* 'знайти свою половину (знайти кохану людину)', *one's better half* 'найдорожча половина (дружина)'; 'чоловік, найдорожча людина' [АУФС, с. 125]; порт. *cara-metade* 'дружина' [DN, с. 90] (букв. 'половина обличчя'). У португальській мові ОН *beco sem saída* позначає одруженого чоловіка [DN, с. 45], а в необрядовому плані ця одиниця позначає глуху вулицю (букв. 'вулиця без виходу').

Англ. ОН *husband*, що відповідала формі *husbonde* до 1200 року, пізніше набула форми *houssebonde* 'господар дому, сімейна людина чоловічої статі'. Ця ОН розвинулася з ОЕ *hūsbonða* до 1050 року. Існує декілька припущень щодо походження цієї номінативи. Ми більше схилиємося до думки, що дана ОН була запозичена зі скандинавських джерел. Пор. д.-англ. *hūsbonða* та д.-ісл. *hūsböndi* 'господар дому'. За складниками останньої виділяємо *hūs* 'дім, будинок' і *böndi*

‘господар; житель дому’ [Chambers, с. 498]. Д.-англ. *bōndi* походить від **būandi*, з форми *būa* ‘проживати; мешкати’. Оскільки господарем у домі в сільській місцевості був завжди фермер, з’являються англ. ОН *husbandman* ‘фермер’ і *husbandry* ‘фермерство’. Паралельно слід зауважити, що сер.-англ. *huswif* має варіант *huswif*, з діалектною формою *hussif*, утвореною як займенник від англ. *housewife* ‘маленька сумочка для голок, ниток, шпильок, ножиць і т.д.’. Діал. *hussif* першочергово вплинуло на скорочення англ. *housewife* у *hussy* ‘housewife’, проте ненадовго [Origins, с. 298].

Англ. ОН *wife* походить від д.-англ. *wīf* ‘жінка, дружина’, сер.-англ. *wif*, форма якої є спорідненою, зокрема, з голл. *wijf* ‘т.с.’, двн. *wīb*, що дало сучасну форму нім. *Weib*. Вищезгадані споріднені форми, як указують дані етимології, протогерманського походження й первинною для них була одиниця, а потім й ОН, **wīhan* [Chambers, с. 1235; Origins, с. 775 – 776, 805]. Загальне значення д.-англ. *wīf* ‘жінка; дружина’ збереглося у таких формах, як англ. *fishwife* ‘жінка-рибалка’ або ‘дружина рибалки’, *midwife* ‘акушер; повитуха (як правило, особа жіночої статі)’. Значення, споріднене за походженням з англ. ОН *husband* ‘чоловік’ (від ‘осподар дому’), характерне для англ. ОН *housewife* ‘домогосподарка’. Така семантика простежується від сер.-англ. *housewife* ‘господиня дому’ [Chambers, с. 498, 1235].

Як бачимо, укр. ОН на позначення наречених досить різноманітні, але всі мають слов’янське походження; англійські ОН мають відповідники в інших германських мовах; португальські ОН, які сягають латинської мови, також мають відповідники в інших романських мовах (порт. *mulher*, ісп. *mujer*).

Окрім наречених, у весільній обрядовості зустрічаємо такі ОН: укр. *ряджені* ‘фальшиві молоді в післяшлюбній обрядовості’ – від субстантивованого прикметника *ряджений* ‘людина, одягнена в маскарадний костюм або в незвичний одяг’ [СУМ, VIII, с. 923]; *дід / баба* ‘т.с.’ [Бор., с. 84; Шевч., 103]; *циган* ‘особа, що бере участь у весільному обряді циганщини’, частіше мн. *цигани* [Гр., IV, с. 428; Шевч., с. 103]; *лікар, москаль, жид* ‘т.с.’ [Шевч., с. 103]; *каліка* ‘жінка, що причіпляє молодим вінці на весіллі’ [Онишк.] – неясного походження; *оглядник* ‘сват, що оглядає господарство молодого напередодні весілля’ [МУЕ I, с. 114]; *заручник* ‘дружба, що бере участь у заручинах’ (Чуб. IV, с. 73; Тищ., с. 29). На території України найбільш уживаною на позначення учасників весільного обряду (крім, звичайно, самих молодих) є ОН *староста*, пестл. *старостонька* ‘особа, що сватає жениха нареченій або наречену женихові’; ‘одружений учасник весілля, його керівник і розпорядник, родич нареченого або нареченої’ [Ром., с. 27; Шевч., с. 86]; ‘посередник під час укладання згоди на шлюб на першому етапі весілля, сватанні; ведучий весільного обряду’ [Онишк.; Бор., с. 36; Гол., III, с. 271]. В англійській мові цій ОН відповідають ОН: *a go-between* ‘староста; посередник в укладанні шлюбних пропозицій’ [Baker, с. 38], *a bazvalan* ‘помічник старости; укладач весільних і шлюбних угод’ [Baker, с. 38], *an intermediary* ‘посередник між нареченими; сват; староста’ [Baker, с. 38]. Оскільки такими людьми обирали найбільш балакучих, з умінням добре примовляти, у Великій Британії ОН *a bazvalan* лягла в основу прислів’я *to lie like a bazvalan* [Baker, с. 39] (‘брехати, як той староста’). Порт.

ОН *mestre de cerimónias* ‘тамада; той, хто керує застіллям’ [DN, с. 102] пов’язана не лише з людиною, яка порядкує на весіллі, а й з тим, хто відповідає за церемонії будь-якого типу сімейних обрядів: народження, хрещення, одруження, весільних гулянь, похоронів і т.д.

Для українських ОН на позначення учасників весільного обряду властива додаткова номінація, пов’язана з виконанням додаткових функцій чи розрізненням родичів і представників двох родів. Наприклад: *дядя* ‘неодружений учасник весілля, представник роду нареченого, якого саджають замість молодого коло нареченої після її викупу’ [Ром., с. 29; Шевч., с. 101] (ця ОН, можливо, є запозиченням з білоруської мови, оскільки трапляється в більшості випадків на території земель українсько-білоруського пограниччя); *староста домовий* ‘весільний староста, який стежить за порядком на весіллі та частуванням гостей’ [Онишк.], *староста весільний* ‘староста, що відповідає за дотримання весільних формальностей’ [Онишк.; Шевч., с. 87]. Якщо *староста* як учасник весілля належить до якогось із цих родів, то в цьому випадку в Україні розрізняють: *староста бранський* ‘сват, що сватає молоду; весільний староста молодого’ [Онишк.; Шевч., с. 87] – від *брати* ‘здобувати, діставати; купувати; захоплювати; одружуватися з кимсь’; *староста данський* ‘сват, що віддає молоду і робить певні послуги з її боку’ [Вес., I, с. 75; Шевч., с. 87] – від *давати* ‘передавати від однієї особи до іншої’; *приданський староста*, *придало* ‘весільний староста молодої’ [МУРЕ, III, с. 145; Тищ., с. 56 – р.ф.; Шевч., с. 87] – від *придане* ‘майно, яке дають батьки або родичі дівчині, коли вона виходить заміж’. Усі ці ОН на позначення старости пов’язані зі **старь* ‘головний, той, що має силу, владу’ (псл. **starь(jь)*) [Трубачев 1959, с. 179 - 180], яке, в свою чергу, ймовірно, сягає індоєвропейської основи **st(h)ā* ‘стояти’ [Rudnic’kiy, II, с. 1028; Цыганенко, с. 401; Фасмер ЭСРЯ, III, с. 747; Преобр. ЭСРЯ, II, с. 373; Горяев, с. 342].

У парі зі старостою виступає його жінка, відома в українській мові як *старостиха*, *старостина* [СУМ, IX, с. 663; Бор., с. 39; Шевч., с. 87].

Для англійців важливим є момент вручення персня. Англ. ОН *a ring-bearer* ‘хлопчик, який несе перстень на подушечці з білого сатину’ [Baker, с. 76] походить від іменника *ring* ‘перстень; каблучка’ і дієслова *to bear* ‘носити; нести’; *a flower girl* ‘дівчинка-дружка з наповненим квітковими пелюстками кошиком’ [Baker, с. 81].

Важлива роль у весіллі належить, природно, батькам наречених, але спеціальних позначень для них саме в цій функції в досліджуваних мовах майже не виявилось: укр. ОН *видавця* ‘весільний батько нареченої’ [Гр.], пов’язана з *видавати* ‘одружувати, дозволяти дівчині або примушувати її одружитися’ [Шевч., с. 87].

У групі ОН на позначення об’єктів, адресатів ритуальної дії, що може бути носієм процесуальної або непроцесуальної ознаки, насамперед виділяються найменування гостей та інших учасників весілля.

Так, укр. ОН *гості*, *весільні гості* ‘люди, запрошені на весілля’ [Шевч., с. 72] – від *гість* (псл. **gostь*). Номінатема *гість* у слов’янських мовах зафіксована спершу як ‘чужий, іноземець’, а з часом ‘приїжджа людина; купець; гість’. В. Шевченко приводить приклад номінатемами *гість* з такою семантикою: ‘людина,

що прибула на короткий час у справі торгівлі, або з приязні, або з яких інших причин' [Шевч., с. 72 – 73].

Укр. *гарні столяни* 'усі весільні гості, що сидять за столом' [Ябл., Шевч., с. 73] позначають гостей з обох родів наречених. Укр. ОН *рід*, мн. *роді* 'дві групи родин, одна з яких представляла родичів нареченої, а друга – нареченого'. В етнографічних дослідженнях переважає думка, що у весільному обряді завжди брали участь дві групи – *роди*, які ворогували між собою і які представляли інтереси двох окремих сторін – родичів нареченої та родичів нареченого [Довнар -З., с. 368; Охримович, II, с. 16 – 18; Шевч., с. 73; Щапов, с. 85]. Проте слід зауважити, що цей конфлікт завжди закінчувався полюбовно, взаємним порозумінням і згодою [Щапов, с. 85]. Наречена як об'єкт конфлікту виступала центральною фігурою в обряді, який символізував її перехід з одного роду в інший. Згідно з первинним значенням *роду* як форми спільності людей за первісно-общинного ладу, об'єднаних між собою кровними узами, поєднаних спільними господарськими й соціальними інтересами, семантика цієї ОН у весільному плані поширюється й на групу присутніх на весіллі сторонніх осіб.

Функції їх полягали в доповненні справжньої рідні наречених, що підтверджується такими українськими номінатемами, як *брат* і *сестра*. У цьому випадку *братом* чи *сестрою* міг бути не лише кровний родич, а кожен присутній на весіллі парубок і дівчина [Охримович, II, с. 5 – 7]. Відповідно, кожна жінка чи чоловік називалися на українському весіллі *свахою* та *сватом*. Це пов'язано з їх соціальним обрядом переходу з групи сторонніх осіб до „своїх”. Недарма вважається, що на весіллі не буває чужих людей, а кожен з присутніх є гостем і одночасно членом одного з весільних родів. Цікаво, що на передшлюбному етапі роль родів полягає у протиставленні один одному, а в прикінцевих весільних обрядах – у поєднанні й порідненні. Таке протиставлення обох родів знайшло своє відображення і у весільній лексиці. Так, рід нареченого відзначається ОН на позначення дійових осіб, що входили до його складу: *сватові* 'рід молодого' [Дз.Пр., с. 265; Шевч., с. 74]; *свати* 'особи, що супроводжують молодого на весіллі' [Бор., с. 41; Шевч., с. 74]; 'усі одружені чоловіки одного села' [Жел., II, с. 853]; 'усі чоловіки – учасники весілля' [Шевч., с. 74]. ОН *сват* має також значення: 'людина, яка за дорученням того, хто хоче одружитися або його / її рідних, сватає обрану особу'; 'людина, що часто виконує вищезгадані доручення'; 'батько або родич одного із подружжя щодо батьків і родичів іншого' [Гр.; Шевч., с. 88]. Ця сама ОН може позначати об'єднання двох родів. Таку семантику спостерігаємо в укр. ОН *сват* 'одружений чоловік стосовно до одруженої жінки одного села' [Жел., II, с. 853; Шевч., с. 88]. Порівняймо англ. ОН *black foot, blackfoot* 'сват, сваха (у Шотландії)' [АУФС, с. 162, 2630]. Ці та інші ОН з коренем *сва-* походять від псл. **svatъ* 'свій, родич', що сягає індоєвропейського займенникового кореня **svā-* 'свій' [Rudnic'kiy, II, с. 994; Фасмер ЭСРЯ, III, с. 570; Преобр. ЭСРЯ, II, с. 255 - 256]. Від цього ж і.-є. кореня **svā-* утворилися дієслова **svatati* (*se*) 'ріднитися, родичатися, ставати своїми', **svatiti* (*se*) 'т.с.'. Пор. друс. *свататися* 'ріднитися внаслідок одруження дітей або родичів', *сватитися* 'т.с', а дещо пізніше – 'сватати(ся), просити руки'. З часом вони впливають на іменник **svatъ* 'свій, родич', унаслідок чого появляється нове

значення: *сват* ‘той, хто влаштовує весілля, сватає’ [Трубачев 1959, с. 143].

Особи жіночої статі, які беруть аналогічну участь у весільних обрядодіях, позначаються ОН, утвореними з цим самим коренем. Це перш за все укр. *сваха* ‘жінка, яка, добре знаючи весільні обряди, порядкує на весіллі; жінка, яка займається сватанням, влаштуванням шлюбів; мати або родичка одного з подружжя щодо батьків / родичів другого’ [Гр. IV, с. 104; Шевч., с. 88].

Аналогічно до одного із значень ОН *сват* ОН *сваха* означає ‘одружена жінка відповідно до одруженого чоловіка одного села’ [Жел., II, с. 853; Шевч., с. 88]. Відомі ще такі ОН жіночої статі: *свашка* ‘сваха’; ‘одружена сестра нареченого, а якщо її немає, то інша близька родичка, що виконує на весіллі певні обов’язки та відводить разом із дружкою наречену до комори, роздягає її; усі одружені родички молодого’ [Бор., с. 39; Шевч., с. 89]. Для розрізнення двох родів – нареченої і нареченого – маємо в українській мові ОН *закосові свахи* ‘близькі родички нареченої’ [Жел., II, с. 853; Шевч., с. 89] й *свашки чупрові* ‘близькі родички нареченого’ [Жел., II, с. 853; Шевч., с. 89], пов’язані з *коса* ‘заплетене волосся’ і *чуприна* ‘волосся на голові людини (перев. в чоловіка); чуб; шевелюра’

До інших ОН, що позначають розмежування двох родів під час весільного обряду, відносимо – з боку роду молодого: укр. *бояри* ‘неодружені представники роду молодого’ [Ром., с. 26, 123; Шевч., с. 74; Писк.]; *заручники* ‘учасники весільної процесії з боку молодого, що брали участь у заручинах’ [Шевч., с. 74; Чуб., с. 73]; *полк* ‘особи, що супроводжують молодого на весіллі’ [Чуб., с. 150; Шевч., с. 74] – від псл. **рълкъ* ‘велика кількість, безліч; народ’ [ЕСУМ, IV, с. 495]; з боку роду молодої: *свахи* ‘усі одружені жінки одного села’ [Жел., II, с. 853]; ‘жінки, що супроводжують молоду на весіллі’ [Бор., с. 39]; ‘усі жінки – учасниці весілля’ [Шевч., с. 74]; ‘весільні гості з боку нареченої’ [Ром., с. 26, 123]; *придани*, *приданки*, пестл. *приданочки* (в одн. також *приданник*, *приданець*, пестл. *приданчик*) ‘весільні гості з боку нареченої, що прямують з нею в дім нареченого’; діал. ‘гості з рідні молодої, які привозили посаг’ [Жел., II, с. 743; Лис.]; ‘родичі молодої в післяшлюбній обрядовості’ [Бор., с. 39]; *приданка*, *приданниця* ‘жінка, переважно з рідні (рідна тітка, дядина і т.ін.), яка дарує придане нареченому’ [Лис.; Шевч., с. 103]; *приданий поїзд* ‘назва роду нареченої’ [Ром., с. 26].

Відповідно до виконуваних обрядових функцій свахи могли мати декілька назв. Так, для свах, які печуть коровай, вживається ОН *коровайниці* [Бор., с. 41; Шевч., с. 89]; для тих, що плетуть вінки, – *вінкоплетниці*, *поплетниці* [Бор., с. 41; Шевч., с. 89]; *продайниці* ‘свахи, що супроводжують молоду під час її переїзду до молодого’ [ОАХ, с. 271] – від *продавати* ‘за винагороду віддавати кого-, що-небудь у чиєсь розпорядження з певних корисливих міркувань’, ‘примушувати кого-небудь віддатися кому-небудь за гроші, одружитися з кимсь’ [Шевч., с. 75].

На позначення осіб, які формально не запрошувалися як гості на весілля, але також тією чи іншою мірою брали участь у цьому обряді, в українській мові були такі ОН: *запорожці*, *запоріжжя* ‘сторонні люди, які стоять за порогом хати під час роздавання весільного хліба’ [Грінч., II, с. 83], ‘незапрошені учасники весілля’ [Ром., с. 27; Шевч., с. 77; Чуб., с. 383]; *бокові* ‘не запрошені на весілля

люди' [Ром., с. 27; Шевч., с. 77] – від *бік*, тобто 'люди, які стоять збоку'; *подвірні*, *надвірні* 'не запрошені на весілля люди' [Ром., с. 27; Шевч., с. 77] – від *двір*, *подвір'я*, тобто 'люди, що стоять на подвір'ї, у дворі'; *підвесільники*, *підвесільні гості*, *непрошені гості* 'спостерігачі, не запрошені на весілля учасники обряду' [Біг., с. 11; Шевч., с. 78] – від *весілля*, *гості*, *просити*. Відповідною англ. ОН є *straw boys* 'не запрошені на весілля гості' [Baker, с. 119], що походить від *straw* 'солома' і *boys* 'хлопці'. Це були молоді хлопці в масках із соломи, що стояли за порогом на ірландських весіллях. Їх дуже поважали, і вони наділялися особливим привілеєм танцю з нареченою [Baker, с. 118 – 120].

Головний розпорядник весілля називається в українській мові *маршалок* 'одружений чоловік, який на запрошення родичів жениха є головним розпорядником весільного обряду; староста під час весілля' (ця ОН є запозиченням з польськ. *marszałek* 'голова сейму в Польщі; весільний староста' [ЕСУМ, II, с. 404]); *маршалок* 'боярин у весільному обряді' [Лис.; Шевч., с. 950]; 'неодружений родич або друг нареченого' [Ром., с. 840] (у своєму дисертаційному дослідженні П.Романюк вказує на порівняно пізній характер запозичення аналізованої номінатеми й її вживання саме в обрядовому значенні; він зазначає, що в окремих населених пунктах неодружених родичів і друзів нареченого називають маршалками, але у піснях цих же сіл – боярами [Ром., с. 84]); *головатий батько* 'найстарший сват на весіллі' [Марк., с. 126], *головатий сват* 'одружений чоловік, що розпоряджається на весіллі' [Чуб., с. 564; Шевч., с. 89], а серед жінок – *старша сваха*, *приводча* 'старша над одруженими учасницями весілля, родичка нареченого' [Ром., с. 28], *голова* 'т.с.' [Онишк.] – від *голова* 'розум' (ОН *приводча* пов'язана з *приводити* 'супроводжуючи, вказувати шлях і т.ін., допомагати або примушувати йти за собою куди-небудь' [Шевч., с. 90]).

Досить значну за складом групу весільних ОН становлять в українській мові слова на позначення осіб, що беруть участь в обряді сватання. Крім вищенаведених *сват* і *сваха*, це також *дівошлюб*, *дівослюб*, *дівоснуб* 'сват, що бере участь у весільному договорі; староста' [Гр., I, с. 387; Шевч., с. 90], *дивошлюб*, *дивоснуб* 'т.с.' [ОАХ, с. 266; Яворн.], утворені від основ іменника *děva* та дієслова **snubiti* 'сватати, видавати заміж' як результат деетимологізації складного новоутвореного іменника і зближення другої його частини *-снуб* 'шлюб, заміжжя' з коренем *люб-* та іменником *шлюб* [ЕСУМ, II, с. 85 – 86; Rudnic'kiy, V, с. 21]; *посол*, *просатар* 'сват, посередник у весільному договорі; прохач' [Гол., III, с. 367, 412; Чуб., с. 56; Шевч., с. 90]; *посол*, *післанець* 'людина, яку батько хлопця посилає до батьків дівчини з питанням, чи вони згодні видати заміж дочку за його сина; людина, яку батько молодої посилає до батьків молодого з пропозицією прийти на згоду' [Онишк.; Шевч., с. 90]; *наставник* 'т.с.' [Гол., III, с. 414, 416, 423] – від *наставляти* 'спрямовувати чийсь думки, вчинки у певному напрямку; доручати комусь що-небудь зробити'; *зводжай* 'т.с.' – від *зводити* 'поєднувати' [Онишк.; Шевч., с. 91]; *домовник* 'сват, що домовляється про умови весілля, посаг' [Тищ., с. 40 – АІСБ]; *дружба домовний* [Тищ., с. 41 – р. ф.], *батько домовний* 'т.с.' [Тищ., с. 41 – АІСБ] – від *домовлятися* 'ведучи попередні розмови, переговори, досягати певної умови, вирішувати що-небудь';

жарт. *підбрехач* [Гр., III, с. 160] – від *підбріхувати* ‘додавати брехні в розповіді про когось, що-небудь; допомагати когось-небудь брехати’; жарт. *підтакачка* [Гр., III, с. 181; Шевч., с. 91] – від *підтакувати* ‘погоджуватися з чією-небудь думкою, висловлюванням, звичайно, повторюючи „так” і подібні слова; схвалювати, підтримувати чієї-небудь дії, вчинки’; *чоловік* ‘людина, яку батько молодого посилає до батьків дівчини довідатися, чи вони згодні видати заміж дочку за його сина; людина, яка з батьком молодого приходить до батьків дівчини на „згоду”’ [Онишк.; Шевч., с. 91] – від значення цього слова ‘людина’ [Шевч., с. 91].

Велике значення на весіллі приділялося посадженим батькам, у ролі яких найчастіше виступали хрещені батьки. В Україні це відзначено такими ОН: *батько* ‘весільний батько, обрядовий заступник батька’ [Вакал., с. 126; Шевч., с. 91]; *вінчальний батько* [ОАХ, с. 273], *нанашко* [Дз.; Мельн.] ‘т.с.’; *батькова* ‘посаджена мати, обрядова заступниця матері’ [Бор., с. 39; Шевч., с. 91], *матка* [Вакал., с. 126], *весільна мати* [Чуб., с. 241], *вінчальна матка / матір* [Дз.Пр., с. 139], *нанашка* [Дз.; Мельн.] ‘т.с.’ (ОН *нанашко* й *нанашка* є запозиченнями з молдавської мови, де *нэнаш* – ‘весільний батько; хрещений батько’ і *нэнашэ* ‘весільна мати; хрещена мати’ [Вакалюк 1982, с. 127; Прокопенко, с. 43; Мельничук, с. 169; ЕСУМ, IV, с. 36]. Англійськими відповідниками до цих укр.

ОН є ОН *godfather* ‘хрещений батько’ та *godmother* ‘хрещена мати’, а португальськими – відповідно *o padrinho* та *a madrinha*. У португальській мові зустрічаємо також частковий відповідник *o padrinho de casamento* ‘вінчальний батько’, чого не спостереігаємо в англійській.

Для учасниць весілля, які виконували обрядові пісні, в українській мові вживалися такі назви: *ладкальниці*, *ладканки* ‘жінки, виконавиці весільних пісень’ [Жел., I, с. 395]; *домашні ладкальниці* ‘жінки, що співають весільні пісні’ [Гол., III, с. 380; Шевч., с. 103] – від *ладкати* ‘співати обрядові пісні чи пісні взагалі, супроводжуючи які-небудь дії’. Одночасно ОН *ладканка* могла вживатися для позначення самої пісні. Пор. подібне співіснування в семантичній структурі ОН значень актанта весільних обрядодій і самого обряду в укр. *перезва* : 1) ‘учасники весільного походу, поїздки родичів молодого до молодого після першої шлюбної ночі’ [Шевч., с. 76]; 2) діал. ‘назва роду нареченого в післяшлюбній обрядовості’ [Ром., с. 123]; 3) ‘група людей, що гуляє у молодих на другу після весілля неділю’ [Ващ.]; 4) ‘весільний обрядовий звичай, за яким родичі молодого йшли до молодого з відповідними піснями після першої шлюбної ночі’ [Бор., с. 84]; 5) діал. ‘частування весільного роду нареченої в післяшлюбній обрядовості’ [Ром., с. 105, 144; Бор., с. 84].

Серед інших укр. ОН на позначення учасників весільного обряду слід відзначити такі: *писар* ‘учасник післявесільного обдаровування молодих, який записує рогачем, кочергою на стелі (тобто проводить ризику на стелі або вимашеною в сажі рукою ставить на ній печатки) і промовляє: „Як не даси поросяти (гуски, качки і т.ін.), то нехай тобі його вовк задавить’ [Чуб., с. 463 – 464; Вес., I, с. 26; Шевч., с. 104]; *постельниця* ‘жінка з роду нареченої, яка стелить молодим постіль’ [Ром., с. 29; Шевч., с. 104]; *головні* ‘подруги молодого, які плетуть їй вінки’ [Тищ., с. 115 – р.ф.; Шевч., с. 104]; *візник*, *возний*, *возниця* ‘учасник

весілля, що везе молодих' [Бор., с. 41; Чуб., с. 313; Шевч., с. 104] – від *возити* 'пересувати, переміщати якимсь транспортом кого-, що-небудь з одного місця на інше'; *кодаш* 'дружко, боярин', 'особа, що виконує функції візника на весіллі на Буковині' [Жел., I, с. 355; Гр., II, с. 263]; 'родич молодого/ї, що править кіньми під час весільного ходу' [МСБГ], запозичене з тюркських мов [ЕСУМ, II, с. 490].

2.4.4. Час і локуси. Час як один із вимірів відіграє велику роль у весільних традиціях народів України, Великої Британії та Португалії.

Існують, як відомо, різні спроби визначити щасливі й нещасливі моменти для виконання певних дій, у тому числі й одруження, – за місяцями року, датами й днями тижня, фазами Місяця за місячним календарем і сонячними циклами. Реалізуючись у мові, такі вірування ставали основою обрядових номінатем і фразем, притаманних трьом зіставлюваним мовам. Так, в англійській мові досить поширеною в народі є римівка щодо одруження в різні місяці року: *“Married in January’s hoar and rime, / Widowed you’ll be before your prime. / Married in February’s sleepy weather, / Life you’ll tread in time together. / Married when March winds shrill and roar, / Your home will be on a distant shore. / Married beneath April’s changing skies, / A chequered path before you lies. / Married when bees over May blossoms flit, / Strangers around your board will sit. / Married in the month of roses - June, / Life will be one long honeymoon. / Married in July with flowers ablaze, / Bittersweet memories on after these days. / Married in August’s heat and drowse, / Lover and friend in your chosen spouse. / Married in September’s golden glow, / Smooth and serene your life will go. / Married when leaves in October thin, / Toil and hardship for you gain. / Married in veils of November mist, / Fortune your wedding ring has kissed. / Married in days of December cheer, / Love’s star shines brighter from year to year”* [Cassell’s DS, с. 280] – букв. 'одружившись, коли в січні густий туман і паморозь, приречений/а ти на передчасне вдівство. Одружившись у сонливої погоди в лютому, прокрокуєш життя разом із часом. Одружившись в час, коли березневі вітри пронизливо дмуть і ревуть, забезпечиш собі дім далеко від своєї рідної оселі. Одружившись під квітневим небом змін, постелиш собі мінливу стежину. Одружившись, коли бджоли пролітають над травневим цвітом, матимеш/посадиш незнайомих навколо себе і життя. У разі одруження в червні, місяці троянд, усе життя промайне, як один довгий медовий місяць. Одружившись у липні, коли всі квіти горять вогнем, ті дні з прикрощами й радіщами згадаєш опісля. Одружившись у дрімотну спеку серпня, знайдеш і коханого, і друга в своєму обранці. При одруженні в золотистому блиску вересня гладко й спокійно тебе життя поведе. Одружившись, коли листя в жовтні рідіє, матимеш від шлюбу важку працю й страждання. При одруженні в туманному серпанку листопада твоя обручка поцілує саме щастя. У разі одруження в підбадьорливі дні грудня світитиме твоя зірка кохання яскравіше з року в рік'. Проте якщо, наприклад, для португальців одруження в травні є найкращим часом: ОН *mês das flores, mês das noivas* [DN, с. 254] називають травень як повний квітень місяць і місяць для одруження – місяць наречених, то, за українськими прикметами, це нещасливий місяць для одруження: „*Хто в маї звінчається, буде вік маяться*” [Номис, с. 59] – від зближення й семантичного зіставлення за „народною етимологією” значень слів *май* і *маятися*; пор. також

англ. ОФ *December and May* ‘старий чоловік і молода дружина’ [АУФС, с. 271] – букв. ‘грудень’ і ‘травень’.

Стосовно дат, то поганою прикметою в англійській локальній традиції є одруження в день свого народження. Також у британців є свій календар з точними датами в кожному місяці, коли шлюб приносить сльози та нещастя і навпаки. Наприклад, 2, 4, 11, 19 і 21 січня є найсприятливішими днями для створення нової сім’ї. В інших місяцях також існують подібні дати [Cassell’s DS, с. 280].

В англійській локальній традиції чимало уваги приділяється також безпосередньо дням тижня, коли краще йти свататися, одружуватися, святкувати весілля і т.ін. Відомі англ. ОН і обрядові римівки, такі, як: “*Monday for wealth, / Tuesday for health, / Wednesday the best day of all; / Thursday for crosses, / Friday for losses, / Saturday for no luck at all*” [Cassell’s DS, с. 280; Baker, с. 56] – ‘понеділок – на багатство, вівторок – на здоров’я, середа – найкращий з усіх днів; четвер відомий хрестами, п’ятниця – втратами, а в суботу – ніякого везіння взагалі’. У словнику забобонів і повір’їв англійської мови [Cassell’s DS] чітко класифікуються дні тижня і даються тлумачення будь-яких дій, що відбуваються в певний день. Оскільки кожен з днів тижня відзначається своїм „характером” і впливом на людину, астрологи знайшли планетарну пару цим дням, чим англійські лінгвісти і пояснюють наявність „позитивних” або „негативних” конотацій у семантиці окремих ОН на основі днів тижня.

Так, вплив Місяця на понеділок виділяє цей день тижня здебільшого як нещасливий і невдалий для підписання шлюбних контрактів, очікування розуміння і співчуття з іншого боку, тобто несе в собі небезпеку у вигляді „гарбуза”. У романській традиції – в Португалії, а також у Франції – понеділок вважається днем божевілья: пара, яка одружується в понеділок, збожеволіє найближчим часом; стосунки членів подружжя стануть неможливими, вчинки – божевільними (проте, наприклад, ірландці міркують навпаки: саме понеділок є найсприятливішим днем для початку найсерйозніших справ – вирушання в дорогу, засилання сватів, розсилання весільних запрошень і т.д. [Cassell’s DS, с. 80]). Британці вважають понеділок нещасливим, оскільки він є першим днем тижня (є й інші подібні міркування дещо релігійного характеру). Найгіршими й найнещасливішими днями в році для британців є три понеділки: перший понеділок квітня, другий понеділок серпня й останній понеділок грудня. Саме ці дні позначають річницю а) дня народження Каїна, б) знищення Содоми й Гоморри і в) зради Христа Іудою [Cassell’s DS, с. 80; Baker, с. 53 – 57]. За українськими прикметами цей день тижня також вважають несприятливим для різних починань узагалі (одруження, очевидно, також підпадає під цю прикмету), пор.: „*Понеділок – важкий день*”.

Вівторок підкоряється Марсу. Саме цей день, за британськими повір’ями, вважається днем весілля.

Середа, яка нібито перебуває під керівництвом Меркурія, не дарма є днем змішаних потенціалів. У цей день рекомендується написання й посилення листів, у яких просять про найрізноманітніші послуги, в тому числі й про одруження. Щодо самого одруження, то тут зустрічаємося з протилежністю: середа – поганий день для весілля [Cassell's DS, с. 80].

Четвер у парі з Юпітером є днем протилежної долі. На думку германців, вона то усміхається, то відвертається в цей день. Четвер – вдалий вибір для дня одруження у Великій Британії [Cassell's DS, с. 80] і найгірший день тижня у Німеччині.

П'ятниця під впливом Венери у всій Великій Британії відома як найнещасливіший день тижня. Британці вірять, що для зародження нової сім'ї цей день не може бути вдалим, адже Єва запропонувала Адамові райське яблуко саме в п'ятницю. В історії Англії п'ятниця запам'яталася також як день вішалників. Дуже поширеною на Британських островах є традиція гнати закоханих, які порушили забобони не зустрічатися в п'ятницю. Їх переслідували друзі й сусіди, які при цьому гучно гриміли сковорідками й чайниками [Cassell's DS, с. 80].

Сатурн, керуючи суботою, дає гарну погоду в цей день як пам'ятку дня створення Господом людини. Британці вірять, що дитина, народжена в суботу, зможе бачити привидів і духів [Cassell's DS, с. 81].

Неділя перебуває під впливом сонця і тому вважається найсвятішим днем християнського тижня. Цей день є найкращим і вдалим для будь-яких починань [Cassell's DS, с. 81].

Сам день весілля має декілька назв. Так, англ. ОН *the bride's day* 'день весілля' (букв. 'день нареченої') передбачає і віщує майбутнє за допомогою погоди; англ. ОН *the groom's day* 'другий день після одруження' (букв. 'день нареченого'), а третій – 'день молодят' [Baker, с. 59]; *the day of bells* 'день одруження; одруження' [АУФС, с. 266] позначають день для нареченого й нареченої. У португальській весільній традиції він позначається такими ОН, як *dia de casamento* 'день весілля', *dia de noiva* 'перший день весілля' ('день нареченої').

Вівторок після весілля в Україні відомий під багатьма назвами (*цигани, зносини, вносний стіл, зносна горілка* й т.д.), проте всі з них відображають традиційне весільне гуляння. Юрба переодягнених весільних гостей (*звідси ОН ряджені, рядження від рядити 'одягати когось у незвичайний костюм, одяг'*) приходила до всіх учасників весілля і збирала складчину (випрошували або крали птицю, сало, борошно, яйця, гроші на горілку і т.ін.) на продовження

гуляння. Весільна етносемантика укр. ОН *ловчі* підкреслює зв'язок з дієсловом *ловити* 'хватати які-небудь живі істоти з певною метою' [Шевч., с. 54] на підтвердження дій у дворах весільних учасників. Усе зібране складалося на воза і везлося до батька молодого, де бучні веселощі продовжувалися далі. Цікавим моментом залишається той факт, що молодь не повинна була брати участь у таких діях [Шевч., с. 53; Здоровега, с. 128]. У зв'язку з самим процесом складчини та з тим, що типовими персонажами таких гулянь були фальшиві молоді, дід, баба, „цигани”, відомі й інші ОН на позначення гулянь: *циганищина* 'ходіння по хатах переодягнутими циганами та ін. і випрошування різних речей, які потім пропиваються' [Бор., с. 101; Шевч., с. 53], *цигани* 'весільне пригощання у вівторок; весільне пригощання після першої шлюбної ночі в нареченого' [Ром., с. 26, 142; Шевч., с. 53], пов'язані з *циганити* 'випрошувати, видурювати щонебудь, канючити' [Шевч., с. 53]. Оскільки все зносилося з різних місць в одне, а в хаті молодого вносилося до столу, то цілком зрозумілою постає семантика укр. ОН *зносини*, *зносний стіл*, *зносна горілка* [Шевч., с. 54], *вносини* „пригощання у вівторок через тиждень після весілля” [Ром., с. 26; Шевч., с. 54]. Пор. англ. ОН *bidden wedding* 'пригощання в день весілля або незабаром після весілля; весільні розваги' [Baker, с. 119], *bridewain* 'т.с.', 'випрошування продуктів і грошей для продовження весільних святкувань', 'збір грошей і потрібних у господарстві побутових предметів для молодої пари' [Baker, с. 119] – пригощання й гуляння після в'їзду молодої до її нового дому. В англійській традиції існує багато варіантів, але всім їм властиві такі моменти, як залишання гістьми грошей і подарунків для новоодружених. Запрошення на таке весілля має набагато глибшу семантику. Англ. *bidden wedding* походить від пасивного дієприкметника минулого часу *bidden* (*to bide, bode, bidden=bidden*), утвореного від дієслова *to bide* '1) жити; проживати; залишатися (десь); 2) очікувати; чекати; 3) зносити' [EUD, I, с. 122], та іменника *wedding* 'весілля'. У такому разі укр. *зносний стіл* (*стіл* – 'застілля; весілля') й англ. *bidden wedding* є еквівалентними номінатами на міжмовному рівні й повними відповідниками на внутрішньомовному рівні. Для позначення актантів (похідні ОН від таких дій) в українській мові маємо ОН *цигани*, а в англ. ОН *bidder* 'прохачі; збирачі грошей, продуктів і т. ін. для молодих і продовження святкувань' [Baker, с. 119], що утворена від *to bide* 'залишати щось; зносити'. Вони не цуралися збирати все, що давали: починаючи з бика, корови, вівці й до гірчичниці, сковорідки, свічок. Одним із улюблених закликів при цьому було: *A great many can help one, but one cannot help a great many* (букв. 'усі можуть допомогти одному, але один не в змозі допомогти всім; ≈ з кожного по нитці, бідному сорочка') [Baker, с. 119].

Якщо зіставити синонімічну ОН *bridewain* [Baker, с. 119] з укр. ОН *циганищина* на позначення післявесільних гулянь, то за спільним денотатом і сигніфікативним наповненням вони виступають національно-культурними аналогами на міжмовному рівні й частковими аналогами на внутрішньомовному рівні. Збіг денотата й сигніфікативна співвіднесеність з національними реаліями характерна для цих укр. і англ. ОН, але мотиваційні основи їх відмінні. Укр. ОН походить від *циганити* 'випрошувати щось', а англ. ОН виражена складеним іменником, утвореним з *bride* 'наречена' і *wain* 'віз' (букв. 'віз нареченої'). Це

був віз, на який накладали всі випрошені продукти для продовження гулянь і товари домашнього вжитку для початку нового сімейного життя. Проте в англійській обрядовій традиції іноді сама молода брала в цьому участь. Вона заварювала ель (пиво), вербально позначений як *bride-ale*, *bride's ale*, і пригощала ним після весілля гостей, родичів, друзів, сусідів, які, в свою чергу, давали гроші, дерево, зерно, меблі, продукти для молодих. Усе це складалося на воза, який тягнуло 20 биків, і везлося до дому молодих. З часом *bride-ale* зазнало деяких фонетичних змін і стало одним словом *bridal* – прикметником на позначення належності певних предметів наречених, видозмінившись у субстантивованій прикметник: *bridal* ‘гуляння після весілля’ [Baker, с. 121], *penny bridal* ‘гуляння на другий чи третій день після весілля на зібрані весільні пожертвування’ [Baker, с. 121], *silver bridal* ‘т.с.’ [Baker, с. 121], ‘весільне святкування й пригощання, яке тривало цілий тиждень’, що включає всі святкові весільні обряди, що проходили в хаті нареченої [Baker, с. 10].

Англ. ОН *bridal* як субстантиват, що означає весільні святкування, походить від *bridale*, датованого близько 1200 р., що розвинулося з пізньої давньоанглійської форми *brýdealo* ‘wedding feast’ (‘весільне свято; святкування’). Як указують автори англійського етимологічного словника [], починаючи з 1075 р. в англосаксонській хроніці йдеться про ОН *brýdealo* у формі складеного іменника зі значущими компонентами *brýd* ‘bride’ + *ealo* ‘ale’ → *brýdealo*, де *brýd* ‘наречена’ і *ealo* ‘ель’ (англійське пиво). Така комбінація ніяк не є випадковою, оскільки ель був одним із основних атрибутів весільного дійства. Беручи до уваги позалінгвальний фактор перебігу весільних гостин, стрижневим елементом їх було заварювання нареченою спеціального напою – елю, і лише за відомим одній нареченій рецептом. Гостей частували елем декілька разів упродовж свята. З часом форма цього складеного іменника набула остаточного варіанта за допомогою суфікса *-al* (*-all*).

Цікавим зіставленням і повним збігом семантики обрядових одиниць української мови звана *вечеря*, *гуляння* на позначення післявесільних ритуалів є англ. ОН *Treat* (букв. ‘банкет, званий обід / вечеря, гуляння, святкування у відповідь’) або *Back Treat* (букв. ‘пригощання у відповідь’, на основі чого цей іменник розвинув також значення ‘насолода, задоволення’). У Великобританії через місяць або два після весілля (іноді через декілька тижнів) проходили такі святкування, коли дружка / боярин разом із друзями влаштовували вечірки як знак подяки й шанування сім'ї та друзів нареченої. Це була свого року відповідь-вдячність за весілля, влаштоване батьками нареченої [www. wedding.com].

Завершувала англійський весільний цикл обрядодія наприкінці вечора-відповіді (англ. *Back Treat*) – відома як *marryin' o' the folk* (= *marrying of the folk*), що буквально означає одруження людей. ОН *marrying of the folk* позначала обряд, де дійовими особами виступали всі молоді жінки й чоловіки. Молоді дівчата сідали вздовж стін будівлі, в якій відбувалося святкування (*Back Treat*), а чоловіки ставали групою в одному з кутів залу. Ця будівля має назву *barn* ‘амбар, сарай’ (пор. укр. ОН *комора*, іноді *сарай* чи інше приміщення, де утримувалася худоба). Пор. укр. *просити село*, *йти по благословення в село* ‘просити благословення на шлюб не лише у батьків і родичів наречених, а й у далеких

родичів, сусідів, перехожих на вулиці і т.п.' [Шевч., с. 54]. Аналогічність номінації в українській, англійській і португальській мовах пояснюється спільною територією проживання великої групи людей, які були пов'язані між собою кровними узами й які безпосередньо у давніші часи брали участь у вирішенні подальшої долі наречених. Саме така семантика цих ОН у трьох зіставлених мовах у сучасному весіллі здатна пояснити використання конкретних обрядових одиниць на позначення актантів обрядових дій, певних процесуальних обрядових елементів, їхнє виконання у точно визначений час, тощо.

В обряді *marrying of the folk* двоє старших чоловіків обиралися старшими, головами цієї церемонії (пор. укр. *староста*). Для позначення таких посад в англійській мові використовувалися такі ОН: *priests, ministers* (букв. 'священники, виконавці, слуги') [АВВУУ Lingvo]. Їхнє завдання полягало в тому, щоб схопити одного з молодих парубків, чоловіків і, ведучи за руку кожного, промарширувати з ними вперед і назад по залу, промовляючи такі слова: "*We are three Brethren come from Spain.../ We are come to court thy daughter Jane.*" (букв. 'Ми – троє братів, що прибули з Іспанії, і прибули познайомитися з твоєю дочкою Джейн з метою одруження'). У цьому випадку необхідно відзначити декілька значень англ. ОН *to court*: 'наділяти увагою кого-небудь; виявляти повагу, домагатися чиєїсь прихильності'; 'залицятися до когось, упадати коло когось, за кимсь; розм . женихатися'; 'залицятися до когось (з метою одруження)'; 'приваблювати когось до себе; спокушати' [АВВУУ Lingvo] (ОН *to court* використовується як синонім англ. перен. до *to woo* 'залицятися', проте остання ОН більше вживається для опису поведінки тварин: поведінки самців з метою привертання уваги самиць у парувальний сезон). Ця англійська римівка відразу ж парирується другим *священником*, який відповідає: "*My daughter Jane, she is too young, She does not know your flattering tongue.*" (букв. 'Моя донечка Джейн ще надто молода. Вона ще не зрозуміє Ваших улесливих слів'). Ця фраза також не залишається без відповіді, і перший *священник* просто констатує факт: "*Be she young or be she old, For a bride she must be sold.*" (букв. 'Немає значення, чи вона молода, чи стара, у будь-якому разі батько зобов'язаний її продати').

Така обрядодія з римівками й перегукуваннями, примовляннями обох сторін як в англійській, так і в українській і португальській мовах свідчить про давній звичай купівлі-продажі нареченої. Пор. укр. *викуп нареченої, калим*, де батько чи старший брат продає доньку / сестру нареченому за певну винагороду.

Ще одним підтвердженням такого виду шлюбу є завершення англійської обрядодії римівкою, виголошеною обома священниками: "*Ten hundred sheep, ten hundred swine, Ten hundred pints of good red wine; Come kiss thy love, that man may see We wish her muckle geud o' thee.*" (букв. 'Десять сотень овець, десять сотень свиней, десять сотень пінт доброго червоного вина; підійди й поцілуй свого коханого/у, щоб кожен зміг побачити, бажаємо лише, щоб їй добре жилося з тобою') [Orkneyjar. Orcadian Wedding Traditions. After the Wedding // HYPERLINK "<http://www.wedding.com>" www.wedding.com, с. 1]. У цей момент *священники* кидали молодого чоловіка на коліна одній з дівчат, з якою він залишався в парі до кінця ночі. Така обрядодія повторювалася доти, доки серед

присутніх зовсім не залишалося „неодружених” дівчат і чоловіків. Після „одруження” дівчата розпаковували їжу, принесену на святкування, і розділяли її зі своїми „чоловіками”. Далі вечір продовжувався пригощаннями й танцями, а англійська обрядодія проводження „дружини” додому завершувала весільні гуляння.

Серед деяких інших англійських локальних традицій виділяється прощальне святкування, відоме як *hame-fare, home-fare* (букв. ‘в’їзд додому’). Ця ОН означає вечірку, влаштовану самою нареченою відразу ж по в’їзді її до нової домівки. Обрядодія не характеризується чітко визначеним днем в англійській обрядовості, а належить до післявесільних святкувань [Orkneyjar. Orcadian Wedding Traditions. After the Wedding // HYPERLINK "<http://www.wedding.com>" www.wedding.com, с. 2 – 3]. Пор. також укр. *забори, заборини* ‘останнє пригощання у молодої в неділю’ [Тищ., с. 128 – 129] і *забирання, зборини, поборини, розгребіни* ‘пригощання, яке дають родичі молодого або молодої, запрошуючи до себе молодят та учасників весілля’ [Ром., с. 26, 108; Тищ., с. 128; Шевч., с. 54]. Тут можна говорити про часткові відповідники номінативних одиниць на внутрішньомовному рівні, а на міжмовному рівні – про національно-культурні аналоги.

Укр. ОН *потрусини* ‘зібрання невеликої кількості гостей, більш близьких для сім’ї, на другий день після банкету для доїдання та допивання залишків від учорашнього дня’ [Грінч., III, с. 382; Шевч., с. 54], ‘пригощання в батьків нареченої наступної після весільної неділі’ [Ром., с. 105] В.Шевченко пов’язує з *потрусити* ‘трусячи, випорожнити щось, звільнити від чого-небудь; силою змусити кого-небудь віддати щось’. В англійській мові відзначимо низку ОН на позначення весільних гулянь після самого весілля (гостини). Увечері після дня весілля всі, хто допомагав куховарці й прислуговував (англ. ОН *cook* ‘куховарка, господиня на кухні’ від дієслова *to cook* ‘готувати їсти, куховарити’), а також частина старшого покоління, які не були присутні на головному святі, починали розважатися. Ці дійства відомі під ОН *marriage festivities* ‘весільні гуляння; тривале весільне свято’ [www.wedding.com, с. 1].

Післявесільна середа як третій день після шлюбу позначався такими ОН: укр. *хлібини* ‘останній обід на третій день весілля у родичів молодої’ [Тищ., 122], пов’язане з *хліб* ‘добробут, достаток’ [Шевч., с. 55]; *батьківщини, баччини* ‘гуляння в батьків молодого або молодої на третій день після весілля’ [МСБГ], пов’язане з одиницями *батьки* та *бачитися*, коли батьки /свати зустрічалися як єдина сім’я. У португальській і англійській мовах не зустрічаємо ОН, які виступатимуть еквівалентами. Проте у португальській мові є ОН *pão-com-rosca* ‘одружена пара, яка живе в злагоді’ [DLP, с. 1487], з одного боку, пов’язана з *pão* ‘хліб’ і *rosca* ‘1) спіраль, виток; винт; 2) кільце (змія); 3) крендель’, а з іншого, не має нічого спільного з часовою чи просторовою семантикою.

Четвер і п’ятниця відомі походом весільних гостей до молодого, потім до дружка, його дядька, братів, сестер і т.д., де вони гостюють разом з молодими. Цей обряд позначається ОН: *перезивки, зазовини, зазови, перекликанки* ‘післявесільне гостювання по черзі в кожного з родичів молодих’ [Грінч., III, с. 118; II, с. 41; Шевч., с. 56]; *перезовини* ‘двостороннє відвідування’ [Ром., с. 26].

Обрядовість переходу весільних гостей від тестя до свекра позначається такими ОН: укр. *перетягани* [Грінч., III, с. 141], пов'язане з *перетягати* 'докладаючи зусиль, тягти з одного місця на інше, переправляти в інше місце'; *переходини, перелазини* [АІСБ Тищ., с. 128; Шевч., с. 57].

У Великобританії неділя після весілля вважалася чи не важливішим днем за сам день весілля. Відомий цей день під декількома назвами, а саме: шотл., англ. *kirking of the bride, bride-kirking* (букв. 'оцерковлення нареченої', від шотл. *kirk* 'церква'), *kirking Sunday* (букв. 'неділя, коли йшли до церкви'), *Sunday kirk* (букв. 'недільна церковна служба'). Ці англ. ОН позначають прихід новоодруженої пари, особливо чисто й гарно одягненої нареченої (для цієї події в нареченої мав бути заздалегідь куплений і приготовлений одяг), до церкви в неділю. Як правило, наречених супроводжували дружки й дружки (англ. *attendants, wedding attendants; maids, wedding maids, Maid of Honour; best man і male attendants*). Ця обрядодія була настільки серйозною, що лише виключно по її завершенні наречена офіційно вважалася одруженою [Orkneyjar. Orcadian Wedding Traditions. After the Wedding // HYPERLINK "<http://www.wedding.com>" www.wedding.com, с. 2 – 3]. Структурно ці англійські ОН повністю відрізняються від українських агентивних *дружко, піддружко, дружка* і функціональних *вивід, виводини* тим, що це – новоутворені сполучення, представлені складеними іменниками, й субстантивні конструкції наступних зразків: N+prep+N, Adj.+N, N+N і т.п. Семантично ці англ. ОН можна віднести до групи культурно-семантичних відповідників з укр. ОН *вивід, виводини*. Значення й культурні елементи перебігу власне обрядового коду при цьому ідентичні (враховуючи релігійний компонент обряду), проте форма їх вираження нетотожна. Інші англ. ОН: *coming-out bride* 'неділя після одруження; прихід до церкви в першу неділю після весілля' [Baker, с. 130], *showing-off Sunday* 'т.с.' [Baker, с. 131], *bride's show* 'т.с.' [Baker, с. 131] – є герундіально-субстантивованими конструкціями й посесивною субстантивною конструкцією, де підкреслюється не ритуально-релігійна функція завершення обрядового весільного циклу, а хизування молодими своїми шатами (знак переходу в іншу соціальну групу). Стрижневими компонентами цих англ. ОН є одиниці *to come out* 'виходити; показуватися на люди', *to show off* 'хизуватися' і *show-off* 'бажання справити враження; показ', *a show* 'шоу; показ' [EUD, II, с. 352].

До ОН на позначення локусів належать також позначення місць, де відбуваються обрядодії; територіальна поширеність і розповсюдженість ритуально-маркованих дій весільних дійств. Це англ. ОН *arch of evergreens* 'арка з гілок хвойних дерев' [Baker, с. 81], *arch of swords* 'арка з мечів', *a floral arch* 'арка з квітів' [Baker, с. 82]; порт. *o mastro* 'арка з вічнозелених дерев', *o arco* 'т.с.', *varela de pinheiro enfeitado* 'вільце, гільце', 'арочка з вічнозелених дерев' (*varela* 'гілка; галузка' і *pinheiro* 'сосна'), *três pinhas* 'гільце' (букв. 'три сосни') [Sarão, с. 126]. Переважно такі арки виготовлялися з сосни, тому що саме це дерево та його шишки були наділені фалічною символікою в римському культі Венери. Тому після одруження тримання шишки сосни під подушкою забезпечує вірність чоловіка [Baker, с. 81]. В українській мові ОН *шишка* позначає вид весільного хліба; самі прикраси з сосни також використовувалися для арки над

входом і для виготовлення вільця. Отже, на міжмовному рівні ці ОН є еквівалентними одиницями, а на внутрішньомовному – неповними відповідниками.

2.4.5. Сімейні та родові стосунки. До сімейних стосунків відносимо належать такі, що включають взаємини між чоловіком і дружиною після одруження і та взаємини галі між парубком і дівчиною, мужчиною чоловіком і жінкою, які проживають разом (ОН на позначення таких стосунків посідають досить нерівномірні за кількістю місця в зіставлюваних мовах: це 15, 35 і 75 ОН відповідно в українській, англійській і португальській мовах, що становить 2,3%, 6,45% і 11,6% у межах усього номінативного весільного комплексу цих мов). ЛСГ таких ОН є не досить поширеною, проте дає змогу простежити спільність і відмінність номінації, виокремити національно-культурний елемент світосприйняття і, відповідно, процесу найменування в українській, англійській і португальській мовах.

Після одруження між чоловіком і дружиною встановлюються певні ті чи інші стосунки. Вони Члени подружжя можуть іти на компроміс і прислухуватися одне до одного; хтось із них може поступатися без особливого задоволення; вони, будучи навіть одруженими, можуть не жити разом через певні причини і т. ін. На позначення таких відносин у сім'ї наведемо декілька ОН: англ. ОН *to catch a tartar* 'одружитися з дуже сварливою жінкою', що походить від першого значення цього звороту 'зустрітися з сильнішим суперником; наштовхнутися трапити на несподіваний сильний опір' [АУФС, с. 205]; англ. *grass widow* (букв. 'трав'яна вдова'), укр. *солом'яна вдова* 'жінка, чоловік якої тимчасово відсутній' [АУФС, с. 439] і порт. *viúva branca* 'жінка, яка не має сексуальних стосунків зі своїм чоловіком' [DN, с. 392], що буквально означає 'біла вдова'. Англ. / укр. і порт. ОН є культурними еквівалентами на міжмовному рівні, а укр. і англ. ОН – неповними відповідниками на внутрішньомовному і культурно-семантичними відповідниками на міжмовному рівнях.

Зіставимо укр., англ і порт. ОН на позначення особи, що керує в сім'ї залежності одного з членів подружжя від іншого (з жартівливим або глузливим підкресленням залежності переважно чоловіка від дружини, значно рідше – навпаки; це переважно культурні еквіваленти в усіх трьох мовах з кількісним переважанням англ. і порт. ОН): укр. *бути під черевиком* 'підкорятися чиемусь комусь слову; слухатися' (про залежність чоловіка від дружини, рідше – навпаки) [РУС, I, с. 36], *бути під каблуком* [РУС, I, с. 529; РУСЖ, с. 371; ФСУМ, I, с. 898] (про залежність чоловіка від дружини); англ. *to get / have / take one by the short hairs* 'тримати чоловіка / дружину під черевиком' (букв. 'брати (тримати) за коротке волосся'); *to be under petticoat government* 'бути під черевиком у дружини' (букв. 'бути під управлінням спідниці') [АУФС, с. 128], *to be pinned / tied to one's wife's apron-strings* 'бути залежним від дружини'; 'бути під черевиком' [АУФС, с. 119], *to be petticoat-ridden* 'т.с.' [АУФС, с. 119], *to live under the cat's paw, to live under the cat's foot* 'т.с.' (букв. 'жити під котячою лапою') [АУФС, с. 613], *to wear the breeches / pants, to wear the pants in the family* 'командувати чоловіком, заправляти укерувати в сім'ї' [АУФС, с. 995, 996], *to wear a petticoat* 'т.с.'; порт. *varela: manda ele e ela* [DN, с.

381] ‘командує і чоловік, і дружина’ – від *vara* ‘гілка, прут’, пор. *varela, vareta* ‘паличка; браз. розм. плутанина’; порт. *varunca: manda ela e ele nunca* [DN, с. 381] ‘мужчиначоловік під черевиком: командує жінка, а він – ніколи’ – від *varunca* розм. ‘чоловік під черевиком’; порт. *varão: manda ele e ela não* [DN, с. 381] – ‘командує чоловік, а дружина – ні’ – від *varão* ‘мужчина; сміливець’ [DLP, с. 2047, 2049].

Укр. ОН *бути під черевиком (каблуком) у дружини* має частковий відповідник в англійській мові – *to be tied to his wife's (mother's) apron-strings*. Ця англ. ОН пов’язана з такими поняттями, як *apron-string hold* від *apron-string* ‘зав’язка від фартуха’ і іменника *hold* від дієслова *to hold* ‘тримати; не відпускати’, та *apron-string tenure* ‘право чоловіка на володіння майном лише за життя дружини’ від *apron-string* і *tenure* ‘володіння нерухомістю; землеволодіння; спадкове володіння землею на основі феодалної залежності’. Англ. ОН *apron-string hold* і *apron-string tenure* свого часу були законами, згідно з якими чоловікові присвоювався титул і надавалося право власності на нерухоме майно, що передавалося його дружині, лише на той проміжок часу, поки дружила жила. Такий закон забезпечував стійкість шлюбних уз, тому що дружина не могла розлучитися й залишити своє майно чоловікові. Проте жінки знайшли вихід із такого становища: вони тримали під контролем сімейні гаманці (англ. *to control the purse strings*), приймали всі важливі рішення. Будучи в залежності від рішення волі дружини, чоловіків мовби прив’язували до фартуха дружини, від якого вони не відходили й виконували всі її доручення. Так утворилася англ. ОФ *to be tied to the wife's apron strings* (букв. ‘бути прив’язаним до зав’язок жіночого фартуха’). Наступним кроком було те, що діти чоловічої статі також корилися матерям, навіть у зрілому віці. Це стало започаткуванням основою іншої англ. ОФ – *to be / get tied to his mother's apron strings*.

Звернімося тепер до ОН на позначення відповідних актантів сімейних стосунків (це переважно культурні еквіваленти). Це укр. ОН *підкаблучник* ‘чоловік, який перебуває „під каблуком” у дружини’ [РУСЖ, с. 809]; порт. *ser varunca* – ОФ, що позначає одруженого жінкучоловіка, яким верховодить керує чоловікомжінка [DN, с. 381], де *varunca* розм. ‘чоловік під черевиком у дружини’ [БПРС, с. 831], *pai gonçalo* [DN, с. 286] ‘чоловік під каблуком дружини’; ОН *ser varela* позначає чоловіка та його дружину, що одночасно керують у сім’ї, де *varela* – від *vara* ‘1) гілка; галузка; палкаиця; 2) перен. покарання, кара’ [DLP, с. 2047; DN, с. 381]; ОН *ser varão* позначає одруженого чоловіка, що керує дружиною в сім’ї [DN, с. 381], де *varão* ‘1) чоловік; 2) шанована людина; 3) сміливець’ [БПРС, с. 829; DLP, с. 2047]; англ. *John Thomson's man* заст. ‘чоловік, якого дружина тримає під черевиком’ [АУФС, с. 557], *henpecked husband* ‘т.с.’ [АУФС, с. 487], *a gray mare / old gray mare* ‘дружина, що тримає чоловіка під черевиком’ [АУФС, с. 440], де *a gray mare* ‘сіра кобила’ (існує й похідний виразслів *gray mare is the better horse* ‘дружина верховодить’ [АУФС, с. 440, 2016]).

Необов’язково, звичайно, бути офіційно одруженими, щоб вважатися чоловіком і дружиною. Проте на лінгвальному рівні зіставлюваних мовах такі відносини позначаються ОН, що вміщують одиниці *одружуватися, весілля*,

церковне весілля і под. з однозначними несхвальними конотаціями. Наприклад, порт. ОН: *casar à porta do talho*, *casar atrás da porta*, *casar atrás da igreja*, *casar na igreja verde* ‘жити з кимось без шлюбу’ [DN, с. 318, 208], *casamento de mão esquerda* ‘1) позашлюбні стосунки; 2) розпуста’ [DN, с. 97; БПРС, с. 524]. Порт. дієслівні ОН *casar atrás da porta* та *casar atrás da igreja* у прямому значенні означають одруження „за дверима”, „за порогом”, „позаду церкви” (не в церкві), чим підкреслюється аморальність таких стосунків. Такі ОН – безеквівалентні. Порт. ОН *casar na igreja verde* буквально означає одруження в зеленій церкві. Зіставляючи цю порт. ОН і англ. ОН *to get a green wedding*, *to be wedded in a green dress* ‘одружитися не незайманою; розпрощатися з цнотливістю до одруження’, можна виокремити елемент *verde* ‘зелений’ у порт. ОН і *green* ‘зелений’ – в англійській. Хоча ці ОН не є лінгвальними аналогами або відповідниками, вони обидві вказують на культурну супровідну конотацію номінації, нашарування стверджувальних або критичних ознак найменувань з боку мовців. В англійській мові ОН *to have a green wedding* ‘1) одружуватися, не будучи незайманою; 2) одружуватися в зеленому’ [Baker, с. 68] складається з дієслова *to have* ‘мати’, прикметника кольору *green* ‘зелений’ і іменника *a wedding* ‘весілля’. Зелений колір весільної сукні дівчини вказує на те, що вона дозволяла собі дещо зайве з парубками, і з цієї причини на її сукні з’явилися зелені плями від трави [Orkney, с. 167; Baker, с. 67].

Інша група ОН на позначення сімейних стосунків – це ОФ, пов’язані з подружньою зрадою, з позашлюбними стосунками: укр. *скакати в горох (у гречку)* ‘зраджувати дружину (чоловіка), мати позашлюбні статеві зв’язки’ [Івченко, 71, с. 77; Ужченко, с. 174 – 176], *заглядати до курника* діал. ‘т.с.’ [Івченко, 71, с. 104], *ходити в царину* діал. ‘т.с.’ [Івченко, 71, с. 152]; англ.: *to defile the marriage-bed (to injure the marriage-bed, to violate the marriage-bed)* ‘порушувати подружню вірність’ [АУФС, с. 272, 233], *to plant horns on one* ‘наставляти роги комусь; робити рогоносцем когось; насаджувати роги комусь’ [АУФС, с. 754, 541], *to have horns (to wear horns)* заст. ‘бути рогоносцем’ [АУФС, с. 467, 612], *to live in sin* (букв. ‘жити в гріху’) ‘жити з кимсь без одруження, не взявши шлюбу’ [АУФС, с. 612, 1001], юридичний термін *criminal conversation* (букв. ‘кримінальна розмова’) ‘порушення подружньої вірності; перелюбство, перелюб’ [АУФС, с. 250, 1491]; порт.: *levar um par de cornos* (букв. ‘носити пару рогівіг’) ‘стати жертвою подружньої зради’ [DN, с. 124]; *pôr os cornos (pôr um par de cornos) a alguém* [DN, с. 124], *dar uma facada no matrimónio* (букв. ‘завдати ножових поранень поісля шлюбівіу’) [DN, с. 167], *pôr os palitos a alguém* (букв. ‘наставити роги комусь’) [DN, с. 288], *pôr os paus a alguém* [DN, с. 298], *armar (enfeitar a testa) a / de alguém* [DN, с. 366], *pôr os carrapichos a alguém* (букв. ‘поставити волосся пучком’), *pôr os chifres (um par de chifres) a alguém* [DN, с. 106], *botar boné em alguém* (букв. ‘кидати кепкою в когось’) [DN, с. 62] ‘зраджувати, бути невірним у шлюбі’ [DN, с. 62].

У наведених прикладах чимало обрядових фразем зі значенням подружньої зради мають у своїй структурі номінатему „ріг” в усіх трьох зіставляваних

мовах: пор. укр. *наставляти роги*, *бути рогоносцем*, англ. *to have / wear horns* (букв. ‘мати роги, носити роги’), *to put horns on one* (букв. ‘накладати на когось роги’), порт. *pôr os cornos* (букв. ‘класти, наставляти роги’), *pôr os palitos* (див. попереднє). Пор. грецьк. *ῥίγας* ‘ріг’ і д.-англ. *horn*; гот. *haúrn*; рос. *рог*. Ріг у давнину означав надприродну силу (пор. валл. *kréŷv* ‘сильний’), владу, а також оберіг (пор. д.-сев. *hraunn* ‘щит’). Цей корінь також співвідноситься з і.-є. **ker-* ‘горіти; здійснюватися вгору’ > ‘сила вогню’ [Маковский 2000109, с.174]. Можна припустити походження та запозичення обрядових фразем *наставляти роги*, *носити роги*, *бути рогоносцем* з німецької мови, де малося на увазі військове спорядження давніх германців. Проводжаючи свого чоловіка на війну, дружина, як правило, надівала йому на голову шолом з рогами. У розумінні жінок надіти чоловікові роги означало відправити його воювати, а самій залишатися вільною, з усіма можливими при цьому наслідками [СРФОпыт, с. 49387]. „Ріг” у давнину міг співвідноситися також з поняттям зуба – символом сили та чоловічої потенції, що вже наближається до сучасної інтерпретації обрядових фразем на позначення сімейної зради. Порівняймо і.-є. **kerno* ‘зуб, ікло’ (який сам по собі асоціювався з вічністю, пор. грецьк. *χρονος* ‘час, вічність’), тоді (сл. **rogъ* є метатезою від **ker* ‘ріг’ (пор. лат. *rogus* ‘вогонь’; ісл. *rögg* ‘сила, міць’; і.-є. **reg-* ‘мокрый’ і кельт. **reg-* ‘зв’язувати, в тому числі чарами’) [Маковский 2000109, с. 175], що в свою чергу припускає ідіоматизацію цих номінатем через пояснення їх візантійського походження, коли імператор Андронік Комнін дозволяв чоловікам тих жінок, з якими в нього були інтимні стосунки, полювати в його звіринці, а на їх воротах на позначення цього привілею вивішувалися оленьчі роги [Опыт, с. 87СРФ, с. 493]. У сучасній українській мові маємо ОФ *оленьчі роги* (*носити / почесити оленьчі роги*), тоді як в англійській мові зустрічаємо відмінну від української фразему – *elk horns* (букв. ‘роги лося’), а в португальській – *os cornos / os palitos de burro* (букв. ‘роги бика’). Це ще раз підкреслює національно-культурне забарвлення обрядових фразем, які, можливо, походять за спільними етимологічними дескрипторами з одного індоєвропейського джерела, але різняться своєю територіальною та культурною специфікою. Слід також відзначити порт. ОН складеного іменникового типу *raciência de corno*, *raciência de cornudo* [DN, с. 123] (букв. ‘терпіння бика’) ‘терпіння зрадженого чоловіка’, де *cornudo* ‘рогатий’ – субстантивований дієприкметник минулого часу. Ця ОН виступає безеквівалентною одиницею й позначає байдужість чоловіка щодо зради дружини. Інші приклади з подібними граматичними видозмінами знаходимо в порт. *ser (um) corno* ‘бути зрадженим дружиною’ [DN, с. 124], де *corno* ‘ріг’; *ser (um) cornudo* ‘т.с.’ [DN, с. 124]. Уживання артикля перед *cornudo* змінює його семантику з властивості ознаки на сам об’єкт. Синонімічною до них є порт. ОН *ser um faz-de-conta* ‘чоловік, якому зраджує дружина; рогоносець’ [DN, с. 124; БПРС, с. 391].

Іншою диференційною ознакою при міжмовному зіставленні тут виступає сам процес морфологічної ідіоматизації. Якщо в англійській та португальській мовах переважає утворення цієї обрядової фраземи за формулою V + S (дієслово + іменник/и): англ. *to put horns on one* (VS), *to wear / have horns* (VS), порт. *pôr os*

cornos (VS), *pôr os palitos* (VS), то в українській мові, крім конструкції *наставляти роги* (VS), маємо також утворення іменника від цього дієслівно-іменникового словосполучення *рогоносець* (той, хто носить роги);. Культурними еквівалентами до укр. ОН є англ. *suckold* ‘рогоносець’ – від *suckoo* ‘зозуля (дурна пташка)’ і порт. *cornio* ‘рогоносець’ – від *cornio* ‘ріг’, а також *siso* розм. ‘рогоносець’ – від *siso* ‘зозуля’. Як бачимо із вищенаведених ОН, англ. і порт. *suckold* і *siso* є культурно-семантичними відповідниками на міжмовному рівні. такого процесу не спостерігаємо в англійській та португальській мовах.

Якщо обрядову фразу *носити / начіпляти роги на когось* можна вважати повним відповідником у трьох зіставлюваних мовах, то такі фрази, як укр. *скакати в горох*, *скакати в гречку*, *ходити в царину*, є безеквівалентними, адже в українській мові вони базуються виключно на національно-культурній конотації номінатом „горох” та „гречка”, які в англійській та португальській мовах не залучаються для утворення обрядових фразем (укр. гречка, англ. buckwheat [DCE, с. 163], порт. trigo mourisco [DIP, с. 107]; укр. горох, англ. pea [DCE, с. 1041], порт. ervilha [DIP, с. 532]).

Щодо походження цих фразем в українській мові існують різні гіпотези. Одна з них ґрунтується на „романтично-козацьких” мотивах, друга, „побутово-селянська”, зводиться до вживання ОФ скакати в гречку з означенням „чужий” і має варіант скакати в горох, що приводить до первинної образної мотивації обох українських висловів як „красти чужу гречку / горох” [Івченко, 71, с. 123 – 124]. За А.Івченком, реконструкція внутрішньої форми ОН *скакати в гречку / горох* на основі першої гіпотези має таку схему з її подальшим семантичним розвитком, як „стрибати + у схованку = ховатися → мати позашлюбні статеві стосунки”; відповідно ж до другої гіпотези – це: „скакати + в збіжжя = красти → мати позашлюбні статеві стосунки”. Проте не слід нехтувати і третьою гіпотезою, висунутою А. Івченком, яку він пов’язує зі спашем : „скочити в гречку” → „скочити у спаш” (у спаш скочити ‘псувати, знищувати трави, посіви (про худобу)’ [СУМ ІХ, с. 494]). Остання версія видається більш переконливою, адже більшість українських обрядових фразем не вкладається в образну модель „стрибати + в схованку”. До того ж, відсутні діалектні та інші матеріали на підтвердження другої гіпотези походження цих обрядових фразем, де б фіксувався компонент зі значенням крадіжки. Отже, етимологією обрядових фразем скакати в гречку, скакати в горох можна вважати модель ‘порушувати недоторканність + чужих сільськогосподарських угідь’ з подальшим семантичним розвитком ‘завдавати шкоди чужим сільськогосподарським угіддям → завдавати шкоди чужій родині → мати позашлюбні статеві стосунки → зраджувати, порушувати подружню вірність’ [Івченко, 71, с. 125]. Ця гіпотеза цілком відповідає також слов’янським символіці на позначення статевого акту, що базується на трьох основних мотивах – пиття води, нищення рослин і збирання плодів [Івченко, 71, с. 125]. Натомість в англійській і португальській мовах на позначення статевого акту є ОН з іншими значеннями та з іншою внутрішньою формою: англ. to break one’s cherry (букв. ‘розламати чиносьягідку, вишню, ягодуеньку’) ‘позбавити цнотливості , дефлорувати’; порт. beber água (букв. ‘пити воду’) ‘першим мати статеві стосунки з незайманою дівчиною’.

Щодо ролей і, відповідно, місця обох батьків у виконанні обрядодій весільного циклу, то можна погодитися з І.Охримовичем, що в більшості випадків головна функція тут належала саме матері. Перш за все, це було отримання подарунків як плати за наречену, розплітання коси, одягання вінка і т.ін. Мати виступає самостійною господинею дому, власницею господарства, старшою жрицею. Ці та інші обрядові факти, про які свідчать весільні ОН, вказують на залишкові явища епохи матріархату [Охримович, с. 51 – 76]. Батькові здебільшого відводилася пасивна роль, оскільки він або зовсім не фігурував в обрядах, або був одним з останніх учасників під час виконання певних обрядодій (після матері й брата нареченої) [Шевч., с. 92 – 93; Косвен, с. 54].

Укр. ОН *намісник* ‘весільний брат нареченої’ [Гол., II, с. 109; Шевч., с. 93] – від псл. **město* ‘місце’ [ЕСУМ, III, с. 484] – очевидно, вживалася в разі заміни рідного брата іншою особою. Інші ОН на позначення актантів весільних обрядодій такі: укр. *косатар*, *косник*, *закосник*, *закосянин* ‘т.с.; брат нареченої, який продає її родові нареченого; недружений родич нареченої’ [Ром., с. 29; Чуб., с. 201; Яворн.; Лис.; Онишк.]; ‘один з учасників весільного обряду, який іде за косою, тобто веде молоду до молодого’ – від *коса* ‘заплетене волосся’.

Укр. ОН *продавальник*, *продажник* ‘брат нареченої, який нібито оберігає її від нареченого, а потім її йому й продає’ [Гр., III, с. 463 – 464]; *тисяцький*, *тисячник* ‘друг або родич молодого, який брав участь у поході за молодою’; ‘один з учасників обряду, які продають наречену’ [Чуб., с. 557; Ром., с. 30; Шевч., с. 105] – від *тисяча*, тобто ці ОН позначають одного з тисячі [Шевч., с. 105]. Ми схилиємося до думки, що ОН *тисяча*, ймовірно, спершу (середній етап шлюбних відносин – шлюб як купівля-продаж нареченої) була реальною платою за наречену, а з часом, увійшовши і закріпившись у весільній обрядовій лексиці, почала позначати будь-яку іншу погоджену суму. Звідси й номінатема на позначення учасників цих обрядодій і виконавців обряду купівлі-продажу нареченої.

В українській мові є окрема група ОН на позначення актантів, утворених залежно від виконуваних функцій у весільних обрядодіях, чого не спостерігаємо в англійській і португальській. Це – укр. ОН: *хорунжий* ‘прапороносець, один з учасників весільного обряду’ [Гр., IV, с. 411], ‘весільний чин, який ходив з весільною корогвою перед весільним поїздом під час походу молодого до молодої’ [Здор., с. 106; бор., с. 41; Шевч., с. 105; Гол., III, с. 291], ‘ведучий весільного обряду’ [УДЛ] – від *хоругва* ‘весільний прапор’ як атрибут весілля; *стрітник* ‘чоловік, що тримав весільний знак (прапор) і який їхав на зустріч з родом нареченого/ї напередодні весілля’ [Бор., с. 41; Шевч., с. 105] – від *стрічати* ‘приймати, вітати когось на місці прибуття’ [СУМ, IX, с. 781]; *заручник* ‘дружба, що бере участь у заручинах’ [Чуб., с. 73, 95; Шевч., с. 105] – від *заручати*,

заручини; поїзжанин ‘особа, що бере участь у весільній процесії’ [Гр., III, с. 268 – 269; Шевч., с. 105], пов’язана з *поїзд* ‘весільна процесія’.

На Житомирщині з почту молодого обирався один одружений чоловік, який віз подарунки для роду молодої. Укр. ОН *котильник* ‘учасник весілля, який віз подарунки, весільне печиво для обдаровування роду молодої’ [Бор., с. 41; Шевч., с. 106] має неясне походження, хоча можна припустити її зв’язок з тепер уже застарілим дієсловом *копити* ‘збирати, накопичувати’.

Старостиха брала участь у церемонії обміну подарунками, обрядовому обміні хлібом на порозі в домі нареченої. Її обов’язком було засвічування весільних свічок, значна роль їй відводиться і в обряді комори та покривання молодої [Охримович, с. 51].

2.5. Обрядові номінативи на позначення різних етапів шлюбних відносин

Весільні та шлюбні звичаї й традиції, позначені ОН в українській, англійській і португальській мовах, є достатньо давніми, щоб знехтувати ними. Основні мотиваційні ознаки номінації слід шукати в обрядовому коді, елементи якого розкриватимуть співвіднесеність історично зумовлених мовних одиниць, їхню поєднуваність у комбіновані семантико-граматичні конструкції та їхнє вживання для декодування мовцями вербальної й невербальної інформації. Оскільки „мотивація полегшує народження слова та запам’ятовування й розпізнання його змісту, то завдяки мотивації в мові закріплюються зв’язки та наявні в мовців асоціації про названі предмети й явища об’єктивної дійсності. Мотивація назв виступає як опора при виникненні, збереженні й розпізнаванні лексичних одиниць” [Хар., с. 15]. Проте мотивація назви, як відомо, не завжди повністю збігається з її значенням, вона відображає лише одну з розпізнавальних ознак денотата, а не цілісну сукупність його найсуттєвіших закріплених у значенні ознак. У такому разі мотивація стає надлишковою, оскільки назва набуває статусу сигніфікату, який є звичним для мовців і з часом закріплюється в певному мовному середовищі. У мові постійно спостерігаємо боротьбу мотивованості мовного знака з його довільністю.

Більшість шлюбних і, зокрема, весільних і традицій простежуються з часів примітивного шлюбу. Починаючи з давніх часів, шлюбні періоди можна охарактеризувати як 1) шлюб-умикання; 2) шлюб-купівля (за домовленістю) і 3) шлюб за вибором (поєднання закоханих). Відповідно, „славнозвісні” відносини між тещею і зятем, ролі дружб і дружок, медовий місяць і под. зароджуються на стадії розвитку шлюбних відносин „шлюб-умикання”.

Шлюб за вибором прийшов із впровадженням християнства й розповсюджувався на території України, Великої Британії і Португалії досить повільно. Поняття кохання й шлюбу впродовж століть вважалися двома відокремленими вежами одного замку. Пор. ОН: укр. *шлюб з розрахунку* [РУС, III, с. 177], англ. *marriage of convenience* ‘т.с.’ [АУФС, с. 660, 896], порт. *casamento de conveniência* ‘т.с.’ [DN, с. 97]. Англ. і порт.

ОН – французького походження (від фр. *marriage de convenance*) і вказують, перш за все, на матеріальні інтереси сторін. Іншими ОН на позначення шлюбу за вигодою є: англ. *to marry a fortune* [АУФС, с. 660, 900], *penny wedding* ‘весілля в складчину (витрати якого частково покривають гості)’ [АУФС, с.747, 306], *posh wedding* ‘дороге весілля’ [АУФС, с.764, 867], *bread-and-cheese marriage* ‘одруження з бідняком’ [АУФС, с.157, 2498]; порт. *dar o golpe do báu* ‘одружуватися за фінансовими інтересами’ [DN, с.45], *casar por dinheiro* ‘т.с.; одружуватися на грошах’ [DN, с.45]; укр. *женитися (одружуватися)на грошах* (у словниках поки що не фіксується). Порт. ОН *dar o golpe do báu* складається з дієслівно-іменникової конструкції *dar o golpe* ‘обманути’ [БПРС, с. 434] і *o báu* ‘скриня; валіза’ [БПРС, с. 133], що буквально розкодовується як ‘обманути, перехитрити скриню’ (імовірно, йдеться про посаг нареченої). Шлюб-умикання походить від початкових етапів розвитку суспільства, яке відзначалося примітивною культурою, властивою племенам первісно-общинного ладу. Як правило, всі племена були вороже налаштовані один до одного, і поєднання чоловіка й жінки за шлюбною церемонією відбувалося шляхом насильного захоплення останньої. Тому звичай мати “дружка/боярина” (англ. *a best man*; порт. *padrinho do casamento*) на шлюбній церемонії вважається залишком старих часів, коли найкращий товариш нареченого був його воїном-порадником. Коли чоловік мав намір одружитися, він починав шукати шляхи завоювання чи захоплення жінки з іншого племені і завжди приводив свого найкращого друга з собою в разі необхідності його допомоги в бою. Отже, функції цього друга визначалися в захопленні і викраденні майбутньої “нареченої”, а потім – в оберіганні обручального персня. Оскільки ж залишалася реальна загроза того, що сім’я (рід) нареченої намагатиметься повернути її, дружба перебував біля молодого впродовж усієї весільної церемонії, завжди напоготові та у всеозброєнні. Підтвердженням цього є деякі лексичні одиниці сімейної обрядовості сучасної англійської мови, які відображають навіть дещо воєнний настрій: *arch of swords following the ceremony* (букв. ‘арка з мечів після церемонії одруження’). Проходження під цією аркою, що відбувається по закінченні церемонії вінчання, в сучасному англійському обряді символізує безпечний прохід або вихід молодої пари в її нове життя, де молоді постійно будуть разом. Дружко продовжував виконувати свої обов’язки й після церемонії, стоячи напоготові на вулиці біля будинку щойно одружених. Багато з цих звичаїв перейшло не лише до англійського фольклору, а й до германського загалом. Є достовірні джерела, в яких стверджується, що під вітварями багатьох церков ранніх общин (гунів, готів, візиготів, вандалів, скандинавів) знаходили цілі арсенали холодної зброї – кинджали, ножі, списи... Це все вказує на те, що названі предмети були там лише з однією метою – захистити нареченого від можливої атаки сім’ї обраниці з метою повернути її назад. Відповідно до традицій і в наш час дружко стоїть за нареченим. Традиційно наречена завжди стояла зліва від нареченого. Це означало більше, ніж етикет. Серед

північноєвропейських народів, наречений тримав свою захоплену наречену зліва, щоб змогти захистити її, тому що його права рука мала бути вільною в разі потреби оборони. Звідси бере свій початок і звичай викрадення нареченої, який буквально змітав її з ніг, що пізніше переросло в символічне дійство перенесення молодої через поріг їхнього нового дому, пор. англ. ОН *to carry the bride across the threshold* (букв. ‘перенести наречену через поріг’). Наречена, щоб уникнути нещастя, мала заходити через основні двері дому і ніколи не спотикатися й не падати з того моменту, як вона переступить поріг, бо в протилежному разі, їй не буде щастити впродовж усіх років майбутнього життя. За другою легендою, оскільки наречені нібито легко піддавалися впливу злих духів, наречений, переносючи свою наречену через поріг, створював захисний шар між землею і нареченою й тим самим захищав її від земного монстра. За третьою легендою, наречена мала бути нерішучою “віддати себе” новому чоловікові, незважаючи на її справжнє бажання, і на порозі їхньої шлюбної палати наречений був зобов’язаний унести її, як заохочення бути завжди з ним. Тут простежується паралель з українськими повір’ями, коли при зніманні фати у шлюбну ніч і покриванні голови хустиною наречений бере дівчину на руки, а його мати покриває їй голову, причому наречена тричі скидає хустину як знак своєї нерішучості „переступити поріг” у нове сімейне життя і небажання прощатися з дівуванням. За четвертим трактуванням (це мотиви викрадення нареченої), коли наречена не хотіла добровільно заходити у житло нареченого, її тягли чи переносили через поріг.

Згідно з давньо-ірландською традицією, відома англ. ОН *dragging home the bride* – обряд відбивання нареченої та її дружок від групи чоловіків на чолі з нареченим палицями і камінням – означає сам ігровий компонент передвесільного обряду захоплення нареченої для запрошення (букв. англ. ‘затягнення’) її до нового дому, де вона в майбутньому проживатиме з ним. Насправді, сам обряд не можна вважати ігровим. Завершення таких обрядодій часто закінчувалися сумно: більшість чоловіків прямували додому пораненими [Baker, с. 7-9]. Незважаючи на це, сама ОН на позначення шлюбу-умикання збереглася по сьогодні. Цікавим є пояснення походження „першого шлюбного танцю” (англ. *first dance*; порт. *primeira dança*). Звичай походить з давніх часів, коли “викрадач” нареченої вихвалявся своїм “мисливським” умінням, дефілюючи навколо “викраденої” нареченої перед своїми друзями, щоб вони могли побачити, як добре він справився з завданням. Свято починалося відразу після цього показу. Сьогодні “перший танець” все ще традиційно означає початок весільного гуляння.

Шлюб-умикання (пізніше купівля, угода) є тією мотиваційною основою, з якої виходять такі англ. ОН, як *bride-stealing* ‘викрадення нареченої’, *to kidnap a bride* ‘викрасти наречену’ з прозорою внутрішньою формою, *a horse-wedding* ‘одруження і похід до церкви верхи на конях’ [Baker, с. 84],

the bride's rescue ‘обряд вінчання у церкві’ (букв. ‘рятування нареченої’) [Baker, с. 84]. ОН *a horse-wedding* яскраво демонструє давніші звичаї викрадення нареченої, коли парубок садовив її верхи і привозив додому.

ОН *the bride's rescue* пронизана багат шаровістю екстралінгвальних чинників, які стали основою мотивації. Так, при зустрічі двох ворожих родів відбувалися словесні війни й велися переговори про повернення нареченої. Наречену, як правило, переховували й одягали в чоловічий одяг, імітуючи старого діда, який колише дитятко-хлопчика (обрядодія, спрямована на забезпечення майбутніх синів). Наприкінці її відвозили до церкви, а її батько, брати й родичі переслідували викрадачів верхи на конях аж до церкви. Урятувати наречену вони, звичайно, не встигали: при вїзді до церкви молодих оголошували чоловіком і дружиною [Baker, с. 83-86]. Інша англ. ОН *to run for the bottle* ‘зустріч наречених після повернення додому після церкви’ [Baker, с. 108] є відгомонам шлюбу-умикання, оскільки гості з протилежних родів влаштовували ігри, хто швидше конем домчиться до дому нареченого за пляшкою вина, віскі й привезе її нареченому. Наречений випивав або ділився з іншими гостями, але останні краплі виливалися на землю для умиротворення нечистих духів.

Синонімічною ОН є *to run for the broth* ‘привітати наречених після одержання перемоги в перегонах до дому нареченого’ [Baker, с. 108], що прогнозувало переможцеві перше весілля після цього. Сама ОН походить від дієслова *to run* ‘бігти’ і речовинного іменника *broth* ‘бульйон; шотландський суп із капусти; капуста’. Оскільки цей суп асоціювався зі шлюбом і переможця частували саме ним, отримуємо семантичний ланцюжок: змагатися у прудкості → бажати щастя нареченим → привітати наречених → стати переможцем → скуштувати бульйону → стати першим у списку охочих одружитися. Англ. ОН *to get the wooden key* ‘отримати привілей приготування комори для наречених’ [Baker, с. 108] походить від дієслова *to get* ‘отримувати’ і іменника *a key* ‘ключ’. Це свідчить про те, що переможець змагань отримував дерев’яний ключ від комори, де проходить перша шлюбна ніч. Він заходив у кімнату й перевертав шкереберть постільну білизну, тим самим нібито забезпечуючи удачу молодим, а потім повертався до молодої пари з елем для привітань [Baker, с. 108-110].

Другим етапом у розвитку шлюбу як такого був шлюб за контрактом або купівлею-продажем, який, найімовірніше, розвинувся зі шлюбу-викрадення. Спочатку наречену викрадали, а потім її сім’ю (рід) забезпечували всім необхідним, щоб уникнути помсти з їхнього боку (це певною мірою компенсація за викрадення). На початкових стадіях шлюбу як купівлі, замість домовленої ціни про плату міг відбуватися звичайний обмін, на сестру майбутнього нареченого або ж на його землю.

Згідно з писемними джерелами, шлюб складався з двох частин. Перший етап полягав в угоді між нареченим і батьком нареченої чи її опікуном, які формально зобов’язувалися дотримуватися умов договору. На другому етапі відбувалося доставлення нареченої в обмін на узгоджену плату або

частину оплати та запевнення, що решта буде виплачена вдові у разі передчасної смерті чоловіка. Звідси й походить звичай спадку (англ. *dowry* ‘спадок, посаг’ – від італ. *dos*, що означає забезпечення жінки в разі овдовіння; порт. *dote de noiva*). Ця традиція збереглася й по сьогодні, реалізувавшись в англ. ОН *marriage settlement* ‘шлюбний контракт’ (який складається звичайно до шлюбу і передбачає закріплення певного майна за дружиною в разі смерті чоловіка) [АУФС, с. 660]. Проте посаг міг спрямовуватися і з боку нареченої. Батько забезпечував її товарами, землею, грошима, і в такому разі дівчина могла привабити до себе гідного нареченого. Це все перетворювалося ніби на ярмарок покупців, про що свідчать лексичні та фразеологічні ОН, які збереглися і в наш час, а також деколи використовуються іронічно при шлюбних домовленостях. Наприклад, англ. ОН *marriage market* жарт. ‘ярмарок відданиць’ [АУФС, с. 660]; *Miss Right* розм. ‘підхожа партія – майбутня дружина’ (букв. ‘міс Правильна, Правильність’) [АУФС, с. 671]; *Mr. Right* ‘підхожа партія – майбутній чоловік’ (букв. ‘пан Правильність’) [АУФС, с. 676]. ОН на позначення вінчання й шлюбних обрядодій походять від шлюбу – купівлі-продажу нареченої. У шотландській традиції обрядодії перед вінчанням тотожні з українськими й португальськими. Це – відгомін шлюбу – купівлі нареченої. Під час очікування нареченого на наречену йому спершу підставляли її бабусю, каліку, мале дитя. Тоді він повинен був „купити” наречену, що в трьох зіставлених мовах позначається еквівалентними номінатами: укр. ОН *купити наречену, заплатити могорич*, англ. ОН *to buy the bride* ‘платити викуп’, *to pay a high price for a bride* ‘т.с.; заплатити великий викуп за наречену’, порт. *comprar a noiva* ‘платити викуп’, *pagar à vista* ‘платити викуп; платити готівкою’ [БПРС, с. 592] є дієслівно-іменниковими конструкціями і еквівалентними номінатами на міжмовному рівні, а на внутрішньомовному – повними відповідниками.

Шлюб-купівля набув досить важливого статусу в процесі розвитку шлюбних відносин у трьох країнах. Купівля нареченої відіграла величезну роль у встановленні патріархальних відносин у суспільстві. Наречена була власністю батька й старших братів, від яких і залежала її майбутня доля. Пор. англ. ОН *marriage market* ‘базар наречених; продаж наречених’ [Baker, p. 11], порт. *a compra da noiva* ‘вибір нареченої на вечорі, святкуванні’ [DLP, с. 239] (від *comprar* ‘купувати’), що означає організовану прогулянку дівчат і хлопців в одну з неділь на центральній площі. Практика “віддавання нареченої” в сучасній інтерпретації походить з часів, коли наречену справді віддавали, тобто продавали. Так, укр. ОН *підданочка* ‘наречена в післяшлюбних обрядах перезви’ [Чуб., с. 468; Шевч., с. 84] пов’язана з *підданий* ‘підлеглий’, що, безперечно, вказує на залежне становище жінки від її чоловіка: одружившись, жінка переходила у власність чоловіка й ставала його підданою.

Шлюбні обряди, які збереглися в Англії, Португалії та Україні, пов’язані з передаванням влади батька над донькою її нареченому. В англійській мові

про це свідчать ОН *to throw rice* ‘обсіювати наречених’ (‘кидати рис’), *to throw old shoes* ‘бажати щастя молодій парі’ (‘кидати старе взуття’). Кидання рису і старого взуття в кінці шлюбної церемонії є звичаєм, що походить від стародавніх сирійців, євреїв і єгиптян, які дарували сандалії або торгували ними як символом доброї віри під час укладання угоди. Батько нареченої давав нареченому один зі своїх старих черевиків, і той стукав ним по голові нареченої, що символізувало прийняття нареченим його нової відповідальності. Англосаксонська традиція продовжує цей ритуал. Після того, як наречений символічно стукає наречену по голові черевиком, наречена кидає цей же черевик у дружок, щоб побачити, хто з них одружиться після неї. Для стародавніх сирійців, євреїв та єгиптян рис символізував родючість, тому ним кидали в молоду пару по закінченні весільної церемонії як символ добрих побажань (нарівні з рисом, бажаючи процвітання і достатку, кидають зерном). Сліди символізму цього звичаю простежуються в українській, англійській та португальській мовах, де символіка рису залишається символом достатку. Традиція кидання рису могла також бути способом відлякування злих духів, які нависали над нареченим та нареченою. Вона могла також походити від ‘ритуалу кидання їжі’ (англ. ОН *food tossing ritual*), про що свідчить і відносно нещодавно впроваджене паперове конфеті (італ. *confetti* має вихіднезначення ‘ласощі’, якими обкидали молоде подружжя). В Англії традиція обкидання молодих ласощами розширилася до запровадження практики обливання тістечок спеціальним елем: англ. ОН *bryd ealu* ‘ель нареченої’ (*bride’s ale*), яке згодом трансформувалося в прикметник *bridal* (букв. ‘весільний’).

Концепція весільного гуляння започаткувалася у Франції і базується на старій традиції, відомій як “шаріварі” (англ. ОН *charivari* від фр. *shiff-a-ree*). Традиційно друзі дізнавалися, де молоде подружжя проводило весільну ніч. Вони збиралися під їхніми вікнами, щоб співати, дути в ріжки і створювати багато галасу, що не дасть змоги молодим заснути.

Шлюб за взаємним коханням розвивався поступово. Лише з часом, наприклад, в Англії започаткувалася традиція, позначена як ОН *Leap Year Proposal* ‘пропозиція одруження у високосний рік’. Як правило, чоловіки пропонували свою руку і серце обраниці, але тут сама жінка освідчувалася в коханні та пропонувала шлюб. Цей особливий привілей надавався жінкам щороку 29 лютого, але, оскільки ця дата наявна лише у високосному році, в інші роки цей день просто “перестрибували” („*leap over*”) та ігнорували (звідси й одиниця *leap year* ‘високосний рік’).

Підтвердження розвитку шлюбу за коханням дає традиція, яка чітко простежується на всіх весільних церемоніях Англії та Португалії, в Україні вона має істотні відмінності. Звичай весільних послуг та прихильності (ласки) (англ. ОН *wedding favours*; порт. ОН *favor de casamento*) прийшов з давніх часів – від традиції дарувати гостям шарфи, підв’язки, рукавички як ознака прихильності до них. Сучасні весільні традиції Англії та Португалії полягають в обміні мигдальними горішками і пригощанні ними гостей (традиції дарування саме мигдалю як символу молодості та

невмирущого кохання йдуть ще від античності): англ. ОН *to have an almond treat, to get an almond treat*, порт. *receber amêndoa* – ‘отримати мигдаль, бути обдарованим мигдалем; заслужити особливу прихильність’.

Не завжди, коли хлопець і дівчина кохали один одного, їхній вибір схвалювали батьки. У такому разі батьки нареченої не давали посагу, і дівчина не могла одружитися з коханим хлопцем. Проте в Англії виникла дуже цікава традиція, коли дружки нареченої стали допомагати їй. Англ.

ОН *bridal showers* ‘обдаровування нареченої’ (букв. ‘зливи нареченої’) означає обрядодію, коли друзі нареченої ‘обливали’ (англ. ОН *to shower a bride*) її подарунками так, щоб вона мала свій посаг і, таким чином, одружилася з обраним чоловіком.

Ще одним з виявів шлюбу за коханням є викрадення нареченої і втеча з нею, коли батьки не схвалюють цього шлюбу. У давні часи, коли наречену пильно охороняли, навіть під час зустрічі з хлопцем її супроводжувала довірена особа батьків: звідси англ. ОН *the blind dragon* ‘дуенья; людина, що для пристойності супроводжує закоханих; людина, що служить ширмою для закоханих’ (букв. ‘сліпий дракон’) [АУФС, с. 145]; порт. ОН *pau-de-cabeleira* ‘т.с.’ (букв. ‘повірений’) [DN, с. 298; БПРС, с. 159]. Порт. ОН *pau-de-cabeleira* походить від *pau* ‘1) дерево, деревина; 2) палка; 3) перен. покарання, побої’ (в бразильській ця одиниця виступає не іменником, а прикметником ‘надокучливий, нудний’) і *cabeleira* ‘1) волосся; 2) перука’ [БПРС, с. 607, 159].

На всіх етапах розвитку шлюбних відносин набував дедалі більшого поширення принцип переховування молодої пари від ‘злого ока’. З часів шлюбу-умикання по сьогодні як захист від ‘нечистих сил’ функціонують такі захисні ритуали: ударяння в дзвони і стріляння з рушниць, переодягання дружок і маскування нареченої, прямування до церкви пішки в тісно згуртованому натовпі. Ці ритуали спостерігаються в сучасних весільних обрядах в Україні, Португалії, Великій Британії. Люди, які брали участь у таких обрядодіях, позначалися цілком конкретними найменуваннями: укр. ОН *дружба* [Шевч., с. 94], діал. *дружка* [СУМ, II, с. 424] ‘товариш молодого, що бере участь у весільному обряді; особа, що тримає вінець над головою молодого чи молодої під час вінчання і перебуває при них під час весільного обряду’; англ. ОН *best man* ‘т.с.’ [Longman, с.]; порт. ОН *padrinho do casamento* ‘т.с.’ [DIP, с. 85]. Порт. ОН *padrinho* пояснюється як 1) хрещений батько; 2) секундант; 3) свідок (при церемоніях); 4) перен. захисник, покровитель [БПРС, с. 591] і сягає лат. * *patrinu*, зменш. від *pater* ‘батько’ [DLP, с. 1472].

Укр. ОН *боярин* ‘товариш молодого, який є головним розпорядником весілля; шафер’ [Шевч., с. 95] не має загальноприйнятої етимології. Проте існує припущення, що ця ОН походить від тюрк. *bai* ‘знатний, багатий’, *baiär* ‘знатна людина’ із заміною *бой-* на *боль-* під впливом *болий* ‘більший’ від тюрк. *boila* ‘благородний, знатний’; існує також припущення, що псл. **bojarinъ* походить від **bojarъ*, яке утворилося, в свою чергу, від **bojъ* ‘битва, бій’ [ЕСУМ, I, с. 241]. В українській весільній номенклатурі

вживається також ОН *шафер* ‘учасник церковного обряду, який під час вінчання тримає вінець над головою нареченої, а також виконує різноманітні доручення, що стосуються святкування весілля’ [Дз.; Лис.; Ром., с. 27; Шевч., с. 95], хоча нормативні словники української мови не подають її [див., наприклад: СУМ, XI, с. 422; РУС, III, с. 679] (походить від нім. *Schaffer* ‘розпорядник (узагалі)’ – від дієслова *schaffen* ‘створювати, господарювати, ретельно працювати’ [Горяев, с. 419; Фасмер, IV, с. 414]. На позначення неодружених учасників весілля жіночої статі в українській мові використовуються такі ОН: *бояринка* ‘неодружена учасниця весілля, родичка нареченого’ [Ром., с. 28]; *боярка* ‘неодружена учасниця весілля, родичка або подруга нареченої’ [Ром., с. 28; Дз.Пр., с. 265; Шевч., с. 96]. Серед поширених українських ОН також є *дружка*, *дружечка* ‘дівчина, яка на запрошення молодої бере участь у весільному обряді’ [Гр., I, с. 248; Онишк.; Шевч., с. 96]; *куштовна дружка* ‘дружка, яка брала на себе частину весільних витрат’ [УДЛ]; *подружка* ‘неодружена учасниця весілля, родичка або подруга нареченої’ [Ром., с. 28]. В англійській мові їм відповідають ОН *a maid* ‘дружка’, *a bridesmaid* ‘т.с.’, *Maid of Honour* ‘перша дружка’ [Longman, с.], а в португальській – *dama de honor* ‘перша дружка’ [DN, с. 132]. Дві останні ОН є культурно-семантичними відповідниками на міжмовному рівні й повними відповідниками на внутрішньомовному.

Як бачимо з вищенаведених прикладів, молода в усіх важливих весільних обрядах виступає не сама, а з групою дівчат чи хоча б дружок.

Обов’язковим ключем для обирання дружки повинен бути той факт, що головна помічниця нареченої – неодружена рідна сестра молодої. Якщо немає рідної сестри, то її місце займає неодружена близька подруга.

У дружки також є помічниці. Для їх номінування в українській мові використовуються такі ОН: *піддружка* ‘помічниця дружки’ [Гр., III, с. 165; Шевч., с. 97]; *підмолода*, *підсвашка* ‘т.с.; неодружена учасниця весілля, родичка нареченої’ [Ром., с. 119]; *молодша дружка*, *менша дружка* [Шевч., с. 97]. Старша над неодруженими учасницями весілля, родичками і подругами нареченої називається *старша дружка*, *перша дружка*, *постельниця*, *маршалка* [Ром., с. 28; Шевч., с. 97].

Іноді в українській мові зустрічаємо ОН *почесні свідки молодих* [Бор., с. 150; Шевч., с. 102] – від *свідок* ‘людина, присутня при якій-небудь події, пригоді; очевидець; особа, присутня при чому-небудь для офіційного підтвердження дійсності або правильності чого-небудь’.

В англійській і португальській мовах, як засвідчує наведений матеріал, ОН на позначення актантів весільного обряду вживаються значно обмеженіше.

Висновки до розділу 2

Культурно-національний фонд українських, англійських і португальських ОН весільного циклу – це складна й логічно впорядкована система, що ґрунтується на структурно-семіотичному (за характером модельованих знакових ситуацій) і предметно-образному (за тематичною ознакою) принципах. Етнокультурні паралелі у трьох зіставляваних мовах утворюють певні семіотично марковані інваріантні ситуації з різноманітним вербальним оформленням, спільною та відмінною образно-мотиваційною структурою. У комплексі все вищезгадане відбиває стереотипний вияв образного мислення кожного з етносів, поєднання конкретних елементів у набір символічних архетипів, співвіднесених зі структурою семіотичного універсуму.

Елементи весільного обряду в усіх зіставляваних мовах мають розгалужену систему як загальнонародних, так і діалектних назв, як питомих НО, так і запозичень, повних і часткових відповідників при міжмовному зіставленні. Лексеми на позначення архаїчних елементів весілля, що лежать в основі обряду, сягають відповідно праслов'янської, прагерманської і прароманської епох. Незначна кількість ОН характеризується експресивністю. Похідні ОН утворені морфологічними способами афіксації та основокладення, а також лексико-семантичним та лексико-синтаксичним способами словотворення.

У ЛСГ ОН на позначення етапів розгортання весільної обрядовості (укр. 340, англ. 245, порт. 255 ОН; у відсотках до всього обсягу ОН весільної обрядовості в кожній із мов це відповідно 47,9 %, 43,8 % і 38,6%) найчисленнішу групу в усіх зіставляваних мовах становлять позначення власне весільної обрядовості (укр. 200, англ. 140, порт. 130 ОН), меншу – позначення довесільного етапу і ще меншу – позначення післявесільного етапу. В українській обрядовості зафіксовано більшу, порівняно з двома іншими мовами, кількість ОН у межах усіх трьох етапів весільного циклу.

У зіставному плані весільні ОН являють собою складне переплетіння наявності / відсутності міжмовних паралелей, а за наявності останніх – набір відповідників як у всіх трьох, так і тільки в певних двох зіставляваних мовах. Так, повністю безеквівалентними є, наприклад: а) в одній із мов щодо двох інших: укр. ОН на позначення обрядодій, пов'язаних з готуванням молодих до шлюбу (*вінкоплети, вінкобрани* та ін.); англ. ОН на позначення різних атрибутів залицяння (*a spoon, a needle sheath*); назви деяких різновидів весільної випічки та весільних страв у всіх трьох мовах; б) рідше – у двох із мов щодо третьої: ОН, пов'язані з прощанням молодих відповідно з дівуванням і рідше з

парубкуванням в українській і англійській мовах; укр. і порт. ОН з компонентом ‘гарбуз’ як символ відмови у сватанні.

Серед типів міжмовних відповідників виділяються (подається за ступенем частотності): 1) культурно-семантичні аналоги: а) у всіх трьох мовах: ОН зі значенням ‘давати рушники’ (в обряді сватання); ОН зі значенням ‘бути зарученим/ою’; ОН зі значенням ‘купувати наречену’; ОН зі значенням ‘шлюбний контракт’; б) у двох мовах: укр. і порт. ОН зі значенням ‘подавати хустки’ (як згода на шлюб); англ. і порт. ОН зі значенням ‘одружуватися; вінчатися’ – букв. ‘іти до церкви (до вітаря)’; 2) культурні еквіваленти: а) у всіх трьох мовах: наприклад, ОН зі значенням ‘вимушено одружуватися’; ОН на позначення весільних процесій; ОН на позначення перешкод у процесі весільного викупу; б) у двох мовах: укр. і англ. ОН на позначення дівчини без посагу (*безприданка, безпосажна дівка, portionless* – ‘без посагу (про наречену)’); англ. і порт. ОН зі значенням ‘вийти заміж не незайманою’; 3) культурно-семантичні відповідники: а) у всіх трьох зіставлених мовах, наприклад: ОН зі значенням обряду прощі, вибачення (зустріч наречених з їхніми родинами для того, щоб родичі вибачили їм старі образи та можливі провини); ОН на позначення річниць весілля: укр. *золоте, срібне, діамантове весілля*, англ. *the golden, silver, diamond wedding*, порт. *bodas de ouro, de prata, de brilhante (diamante)*; б) у двох мовах, наприклад: англ. і порт. ОН з компонентом ‘мигдаль’ (як символ прихильності, ласки); 4) національно-культурні відповідники – наприклад, у двох із зіставлених мов: укр. *горобця даму* і англ. *to give the bird* ‘відмовити під час сватання’; 5) національно-культурні аналоги – наприклад, у трьох мовах: укр. *Гірко!*, англ. *Bitter!*, порт. *Amargo!* (заклики до молодих поцілуватися). За структурно-семантичними характеристиками такі відповідники є як повними (наприклад, укр. і порт. культурно-семантичні аналоги *подавати хустки* і *dar os laços*; культурно-семантичні аналоги у всіх трьох мовах зі значеннями ‘купувати наречену’, ‘шлюбне ложе’), так і неповними (наприклад, укр. і англ. національно-культурні відповідники *давати руку* і *to fasten hands*).

У сфері вираження обрядів переходу, яка найповніше представлена в португальській, а найменше в англійській мовах, у всіх трьох мовах виступають переважно безеквівалентні ОН, але ОН на позначення весільного вінка нареченої, весільної обручки, першого танцю молодих та деякі ін. мають відповідники у зіставлених мовах (культурно-семантичні і національно-культурні аналоги, а також культурні еквіваленти).

У сфері позначення актантів весільного дійства, яка за кількістю компонентів займає друге місце після позначення етапів розгортання весільної обрядовості (є особливо численною в українській і португальській мовах), ОН поділяються на найменування наречених (найчисленніша група в усіх трьох мовах), їхніх батьків та інших родичів, сватів, весільних гостей та інших учасників весільної церемонії з різними функціями.

Основні іменникові найменування наречених (в українській і англійській мовах) є переважно тільки культурними еквівалентами: *жених – невіста* (заст.), *bridegroom* (похідне від *bride*), *groom – bride, bride elect* (букв. ‘обраниця’). Віддієслівні і відприкметникові ОН в усіх трьох мовах мають повніші

відповідники: укр. *наречений* – *наречена* (основна назва в сучасній українській мові) і порт. *noivo* – *noiva* (від значення ‘новий; молодий’) – культурні еквіваленти; ад’єктивовані дієприкметники укр. *заручений* – *заручена*, англ. *betrothed, ringed*, порт. *prometido* – *prometida* та ін. – також культурні еквіваленти. Укр. ОН на позначення наречених на власне весільному етапі *молодий* – *молода* є культурно-семантичними аналогами і повними відповідниками щодо порт. *noivo* – *noiva* (останні мають ширший обсяг лексичних значень), але більш специфічні укр. ОН є національно-культурними відповідниками (*князь* – *княгиня*, *соболь* – *куниця* та ін.). ОН на позначення вже одружених чоловіка і жінки є культурно-семантичними аналогами в зіставлюваних мовах (укр. *чоловік*, заст. *муж* – *жінка*, англ. *wife*, порт. *homen* – *mulher*: від значень ‘доросла особа чоловічої / жіночої статі’) або культурними еквівалентами (укр. *дружина*, англ. *husband* та ін.).

В ОН на позначення посередників між потенційними нареченими в зіставлюваних мовах існують тільки культурні еквіваленти.

На позначення головного розпорядника весілля спеціальні ОН існують тільки в українській і менше в португальській мовах – це також культурні еквіваленти. Крім того, в українській обрядовості є безеквівалентні ОН на позначення старост з боку молодого або молодої: *староста бранський* – *староста данський* та ін. Серед ОН на позначення товаришів (подруг) наречених під час весілля у всіх трьох мовах є культурні еквіваленти зі значенням першого товариша: укр. *старший боярин*, *перший дружба*, англ. *best man*, порт. *padrinho de casamento* – і першої подруги: *старша (перша) дружка*, англ. *Maid of Honour (Honor)* і *[brides]maid*, порт. *dama de honor*, але в українській мові є й безеквівалентні ОН у формі мн. *бояри*, *дружби*, *дружки*. Найменування інших учасників весільного дійства є переважно безеквівалентними. Найзагальніші ОН на позначення весільних гостей в українській і англійській мовах є культурно-семантичними аналогами (*[весільні] гости, wedding guests*), а в португальській – культурними еквівалентами до них (*convidados* мн., *convivas* мн. – букв. ‘запрошені’).

На позначення актантів післявесільної обрядовості представлені переважно укр. ОН: *ряджені*, *цигани* та ін.; національно-культурним аналогом до *цигани* є англ. *bidders* мн.

ОН, що стосуються часових параметрів весільної обрядовості, являють собою переважно безеквівалентну лексику. Однак у межах деяких груп ОН між певними двома мовами простежуються паралелі: так, певні синонімічні ОН зі значенням ‘день весілля’ в англійській і португальській мовах є культурними еквівалентами та культурно-семантичними аналогами; культурно-семантичними відповідниками є позначення післявесільних гулянь укр. *зносини* (*зносний стіл* та ін.) і англ. *bidden wedding*, а *циганщина* і *bridewain* є національно-культурними аналогами.

Серед ОН на позначення локусів весільних обрядодій у міжмовному плані простежуються паралелі між англ. і порт. ОН з компонентом ‘арка’ (культурні еквіваленти і культурно-семантичні відповідники), між укр. *комора* і порт. *câmara* (культурно-семантичні аналоги).

В ОН на позначення особливих стосунків між чоловіком і дружиною існують паралелі, по-перше, між укр. *солом'яна вдова* і англ. *grass widow* (культурно-семантичні відповідники), що разом виступають як культурні еквіваленти щодо порт. *viúva branca*; по-друге, у позначеннях залежності чоловіка від дружини (культурні еквіваленти в усіх трьох мовах з кількісним переважанням англ. і порт. ОН); по-третє, між ОН на позначення позашлюбних стосунків, подружньої зради (в основному культурні еквіваленти, а ОФ з компонентом 'ріг' – культурно-семантичні відповідники та аналоги). Безеквівалентними є порт. ОН з внутрішньою формою 'одружуватися за дверима (за церквою і т. ін.)' зі значенням позашлюбних стосунків.

Основні положення другого розділу висвітлені в таких публікаціях автора [198 – 202, 204].

2.5. Висновки до розділу 2

1. Елементи весілля в усіх зіставлюваних мовах розгалужену систему як загальнонародних, так і діалектних назв, як питомих НО, так і запозичень, повних і часткових відповідників при міжмовному зіставленні, більшість з яких віддієслівного походження в українській мові, дієслівно-іменникові в португальській та дієслівно-герундіальні в англійській. Лексеми на позначення архаїчних елементів весілля, що лежать в основі обряду, сягають відповідно праслов'янської, прагерманської і прароманської епох. Незначна кількість ОН характеризується експресивністю. ОН сімейного циклу утворені морфологічними способами афіксації та основокладення, а також неморфологічними лексико-семантичними та лексико-синтаксичними способами

2. Зіставний аналіз функціонально-семантичних полів обрядової лексики сімейного циклу дає можливість створити тезаурусну основу перекладу з досліджуваних нами різноструктурних мов.

3. Культурно-національний фонд українських, англійських і португальських ОН сімейного циклу - це складна й логічно впорядкована система, що ґрунтується на логіко-семіотичному (за характером модельованих знакових ситуацій) і предметно-образному (за тематичною ознакою) принципах.

4. Етнокультурні паралелі у трьох зіставлюваних мовах утворюють певні семіотично марковані інваріантні ситуації з різноманітним вербальним оформленням, спільною та відмінною образно-мотиваційною структурою. У комплексі усе вищезгадане відбиває стереотипне виявлення образного мислення кожного з етносів, поєднання конкретних елементів у набір символічних архетипів, співвіднесених зі структурою семіотичного універсуму.

Основні положення другого розділу висвітлені в таких публікаціях [].

РОЗДІЛ 3

СЕМАНТИЧНІ ОПОЗИЦІЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ АРХЕТИПНОЇ СИМВОЛІКИ В ОБРЯДОВІЙ НОМІНАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ МОВ

У мовній реалізації народної обрядовості, в тому числі й обрядовості весільного циклу, досить виразно простежуються, як уже відзначалося в 1.3, сліди особливостей прадавніх народних систем світобачення – з наділенням як предметів і явищ зовнішнього світу, що оточував людину, так і явищ внутрішнього світу її самої певними символічними функціями. Основою таких знаково-символічних моделей світу, які закладені в людській свідомості (підсвідомості) й тією чи іншою мірою знаходять своє відображення в мові, є певний набір архетипних символів – найфундаментальніших загальнолюдських образів і мотивів, наявних у позасвідомості людини [219], і вужчих за сферою свого охоплення етнолінгвістичних концептів, в основі яких лежать як символи-архетипи в їх конкретнішій реалізації на тому чи іншому національно-мовному ґрунті, так і власне етнічні символи [див., наприклад: 158; 84, с. 48 – 49].

Символічно-знакові моделі світу, закладені в людській свідомості і, відповідно, в мові, визначають правила поведінки особистості та цілих колективів, і саме колектив здійснює контроль над збереженням і передаванням цих моделей та над „способами їх введення в людину”, „підключає про однотипність і наступність цих моделей” [68, с. 8]. Моделювальні семіотичні системи – як знакові системи, що фіксують певне світосприйняття, – включають у себе великий набір типологічних паралелей. Але цей набір основних семантичних протиставлень виявляється тотожним у своїх загальних обрисах з протиставленнями, характерними для цілого ряду інших культурних традицій. Тому детальний структурно-типологічний аналіз таких моделей дозволяє виявити спільні характеристики для різних культурно-цивілізаційних традицій.

3.1. Система Типи архетипних протиставлень опозицій у мовних моделювальних семіотичних системах в обрядових номінатах весільного циклу в українській, англійській і португальській мовах

Семіотичні моделі світу, закладені в людській свідомості і, відповідно, в мові, визначають правила поведінки особистості та цілих колективів, і саме колектив здійснює контроль над збереженням і передаванням цих моделей та над „способами їх введення в людину”, „підключись про однотипність і наступність цих моделей” [Ів., Топ., с. 8]. Моделювальні семіотичні системи – як знакові системи, що фіксують певне світосприйняття, – включають у себе великий набір типологічних паралелей. Але цей набір основних семантичних протиставлень виявляється тотожним у своїх загальних обрисах з протиставленнями, характерними для цілого ряду інших культурних традицій. Тому детальний структурно-типологічний аналіз таких моделей дозволяє виявити спільні характеристики для різних культурно-цивілізаційних традицій.

На рівні плану змісту як окремої мови, так і певної групи мов при відповідній реконструкції можна виявити ряд основних семіотичних архетипних протиставлень, які перебувають „у відношенні синонімії один з одним або ж становлять більш конкретну символізацію однієї головної опозиції” [Ів., Топ., 68, с. 63]. У відомій праці В””яч. Вс. Іванова й В.М. Топорова „Слов””янські мовні моделювальні семіотичні системи” подається класифікація таких протиставлень за прагматичними настановами мовного колективсоціуму, щояк базується на розрізненні позитивних і негативних доміант у сприйнятті мовцями навколишньої дійсності і себе в ній. Усі ці протиставлення можна об””єднати в основні групи за певними характеристиками: за часовими та просторовими уявленнями людини про світ, за певними абстрагованими поняттями усвідомлення дійсності, за світло- і кольорогамами, за соціальними ролями в суспільстві і т.д. [Ів., Топ., 68, с. 63 – 65; див. також: 40]. Використання нині вже загальновизнаного в етнолінгвістичній теорії структурно-морфологісеміотичного підходу (В””яч. Вс. Іванов, В.М. Топоров, О. В. Тищенко, Т.В. Цив””ян та ін.) дає змогу виділити чіткі семантичні опозиції при реконструкції змісту давніх слов””янських, романської та германської релігійних космогонічних систем, їхній взаємозв””язок з язичницькоантичною міфологією і сакральним світом християнства, простежити взаємодію і дати опис одних систем через призму інших. Оскільки основні протиставлення типу *життя – смерть, щастя – нещастя* і т.д. визначають програму поведінки кожного з членів колективсоціуму, вони віддзеркалюються більшою чи меншою мірою в семантиці різних рівнів мовної системи, а також в інших семіотичних системах [Ів., Топ. 68., с. 63]. Так, вода як один з першоелементів всесвіту є давнім універсальним символом усіх культур світу, вона пов””язується з першоматерією і народженням. Власне тому вода й розглядається як початок і кінець, священне начало й одночасно джерело зародження зла, смерті, що, відповідно, знайшло своє відображення в мові [ССМС, с. 76 – 79; Ів., Топ. 68, с. 140 – 1576; ССО, с. 34].

З огляду на сказане слід відзначити, що далеко не всі словесні й несловесні семіотичні втілення семантичних і сакральних опозицій в архаїчно-архетипній моделі світу слов'янських, германських і романських народів вивчені на рівні стереотипів народного мислення на матеріалах традицій їхніх духовних культур.

Лінгвісти обґрунтовано є твердження про те вважають, що праїндоевропейська мова була так званою мовою “активного типу”, тобто імена розподілялися на два класи – активний (імена, що позначали життєво активні об’єкти: людей, тварин, дерева, рухомі органи тіла та персоніфіковані явища природи й персоніфіковані абстрактні поняття – такі, як доля, добробут і т. д.) і неактивний (імена, що позначали неактивні об’єкти: частини ландшафту, неактивні явища природи та органи тіла); дієслова також характеризувалися відповідною бінарною класифікацією [Meillet 277, с. 211 – 229 ; Гамкрелідзе/Іванов 35, т. I, с. 310 ; Степанов 163, с. 307 – 310]. Два протиставлених класи могли перетинатися: об’єкти в одному їхньому вияві мислилися як активні: “активний вогонь”, вогонь як божество; протічна вода як божество, а в іншому – як неактивні (стояча вода і т.ін.) [163КСРК, с. 307]. Бінарні опозиції охоплювали також протиставлення слів культової, священної мови і повсякденного мовлення, що й пояснює одночасне вживання окремих синонімів у мовах. Пор. укр. *небо* і *небеса*, англ. *sky* ‘небо’ і *heaven* ‘небо, небеса’, порт. *sangue* ‘кров’, лат. *sanguis* ‘кров’ і лат. *cruor* ‘кров’. Ю.С. Степанов у монографії „Константи: словник російської культури”, порівнюючи концепти води і вогню, зауважує, що найунікальнішою рисою такого архаїчного світосприйняття було те, що не було однієї води і одного вогню, а були „два вогні” – живий і мертвий, так само, як і „дві води” – жива і мертва [163КСРК, с. 295 – 310].

3.1.1. Семантизація символіки Ввогню (живий :ого / мертвийого) в українських, англійських і португальських обрядових номінатах (це 20, 10 і 10 ОН відповідно в українській, англійській і португальській мовах, що становить 2,9%, 1,8% і 1,5% у межах усього номінативного весільного комплексу цих мов). ОН цієї групи є безеквівалентними або культурними еквівалентами. Вважалося, що вогонь (так само, як і вода, земля й повітря) як один з першоелементів світу колись керував Землею. Він уособлював чимало речей, символізуючи відродження, відновлення й саме життя. Вірили, що вогонь був даром богів. Відповідно вогонь виступає у різних релігіях світу як один з основних елементів різноманітних ритуалів, обрядів, у тому числі й сімейного і, вужче, весільного циклу.

Так, піч у домівках Великої Британії ототожнювалася з єдиною колективною душею всіх покійних у родині. Численні забобони, передбачення майбутнього, ворожіння пов’язані з піччю, запаленням домашнього вогнища тощо. Наприклад, якщо вогонь у вогнищі схиляється лише до одного боку пічної решітки, незабаром у цьому домі буде весілля, проте цілком імовірно також, що хтось раптово може померти чи просто поїхати з дому. Саме тут можемо чітко простежити двояке розуміння сили вогню. Якщо дружина або

чоловік ворушить жар у вогнищі і вогонь розгоряється з новою силою, це є знаком щасливого кохання і пристрасті до своєї половини [Cassell's DS, с. 105; Baker, с. 121 – 125]. При запалюванні вогню в печі щонайперше обов'язково вкидали три пучки солі. Сіль виконувала свого роду допоміжну функцію щодо очищення місця, в якому надалі буде горіти священний вогонь. Вона ніби підготовлювала піч для розпалювання вогнища, а вогонь виконував уже функцію очищення не самого місця, а чогось значно важливішого: наприклад, сімейного ложа, домівки і т.д. [Cassell's DS, с. 61 – 62].

В українській обрядовості піч також виступає не лише як джерело тепла й вогню, але і як своєрідна вісь орієнтації житла. Піч, або другий кут хати, який завжди виходив на захід або північ [Байб.7, с. 128], є важливим елементом житла у весільній обрядовості [див., зокрема: 164, с. 145; 27, с. 230; 79, с. 140]. Укр. ОН *пич* (від псл. **pekti*) є одним із компонентів низки обрядових дієслівних конструкцій: *гладити піч* 'виконувати обрядову дію під час сватання (про дівчину)', демонструючи згоду на шлюб', *колупати піч / комин* 'т.с.'; [Тищ., с. 62; Шевч., с. 124]; *колупати піч / комин* 'т.с.' [Тищ., с. 62]; *прийти на піч* 'про дівчину – приходити до хлопця на піч з метою одружитися з ним' [171, с. 62; 209, с. 124; 144, с. 266]. Пор. архаїчну англ. ОН *bundling* 'нічні розмови наречених через дірку в печі' [Baker, с. 273], коли нареченим ніхто не заважав і не втручався в їхні розмови (див. 3.2.3).

Комин і вогнище в ньому в англійській традиції виступають є осередком сімейного життя за пройдені роки, наділяючись магичною силою і надзвичайною важливістю для родинного щастя пари. Вогонь, виступаючи двоякоїстою магичною субстанцією, наділяється як очисною силою, так і могутньою здатністю притягування злих духів. Саме вони проникають у дім через димар. У більшості випадків живучість вогню перемагає, і англійська традиція стверджує, що заради щастя ій удачі нареченим потрібно доторкнутися до хатньої печі або димаря [Cassell's DS, с. 61]. Англ. ОН *to swing the pothook* 'ставати невісткою; приймати молоду в рід молодого' (букв. 'розмахувати гаком (що який висить над вогнищем для казанка)') означає обрядодію в тісному поєднанні з культом вогню. До того, як невістку приймає свекруха та інші родичі молодого, вона молода жінка мала взяти віника й зайти з ним до хати, мати ж молодого знімає гак з печі й тричі розмахує ним над її головою в ім'я Святої Трійці [Baker, с. 122 – 123]. Зіставимо цю ОН з порт. *acolher a noiva* 'ставати свекрухою' (букв. 'приймати в себе молоду, пригощати / годувати молоду'), що пов'язується не з самою піччю, а з пригощанням молодої вже приготовленою їжею (пор. порт. *colher* 'ложка').

Символічне значення печі в українській та англійській весільній обрядовості підкреслює також її функціональне призначення під час сватання дівчини – в обрядах „колупання печі”, *to light a fire* (див. докладніше в 2.1). Колупання дівчиною печі (глини на ній) або порядкування біля неї під час переговорів про сватання було одним з найпоширеніших символів згоди її на одруження. Коли старости заходили до хати, дівчина виходила на заклик матері / батька з низько опущеною головою й прикритими рукою очима. Іноді майбутня наречена залазила на піч, а старости вмовляли її злізти донизу: якщо вона погоджується злізти з печі, також це є знаком згоди на шлюб. Ця обрядодія

означає її готовність залишити домашнє вогнище й перейти до нового, сімейного, тобто до житла нареченого [Афанасьєв, II, с. 42; Шевч., с. 124]. Окрім цього, піч віддавна була місцем благословення молодих на шлюб [Здор., с. 68].

Немаловажнобязким елементом семантики ОН *піч* виступає асоціювання печі й місця навколо неї з „жіночим простором”: [Байб., 1983, с. 129]. Як зазначає російський етнограф А.Байбурін, у весільному обряді місце нареченої – саме біля печі, у жіночому куті, а її ритуально визначеним шляхом є дорога з жіночого кута до покуття [Байб., 1983,7, с. 129, 148]. Цим пояснюється й метонімічне перенесення, коли сама піч виступає символом жінки [Байб., 1983,7, с. 164; Шевч.209, с. 125]. Так, у весільній пісні під час виготовлення короваю жінки співають: „Піч наша регочеться, короваю їй хочеться” [Вес., I, с. 94, 149]. У Португалії важливою обрядодією є випікання короваю саме в печі, що в мові виражається ОН *enfornar o bolo* ‘пекти коровай; садити коровай у піч’.

Імовірно, що всі ці ОН означають обряди пережитку шанування домашнього вогнища. У давні часи домашнє вогнище відзначалося силою божества, що неодноразово позначилося на творенні весільної обрядової лексики. Так, в українській мові маємо ОН: ОФ *піч позирати* ‘виконувати обрядодію оглядин’ [Лис.; Шевч.209, с. 125]; *розглядати піч* ‘т.с.’ [Біл.-Нос., с. 315] [Біл.-Нос.], іменники *печоглядини* [Лис., с. 158], *печеглядинки* [Тищ.171, с. 61], *печогладини* [Грінч., III, с. 150] ‘оглядини’ (Б. Грінченко, який подав цей опис, зазначає, що *печогладини* тут – це вже наслідок затемнення первинного *печоглядини*, тобто оглядання печі – оглядини самого житла, господарства [Грінч., III, с. 150; пор.: Ужченко, Образи186, с. 39]). У Х. Ящуржинського ой священне значення домашнього вогнища порівнюється з давньоримським культом Вести [Ящур., III, с. 270]. В одному з весільних обрядів на Україні простежуються залишки культового жертвоприношення, що відбилося у вживанні ОН на позначення весільних страв: ОН *півень, курка пов’язпов’язуються* з обрядодіями, виконуваними нареченою в домі нареченого, коли вона, переступивши хатній поріг або перед коморою (весільним обрядом), проходячи повз піч, укидає туди курку або яйце [ТЭСЭ, с. 434; Вес., I, с. 131].

З іншого боку, піч, як і інші семіотично-семантичні протиставлення, характеризується протилежною символічною семантикою. Піч (пічний кут) протиставляється чомусь червоному, світлому, оскільки цей кут був темним. Ця просторова антитеза закріплена у свідомості мовців через релігійно-міфологічне сприйняття світу з чітко розвиненою дихотомією: бог /– диявол, світло /– темрява, добро /– зло і т.ін. [Байб., 1983,7, с. 130]. Таке світосприйняття спонукає мовців до обачності щодо впливу деяких явищ і подій, відповідно, до створення й укорінення в людській свідомості забобонів, пов’язпов’язаних з тим чи іншим предметом / явищем. Забобони стосовно печі пов’язпов’язуються з пічною трубою, яка є своєрідною ланкою між своїм (домашнім) і зовнішнім (як правило, нечистим / потойбічним) світами [Байб., 1983,7, с. 166]. Наприклад, молодій суворо заборонялося дивитися в піч, коли вона заходила до хати нареченого, у протилежному разі це призвело б до смерті когось із рідних [Вес., I, с. 28]. У поховальній обрядовості таку паралель можна провести з заборонаю дивитися на покійника через вікно, де вікно розуміється як зв’язок із зовнішнім світом [Байб.,

1983, с. 142].

Віра в очищувальну силу вогню простежується також у таких весільних обрядодіях магічного характеру, як *підсмалювати молоду* [АІСБ] ‘розкласти вогонь біля воріт молодого, через який мав проїхати весільний поїзд’; *пересмалювати молоду, смалити молоду, обкурувати молоду* ‘переводити наречену через вогонь’ [Ром., с. 37; Шевч., с. 65], *підпалювати тещу* ‘переводити матір нареченої через вогонь’ [27, с. 200, 300; Ром.142, с. 37; Шевч. 209, с. 65]. При в’їзді в дім молодої запалюється вогонь, через який переїжджають ті, що їдуть з молодою на возі, і всі, що прямують за ними [Вес., I, с. 72]. Цей вогонь відомий як ОН *куля* ‘вогонь, який запалюють у воротах двору нареченого перед приходом молодих’ [Ром.142, с. 164] – від *куль* ‘сніп соломи, що використовується для розведення вогню у воротах’ [Ром.142, с. 164; Шевч. 209, с. 147].

Мотив вогню як магічної сили демонструють також ОН з образом позначенням свічки. Укр. ОН *злучати свічки, ліпити свічки, в’язати свічки, тулити свічки* ‘поєднувати свічки на порозі дому нареченої’ [Ром.142, с. 37; Шевч.209, с. 65] номінують весільну обрядодію, що означає очищення вогнем, єднання двох свічок мало сприяти нерозривності шлюбу. В англійській мові свіча як атрибут весілля також виконує очисну й охоронну функцію: ОН *a memory candle* ‘висока біла свічка, яка запалюється в день весілля’ [Baker, с.135] буквально означає ‘свічка пам’яті’. Ця свічка горить під час весілля й потім запалюється на кожній річниці весілля; розраховано, що вона повинна горіти 300 годин, і її має вистачити до дня золотого ювілею. Англ. ОН – вислів *a candle has been buried against him* (букв. ‘проти нього запохоронено свічку’) демонструє вже можливі небезпечні наслідки впливу вогню. В Ірландії, якщо дівчині відмовляли в коханні, вона хоронивала засвічену свічку вночі на кладовищі, і хлопець починав „гаснути” подібно до гаснення свічки у ґрунті. Урятувати його могло лише зізнання дівчини, де вона заховала свічку (чого вона ніколи не робила), і поїдання цієї свічки для нейтралізації прокляття [Baker, с. 14].

Очисна сила вогню поєднується також з його охоронною здатністю. При аналізі порт. ОН *vela* ‘1) неспання; 2) вартовий; 3) сторож; 4) свічка’ і *velador* ‘прикм. 1) несплячий; 2) охороняючий’; ім. ‘1) сторож; 2) підсвічник’ можна припустити, що запалена свічка на весіллі не лише наділялася магічною силою очищення, а й охороняла молодих від інших сил. Пор. порт. *velado* ‘покритий’ – від *velar* ‘покривати, переховувати’ і *velar* ‘1) берегти, охороняти; 2) не спати; 3) наглядати за кимось’: *velar os noivos* ‘провести ніч біля кімнати молодих’.

В українській весільній номенклатурі в розряді номінацій актантів весільного обряду є й такі, що мотивовані ОН *світити* і *свічка*. З боку молодого під час весільного обряду виступає його неodrужена родичка, яка тримає весільний атрибут – шаблю, меч і пильнує, щоб не згасла свічка при посаді молодих. На позначення цієї учасниці весілля використовувалася ОН *світилка* ‘дівчина, що виконує обряд тримання меча й свічки на весіллі’; діал. ‘дівчина, головним обов’язком якої на весіллі є турбота про дівчат’ [Гол., II, с. 657; Ром.

142, с. 119; Шевч.209, с. 97]; ‘молодша сестра молоді або її родичка (дуже молода), яка на вінчанні тримає меча з прикріпленою до нього свічкою’ [Писк.; Гуц., с. 313]; пестл. *світилонька, світилочка* ‘т.с.’ [Грінч., III, с. 109]. Ці ОН пов’язані зі *світити* ‘запалювати, палити що-небудь для освітлення, викликати світіння чогось; спрямовувати світло куди-небудь, на щось, роблячи його видимим, присвічувати; використовувати яку-небудь речовину для освітлення’ [Шевч.209, с. 97]. За умови, що таких учасниць весілля декілька, використовується ОН *старша світилка* ‘старша над неодруженими учасницями весілля родичка молодого’ [Ром.142, с. 28]. Укр. ОН *свічниця* ‘неодружена учасниця весілля, родичка та подруга нареченої’ [Дз.Пр., с. 265; Шевч.209, с. 98], *свічники молодого й молоді* ‘весільні чини, які тримали проти молодих загорнуті в хутро свічки’ [Бор., с. 75; Шевч.209, с. 98] пов’язані зі *свіча* ‘паличка воску, лою і т.ін. з гнотом усередині, яку використовують для освітлення’.

Англ. ОН *to be bound into matrimony* ‘бути пов’язаним у шлюб, подружнє життя (у деяких випадках – материнство)’ пов’язується з магічною силою вогню і символікою багатства, родючості, народжуваності – зерном.: В Уельсі у вогонь клали дві зернини: одну – для хлопця, іншу – для дівчини;. Якщо зерна підстрибували у вогні одночасно, це свідчило про швидке поєднання цих молодих людей у сімейну пару [Baker, с. 16 – 17].

3.1.2. Семантизація символіки води (живої / мертвої) в обрядових номінатах української, англійської та португальської мов Вода (жива : мертва)(це 10, 35 і 25 ОН відповідно в українській, англійській і португальській мовах, що становить 1,5%, 6,45% і 3,9% у межах усього номінативного весільного комплексу цих мов). За аналогією з вогнем, якимий може бути животворним або увсезнищувальним, опозиціонується й поняття води. Щоб знайти пояснення протиставленню жива / мертва вода, звернімося до фольклорних матеріалів О.М. Афанасьєва [6, I, с. 185 – 218], де *мертва вода* – це перша весняна вода талого льоду й снігу, вона зганяє лід і сніг, але ще не дає зелені – життя; *жива вода* (порт. *água da vida, água viva / corrente*) – це вода перших весняних дощів, вона пробуджує землю до життя, від неї починають прокидатися й зеленіти дерева, кущі, трави і квіти. І перша, і друга вода – активні . *Мертва вода* (порт. *água estagnada / morta*) іноді називається цілющою. Вона загоює рани, зрощує розсічене тіло, робить його цілим (зцілює його), але не оживляє, залишає його бездиханним, мертвим. Оживляє тіло *жива вода*. У цьому значенні *жива вода* – те саме, що й „безсмертний напій”: д.-інд. *amṛta*, грецьк. *ἀμβροσία* або *νέктар, néktar*. За О.М. Афанасьєвим, Ю.С. Степановим, назва напою богів, напою життя *νέктар* пов’язана з коренем *nek-* (пор. *νεκρός, νέκυσ*, ‘мертве тіло, труп’) [163КСРК, с. 299]. Згідно з цією етимологічною гіпотезою, ми отримуємо нашу семантичну гіпотезу, за якою *жива й мертва вода* – це та сама вода, що постає в своїх двох образах. *Жива вода* – вода на шляху до землі, в земний світ, тобто рух води по дорозі з верхнього світу донизу. *Мертва вода* – навпаки, рух води у зворотному напрямку, по дорозі із земного світу догори. Ми погоджуємосяДоцільно погодитися з думкою Ю.С. Степанова, що *мертва вода* –

це та сама жива вода, але вона вже відслужила своє, віддавши свою силу землі. Проте *мертва вода* на своєму шляху активна, вона, перш за все, виганяє зиму – смерть, але нібито не до кінця, вона з’єднує й зцілює мертве тіло, але також не до кінця, оскільки не оживляє його. Особливою силою наділяється „чиста”, свята, або *непочата вода, жива вода*, в португальській мові – *primeira água* [Аф., II, с. 364]. У слов’янслов’янській міфопоетичній традиції першоелементу води відводиться то позитивна, то негативна роль (наприклад, у протиставленнях *суша –/ море, вогонь –/ волога, сухий –/ мокрий, земля –/ вода*) [Ив., Топ.68, с. 140 – 157].

Ядро образу води включає такий спектр значень: всепоглинаюча хтонічна стихія, символ родючості, розмноження, символ очисної і відроджувальної сили, символ початку й кінця всього суцього, медіатор між життям і смертю, символ кохання, здоров’я, хранительниця сакральної інформації, просторова ніша міфологічних світів. Вода уявлялася живою стихією, амбівалентною у відношенні до людей, яка могла виступати як рятувальне, священне начало і одночасно бути джерелом зла, загибелі, смерті. У цьому виявляється важлива роль водної стихії як атрибута психологічного стану людини.

Паралелі двох вод в українській, англійській та португальській культурах і мовах настільки чіткі, що тут потрібно говорити не про наслідування спільних рис з минулого, їхній зв’язок з давньоіндійською й давньогрецькою мовами й культурами, а про наявний паралелізм, тобто про вищезгадані культурно- мовні ізоглоси. Символіка води виразно простежується в системах ОН весільного циклу у всіх зіставлюваних мов, але найповніші паралелі, зокрема й культурно-семантичні аналоги, простежуються між укр. і порт. ОН, а найбільше безеквівалентних ОН демонструє англійська мова.

Співіснування двох вод, семантичне протиставлення щастя при народженні нового життя (як життя сімейної пари, як єдиного цілого) і щастя завершення земного життя, переходу в інший світ, куди несе вода, досить прозоро виступає в англійському прислів’ї: *Happy is the bride that the sun shines on, / Happy is the corpse that the rain rains on* (укр. ‘щасливою є та наречена, на яку одружується в день, коли світить сонце; щасливим є той покійник, на якого падає дощ’) [Cassell’s DS, с. 112]. У цьому зв’язку слід також навести порт. ОН *boda molhada* ‘„мокре весілля”, яка ґрунтується на повір’ї про те, що дощ у день весілля приносить молодяттям щастя (пор. прислів’я: *boda molhada, felicidade dobrada* ‘мокре весілля приносить подвійне щастя’ [SPP, с. 276; Povo, II, с. 511 – 526MUC]); англ. ОН *to get married on a wet day* ‘одружитися в дощовий день, коли йде дощ’, *wedding tears* ‘сльози в день весілля’ – дощовий день, сльози нареченої або дитини під час весільної служби в церкві приносять щастя (вода падає зверху донизу) [Wheeler, с. 133; Ackerman, с. 248; Cassell’s DS, с. 281]; укр. ОН *мокре весілля* – дощ у день весілля є своєрідним знаменням багатства (вода як символ родючості), щастя на старості в цьому шлюбі [Гура Дощь...СД, II, с. 6730 - 34]. Пор. порт. *o bago de leite caindo ao chão* ‘крапля молока, що впала на підлогу’ (*bago* букв. ‘виноградина’): якщо на підлогу або вогонь падала крапля материнського молока, то, за повір’ям, це висушувало груди матері, і врятувати ситуацію могли політі зверху декілька краплин води: *lançar por cima algumas*

gotas de água (букв. ‘кинути зверху декілька краплин води’) [Sousa, с. 398; SPP, с. 277].

В Англії загальноприйнятою традицією є миття порогу кип’ятком, коли наречена виходить з дому. Трактуння повір’я таке: це прискорить одруження першої неодруженої дівчини, сукня якої намочиться на порозі. Як правило, це стосується дружок нареченої [Cassell’s DS, с. 281]. Наречена в Англії змочувала черевички на порозі, щоб забезпечити щасливе майбутнє [Baker, с.121 – 123]. Безсумнівно, у цьому випадку поріг знову виступає медіатором між двома світами – світом живих і світом мертвих і зміною соціальних ролей – переходу зі стану неодружених у стан заміжніх.

Відома фраза англійців “*Bad luck cleave to you*” вживається як попередження чогось недоброго, що має трапитися, коли молода пара змушена перейти через протічнустоячу воду. У такому разі будь-хто з весільного поїзда зобов’язується перекинути якийсь предмет через плече в цю воду, промовляючи заклинання [Cassell’s DS, с. 281].

У португальській традиції ОН *sopo-de-água* ‘застілля, святкування на честь одруження, охрещення чи інші святкуваннятощо’ [DN, с. 120] буквально означає ‘склянка води’.

У східнослов’янській культурі вода являє собою жіноче начало, вона є символом дівчини, нареченої, жінки (один з обов’язків жінки у східнослов’янській традиції – ходити по воду, оскільки вода в криниці порівнюється з дитинством, а спад води – втрата дитинства). Вода – свідок і місце зустрічі закоханих: рос. лады у воды – 1) укладення шлюбного договору; 2) розлучення, де етимологія пов’язана зі старим звичаєм розлучення в протічних водах [Пот. 1914134, с. 57; КСТСРП, с. 63 – 76; Слухай157, с. 10].

Вода виступає перш за все символом розмноження, „парування”, єдності, символом нареченої, означає здоров’я і можливість дітонародження [Огієнко, с. 46]. Пор. англ. *salt and sea-water ritual* (букв. ‘ритуал з солоною і морською водою’): під час весільного ритуалу в Британії після змішування двох вод, вод із Стеннес Лох і Харрей Лох, їх виливали у вириту в землі яму, примовляючи: *if any man would separate them (the couple) let him first separate this (the water)* – букв. ‘якщо б хто-небудь захотів розлучити їх (пару), нехай спершу розділить це (воду)’. За іншою традицією, пара мочиться у відро, що виливається за вітром.

Пояснення цього ритуалу базується на тому, що пара житиме щасливо до тих пір, доки комусь не вдасться розділити їхню урину. Жодна жива чи мертва душа не в змозі виконати такого завдання [Cassell’s DS, с.269]. Іншими аАнгл. ОН є *bedwetting, shoe-wetting* (букв. ‘підмочення уриною ліжка’, в якому сплять дівчина і парубок; ‘підмочення черевика’ уриною). Магія поєднання полягає в тому, ґрунтується на повір’ї, що, якщо дівчина підмочить парубкові його черевик, він обов’язково в неї закохається. Такі традиційні вірування побутують у Великій Британії, Німеччині, Голландії, Австрії. Тут закодовано інше символічне пояснення, де вода / урина виступає медіатором між світами живих і мертвих, між першоелементами буття, посередником при передачі інформації.

Піт, слина й сеча є могутніми факторами контролю й засобами, що посилюють статеве почуття. У шотландській локальній традиції дві цукерки,

скріплені потом, надають мужчині чоловікові сили й покоірності будь-якої жінки, якуї він зажадає [Baker, с. 12 — 13]. Іншим обрядом ворожіння на здобуття кохання і статевого потягу дівчини є проколювання апельсина й тримання його під пахвою. Наступного дня, коли дівчина скуштує фрукт, вона буде не в змозі відмовити цьому чоловікові. На мовному рівні такі обряди позначаються такою римівкою: “*Frae below his arm, he’s pulled a charm, / An’ stuck it in her sleeve; / And he has made her gang wi’ him, / Without her parents’ leave*” (‘за силою дії таких чар дівчина йшла з парубком без відома й дозволу її батьків’) [Baker, с. 13]. Іншою обрядодією для запліднення жінки у Великій Британії було випивання води, в яку чоловік плюнув, оскільки слина ототожнюється з сіменем і є життєвою секретією. Вербалізованість такої категоризації дійсності в англійській мові демонструється ОН *the spitting image of his father* ‘≈ точна копія свого батька’ [Baker, с. 97], яка походить від дієслова *to spit* ‘плювати’.

У християнській традиції вода пов’язується також із символікою хрещення. Вона необхідний дар життя, образ тайного очищення від гріхів, але також і стихія, яка може бути небезпечною й руйнівною [Библ.енц.14, с.128; Фр.-Кам.192, с. 127 — 164]. Пор. укр., англ., порт. обряд поливання голови (укр. *змочення голови*, англ. *weeting the heed*, порт. *molhar a cabeça*) і тіла немовляти під час хрещення, зливання свяченої води на руки повитухи, перша купіль, до якої доливали *непочатої води*, благословляння молодих свяченою водою, прощання з покійниками і відправлення їх в останню путь, виливання *мертвої води* (води, якою обмивали тіло покійника) на роздоріжжі і т.д.

Характерною рисою весілля залишаються очисні обряди, що виступають магічним засобом забезпечення багатства й родючості / плодючості. Наявністю давніх культурно-міфологічних конотацій, пов’язаних з народними уявленнями про очищувальну силу вогню і води за часів язичництва, характеризуються такі ОН, як укр. *митвини*, *миля* [АІСБ]:. Характерною рисою весілля залишаються очисні обряди, що виступають магічним засобом забезпечення багатства й родючості / плодючості. Деякими з таких обрядів є обрядове вмивання наречених біля води, принесення невісткою води в господарство чоловіка й кроплення нею хати, городу, обійстя [Шевч., с. 64 – 65]. В українській мові це позначилося такими ОН: *митвини* ‘частина весільного обряду (переважно на другий день після весілля); частина весільного обряду, під час якого молоді миють обличчя та руки в річці’ [Онишк., I, с. 441. ; Бор., с. 81, 136; Тищ.171, с. 29 – АІСБ; Шевч.209, с. 65] – , яка пов’язана звід *мити* ‘очищати від бруду водою, водою з милом чи іншою рідиною; промивати, обмивати’; *миля* ‘весільний обряд обмивання молодих у воді’ [Тищ.171, с. 29 – АІСБ; Шевч.209, с. 65]; *йти до милі* [Здор.64, с. 126] – від , пов’язані з *милити* ‘натирати милом що-небудь змочене водою’ [Шевч.209, с. 65]; англ. *salt and fresh water ceremony* ‘церемонія поєднання пари навіки’ (букв. ‘обряд із солоною і прісною водою’) [Ackerman, с. 914; DS, с. 173; Lockheart, с. 70], *ceremonial hair-washing* ‘обряд миття волосся’, *ceremonial feet-washing* ‘обряд обмивання ніг’ [Orkneyjar, с. 214] – жодне британське весілля не могло відбутися без цих трьох ключових обрядодій: *foot washing* ‘обрядове обмивання ніг’, *foot-soaking* ‘обрядове замочування ніг’, *hair-washing* ‘обрядове миття голови’ [Orkneyjar, с.

213 – 221; STW, с. 44; Yorks, II, с. 413]; порт. *lavagem de mãos* ‘обрядове обмивання рук’, *abluir a noiva* ‘обмивати наречену’ [Simões, с. 737; PPhB, с. 91; PDLР, с. 220]..

Очисний обряд омивання є символом переходу, який проводить наречених / молодих у нове життя. Так, Англ. ОН *the bathing of the feet, feetwashing* ‘обмивання ніг’ [Baker, с. 51] походить – від дієслова *to bathe* ‘„купати; вимивати; викупувати”’ і іменника *feet* мн. (одн. *a foot*) ‘ноги’ – означають обряд, коли . Таз із водою ставили в найкращій кімнаті, і дружки нареченої обмивали їй ноги. Чоловіки й парубки стояли за порогом. По завершенні обрядодії з нареченою наречений заходив і сідав біля таза. Після того, як з нього стягнули шкарпетки, його ноги намочували й вимазували сажею, попелом, дьогтем усі, хто лише міг до нього дотягнутися. Синонімічною ОН є *feetwashing* [Baker, с. 51].

Окрім того, молода в домі нареченого розвішувала рушники, кропила водою господарство, кидала в піч курку і т.д. (поєднання магії води й вогню). У Великій Британії наречена зберігала шматочок весільного торта до перших хрестин, які вона відвідувала, першого скроплення свяченою водою, перших животворних краплин, які потрапляли на неї під час обряду охрещення. Цей освячений шматочок ставав запорукою того, що молода зможе бути матір’ю [DS, с. 435; Woman, с. 50]. Іноді англійські наречені з цією метою зберігають помадку , якою зверху прикрашали весільний торт, до перших хрестин.

3.1.3. Семантизація символіки Небоа :і землі (цейшого світу :/ потойбічнийого світу) в обрядових номінатах української, англійської і португальської мов (ця архетипна обрядова опозиція представлена порівняно слабо: 0,3%, 1,25% і 1,7% відповідно в українській, англійській і португальській мовах). Слід відзначити, що в культурно-мовних традиціях різних мов у сиемантичволичнеому протиставленні ‘небо –/ земля’ не завжди спостерігаємо наявність другого елемента з негативним началом. Навпаки, у численних випадках земля асоціюється з позитивним началом і є предметом ритуального поклоніння. Такий варіант може простежуватися в загальному протиставленні ‘небо –/ земля’ або в опозиції ‘земля /– пекло’, ‘цей світ (земля) /– потойбічний світ (неземля)’. У слов’янській, германській, романській традиціях ритуальна роль землі підкріплюється клятвами, скріпленнями землею [Ів., Топ.,68, с. 100 – 109]. Множинність обрядодій з землею породжує численну кількість інших семантичних опозицій, які перебувають у синонімічному відношенні до основного протиставлення.

Так, сіль у весільних обрядах постає синонімом у поєднанні з землею. В англійській мові зустрічаємо ОН *chamber pot*, що буквально означає горщик для шлюбної кімнати (комори). У шотландській весільній традиції цей горщик є найпершим із посагу нареченої, що вноситься до її нового дому. Проте найважливішим моментом є те, що він має бути повним, тому його заповнювали сіллю, частина якої розсипалася по підлозі як знак і побажання щасливого життя для цієї сімейної пари. Іншим різновидом обряду з сіллю був звичай тричі перестрибувати через наповнений сіллю шлюбний горщик (*to jump over the salt-*

filled chamber pot), що його виконували наречені [Cassell's DS, с. 58]. У Португалії з поваги до нареченого під час сватання подавали на стіл солоні овочі – *salga* (*salgação, salgações*) ‘консервація’. Пор. порт. *sal* ‘сіль’ і *sal* ‘сіль; допитливий розум’, а також похідний прикметник *salgado* ‘1) солоний; 2) гострий на язик, допитливий; 3) розм. дорогий’.

Свого роду медіатором між двома світами – цим і потойбічним – виступав поріг. Його символіка знайшла своє втілення у весільних обрядових системах різних мов світу. Наприклад, серед найяскравіших ОН в англійській мові виступає весільна ОФ *to carry the bride over the threshold* ‘переносити наречену через поріг’ [Cassell's DS, с. 282], коли й по сьогодні молодий переносить молоду через поріг, необов’язково навіть поріг свого дому, а й поріг кімнати в готелі, де вони збираються провести першу шлюбну ніч. При такому переході у світ одружених, приєднанні до нової групи молода прощалася з дівуванням. Обрядодії з порогом поєднувалися з етноконцептуальними сприйняттями очищення водою і вогнем. Так, спільною обрядодією для Великої Британії й Португалії є виливання води, в деяких локальних традиціях – миття порога кип’ятком, окропом (див. 3.1.2.).

Щодо приходу нареченої до її нової домівки на неї очікував ритуально-обрядовий комплекс розламування над її головою весільного пирога / торта над її головою над порогом до її входу в нове житло. Англ. ОН *cake-breaking, in-foar-cake, shortbread, dreaming bread* пов’язаніозначають з різновидами весільного хліба й випічки, майже всі з яких могли виноситися до порога для обрядодій [Baker, с. 121 – 125]. У Шотландії хліб розламували над головою нареченої, в інших місцевостях їй приносили хліб на тарілці. Вона з’їдала крихту чи дві й перекидала решту через голову, а тарілку передавала чоловікові, щоб він перекинув її через свою голову. Від цього залежало їхнє майбутнє. Якщо, на нещастя, тарілка не розбивалася, хтось з спостережливих гостей ступав на неї ногою, щоб роздавити [Baker, с.121-125]. Перекидання предметів через голову характеризується захисними функціями. Кидання їжі назад є свого роду ритуальним актом „пригощання і годування” духів. Биття тарілки відзначається позитивним магічним значенням (побажання родючості, багатства, щастя) і пояснюється актом зміни соціального статусу нареченої. Воно осмислювалося як „побажання щастя одруженим, асоціювалося з дефлорацією чи родами” [СД, I, с. 180]. Биття тарілки чоловіком зумовлювалося бажанням родючості й народження дітей (синів). В Україні, Великій Британії і Португалії били посуд переважно після вінчання, як знак радості, що молода – незаймана. Проте в Україні били посуд і тоді, коли молода була „нечесною”. Тоді матері підносили чарку без дна, били горщики у хаті й т.ін. [Чуб., Толстой, Виноградова, Морозов].

У Португалії поріг як осуд молодої пари, що проживала без шлюбу, використовується у таких безеквівалентних ОН: *casar atrás da porta, casar atrás da igreja* (букв. ‘оженитися за порогом’) ‘жити з кимось без шлюбу’, а також *casar à porta do talho* ‘т.с.’ (букв. ‘одружитися на порозі м’ясного магазину’), що вказує на аморальну поведінку дівчини. На осуд громадою довесільних стосунків хлопця і дівчини вказують також порт. ОН: *arrastar a asa* ‘женихатися’ – від

arrastar ‘тягнути, волочити по землі’, *fazer uma cruz na porta de alguém* ‘порвати з кимось назавжди’.

Поріг є основним компонентом обрядодії внесення посагу нареченої до її нової домівки. Наречена закривала скриню на ключ, якого перший дружба ховав біля серця, і вся процесія вирушала до дому нареченого. Там скриню ставили на поріг, наречена її відчиняла і тричі піднімала й опускала віко під спів весільчан. Цей момент позначав її перехід у нове сімейне життя [Baker, с. 45].

Серед семантичних опозицій навколо символічного образу порога тут слід виділити ще одну: ‘перший / останній’. У Великобританії поширена віра в те, що якщо нареченій вдасться першою ступити через поріг дому або вдасться першою купити подарунка чоловікові, то вона головуватиме в сім’ї [Cassell’s DS, с. 282].

3.2. Етнолінгвістичні концепти

Етнолінгвістичні концепти – це певні вербалізовані поняття, в яких знайшли своє вираження уявлення конкретного етносу про предмети й явища об’єктивної дійсності. Ці „кванти” знання, пов’язані з національно-культурною свідомістю народу та його ментальною пам’яттю, заархівовані першоеlementи буття, виразно простежуються і в обрядодіях сімейвесільного циклу.

3.2.1. Концепт кола в українській, англійській і португальській обрядовій номінації (5, 5 і 15 ОН відповідно в українській, англійській і португальській мовах, що становить 0,7%, 0,9% і 2,4% у межах усього номінативного весільного комплексу цих мов). Коло – один з виразних етнолінгвістичних концептів і міфічних символів, який є основною формою структурування простору, поділу на „своє” і „чуже”, де саме коло виступає

межею чогось замкнутого, закритого, і відображає уявлення мовців про циклічність часу і перебігу подій у житті [див., наприклад: СД, III, с. 11] і є основною формою структурування простору, поділу на „своє” і „чуже”, де саме коло виступає межею чогось замкнутого, закритого. Тому ідея кола часто реалізується в низці обрядодій сімейвесільного циклу за допомогою кругових рухів, які наділяються магічним значенням. Коло – це найуніверсальніший символ шлюбу [СД, I, с. 247].

Концепт кола як кругового руху має неабияке магічне значення в шлюбних ритуалах у своєму не тільки просторовому, а й часовому вияві – як розуміння циклічності подій у світі. Весілля й усе, що пов’язується з перснем, відповідає міфопоетиці круга й філософії вічності енергії, її видозмінності й переходу з одного стану в інший. Обряди переходу й сама весільна обручка виступають як символ поєднання двох енергій в одну, перевтілення в іншу форму (зміна стану, статусу і т.д.), набуття сенсу невмирущості й рівноваги добра і зла, чоловічого й жіночого начал. Так, в Англії особливо щасливим місцем для одруження вважається та церква, в якій раніше охрещувалася сама наречена [Cassell’s DS, с. 280-281].

Так, низка весільно-обрядових дійств реалізується як рух, проходження молодої пари по колу. Це, зокрема, давній слов’янськo-слов’янський звичай заручення або вінчання молодих, коли їх обводили навколо дуба чи ялини, [Сумцов, с.], пор. рос. приказку: „Венчали вокруг ели, а черти пели” [164, с. 140], або навколо хлібної діжі (ОН *обходити діжу* ‘заручати дівчину’) чи столу (у гуцульському обряді заручин) [78, с. 20][Топ., 1977, с. 14]. Дослідники зазначають, що обходження навколо зеленого дерева було, ймовірно, одним з основних складників шлюбного ритуалу ранньохристиянських часів, тісно пов’язане з культом дерев, виступавло одним із ритуалів сонцепоклоніння [Топ., 1977, с. 14 – 15]. Такої думки дотримується і М. Бейкер, демонструючи приклад шлюбної обрядодії потрійного обходу церкви за рухом сонця, що символізувало шану і честь започаткуванню та народженню життя [Baker, с. 59]. В Україні, за спостереженнями автора, під час однієї з весільних ігор („гра з віником”) молоді пари кружляють під музику по колу й намагаються змінити партнерів по танцю якомога швидше; вони повинні також навипередки сісти на стілець, який разом з іншими знов-таки розставлений по колу []. У Португалії під час весільного гуляння пари стоять по колу, а дівчина кидає рибину за спиною однієї з пар й стає попереду іншої: *dança de roda* ‘весільний танець’ [CarãoCoelho, с. 265]. Англ. ОН *a marriage oak* (букв. ‘дуб для одруження’) ‘позбавлення нареченої цноти після вінчання в церкві’ [Baker, с. 30] вживається на пояснення ритуалу танцювання навколо дуба після одруження. Починаючи з часів кельтської міфології, дуб завжди наділявся могутністю й силою, був символом чоловічої потенції й забезпечував дітонародження. Саме це дерево стало найважливішим у шлюбних ритуалах, коли не було церков, а молодих вінчав сам дуб. Наречений і наречена тричі обходили навколо нього й вирізали хрест на його корі, після чого вони вважалися офіційно одруженими [Baker, с. 30].

Подібне символічне значення надавалося й рухові по колу навколо самих молодих: укр. ОН *об* "їжджати поїзд" 'обходити навколо весільного поїзда з метою благословення' [Ром.142, с. 39; Шевч.209, с. 65] пов'язана, безперечно, з вірою в захисну функцію кола. Пор. порт. *barrar o vestido da noiva* 'обшивати весільну сукню', *rondar a porta a alguém* 'залицятися, фліртувати', *beber em roda aos noivos* 'пити по колу за здоров'я молодих'. Такі ОН на позначення руху по колу є культурними еквівалентами в зіставляваних мовах.

Відповідне магічне значення у весільній обрядовості мали й предмети округлої форми [див., наприклад: 105, с. 187]. Це, насамперед, позначення весільних обручок з вихідним загальним значенням 'коло, круг, кружок' у всіх трьох зіставляваних мовах (культурно-семантичні аналоги): укр. *обручка, каблучка* [ЕСУМ, II, с. 332]; англ. *ring* 'перстень; каблучка', *a wedding ring* 'обручка' [Origins, с. 763]; порт. *anel* 'перстень', *anel de casamento* 'обручка' [DIP, с. 628; БПРС, с. 67].

В Ірландії та Шотландії дівчина, що просуває носову хустинку через дірку в певному ритуальному камені, швидко знайде собі пару [Baker, с. 18 — 19; LINGVO 9]. Такі ритуали забезпечували зустріч майбутнього чоловіка й одруження з ним упродовж року.

У Португалії статуя святого Антонія оберігається від неодружених дівчат. Для забезпечення швидкого одруження вони постійно намагаються зав'язати мотузку навколо шиї святого і витягнути його на дощ, якщо йому не вдається забезпечити їх чоловіками [Baker, с. 18 — 19]. Проте, якщо святий певним чином обіцяє виконати зобов'язання, то вони пов'язують йому „краватку коханого" навколо шиї: (порт. *atar a gravata de amador em volta do pescoço dele* [CarãoCoelho, с. 421 ; ; Vairro, с. 133], англ. *to knot the lover's necktie about his neck*).

Концепт кола як колового руху має неабияке магічне значення в шлюбних ритуалах у своєму не тільки просторовому, а й часовому вияві – як розуміння циклічності подій у світі. Весілля й усе, що пов'язується з перснем, відповідає міфопоетиці кола й філософії вічності енергії, її видозмінності й переходу з одного стану в інший. Обряди переходу й сама весільна обручка виступають як символ поєднання двох енергій в одну, перевтілення в іншу форму (зміна стану, статусу і т.д.), набуття сенсу невмирущості й рівноваги добра і зла, чоловічого й жіночого начал. Так, в Англії особливо щасливим місцем для одруження вважається та церква, в якій раніше охрещувалася сама наречена [Cassell's DS, с. 280 – 281].

3.2.2. Концепт руху в українській, англійській і португальській обрядовій номінації (цей концепт представлений порівняно слабо: 0,4%, 1, 75% і 2,8% відповідно в українській, англійській і португальській мовах). Концепт руху реалізується у весільній обрядовій номенклатурі – з переходом, розвитком від суто фізично-конкретного значення 'іти [пішки]' до загального значення 'одружуватися; вінчатися' – насамперед у таких ОФ з дієсловами руху (

культурно-семантичних аналогах і відповідниках), як: укр. іти до шлюбу ‘одружуватися; вінчатися’ [СУМ, IX, с. 491], іти до вінця (під вінець) ‘вінчатися’ [СУМ, I, с. 676], англ. *church walking, to walk (go) to church (to the altar)* ‘іти пішки до церкви; іти до шлюбу’, *to walk down the aisle* ‘т.с.’ [Cassell’s DS, с. 280 — 281], порт. *caminhar à igreja, ir à igreja* ‘іти до церкви; йти до шлюбу’ [DIP, с. 171]. Такі ОН утворилися внаслідок обрядового перебігу подій, коли наречені мали йти до церкви пішки. Відповідно, у трьох зіставлюваних мовах спостерігаємо ізоморфізм мовних форм зі збереженням у кожній з них чіткої семантики. Використання перехідних дієслів руху: *imu* в українській, *to walk* — в англійській і *caminhar* — у португальській мовах — звужує семантику цих одиниць від звичайного ‘іти; ходити’ до ‘іти пішки; ходити пішки’, чим самим відкидаючись можливістю увживання інших дієслів руху, а саме: укр. *прогулюватися, проходити, направлятися* і под.;; англ. *to go, to move, to follow somebody to (some place)* і под.); порт. *ir, andar, passear* і под..

Вирушаючи до церкви, наречені по дорозі зустрічали різні знаки, які вони й весільний поїзд повинні були вміти прочитати., адже Ссеміотична природа пояснення обряду відіграла одну з найважливіших ролей у майбутньому подружньому житті. У Великобританії велика увага приділялася зустрічі наречених по дорозі до церкви з іншими людьми, тваринами чи будь-чим іншим, що наділялося силою „злого ока” [Cassell’s DS, с. 280-281]. Для того, щоб відігнати злих духів, весільні гості з боку як нареченої, так і нареченого тримали при собі рушниці та іншу зброю, щоб у разі потреби розпочати стрілянину й налякати всю нечисть.

Іншими ОН в англійській мові з вихідним значенням руху є англ. *Lychgate* ‘ворота Ліч’ (ворота з дахом, що ведуть у церковний двір), *to walk through a Lychgate* ‘ворота Ліч’, ‘проходити через ворота Ліч’ [Cassell’s DS, с. 281]. Після виходу молодої пари з церкви нещастям було повертатися додому тією самою дорогою, якою вони йшли до церкви, або проходити через ворота Ліч.

З концептом руху пов’язов’язується також семіотична опозиція ‘перший — останній’. Так, в Англії є традиція, яка маніфестується ОН *first foot* (‘спочатку так іменувалася людина, що першою заходить до хати в новорічну ніч:’ (вважається, що вона приносить або щастя, або нещастя відповідно до того, з чим заходить)); згодом від , що притаманна не лише обряду новорічного святкуванням провів старого року й зустрічі нового її було поширено, а й на весільному процесіямобрядовість): наречений в Англії змушений давати монету чи трохи їжі першій людині, яку він зустрічає по дорозі до церкви; з нареченою ця обрядодія повторюється лише по дорозі з церкви [Cassell’s DS, с. 280 — 281]. В англійській обрядовості, таким чином, найбільша кількість безеквівалентних ОН для вираження цього концепту.

3.2.3. Концепти щастя /— нещастя в українській, англійській і португальській обрядовій номінації. Щастя /— нещастя є однією з найпоширеніших семантичних опозицій у межах цілої низки ОН весільної обрядовості (це 35, 40 і 30 ОН відповідно в українській, англійській і португальській мовах, що становить 5,2%, 7,2% і 4,5% у межах усього

номінативного весільного комплексу цих мов). в українській, англійській та португальській мовах. Це протиставлення двох абстрактних сутностей виростає із символічного переосмислення понять гарної –/ поганої погоди, світлої /– темної частин дня, пір (місяців) року, днів тижня і т.ін., а також певних предметів, людей, тварин, які, як вважалося, можуть у разі зустрічі з ними принести щастя або нещастя молодій парі (найповніше виявляється в цілому ряді безеквівалентних англ. ОН).

Так, на основі протиставлення сприятливої / несприятливої погоди ґрунтуються такі англ. ОН, як: *a sunny wedding* ‘весілля в сонячний день’, *”Happy the bride the sun shines on”* ‘щасливою є та молода, на яку світить сонце’ – *to witness a rainy wedding day, to get married / wedded on a rainy day* ‘дощового дня відвідати весілля’, ‘одружуватися в дощовий день, коли йде дощ’ [Baker, с. 58]. За англійськими повір’ями, одружитися в сонячний день є щасливим знаком, оскільки сонце світить на наречену. За М. Бейкер, сонце є могутнім сексуальним стимулятором щастя пари, що, на її думку, пояснює порівняно вищий ступінь лібідо в стосунках людей з Півдня. Щасливим знаком для молодої пари є також сніг, символіка якого пов’язується з родючістю й багатством [Baker, с. 58].

Якщо дощ в день одруження приносить нещастя, то під час похорону його символіка, навпаки, конотована позитивно []. Така амбівалентність символічних значень цього концепту пояснюється двоїстим розумінням символіки води як медіатора двох світів – світу живих і світу мертвих (див. 3.1.2.).

Людам в Англіїцям, що одружувалися з настанням темноти, пророкували подружнє життя, сповнене незгод, дітей, що помиратимуть завчасно, й передчасну смерть самій парі, яку іронічно називали *“a happy couple”* (букв. ‘щасливою парою’) або просто *“happy”* [Cassell’s DS, с. 280].

Сприятливими або несприятливими для одруження вважаються не лише дні тижня, а й місяці, певні дати календаря. Так, у Великій Британії травень як нещасливий час для одруження, оскільки в цьому місяці населення країни вшановує своїх померлих [Baker, с. 53], протиставляється червню як сприятливому місяцю (особливо тоді, коли місяць на ущербі). Пор. в англійських римівках: *“Married in the month of roses – June, / Life will be one long honeymoon...”* (‘одружившись у місяці троянд – червні, забезпечите життя, як один довгий медовий місяць...’) і *“Married when bees over May blossoms flit, / Strangers around your board will sit...”* (‘одружившись, коли бджоли пролітають над травневим цвітом, забезпечите присутність незнайомих навколо себе і свого життя...’) [Cassell’s DS, с. 279 – 281; Baker, с. 54] і т.д. (див. 2.4).

Нещастям вважалося, якщо старший боярин (перший дружба) не догляне обручальної каблучки і вона впаде на підлогу в день весілля (‘рух згори вниз’), що в англійській мові позначається ОН *to drop the wedding ring* ‘випадково випустити з рук обручку’ [Cassell’s DS, с. 281].

Символічне коло реалій, які нібито можуть виступати агентом, причиною кардинальних змін у долі молодих у кращий чи гірший бік у разі зустрічі з ними,

досить різноманітне, але деякі з них мають певні відповідники у весільній обрядовості зіставляваних мов. Наприклад, англ. ОФ *to meet a pig on the way to the reception* ‘зустріти свиню по дорозі на святкування’, *to encounter a funeral procession* ‘побачити похоронну процесію [по дорозі до церкви чи додому]’ наділяються негативною семантикою, тоді як ОФ *to encounter a chimney sweep* ‘зустрітати сажотруса’ (який повинен ще поцілувати наречену), *to encounter a black cat* ‘зустрітати чорногоу кицькуота’, *to encounter a grey horse* ‘зустрітати сірого коня’ (у старі часи наречених до церкви везли на запряженому сірими кіньми возі) та *to encounter an elephant* ‘зустрітати слона’ вважалися щасливим знаком для молодих [Cassell’s DS, с. 282; Baker, с. 10, 60]. Зустріч із сажотрусом пояснюється магічними асоціаціями з домашнім вогнищем і культом вогню (пор. 3.1.1). Іноді в Англії перший дружок підкуплював сажотруса, щоб вітоїн поцілував наречену. (В українській ментальності також є прикмета ‘зустріти чорного кота’, але це нещасливий знак, і не тільки в шлюбі, а й узагалі в житті, так само, як і зустріти свиню [пор.: Щепанская213, с. 157 – 159]. Проте остання ОН є культурним відповідником наділяється негативною семантикою в українській і англійській мовахі).

Нещастям вважалося, якщо старший боярин (перший дружба) не догляне обручальної каблучки і вона впаде на підлогу в день весілля (‘рух згори вниз’), що в англійській мові позначається ОН *to drop the wedding ring* ‘випадково випустити з рук обручку’ [Cassell’s DS, с. 281].

Семантична опозиція концептосфер ‘щастя’ (‘день’ і т.ін.) – ‘нещастя’ (‘ніч’ і т.ін.) (точніше, тільки один з її полюсів – ‘нещастя’) реалізується також на номінативному рівні в утворенні деяких ОН і ОФ із семантичною спеціалізацією саме щодо шлюбної (весільної) обрядовості. Так, у межах спільнокореневої антонімії (в іменниках із заперечними префіксами *ne-* в українській мові, *un-, in-, im-, dis-, mis-* та ін. в англійській і португальській) певні утворені в такий спосіб НО можуть стосуватися саме цієї сфери: пор. укр. *щастя – нещастя*, англ. *happiness – unhappiness*, порт. *felicidade – infelicidade*, але тільки порт. *infeliz* ‘нещаслива наречена / наречений, якій/ому не повезло пощастило в коханні’; англ. *poor heart* ‘т.с.’, а також укр. *нещасне кохання* ‘кохання без взаємності’ (словник подає це словосполучення вже як стійке [СУМ, V, с. 407]).

3.2.3.1. Цнотливість – нецнотливість нареченої. До опозиції етнолінгвістичних концептів ‘щастя /– нещастя’ (‘доля –/ недоля’) належать також ОН на позначення фізіологічного стану нареченої до одруження (вінчання). Семантичні полюси цієї опозиції мають не тільки різне лексичне наповнення, а й неоднакову продуктивність ОН: а) у символічних опозиціях кольорогам (це культурні еквіваленти в зіставляваних мовах, а також ряд безеквівалентних ОН) – це протиставлення експліцитно виражених яскравих (білого – особливо в англ. і порт. ОН – і червоного, особливо в укр. ОН) кольорів на полюсі ‘цнотливість’ і імпліцитно наяввираженого чорного (темного), а також зеленого (у деяких англ. і порт. ОН) кольору на полюсі ‘нецнотливість’ нареченої; б) в ОН – словотвірних і лексико-семантичних дериватах та ОФ – це більша різноманітність мотивованості цтаких найменувань і більший ступінь міжмовної відмінності на

оцінному рівні.

У межах символічної опозиції кольорів полюс на позначення цнотливості нареченої представлений численними ОН для характеристики весільної, та шлюбної атрибутики, номінації актантів обрядодій, локусів перебігу обрядодій тощо. ОН, які містять означення укр. *білий*, англ. *white*, порт. *branco*, стосуються, насамперед, весільної сукні, фати, весільного букета нареченої і т.д. 'Білий' у народній культурі виступає, як відомо, одним з основних елементів кольоросимволіки, співвідносячись з такими ознаками, як перший корелят в опозиціях 'добрий, хороший /– поганий', 'живий –/ мертвий', 'молодий /– старий' [СД, I, с. 151 – 154] (див. докладніше про символіку білого кольору в 2.2. 1.1). 'Червоний' як ознака фізіологічної незайманості дівчини (мотивація кольору – від наявності крові під час дефлорації) має значно розгалуженіший набір ОН.

Так, на позначення дошлюбної незайманості нареченої в українській обрядовій сфері широко вживалися такі ОН весільної атрибутики, як: *покраса* 'у весільному обряді – кривава пляма на сорочці пошлюбленої нареченої, що свідчить доказом її цнотливості; червона запаска на палиці у вигляді прапора, що виставляється в її хаті, де проходить весілля, як повідомлення про засвідчену цнотливість нареченої' [Грінч., III, с. 276; Шевч.209, с. 138] – від кореня *крас-*, який має і значення червоного кольору [ЕСУМ, III, с. 76]; *прапор, прапир* 'знак (повністю або частково червоного забарвлення), який вивішували на хаті або коло хати на знак цнотливості нареченої' [Ром.142, с. 90; Шевч.209, с. 137]; 'весільний знак у вигляді прив'язаних до древка двох кольорових рушників, пучків хмелю й барвінку, а на вершині – червоного яблука' [Бор., с. 129], *прапорець* 'весільна відзнака на палиці з хусток і стебел вівса; червона півка [шматок тканини. – О.Ч.], якою дружба накриває молодого перед хатою' [Онишк., II, с. 133]; *корогва, корогов, короговиця* 'весільний червоний прапор у вигляді хустки, причепленої до палиці; червоний пояс на хаті'; 'червоний прапор, який вивішували на домі нареченого вранці після першої шлюбної ночі на знак цнотливості нареченої' [Грінч., II, с. 286; Шевч.209, с. 136; Ром.142, с. 35, 89]; 'палиця завдовжки 2-3 м з навішаними різнобарвними хустками, стрічками, а на кінці причеплений дзвоник; прапорець з червоної запаски, який зранку вивішувався на воротах на знак цнотливості нареченої' [Вес., I, с. 20, 141], *хоро(у)гва, хоруговка* 'весільний червоний прапор' [Чуб., с. 335]; *застава* 'червоний весільний прапор у вигляді хустки, причепленої до палиці; червоний пояс на хаті' [Вес., I, с. 20; Шевч.209, с. 137] – від *застава* 'прапор' [Грінч., II, с. 100].

Функціональність використання весільного прапора залежить від кожного окремого випадку: він може функціонально зближатися з весільним деревцем, з палицею когось із головних весільних чинів;, пов'язуватися з самим шлюбним актом: його кладуть коло шлюбної постелі молодих;, вивішують після першої шлюбної ночі на знак цнотливості нареченої;, йдуть з ним до батьків нареченої з повідомленням про „чесність” молодої;, він слугує знаком вдалого сватання;, виставляється на домівці, де відбувається саме весілля, і т.д.

До позначень такої весільної атрибутики червоного кольору належить і укр. ОН *калина* в значенні а) 'дівоцтво, цнотливість; кривавий знак на сорочці після

першої шлюбної ночі' [Грінч., II, с. 210; Шевч.209, с. 146]; б) 'символічний лист до батьків дівчини, що підтверджує незайманість дочки до шлюбу' [Чуб., с. 445]; звідси такі ОФ, як *калину ламати, калину стратити* 'втрачати / втратити дівоцтво, цнотливість (у весільних піснях)' [Грінч., II, с. 210].

Серед актантів весільної обрядодії, що мають справу з атрибутами символічного червоного кольору, відзначимо укр. ОН *козак* 'вершник з червоним поясом на „коні” з двох хлопців (під час весілля у вівторок увечері в хаті молодого)' [Яворн.; Шевч.209, с. 105]; 'учасник обряду, який їде верхи попереду весільної процесії' [Ром.142, с. 30]. Більшість дослідників пов'язують цю ОН з *козак* 'член відповідного військового стану; парубок, юнак', проте, на нашу думку, ця ОН, як і інші на позначення учасників весілля (гостей) під час „циганщини”, може стосуватися людини, переодягненої (рядженої) в козака як певної історичної постаті.

Атрибутика червоного кольору в аналогічному до української обрядовості значенні представлена, хоч і меншою мірою, у ОН весільних обрядодіянь двох інших зіставлюваних мов. Наприклад, англ. ОН *to wear a red flower* 'поєднуватися в пару; одружуватися' [Baker, с. 80] – букв. 'носити червону квітку'. Ця ОН наголошує підкреслює, що в білому костюмі нареченого обов'язково має бути така квітка як ознака невинності дівчини при одруженні. В Англії існували весільні ігри, за якими визначали, молода „чесна” чи „нечесна”. Після весільних гулянь хтось із друзів наречених викрикував "*Off!*" ('пПочалинімо!'), і молоді бігли до подружнього ложа. Якщо молодій вдавалося прибігти першої, вона вважалася незайманою. У цей момент парубок на дереві вивішував прапор, хустину (не обов'язково червоного кольору), що свідчило про цнотливість нареченої. У Португалії весільна громада (так само, як і в Україні та Великій Британії) бере активну участь у проведенні першої ночі й отриманні інформації про чесність нареченої. Порт. дієслівна ОН *cantar as coplas* букв. 'виспівувати куплети' [DIP, с. 115] спирається на такий звичай після проведеної шлюбної ночі молодих: весільчани співають і заспокоюються з піснями лише після того, коли молодий підійде до вікна й покаже заплямовану (червону) сукню нареченої; заплямований одяг молоді розвівається за вітром упродовж кількох днів після весілля, щоб усі могли оцінити порядність дівчини.

Еквівалентною виявилася символіка зеленого кольору в англійській і португальській шлюбній обрядовості: англ. *to be wedded in a green gown* (букв. 'одружитися в зеленій сукні'), *to get (to have) a green wedding* (букв. 'мати зелене весілля') [Baker, с. 67; Orkneyjar, с. 167], порт. *casar na igreja (capelinha) verde* (букв. 'одружитися в зеленій церкві') [DEC, с. 45; DDS, с. 70; Sarão, с. 352] у значенні 'вийти заміж не незайманою' – на основі факту забруднення сукні, спідниці зеленою травою. Ці ОН є культурно-семантичними відповідниками на міжмовному рівні.

В інших досить численних випадках реалізації опозиції 'цнотливість – нецнотливість нареченої' весільна обрядовість зіставлюваних мов виявляє значно більші відмінності як у складі певних номінативних рядів, так і в загальній оцінці відповідних фізіологічних станів жінки. Українська мова,

засвідчуючи досить поширену й розгалужену систему номінацій як щодо незайманості дівчини, так і щодо втрати нею цього фізіологічного стану й перебування вже „нечесною”, демонструє цим, безперечно, ту увагу й пильність, з якими громадськість ставилася до цих рис моральності молодої жінки. Наприклад, у відповідних синонімічних рядах (культурно-семантичні аналоги з поєднанням оцінок народної і християнської моралі): *невинний, цнотливий, незайманий, чесний, чистий, непорочний; невинність, цнота, цнотливість, незайманість, честь, чеснота, дівоцтво, непорочність* [Сл. син., I, с. 957], у фразеологічних ОН: *дівоча честь* [СУМ, XI, с. 316], *загубити цноту* [СУМ, XI, с. 242], *калину ламати* (див. вище) і под.; найменування вже з грубішими, зневажливішими конотаціями: укр. *стрига* ‘дівчина, що втратила цнотливість до шлюбу, якій хлопці за зраду відрізали волосся’ [Тищ.171, с. 72; Шевч.209, с. 84]; *безкоровайна молода* ‘молода, що втратила цнотливість до шлюбу’ [МНСПГ, с. 85; Шевч.209, с. 84], *безкоровайка* ‘особа, що вступила до шлюбу без весільних обрядів’ – , що походить від *безкоровайний* ‘про шлюб без дотримання весільних обрядів’ [Грінч., I, с. 41] і *коровай* ‘весільний обряд’. Післявесільні ОН позначають також обрядодії, коли молода виявлялася нечесною: укр. ОФ *котити ступу* ‘обрядодія, коли перед нареченою, яка виявилася нечесною, котили ступу’ [Ром.142, с. 159; Шевч.209, с. 70]; *догану вивішувати* ‘вносити в дім ганчірки, солому та ін., якщо молода виявилася нечесною’ [Ром.142, с. 38; Шевч.209, с. 70] – від *догана* ‘засудження, несхвалення чиєї-небудь поведінки, чийхось учинків і т.ін.’; *глушити тещу* ‘ударяти по кутку кімнати коло столу, за яким сидить мати нареченої’ [Ром.142, с. 39]. Їм протиставляється ОН *Харитона скакати* ‘веселитися, стрибати по столах, лавах, кричати, співати на знак цнотливості нареченої’ [Здор.64, с. 132; Шевч.209, с. 67] – неясного походження.

Однак безеквівалентні укр. ОН із символічною лексемою *любисток* певною мірою демонструють уже помітно „поблажливіше” ставлення громади до проблеми втрати незайманості дівчиною в разі великого кохання. Вечірнє або нічне побачення з коханим є загальновідомим фактом. Укр. *барвінок рвати* ‘іти на любовне побачення’, *ночувати в барвінку* ‘переночувати з милим’ [Грінч., I, с. 29] пов’язані з *барвінок* ‘трав’яниста рослина з вічнозеленим листям і голубуватими квітами’ (від лат. *vinca, pervinca* ‘барвінок’, утвореного від основи *vincire* ‘обв’язувати, обвивати’ [ЕСУМ, I, с. 141]). Очевидно, саме завдяки таким своїм особливостям барвінок є символом вічності в коханні, вважається квіткою кохання. Звернімо увагу на подальший розвиток лексеми *барвінок* і її обрядове значення на позначення агента обрядодії: *барвінок* ‘ласкава назва коханого чоловіка; символ душевної схильності, приязні’ [Грінч., I, с. 29; 209, с. 146].

В англійській і португальській мовах засвідчуємо синонімічні ряди на позначення фізіологічного стану дівчини / жінки, хоча не настільки поширені, як у українській: в ад’юктивній функції – англ. *virgin* ‘чистий, непорочний; цнотливий, невинний’ [Longman, с.] і порт. *virgem* ‘т.с.’ [DIP, с. 821; DLP, с. 2077] та в субстантивній – англ. *a virgin* ‘незаймана; непорочна, невинна (дівчина)’ [Longman, с.] і порт. *a virgem* ‘т.с.’ [DIP, с. 821; DLP, с. 2077]; англ. *virginal* ‘невинний, непорочний, незайманний, чистий, недоторканий’ [Longman, с.] і

порт. *virginal* ‘т.с.; дівочий; незайманий’ [DIP, с. 821; DLP, с. 2077], *virginity* ‘незайманість, невинність, непорочність; честь, дівочтво’ [Longman, с.] і порт. *virginidade, virginilidade* ‘т.с.’ [DIP, с. 821; DLP, с. 2078]; порт. *donzela* ‘незаймана (дівчина)’ [DIP, с. 821; DLP, с. 704; БПРС, с. 303], *casto* ‘рос. целомудренний; чистий’ [DIP, с. 821; DLP, с. 425; БПРС, с. 186], *puro* ‘чистий; перен. непорочний, незаплямований; незайманий’ [DIP, с. 821; БПРС, с. 667; DLP, с. 1669] і англ. *pure* ‘т.с.’ [Longman, с.].

Традиції ж англійської весільної обрядовості засвідчують двоєке не таке однозначне й категоричне ставлення громади до проблеми незайманості нареченої до шлюбу. Важливим фактом Моральні устої британського суспільства піддавали осуду дівчат, які одружувалися в зелених сукнях. Екстралінгвальний план обряду, виражений зеленим кольором сукні нареченої, вказував на її сексуальний досвід до шлюбу: на забруднену травною сукню, зелені плями на спідниці, що сприймалося як факт утрати цнотливості нареченою [Baker, с. 67]. Невинність нареченої, звичайно, була важливим фактом, пор. вищенаведену ОН *to be wedded in a green gown*. була невинність нареченої, тому приймалися певні міри для її забезпечення, хоча усімАле було добре відомо, що не завжди молоді їхнього дотримувалися. Так, звернімо увагу на низку англ. ОН, які нібито вказують на невинне спілкування й цінність незайманості, проте насправді все відбувалося навпаки: *bundling* ‘1) проведення „невинних” ночей молодою парою на спільному ліжку; 2) зустрічатися; знайомитися, пізнавати наречену/ого краще; 3) заручати(ся)’, а також *to bundle with somebody* ‘т.с.’, *queesting* ‘т.с.’, *bed fellowship* ‘т.с.’ [Baker, с. 23]. Синонімом до цих ОН є ще одна англ. ОН: *sitting-up* ‘проведений разом час парєю для кращого знайомства, переважно увночі’ [Baker, с. 23, 37]. Англ. ОН *courting stick* [Baker, с. 23] ‘розмова через піч / камін двох людей протилежної статі’ (букв. ‘палиця для залицяння’), підкреслюючи важливість культу вогню і домашнього вогнища, демонструє водночас наявність певної фалічної символіки в образах палиці та дірки в печі. Англ. ОН *a bundling stocking* ‘нічна спідниця, дуже завужена донизу від талії до ступнейнь’ [Baker, с. 25, 26], жарт. *downright wedlock* ‘т.с.’; ‘сукня від талії до ступень, що нібито забезпечувала дівчині скорий шлюб’ [Baker, с. 25, 26, 37] мали забезпечуватисвідчать про практику виключно нічного таємного спілкування молодих. Такі методи залицяння властиві іншим германським народам.

Тут можна частково простежити паралель англ. ОН з укр. ОН на позначення втрати незайманості у разі великого кохання і розуміння зі сторони громадськості. Незважаючи на пильність з її сторони, загальновідомим фактом було вечірнє або нічне побачення з коханим в Україні. Так, укр. *барвінок рвати* ‘йти на любовне побачення’ [Гр.]; *ночувати в барвінку* ‘переночувати з милим’ [Гр.] пов’язані з *барвінок* ‘трав’яниста рослина з вічнозеленим листям і голубуватими квітами’ (походить від лат. *vinca* ‘барвінок’, *pervinca* ‘т.с.’, утвореного від основи *vincire* ‘обв’язувати, обвивати’ [ЕСУМ, II, с. 350]). Очевидно, саме тому барвінок є символом вічності в коханні і по цій причині вважається квіткою кохання. Звернімо увагу на подальший розвиток лексичної одиниці *барвінок* і її обрядове значення на позначення агента обрядодії: *барвінок*

‘ласкава назва коханого чоловіка; символ душевної схильності, приязні’ [Гр.; Шевч., с. 146].

У португальській мові такі ОН, як *ser de tranças* ‘бути дівчиною; не бути ще жінкою’ [DN, с. 372; DLP, с. 1984], *estar virgem* ‘бути незайманою’ [DN, с. 389; DLP, с. 2077], також свідчать про увагу, яку суспільство приділяло відповідному стану дівчини. Водночас ОН, що містять у собі вказівку на втрату нею цього стану, не виражають скільки-небудь помітного осуду її. Наприклад, ОН *estar comprometido* [DIP, с. 239; DLP, с. 516] ‘заручатися; бути зарученим’, яка утворена від дієслова *estar* ‘бути’ і дієприкметника минулого часу *comprometido* (від перехідного дієслова *comprometer* 1) ‘компрометувати’; 2) ‘піддавати ризику, небезпеці’; 3) ‘зобов’язувати’ [DLP, с. 516; БПРС, с. 219]. Як бачимо, одруження незайманої дівчини для Португалії, як і у Великій Британії, не видається настільки важливим, як в Україні. Проте, наприклад, в португаломовній Бразилії в разі втрати цнотливості дівчина втрачала майже всі шанси на одруження. Відповідно, дівчата не піддавалися на вмовляння хлопців, щоб аби потім не „продешевити” при шлюбній домовленості, що позначилося в мові такими ОН, як *baratear* (букв. ‘продешевити’) ‘платити меншу плату за наречену при укладенні заручин’ [DIP, с. 130; DLP, с. 268], *baixar o preço da noiva* (букв. ‘зменшувати ціну нареченої’) ‘домовлятися про дари й викуп за наречену в меншому розмірі’ [DIP, с. 130; DLP, с. 256].

В англійській і португальській мовах також існують синонімічні ряди на позначення фізіологічного стану незайманої дівчини (культурно-семантичні аналоги до поданих вище укр. ОН), хоча й не настільки поширені, як в українській: у прикметниках – англ. *virgin* ‘чистий, непорочний; цнотливий, невинний’ [Longman] і порт. *virgem* ‘т.с.’ [DIP, с. 821; DLP, с. 2077], з їх субстантивацією – англ. *a virgin* ‘незаймана, невинна (дівчина)’ [Longman] і порт. *a virgem* ‘т.с.’ [DIP, с. 821; DLP, с. 2077]; англ. *virginal* ‘незайманий, невинний, чистий’ [Longman] і порт. *virginal* ‘т.с.; дівочий; незайманий’ [DIP, с. 821; DLP, с. 2077], *virginity* ‘незайманість, невинність; честь, дівоцтво’ [Longman] і порт. *virginidade, virginilidade* ‘т.с.’ [DIP, с. 821; DLP, с. 2078], англ. *innocence* і порт. *inocência* ‘т.с.’, англ. *chastity, virtue, pudicity, chasteness*, заст. *honesty* ‘т.с.’, порт. *castidade, honestidade, pureza*; порт. *donzela* ‘незаймана (дівчина)’ [DIP, с. 821; DLP, с. 704; БПРС, с. 303], *casto* ‘незайманий; чистий’ [DIP, с. 821; DLP, с. 425; БПРС, с. 186], *puro* ‘чистий; перен. непорочний, незаплямований; незайманий’ [DIP, с. 821; БПРС, с. 667; DLP, с. 1669] і англ. *pure* ‘т.с.’ [Longman].

3.2.4. Концепт биття як оберігання в українській, англійській і португальській обрядовій номінації (це 10, 10 і 20 ОН відповідно в українській, англійській і португальській мовах, що становить 1,5%, 1,8% і 3% у межах усього номінативного весільного комплексу цих мов).

Етнолінгвістичний аспект концептосфери биття поєднує в собі термінологію номенклатуру цілої низки шлюбних обрядодій, ритуалів і примовлянь, пов’язаних з виконанням таких дій. Семантика биття в такому разі виступає ритуальним очищенням, характеризується певною магичною дією, і

самому биттю приписуються генерувальна та оберігальна функції. Биття, рн еалізуючись у різних обрядодіях як побиття (молодої), биття предметів побуту й насамперед посуду, розламування (розрізання) весільної випічки, виступає забезпеченням народжуваності, родючості, здоров'я і благополуччя молодої сім'ї.

Атрибутами обрядодій з биттям нареченої є насамперед палиця, батіг, гілочки верби, берези, мітла, пояс і т.ін. Сам ритуал відбувається на порозі, у воротах, на шлюбному ложі, біля храму чи інших характерних для проходження цих обрядодій локусах [СД, I, с. 177 – 182]. Так, в українських селах молодий до того, як привести молоду до себе додому, ударяв її палицею по спині; [СД, I, с. 177]. Нна заручинах в Україні сват бив батоном чи палицею в домі нареченої по стінах [СД, I, с. 177]; так само в Португалії: ОН *açoitar a noiva* 'очищати молоду перед обрядом комори' (букв. 'бити батоном'). Англ. ОН *wife* 'дружина; жінка' пов'язана з цілою низкою інших спільнокореневих слів, зокрема й тих, що вказують на акти биття [Origins, с. 775 – 776, 805]: *vibrate* 'вібрувати; давати хвилі' та *whip* 'бити батоном' і 'батіг' тісно переплетені з ОН *wife*. При одруженні й багатьох інших весільних обрядодіях символічне (іноді й справжнє) побиття нареченої мало засвідчити громаді її фізичну можливість народжувати дітей. З одного боку, побиття виступає символом родючості, а з другого, є обрядом переходу, що охоплює виключення з одного стану й набуття іншого соціального статусу. В Україні, Великій Британії, Португалії більшість весільних ігор пов'язана з биттям. Етнолінгвістичний концепт биття поєднує весільні обрядодії й указує на першопроцес номінації за певними спільними ознаками у всіх зіставляваних мовах.

Биття посуду – ще один з обрядових актів, що характеризується певною символікою і позначається нашаруванням чітких семантичних рис ув термінологічній обрядовій номінації лексичного фонду трьох зіставляваних мов (це в основному культурні еквіваленти, рідше національно-культурні аналоги, а також безеквівалентні ОН). Биття посуду – це ритуально-магічні діяї, характерні, зокрема, іа для сімейвесільних обрядів., Такі діїщо їх можна схарактеризкваліфікувати і як позитивні, так і як негативні. Цей обряд полягає в битті як старого, так і нового посуду, як цілого, так і зіпсованого, як порожнього, так і наповненого [СД, I, с. 180 – 182]. Позитивне магічне значення обряду включає в себе побажання багатства, щастя, родючості, а також захист від злих сил. Негативний бік таких обрядодій має символіку знищення, нещастя і смерті. Обов'язкове биття порцеляни й фарфору на весіллі відлякує нечисті сили. Такі обрядодії властиві всім трьом народам і наявні на передвесільних, власне весільних і післявесільних дійствах, оскільки „шум відлякує світ духів” [Baker, с. 51, 107]. Англ. ОН *break one, break three* ‘„бий на щастя”’ [АУФС, с. 160, 2549] закликає розбивати посуд на якомога більше частин як символ родючості, і, відповідно, майбутнього щастя молодих. Негативний бік таких обрядодій має символіку знищення, нещастя і смерті. Цей обряд полягає в битті як старого, так і нового посуду, як цілого, так і зіпсованого, як порожнього, так і наповненого [СД, I, с. 180-182].

Мотивація такої лексики може бути виявлена лише через зв'язок зв'язок з екстралінгвальним планом обряду на фоні глибинних культурних конотацій, які сягають ще язичницьких вірувань і традицій. У весільному обряді биття посуду приурочене до актів, пов'язаних зі зміною соціального статусу нареченої. Такі обрядодії осмислювалися як побажання щастя одруженій парі, асоціювалися з дефлорацією або пологами. В Україні, крім того, після вінчання били посуд на знак радості, що молода виявилася невинною, проте, за даними XVII ст. посуд били в хаті молодої й тоді, якщо вона виявилася „нечесною”. Її матері в такому разі підносили черепок або чарку без дна [СД, I, с. 180 – 181; 209, с. 58].

Англ. ОН *wife* ‘дружина; жінка’ пов'язана з цілою низкою інших спільнокореневих слів, зокрема й тих, що вказують на акти биття [Origins, с. 775-776, 805]: *vibrate* ‘вібрувати; давати хвилі’ та *whip* ‘бити батогами’ і ‘бати́г’ тісно переплетені з ОН *wife*. При одруженні й багатьох інших весільних обрядодіях символічне (іноді й справжнє) побиття нареченої мало засвідчити громаді її фізичну можливість народжувати дітей. З одного боку, побиття виступає символом родючості, а, з другого, є обрядом переходу, що охоплює виключення з одного стану й набуття іншого соціального статусу. В Україні, Великій Британії, Португалії більшість весільних ігор пов'язана з биттям. Етнолінгвістичний концепт *биття* поєднує весільні обрядодії й указує на першопроцес номінації за певними спільними ознаками у всіх зіставлюваних мовах.

Семантична реконструкція весільних ОН дає змогу як висвітлити власне мовні (семантичні й формальні) аспекти вираження конкретних фрагментів обрядовості, так і встановити парадигму міжобрядових ритуальних дій та зв'язок між ними. Так, наприклад, ритуальне биття має місце під час весільного договору сторін, так зване *рукобиття* (укр. ОН).

Цікавою щодо виявлення мотиваційної ознаки є, зокрема, укр. ОН *ломаний вечір* ‘вечір, коли наречена з дружкою запрошують на весілля’ [Онишк.], ‘дівич-вечір’ [Тищ.171, с. 104]. Оскільки обов'язкові низькі поклони є одним із атрибутів весільного обряду запросин, то цю ОН можна пояснити як поєднання двох складників: *вечір* і *ламатися* в значенні ‘низько вклонятися, нагинатися, нахилятися’ [Шевч.209, с. 34]. Співіснування наведених вище двох пояснень одного обряду, імовірно, можна тлумачити як запросини на весілля що відбувалися того самого дня, що й дівич-вечір. Крім того, О.В. Тищенко припускає, що ця ОН пов'язана з дієсловом *ламати* через інші мотиваційні ознаки: ‘зминаючи або б'ючи, силою відділяти частини чогонебудь або розділяти на частини’ (мається на увазі перенесення процедури ламання й різання барвінку, виготовлення вінків на обрядовість дівич-вечора) [Тищ.171, с. 104]. З іншого боку, ця ОН може відбивати ще й процес переходу нареченої в інший соціальний стан, що є рушійним і переломним моментом у її житті [Тищ.171, с. 104; Шеченко209, с. 34].

Після першої шлюбної ночі багатолюдна юрба з родини молодого приходила до батьків молодої і била вікна, печі, ламала все, що потрапляло під руки [Вес.ілля, I, с. 73]. Такі етнографічні дані пояснюють укр. ОН *перезвінки* [

Чуб., с. 139], що походить від *передзвонювати* ‘дзвеніти від ударів по черзі, в різних місцях (про металеві або скляні предмети)’ [Шевч.209, с. 50]. Відомі також такі укр. ОН, як *попіл бити* ‘пригощання у вівторок у нареченої, що включає розбивання горщиків, мисок і всього, що було на полицях, коло печі’, *бити кашу* [Ром.142, с. 127; Шевч.209, с. 55]; . Порт. ОН *quebrar a lua* ‘бити посуд, вигрюкувати і галасувати у першу шлюбну ніч’ означає обрядодію як вираження впевненості юрби, що молоді не заснуть у свою першу шлюбну ніч, а також символізує галас як захисну й магічну силу для відлякування злих сил. *іти печі мазати* ‘пригощання, що відбувається в домі нареченої’ [Ром., с. 128; Шевч., с. 55]; *розгону робити* ‘пригощання у вівторок в домі нареченого’ [Ром., с. 128].

Укр. ОН *биття каші* означає обрядодію в останній день весілля (у понеділок або середу залежно від локальних традицій),. У коли в домі молодої гості в складчину варили пшоняну або гречану кашу з маслом. Поки каша готувалася в печі, куховарка її „продавала”,. і Ххто-небудь з родичів молодого, звичайно хрещений батько, „викупував” кашуїї [Борис.енко 1982, с. 189 – 190; Шевч.209, с. 57]. Потім горщик обв’язували рушниками, витягали з печі, по дощці тягли на стіл, де його розбивали, й хрещений батько „продавав” усім гостям по грудочці каші. Проте існує декілька різних варіантів трактування обряду розбивання каші [Гринч., с. 253; Бор.исенко 1988, с. 82; Чижикова205, с. 23; Гринченко 1900, с. 453; ; Шевч.209, с. 58]. Цей обряд відбувався для сприяння родючості всього живого й для добробуту,. і Ввживання каші в сімейних обрядах мало на меті сприяти врожаю. Як вважає О.О. Потебня, богиня , для якої варилася каша, мала стосунок до води й дощу, а також до одруження й смерті [Потебня 1865131, с. 83]. Таким чином, обрядове використання каші мало жертвний характер. М.Ф. Сумцов припускає, що в давні часи як завершення обряду жертвоприношення здійснювалося розбивання посуду, та підкреслює, що для людей заборонялося використання посуду, який призначався для богів [Сумцов164 1885, с. 204183 – 187]. В.Т.Шевченко стверджує, що на сучасному українському весіллі биття посуду означає цнотливість нареченої, а також завершення весілля або знак побажання молодим щастя [Шевч.209, с. 58]. Відповідно, цей обряд позначається такими ОН: *биття каші* ‘обряд з кашею на знак закінчення весілля’, *бити кашу* ‘розбивати горщик з кашею й ділити її між учасниками весілля’ [Шевч.209, с. 58; Ром.142, с. 38], *ділити кашу* ‘розподіляти кашу між учасниками весілля’ [Чуб., с. 654]. Ці ОН представлені дієслівно-іменниковими словосполученнями й віддієслівним іменником *биття* – від *бити* ‘завершувати, закінчувати що-небудь’ [Шевч.209, с. 58]. В англійській весільній обрядовості також існувала аналогічна традиція биття горщика: *to break a pot* ‘одружуватися (букв. ‘розбивати горщик’), *breaking a pot* ‘одруження’, *to break another pot* ‘одружуватися ще раз’ (букв. ‘розбити ще одного горщика’) [Baker, с. 22]. Незважаючи на певні відмінності у плані вираження наведені укр. і англ. ОН на міжмовному рівні можна вважати національно-культурними відповідниками і частковими аналогами на внутрішньомовному рівніаналогами. Якщо побудова ОН у двох зіставлюваних мовах є аналогічною, то ритуально-обрядове

функціонування образно-символічна співвіднесеність позначуваних ними обрядів відмінна. В українській мові биття каші з горщика означає завершальний етап весілля і поділ каші між весільчанами, тоді як в англійській – сам процес розбиття горщика і поділу каші як початкове весільне пригощання чи повторне одруження.

До весільного обряду биття посуду з весільними стравами (кашею) прилягає обряд розламування або розрізання весільної випічки, найповніше представлений в англійських весільних традиціях. Так, торт розламують над головою нареченої, а його шматочки роздають людям, що стоять навколо. Ця традиція походить ще від давніх британців, які вірили, що кожен, хто спробує цей торт, уночі побачить свого судженого [DS, с.435; Baker, с. 50]. На півночі Великої Британії, коли молоді виходять з церкви, над головою нареченої простилають чистий шматок тканини, а молодий стає позаду неї, розламує торт із червоної смородини порічок (ОН *currant-cake squares* ‘вид весільного печива; пиріг зі смородини порічок у формі квадратиків’) й розкидає шматки навколишнім гостям. Цей обряд має профетичну функцію, оскільки англійці віряють, що нічне сновидіння про кохання і майбутнє одруження характеризується великою магичною силою [Yorks, I, с. 545]. У деяких інших локальних традиціях Великої Британії над головою нареченої розламують вівсяне печиво, яке потім роздають гостям разом [Lockheart Awe, с. 59434; Brockett, с. 139]. Інша англійська традиція передбачає розрізання весільного торта (ОН *cutting the wedding cake*) на однакові квадратні шматочки, які потім кидаються через голови наречених, після чого їх намагаються просунути через обручку. Ця обрядодія має подвійне символічне значення. По-перше, вона включає розрізання й поділ торта на шматочки, коли молода й молодий відрізають саме перший шматок. По-друге, тут присутня символіка поєднування долей молодих, оскільки вони це роблять разом. Символіка таких дій полягає в поділі й спільному використанні всіх майбутніх предметів власності [Cassell’s DS, с. 282; Baker, 112-128]. Якщо ж молодим не вдасться зробити це одночасно, вони ризикують залишитися безплідними на все життя. Вважається, що лише наречена повинна першою розрізати торт. Якщо зробить це зробить першим хто-небудь інший, молода пара приречена на нещасливе подружнє життя. Коли молоді прибувають додому, наречений веде до весільного столу (*breakfast table*) наречену, яка, ще не знімаючи капелюшка, розрізає торт лише з одного боку мечем нареченого, у наш час – найгострішим ножом. Потім наречений тим самим мечем/ножем розрізає цей шматок до кінця з іншого боку, у такий спосіб завершуючи розпочату роботу [DS, с. 434; Baker, с. 120 – 134]. (В українській весільній традиції на Гуцульщині одним з атрибутів є топірець ‘сокирка’, яким розрубують або розрізають весільний торт []). Молода завжди піклується, щоб залишити один із шматочків торта як запоруку вірності чоловіка на майбутнє. Усі інші шматки торта роздають присутнім на весіллі гостям або розсилають тим, хто не зміг прийти на святкування. Відмова покуштувати весільний торт вважається поганим знаком для новоодруженої пари. Неодружені дівчата навіть можуть узяти шматок торта додому, щоб пізніше поспати на ньому й побачити уві сні майбутніх чоловіків. Якщо ж молоді ще зберігають шар

весільного торта, щоб з часом використати його для охрещення немовляти (англ. ОН *christening cake*), то це забезпечує плодючість, здатність до відтворення потомства для цієї пари [Cassell's DS, с. 282; Baker, с. 110 – 116].

Культурно-семантичним Відповідником англ. ОН *to cut the wedding cake* є порт. *partir o bolo de casamento, partir o queque de casamento* 'розрізати весільний торт', *partir o bolo por meio* 'ділити весільний хліб порівну' [Almeida225, с. 43; Coelho247, с. 86] – від *partir* '1) ділити, розділяти; 2) розподіляти; 3) розбивати, дробити, розламувати; 4) відокремлювати, відрізати' [БПРС, с. 603].

Англ. ОН *dreaming bread* 'хліб на сон' [DS, с.435; Baker, с.111], *bride's pie* 'пиріг нареченої; різновид весільного хліба' [Baker, с.116], *shortbread cakes* 'різновид весільного печива; печиво з пісочного тіста', *oaten cake* 'різновид весільного печива; вівсяне печиво' є частковими відповідниками до укр. ОН *коровай, дивень, гуска* (у весільно-обрядовому значенні) на мовному рівні, проте безеквівалентними ОН на міжмовному рівні.

3.2.5. Концепт кидання в українській, англійській і португальській обрядовій номінації (це 10, 20 і 15 ОН відповідно в українській, англійській і португальській мовах, що становить 1,5%, 3,6% і 2,4% у межах усього номінативного весільного комплексу цих мов). Обрядовий концепт кидання виявляється у відповідних обрядодіях як розкидання, перекидання, кидання на землю, кидання в кого- або що-небудь і т.ін. Розкидання стосується, перш за все сипких речовин і предметів (попелу, зерна, хлібних крихт тощо), що символізує достаток і служить оберегом від нечистої сили. Перекидання предметів через себе назад або через який-небудь предмет має захисну функцію: наприклад, перекидання через голову їжі (шматочка хліба, відкушеного на весіллі сиру тощо) – ритуальний акт „годування духів”. У деяких випадках семантичне навантаження зміщується з акту кидання на його результат. Наприклад, кидання посуду на землю під час весільних обрядодій підкреслювало важливість розкидання як символу оберігання й достатку (див. 3.2.4); розкидання монет полягало в прагненні охопити якомога більше простору – вони мали розлітатися навколо. Ритуали, при яких кидають гострі предмети, взуття і т.д., мають на меті вразити конкретну ціль. Кидання такого типу наближає його до дій ритуального биття і постукування [СД, III, с. 266].

Так, концепт кидання як розкидання – це, наприклад, традиційне для слов'ян слов'ян *обсівання молодих* [АІСБ], для англійців і португальців – *grain throwing* [Baker, с. 46; Pickering, с. 122; Opie, с. 243] і *deitar o grão* [Peixoto283, с. 76; Caixó, с. 87; Almeida225, с. 112], де відображена магічна функція відповідного ритуального акту, його спрямованість, призначення – віра в те, що розкидуване зерно, як хліб у цілому, принесе достаток молодим, сприятиме, як зерно, що ним засівають землю, родючості землі, плідності шлюбу. Тут, як і в інших випадках реалізації магії слова, відбилася глибока віра людини в силу слова, у те, що слово здатне творити те, що воно позначає [Потебня 1865131, с. 59]. Серед укр. ОН цієї групи виділяємо такі культурні еквіваленти: укр.

обсівати молодих, обсівання молодих ‘обсипання молодих зерном, цукерками, грошима тощо’ [Тищ.171, с. 29 – АІСБ; Шевч.209, с. 65],; обсівати поїзд, вітати молодих ‘т.с.’ [Ром.142, с. 38], які означають ритуальний акт, що має сприяти достатку та родючості (дітонародженню), що є основною метою шлюбу і материнства.; Аангл. ОН *to throw grain (rice grain) (rice) throwing, rice shower* і порт. *lançar o grão, lançar o arroz* ‘обсівання [молодої пари] зерном (рисом)’ також означають обсівання молодої пари по виході з церкви зерновими чи рисом, що збільшувало їхні шанси на народження дітей найближчим часом [Baker, с. 10] і є культурно-семантичними аналогами.. Горіхи також символізують родючість і є одним з основних атрибутів весілля, наприклад: англ. ОН-евфемізми *going a-nutting* ‘мати статевий контакт з кимось’ [Baker, с. 95], *to nut* ‘мати статевий контакт з кимось, у результаті чого очікувати дитину’ [Baker, с. 95]; іменник *nut* ‘горіх’ у формі мн. *nuts* позначає чоловічий статевий орган (яєчка), ОН *village nutter* ‘сільський ловелас’ (чоловік, після зустрічей з яким усі жінки вагітніли) є похідною від останньої [Baker, с. 95]. Такі ОН англійської мови є безеквівалентними, хоча горіхи є символом достатку й багатства у всіх трьох мовах. Символом приросту й дітонародження в сім’ї виступають також культурно-семантичні аналоги англ. ОН *the throwing of confetti, confetti shower* ‘обкидання [молодої пари] конфеті’ [Baker, с. 10; SC, с. 187; Wheeler, с. 802] і порт. (браз.) *lançar as brilhantes* (від порт. мн. *brilhantes* ‘діаманти’), *lançar o confete* ‘т.с.’ [ND, с. 111; NDLP, с. 187; PPhB, с. 202] – від *confete* ‘1) конфеті; 2) розм. залицяння’ [БПРС, с. 224]. Англійці стверджують, що такий ритуал цілковито віддзеркалює народну приказку „подібне породжує подібне”.

Коли після шлюбу в Україні і Португалії молоді прибувають до дому нареченого, їх на порозі зустрічає жінка (часто мати) у вивернутому кожусі, благословляє їх та обсипає зерном, грошима, цукерками та ін.: укр. Ця жінка в українській мові відома як *вітальниця* [Ром.142, с. 30; Шевч.209, с. 102] – від *вітати* ‘доброзичливо звертатися до кого-небудь під час зустрічі з привітом, виявляти приязнь і прихильне ставлення до когось, задоволення з приводу якоїсь події’; , *посівальниця* [Ром.142, с. 30; Шевч.209, с. 102] – від *посівати* ‘обсипати зерном та ін. з нагоди певної події’; порт. субстантивованій прикметник *saudante* ‘той (та), хто зустрічає (вітає)’ – від *saudar* ‘вітати’, *saudar-se* ‘обмінюватися привітаннями’ [SPP, с. 433; Sousa, с. 647; БПРС, с. 736]..

При від’їзді молодих у весільну подорож по закінченні гулянь молода кидала свій весільний букет або фату друзкам та іншимі неодруженим дівчатам,. У мові цецо позначається такими, як англ. ОН (це переважно культурні еквіваленти, найповніше в англійській мові; англ. і порт. ОН з компонентом ‘черевик’ – культурно-семантичні аналоги): англ. *to toss the bouquet* ‘1) кидати букет; 2) прощатися з дівуванням; 3) від’їжджати до дому нареченого; 4) вирушати у весільну подорож’, *to throw the bouquet* ‘т.с.’ [Baker, с. 80; Hole, с. 428; Lockheart, с. 54]; укр. *кидати фату (вельон)* і порт. *atirar o véu* ‘т.с.’, *atirar a bota* ‘1) кидати черевика; 2) прощатися з дівуванням; 3) від’їжджати до дому нареченого; 4) вирушати у весільну подорож’ [Waigo, I, с. 233; DDS, с. 721; БПРС, с. 108]. ЦіАнгл. ОН *to toss the bouquet, to throw the bouquet* виникли з давніших *to fling the stocking* ‘1) кидати панчохи комусь услід на знак удачі; 2)

від””їжджати до дому нареченого’, *to throw the shoe after one* ‘кидати черевика комусь услід на удачу’ [Baker, с. 80; Hole, с. 430]. Англійський етнограф Д. Пікерінг (David Pickering) вважається, що обрядодія з букетом є порівняно молодшою й припускає, що вона й походить зі Сполучених Штатів Америки початку ХХ ст., й трансформувалася вшир із давнішої обрядодії кидання черевика [Cassell’s DS, с. 282]. Ідея цього обряду полягала в тому, що той, хто першим спіймає букет або черевик, першим і вийде й заміж. Ми схилиємося до думки, що можна припустити, що, імовірно, обрядодія кидання черевика походить від обряду постукування черевиком по голові нареченої як знак передачі батьківської влади нареченому. Потім, після вінчання, кидання черевика стало означати побажання удачі й, за обрядом переходу, відокремлення нареченої від свого роду та перехід до іншого, „чужого”. Англ. ОН *to fling the stocking* означає перекидання предметів над кимось як ритуально-обрядова дія. В екстралінгвальному плані така дія зародилася з ігор дружок і дружб у шлюбній кімнаті наречених. Дружки забирали панчохи молодої, а дружки – молодого й перекидали їх через ліжко з молодою парою [Baker, с. 123-126]. Інша англ. ОН *to throw the garter* ‘забезпечити швидке одруження своїй подрузі’ (букв. ‘кидати підв’язку’) [Baker, с. 124] означає перекуванняється з обрядодією кидання весільного букета.

Обрядодії зі взуттям відомі у всьому світі різних народів. Взуття виступає однією з підсистем предметних кодів традиційної культури, і, оскільки істотною його ознакою є те, що воно тісно пов’язане з ногами й, відповідно, з ходінням, можна говорити про зв’язок зв’язок таких ОН з етнолінгвістичними концептами „шлях” і „рух”. У звичаях зі взуттям чітко окреслюється також семантична опозиція ‘дім –/ зовнішній світ’, що є складником опозиції ‘свій –/ чужий’. Відзначимо, що роззування при вході до чиєїсь хати, храму позначається важливістю сприйняття „чистого” і „нечистого”. Взуття, у якому людина йшла по дорозі і заходить до дому, несе на собі „нечистоту” чужого світу [СД, III, с. 476].

Весільні обряди зі взуттям характеризуються подвійним значенням. Вони слугують способом і символом приєднання „чужого” (нареченої) до „свого” (роду, дому нареченого) і, окрім цього, містять у собі шлюбну й еротичну символіку [СД, III, с. 476]. У ритуалах обміну дарами наречена отримує нове взуття від нареченого. Наречена, як представник чужого роду, не могла переступити поріг дому нової родини у старому взутті (взутті з батьківського дому). Найчастіше обряд перевзування нареченої відбувався в день весілля, перед шлюбом чи безпосередньо на весільному світкуванні. В Україні сам наречений у переддень весілля вручав нареченій чоботи, в які міг насипати бубликів, горіхів. Свахи відразу взували наречену і змушували пройтися чи потанцювати в нових чоботях [Чуб., 1995, II, с. 95]. З іншого боку, роззування нареченої також наділене ритуальними ознаками і співвідноситься зі шлюбною символікою. Так, в Україні у першу шлюбну ніч наречена роззує молодого на знак готовності підкоритися його волі. Коли наречені залишалися в коморі наодинці, молода знімала спершу правий чобіт, у якому знаходила гроші, а потім – лівий, куди іноді клали батіг [СД, III, с. 475-479]. На весілля іноді ховали

взуття нареченої, оскільки вірили, що дівчина, яка його знайде, першою вийде заміж [СД, III, с. 477].

Англ. ОН *to tie a shoe to a wedding carriage, to tie baby-shoes to the carriage* ‘побажати молодій парі щастя і дітей у новій сім’ї’ (букв. ‘прив’язувати черевик до весільної карети’) [Baker, с.63], *to cast an old shoe after one, to fling an old shoe after one* ‘кинути черевик комусь услід (при одруженні); перен. побажання щастя й удачі’ [АУФС, с.201, 281], порт. ОН *atirar a bota (abarca)* ‘1) кидати черевик; 2) прощатися з дівуванням; 3) від’їжджати до дому нареченого; 4) вирушати у весільну подорож’ також свідчать про значення взуття як символу щастя для молодої пари.

3.2.6. Концепт покривання в українській, англійській і португальській обрядовій номінації (це 40, 20 і 30 ОН відповідно в українській, англійській і португальській мовах, що становить 5,9%, 3,6% і 4,5% у межах усього номінативного весільного комплексу цих мов).. Найпоширенішим звичаєм покривати молоду був обряд, що відбувався в неї вдома – . Згідно з різними локальними традиціями цей обряд міг відбуватися відразу після приїзду нареченого, перед роздаванням короваю, після весільного обіду або в домі нареченого [Шевч., с. 47]. Обряд і полягав у знятті головного убору нареченої та накладанні на її голову очіпка, хустки [209, с. 47].. Покривання є одним із обрядів переходу (див. 2.2), що засвідчує перехід нареченої з дівочої громади до громади жінок і, крім того, під владу чоловіка [Здор.64, с. 117 – 118; Ящур., III, с. 247; Шевч.209, с. 47]. Тому цей обряд супроводжувався жалісливими піснями про „миле дівуваннячко”, яке пропало назавжди, і про те, що молодій уже ніколи не ходити в дівочому вбранні. До позначень предметів покривання нареченої в зіставлюваних мовах належать такі культурні еквіваленти й культурно-семантичні аналоги:

укр. традиційна ОН *покривальна хустка* ‘жіночий головний убір, який одягають на голову наречених на знак її переходу до іншої статево-вікової групи – групи одружених; хустина, якою накривають схилена на стіл наречену’ [142, с. 35; 209, с. 120] – від *покривати* ‘надівати щось (на голову)’ і *хустка* ‘атрибут весілля’; діал. *балець* ‘покривало для голови, хустина (у весільному обряді)’ [Онишк., I, с. 38] – запозичення з румунської мови: рум. *balt* ‘фата’ [ЕСУМ, I, с. 127]; найпоширеніша в сучасній українській мові ОН *фата* ‘легке, звичайно довге, покривало з тюлю або мережива як весільний головний убір нареченої’ [209, с. 121; 142, с. 90] – неясного походження: тюркського [Фасмер, IV, с. 187], арабсько-перського [Черных, II, с. 305] чи із санскриту [СІС, с. 698]; діал. *вельон* ‘фата’ [142, с. 22, 87; 209, с. 121], що є запозиченням з польської мови [Rudn., I, с. 342; 22, с. 128; 142, с. 87; 209, с. 121];

англ. ОН *a veil, a bridal veil* ‘фата’ [Opie, с. 154; Chambers, с. 801; Origins, с. 765] – від *to veil* ‘закривати, покривати’, *a cover, a bride’s cover* ‘покривало; фата’ [Baker, с. 54];

порт. *o véu, o véu de noiva* ‘фата’ [DIP, с. 816] – імовірно, від *velar* ‘закутувати; покривати; ховати’ [DLP, с. 2053], ‘1) покривати, окутувати когось покривалом; 2) завішувати; 3) приховувати’ [БПРС, с. 833], *a banda* ‘фата;

стрічка' [DIP, с. 816; БПРС, с. 126], *a faixa* 'фата; стрічка; пояс, пов'язка' [DIP, с. 816; БПРС, с. 385] – від *faixar* 'загортати; обгортати; зав'язувати; пеленати', *o velâmen* 'покривало для нареченої; фата', *a cobertura* 'весільне покривало' [DLP, с. 2053].

Цей Сам обряд покривання має особливо розгалужену систему найменувань в українській мові: *покривати молоду* [Грінч., III, с. 277], *накривати молоду* [Грінч., II, с. 496], *скривати молоду* [Грінч., IV, с. 143], *очіпок надівати, хустку одівати* [Шевч.209, с. 48], *обмолодичувати* 'замінювати головне вбрання нареченої на убір заміжньої жінки' [Ром.142, с. 37]; у похідних віддієслівних іменниках: *покривання, покриття* [Ром.142, с. 25; Шевч.209, с. 48], *понакривання, скривання* [Бор., с. 79; Шевч.209, с. 48], а також *закручування* [Бор., с. 79; Шевч.209, с. 48] – від *закручувати* 'обвиваючи, зав'язувати навколо чого-небудь або намотувати на щось', *завивання* [Бор., с. 79; Біг.15, с. 7; Ром.142, с. 25] – від *завивати* 'загортати в що-небудь, обмотувати чимось', *пов'язпов'язини* [Грінч., III, с. 229; Шевч.209, с. 48] – від *пов'язпов'язувати* 'обмотувати чим-небудь, зв'язуючи кінці; перев'язувати; надівати (хустку і т. ін.), зав'язуючи кінці', *очетини, очепчини, очіпчини* [Бор., с. 79] – від *очіпок* 'жіночий головний убір' та *очіпляти* 'закривати чим-небудь висячим, завішувати, запинати' [Шевч.209, с. 48], *почіпчини* [Онишк., II, с. 129], *почіпкування* [Тищ. 171], *почіпкуване* [Бор., с. 79] – від *почепити* 'повісити; надіти, одягнути що-небудь' та *очіпок* 'жіночий головний убір'. В англійській мові відповідниками до наведених укр. ОН є *to cover a bride [with a veil], to veil a bride* 'покривати молоду' – . Остання походить від *to veil* 'закутувати; покривати фатою' і *a bride* 'наречена'. Англ. *to veil* 'закривати, покриватиллом' походить з сер.-англ. *veilen* – дієслова, утвореного від іменника *veile*, (пор. пізніше виниклу на його основі субстантивну форму *veil* 'фата; весільний головний убір нареченої'), яке сягає через посередництво французької мови ще лат. *uēla*, мн. 'парус; сукно; шмат цупкої тканини' [Origins, с. 763]. Ми цілком погоджуємося з думкою етимологів щодо походження цієї ОН, оскільки наречену справді покривали спершу цупким сукном, через яке не проглядалося її обличчя, і лише згодом сукно було витіснене напівпрозорою тканиною. Це було зумовлено вірою в магічну силу обрядів переходу й ритуалів, пов'язаних із захисною дією для введення в оману злих і нечистих сил []. Окрім того, як указують історичні, археологічні, соціально-теологічні факти на різних стадіях розвитку шлюбних відносин, на певному етапі наречений не знав, яку дівчину він отримує у власність. Для того, щоб уникнути конфлікту під час шлюбних переговорів, батько її дозволяв підняти покриття з голови дівчини лише після повної згоди й отримання грошей від нареченого [].

У португальській мові наведеним укр. і англ. ОН відповідають такі: *encobrir a noiva* 'покривати наречену' [DIP, с. 816] – від *encobrir* 'покривати когось чимось', *cobrir com o véu* 'покривати наречену' [DIP, с. 816] – від *cobrir* 'покривати; приховувати', *velar* 'покривати фатою' і похідні іменники *velamento da noiva* 'покривання нареченої' [DLP, с. 2053], *vela* 'покривання' [DLP, с. 2053]. Ці ОН в усіх трьох зіставлених мовах є культурно-семантичними повними

аналогами.

Цей обряд характеризується також декількома ОН (культурними еквівалентами) на позначення самої нареченої вже в післяшлюбній обрядовості: укр. *покриванка, покривальниця* ‘молода в обряді покривання голови’ [Грінч., III, с. 277; Шевч.209, с. 83]; англ. *veiled* ‘покрита наречена’ [Orpie, с. 156; Chambers, с. 802; Origins, с. 765]; порт. *encobrida, velada* ‘наречена у весільному обряді, покрита фатою’ [DIP, с. 816; DLP, с. 749, 2053], *velada* ‘наречена у весільному обряді; покрита фатою’ [DLP, с. 2053], які вказують на результат обрядодії покривання. Ці ОН пов’язані з *покривати (to veil, encobrir)* ‘пов’язувати чим-небудь (голову); перен. виходити заміж’ у трьох зіставлених мовах. Пор. також тільки укр. ОН *повитиця* [Горб.ач], *сповивальниця* [Грінч., IV, с. 180] ‘т.с.’ – від *повити* і *сповивати* ‘загортати когось чимсь у щось’.

Від позначень дій обряду покривання молодої утворено також низку агентивних безеквівалентних укр. ОН зі значенням ‘жінка, яка під час весілля покриває молоду’: *завивальниця* [Ром.142, с. 30; Шевч.209, с. 103; Чуб., с. 367] – від *завивати* ‘загортати, замотувати кого-, що-небудь у щось’; *сповивальниця* ‘т.с.’ [Ром.142, с. 30; Шевч.209, с. 103] – від *сповивати*; *покриваля* ‘т.с.’ [Онишк., II, с. 102; Гр.; Чуб., с. 367] – від *покривати* ‘накривати, закривати чимось зверху кого-, що-небудь; надівати щось (на голову, зав’язувати чим-небудь (голову)’. На матеріалі англійської й португальської мов відповідників таких укр. ОН не виявлено.

До розряду позначень самого покриття нареченої належать: укр. традиційна ОН *покривальна хустка* ‘жіночий головний убір, який одягають на голову нареченій на знак її переходу до іншої статево-вікової групи – групи одружених; хустина, якою накривають схилену на стіл наречену’ [Ром., с. 35; Шевч., с. 120] – від *покривати* ‘надівати щось (на голову)’ і *хустка* ‘атрибут весілля’; діал. *балець* ‘покривало для голови, хустина (у весільному обряді)’ [Онишк.] – запозичення з румунської мови: рум. *balț* ‘фата’ [ЕСУМ, I, с. 127]; найпоширенішою в сучасній українській мові ОН *фата* ‘легке, звичайно довге, покривало з тюлю або мережива як весільний головний убір нареченої’ [Шевч., с. 121; Ром., с. 90] – неясного походження: тюркського [Фасмер ЭСРЯ, IV, с. 187], арабсько-перського [Черних, II, с. 305] чи із санскриту [СІС, с. 698]; діал. *вельон* ‘фата; головний убір нареченої’ [Дз.Пр., с. 264; Ром., с. 22, 87; Шевч., с. 121], що є запозиченням з польської мови [Rudnic’kiy, I, с. 342; Вакалюк, с. 128; Ром., с. 87; Шевч., с. 121]. Відповідниками укр. ОН є англ. ОН *a veil* ‘фата; весільний головний убір нареченої’ [Orpie, с. 154; Chambers, с. 801; Origins, с. 765] – від *to veil* ‘закривати, покривати’, *a cover, a bride’s cover* ‘покривало; фата’ [Baker, с. 54], порт. *o véu* ‘фата; головний убір нареченої’ [DIP, с. 816], імовірно, від *velar* ‘покривати фатою; покривати; ховати’ [DLP, с. 2053], ‘1) покривати, окутувати когось покривалом; 2) завішувати; 3) скривати, приховувати’ [БПРС, с. 833], *a banda* ‘фата; стрічка’ [DIP, с. 816; БПРС, с. 126], *a faixa* ‘фата; стрічка; пояс, пов’язка’ [DIP, с. 816; БПРС, с. 385] – від *faixar* ‘загортати; обгортати; зав’язувати; пеленати’, *o velâten* ‘покривало для нареченої; фата’, *a cobertura*

‘весільне покривало’ [DLP, с. 2053].

Укр. ОН *покривання нареченої / молодої* походить від *покривати* ‘надівати щось (на голову), зав’язувати (голову) чим-небудь; виходити заміж’ або ‘замінювати головне вбрання нареченої на головний убір заміжньої жінки’ [Ром., с. 107] є повним відповідником порт. ОН *velamento da noiva* ‘покривання нареченої’ [DLP, с. 2053], *vela* ‘покривання’ [DLP, с. 2053], утворених від *velar* ‘покривати фатою; покривати’. В англійській мові відповідником укр. і порт. дієслівним ОН є *to veil a bride* ‘покривати наречену’.

Висновки до розділу 3

ОН весільного циклу, що репрезентують окремі архетипні семіотичні опозиції та етнолінгвістичні концепти зіставляюваних мов, наділені культурно-етнічними характеристиками, які визначають специфіку семантики обрядових знаків, що відбиває мовну картину світу носіїв цих мов. Докладний аналіз таких опозицій і окремих концептів дозволяє виявити як спільні, так і відмінні характеристики в культурно-цивілізаційних традиціях відповідних етносів.

Серед основних семіотичних архетипних опозицій, що знаходять свій вияв в обрядовій лексиці весільного циклу в зіставляюваних мовах, насамперед виділяються такі, як вогонь (живий / мертвий), вода (жива / мертва) і певною мірою небо / земля.

ОН на позначення символічних мотивів вогню, які групуються навколо провідних ідей наявності / відсутності родинного благополуччя, очищення молодих та світла в їхньому майбутньому житті, є безеквівалентними в зіставляюваних мовах або культурними еквівалентами. Так, піч (комин) і вогнище в ній – як джерело тепла і світла – є осередком домашнього, родинного добробуту, тому в українській весільній обрядовості місце біля печі є локусом певних ритуальних дій під час обряду сватання (*розглядати піч, колупати піч* та ін.); в англійській традиції це спілкування закоханих саме біля печі (ОН *bundling*). ОН з компонентом ‘свічка’ (символ життєвого світла, самого життя) найповніше представлені в українській обрядовості (*злучати свічки, світилка* та ін.); безеквівалентні англ. ОН з цим компонентом демонструють символіку не тільки живого, а й мертвого вогню.

Символіка води виявляється в усіх трьох мовах насамперед через позитивний образ дощу (укр. *мокре весілля* і порт. *boda molhada* – це культурно-семантичні аналоги), мотиви обмивання молодих (культурні еквіваленти, найповніше в українській обрядовості). В англійській обрядовості представлені безеквівалентні ОН з компонентами ‘піт’, ‘слина’, ‘сеча’.

Серед етнолінгвістичних концептів весільного циклу в зіставляюваних колах слід насамперед виділити такі.

Концепт кола виявляється в основному в ОН на позначення руху молодої пари по колу та руху по колу навколо самих молодих (культурні еквіваленти в усіх трьох мовах) та на позначення предметів округлої форми, насамперед

весільних обручок (культурно-семантичні аналоги). Реалізація цього концепту виявляє найбільшу подібність в усіх трьох мовах порівняно з особливостями вияву інших концептів.

Концепт руху виявляється у всіх трьох мовах передусім у культурно-семантичних аналогах і відповідниках зі значенням ‘одружуватися’ як ‘іти до церкви’. Специфічними, безеквівалентними ОН цієї групи є особливо англ. *to walk through a Lychgate, first foot*.

Опозиція концептів щастя / нещастя розвивається в лексиці весільної обрядовості на основі символічного протиставлення гарної / поганої погоди, світлої / темної частин доби, пір (місяців) року, днів тижня, а також певних предметів, людей, тварин, які, як вважалося, можуть у разі зустрічі з ними принести щастя або нещастя молодій парі. Але найповніше вона виявляється в цілому ряді безеквівалентних англ. ОН.

До вищенаведеної опозиції прилягає опозиція ‘чесність’ / ‘нечесність’ нареченої до одруження, яка має досить широке й різноманітне вираження у всіх трьох мовах. Міжмовні паралелі виявляються тут у наявності культурних еквівалентів – ОН зі значенням символічного протиставлення яскравих (білого – особливо в англ. і порт. ОН – і червоного, особливо в укр. ОН) кольорів на полюсі ‘цнотливість’ і імпліцитно вираженого темного, а також зеленого (у деяких англ. і порт. ОН) кольорів на полюсі ‘нецнотливість’, культурно-семантичних аналогів – досить великих синонімічних рядів на позначення полюсів цієї опозиції. Національна специфіка особливо помітно виявляється в наявності символіки зеленого кольору (англ. і порт. ОН з буквральними значеннями ‘одружитися в зеленій сукні’, ‘одружитися в зеленій церкві’ і под. як натяк на забруднення одягу дівчини зеленою травою – це культурно-семантичні відповідники між собою, які є безеквівалентними щодо української мови), у ширшому вираженні морального осуду щодо „нечесної” молодої в ОН української мови.

Концепт биття як ритуального оберігання простежується у весільній лексиці всіх трьох мов, але ознаки міжмовних паралелей виявляються переважно у вигляді культурних еквівалентів і національно-культурних аналогів між певними двома мовами: в укр. і англ. ОН зі значенням биття посуду, розбивання посуду з весільними стравами, в англ. і порт. ОН зі значенням розламування (розрізання) весільної випічки (окремі культурно-семантичні відповідники).

Концепт кидання виявляє міжмовні паралелі в зіставлених мовах в основному, по-перше, як розкидання зерна, а також цукерок, грошей (між англ. і порт. ОН тут існують тісніші відношення культурно-семантичних аналогів, тоді як укр. ОН демонструють щодо них загальніші відношення культурних еквівалентів), по-друге, як кидання молодою своєї фати, букета та деяких предметів одягу (тут переважно представлені культурні еквіваленти, найповніше в англійській мові, а між англ. і порт. ОН з компонентом ‘черевик’ існують відношення культурно-семантичних аналогів).

Концепт покривання представлений у всіх трьох мовах насамперед культурно-семантичними аналогами зі значенням покривал для молодої (проте в кількісному плані відповідний синонімічний ряд є найповнішим у

португальській мові, а сам обряд покривання має особливо розгалужену систему найменувань в українській мові).

Основні положення третього розділу висвітлені в таких публікаціях автора [203, 204].

ВИСНОВКИ

1. Теоретико-методологічні засади вивчення обрядової номінації в національно-мовних картинах світу ґрунтуються на таких концептуальних положеннях: 1) культурно-національний фонд українських, англійських і португальських обрядових номінатем весільного циклу – це складна й логічно впорядкована система, що ґрунтується на структурно-семіотичному (за характером модельованих знакових ситуацій) і предметно-образному (за тематичною ознакою) принципах; 2) рубрикація лексико-фразеологічного складу певної мови, в тому числі й циклів обрядових номінацій, за лексико-семантичними групами та аналіз внутрішньої форми є основою для зіставного дослідження лексико-семантичних систем різних мов, вияву і типологізації ізоморфних та аломорфних ознак мовних кодів, вивчення мовних універсалій; 3) національна специфіка вияву спільних концептів визначає пошуки міжмовних зіставлень.

Обрядова номінатема весільного циклу становить лексичну одиницю або фразеологічне словосполучення, що є одно- або полікомпонентним іменниковим, прикметниковим і дієслівним утворенням, що вживається на позначення

перебігу подій та явищ шлюбно-весільних ритуалів. *Обрядодія* визначається як така, що впродовж тривалого часу й відповідно до окремих локальних поясів практикувалася для проведення певних традиційно-ритуальних комплексів обряду. Це особлива дія, структура якої є чітко встановленою і визначеною на полотні часу й місця. За своєю природою, вона є циклічною, відносно стабільною, може частково модифікуватися під впливом соціальних умов.

2. Основним при зіставленні обрядових номінатем неблизькоспоріднених мов є принцип системності для досягнення адекватного розуміння спільних / відмінних ознак у національно-мовних картинах зіставляваних мов – з визначенням відношень включення, перетину та безеквівалентності (номінативних лакун) одиниць зіставлення, їхніх спільних / відмінних культурних конотацій.

Ефективною виявилася запропонована методика зіставного аналізу обрядових номінатем весільного циклу за їх семантичними, структурними та функціональними характеристиками.

За особливостями лексичних і фразеологічних значень та конотацій обрядових номінатем української, англійської і португальської мов виділяються: безеквівалентні обрядові номінативи весільного циклу, спільні у всіх трьох мовах культурні еквіваленти, часто вживані культурно-семантичні відповідники та культурно-семантичні аналоги та рідко вживані національно-культурні відповідники й національно-культурні аналоги. Найбільший ступінь відповідності між обрядовими номінативами весільного циклу у всіх трьох мовах простежується в обрядових номінативах новішого походження, які належать до загальноєвропейської культури (наприклад, позначення першого танцю молодих, „медового місяця”, шлюбного контракту, круглих річниць весілля та ін.). Щодо двох мов у зіставленні з третьою, то у сфері досліджуваних номінацій англійська і португальська мови характеризуються найбільшою подібністю й наявністю культурно-семантичних аналогів і відповідників.

За граматичними та словотвірними особливостями виділяються лексичні однокомпонентні обрядові номінативи весільного циклу (прості та складні за будовою) та фразеологічні полікомпонентні обрядові номінативи, які демонструють тенденцію до лексичної обрядової номінації в англійській мові (344 од.), порівняно з українською (99 од.) та португальською (96 од.) мовами, і до фразеологічної номінації – в українській мові (248 од.), порівняно з португальською (141 од.) і англійською (137 од.). Словотвірна специфіка зіставляваних обрядових номінатем весільного циклу виявляється здебільшого в однокомпонентних номінативах, утворених морфолого-синтаксичним способом.

За функціональним навантаженням обрядові номінативи весільного циклу у зіставляваних мовах є спільними на позначення всіх трьох етапів весільного обрядодійства.

3. Обрядові номінативи української, англійської та португальської мов за перебігом обрядодійства й аналізом внутрішньої форми слів було систематизовано й скласифіковано у такі семантичні групи: обрядові номінативи весільного циклу довесільного етапу, власне весільного та післявесільного етапів, а також виокремлено обрядові номінативи на позначення атрибутики, актантів,

локусів, часу весільних обрядодій і rites de passage.

У зіставному плані номінатемами весільної обрядовості досліджуваних мов являють собою складне переплетіння наявності / відсутності міжмовних паралелей, а за наявності останніх – набір відповідників як у всіх трьох, так і тільки в двох зіставляваних мовах. В українській обрядовості, порівняно з англійською та португальською мовами, зафіксовано найбільшу кількість обрядових номінатем (710 укр. ОН, 560 англ. ОН, 660 порт. ОН) у межах усіх трьох етапів весільного циклу й весільного обрядодійства зокрема. Позначення актантів весільного дійства за кількістю компонентів, що є спільним особливо для української та португальської мов, порівняно з англійською, посідає друге місце після позначення етапів розгортання весільної обрядовості (укр. 180, англ. 65, порт. 100 ОН). Натомість найбільшу кількість безеквівалентних обрядових номінатем демонструють українська й англійська мови: щодо першої – обрядові номінатемами весільного циклу на позначення весільної випічки; щодо останньої, виділяються, зокрема, обрядові номінатемами, пов'язані з морським і рибальським промыслами, з певними топонімами.

При зіставленні обрядових номінатем весільного циклу в обраних мовах за ЛСГ на позначення етапів розгортання весільної обрядовості найчисленнішу групу в усіх зіставляваних мовах становлять позначення власне весільної обрядовості, меншу – позначення довесільного і ще меншу – позначення післявесільного етапу.

4. Основними семіотичними архетипними опозиціями в обрядових номінатемах весільного циклу в зіставляваних мовах є: вогонь (живий/мертвий), вода (жива/мертва) і небо/земля. Обрядові номінатемами весільного циклу на позначення символічних мотивів вогню є, як правило, безеквівалентними в зіставляваних мовах або культурними еквівалентами, що пояснюється розбіжностями ритуально-маркованих обрядодій, що, в свою чергу, позначається на процесах номінації. Символіка води в українській, англійській і португальській мовах представлена переважно культурними еквівалентами; щодо обрядових номінатем весільного циклу на позначення семіотичної опозиції небо/земля, як англійська обрядовість, так і португальська обрядовість виявляють вищий ступінь безеквівалентності у зіставленні з українською.

5. Спільною з-поміж етнолінгвістичних концептів весільного циклу у зіставляваних мовах є, насамперед, семантизація концептів кола (культурні еквіваленти і культурно-семантичні аналоги в усіх трьох мовах), биття (культурні еквіваленти і культурно-семантичні аналоги між певними двома мовами), кидання (культурно-семантичні аналоги і культурно-семантичні відповідники), покривання (насамперед культурно-семантичні аналоги зі значенням покривал для молодої), а також реалізація опозиції 'чесність / нечесність нареченої' (у межах опозиції 'щастя / нещастя') як культурно-семантичні аналоги у вигляді синонімічних рядів. Безеквівалентність демонструють англійські обрядові номінатемами весільного циклу у межах опозиції концептів щастя / нещастя, а також англ. і порт. ОН із символікою зеленого кольору у зіставленні з українською мовою на позначення „нечесності” нареченої.

6. Зіставний аналіз обрядових номіналем весільного циклу дає можливість створити тезаурусну основу перекладу з досліджуваних неблизькоспоріднених мов. Перспективними напрямками дослідження є вивчення обрядових номіналем на позначення сучасного весільного обрядодійства та сімейного циклу загалом, а також зіставлення обрядових номіналем різних мов у межах поховального, весільного, родильно-хрестильного обрядових кодів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ажнюк Б. М. Англійська фразеологія в культурно-етнічному висвітленні / Б. М. Ажнюк. – К. : Наукова думка, 1989. – 133 с.
2. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1963. – 207 с.
3. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков : уч. пос. / В. Д. Аракин. – М. : Высшая школа, 1984. – 136 с.
4. Арутюнов С. А. Народы и культуры / С. А. Арутюнов. – М. : Наука, 1989. – 243 с.
5. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 896 с.
6. Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения славян на природу: Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов : в 3 т. / А. Н. Афанасьев. – М. : Современный писатель, 1995.
7. Байбурин А. К. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян / А. К. Байбурин. – Л. : Наука, 1983. – 192 с.
8. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре : Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А. К. Байбурин. – СПб : Наука, 1993. – 238 с.
9. Байбурин А. К. «Князь» и «княгиня» в русском свадебном величании (к семантике обрядовых терминов) / А. К. Байбурин, Г. А. Левинтон // Русская филология, IV : сб. студенческих научных работ. – Тарту, 1975. – С. 58 – 76.
10. Бартминский Е. Языковые стереотипы / Е. Бартминский // Языковой образ мира: Очерки по этнолингвистике. – М. : Индрик, 2005. – С. 122 – 141.
11. Бенвенист Э. Словарь индоевропейских социальных терминов / Э. Бенвенист. – М. : Прогресс – Универс, 1995. – 456 с.

12. Белехова Л.І. Глосарій з когнітивної поетики : наук.-метод. посібник / Л. І. Белехова. – Херсон : Айлант, 2004. – 124 с.
13. Белова А. Д. Лексична семантика і міжкультурні комунікації / А.Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К., 2002. – № 7. – С. 43 – 54.
14. Библейская энциклопедия / Труд и изд. архимандрита Никифора. – М. : Терра, 1990. – 902 с.
15. Бігусяк М. В. Лексика традиційних сімейних обрядів у гуцульському говорі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / М. В. Бігусяк. – Івано-Франківськ, 1997. – 208 с.
16. Борисенко В. К. Нова весільна обрядовість у сучасному селі (на матеріалах південно-східних районів України) / В. К. Борисенко. – К. : Наукова думка, 1979. – 134 с.
17. Брак у народов Центральной и Юго-Восточной Европы : Монография. – М. : Наука, 1988. – 235 с.
18. Бублейник Л. В. Проблемы контрастивной лексикологии (украинский и русский языки) / Л. В. Бублейник. – Луцк : Вежа, 1996. – 132 с.
19. Будагов Р. А. Язык, история и современность / Р. А. Будагов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 300 с.
20. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування / Г.О. Булашев. – К. : Довіра, 1992. – 416 с.
21. Булыгина Т. В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелев. – М. : Языки русской культуры, 1997. – 574 с.
22. Вакалюк Я. Ю. Весільна лексика в українських говорах Прикарпаття / Я. Ю. Вакалюк // Структура українських говорів. – К. : Наукова думка, 1982. – С. 126 – 128.
23. Варина В. Г. Лексическая семантика и внутренняя форма языковых единиц / В. Г. Варина // Принципы и методы семантических исследований. – М. : Наука, 1976. – С. 233 – 244.
24. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1997. – 411 с.
25. Велецкая Н. Н. Языческая символика славянских архаических ритуалов / Н. Н. Велецкая. – М. : Наука, 1978. – 240 с.
26. Виноградова Л. Н. Новобрачная в доме мужа : Стереотипы этикетного и ритуального поведения / Виноградова Л. Н. // Логический анализ языка. Языки этики. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 325 – 332.
27. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології / Хведір Вовк. – Нью-Йорк : [Б.в.], 1976. – 351 с.
28. Волкова О. Этнографические особенности украинского народа / О. Волкова // Украинский народ в его прошлом и настоящем. – СПб., 1916. – Т. 2. – С. 455 – 647.
29. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев //

Филологические науки. – 2001. – №1. – С. 64 – 72.

30. Воробьева О. П. Стилистические средства в аспекте интеграции текста / О. П. Воробьева // Исследования целого текста: тез. докл. – М. : Наука, 1986. – С. 33.

31. Воропай О. Звичаї нашого народу : [етнографічний нарис] : в 2 т. / О. Воропай. – Мюнхен : Українське вид-во, 1966. – Т. 2. – 448 с.

32. Гаврилюк Н. К. Картографирование явлений духовной культуры (по материалам родильной обрядовости украинцев) / Н. К. Гаврилюк. – К. : Наукова думка, 1981. – 280 с.

33. Гак В. Г. Сравнительная типология французского и русского языков / В. Г. Гак. – М. : Просвещение, 1983. – 287 с.

34. Гак В. Г. Языковые преобразования / В. Г. Гак. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 768 с.

35. Гамкрелидзе Т. В., Иванов Вяч. Вс. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры / Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов. – Тбилиси : Изд-во Тбилис. ун-та, 1984. – Т. 1 – 2. – 1331 с.

36. Гвоздевич С. Родильна обрядовість українців / С. Гвоздевич // Народознавчі зошити. – 1997. – № 2. – С. 111 – 123.

37. Геннеп А., ван. Обряды перехода / А. ван Геннеп. – М. : Восточная литература, 2002. – 200 с.

38. Герд А. С. Введение в этнолингвистику : уч. пос. / А. С. Герд. – СПб. : Языковой центр, 2001. – 92 с.

39. Голі-Оглу Т. В. Походження обрядових календарних термінів весняного циклу (на матеріалі української, російської, урумської та румейської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 „Загальне мовознавство” / Т. В. Голі-Оглу. – Донецьк, 2003. – 17 с.

40. Голі-Оглу Т. В. Семантичні опозиції у слов'янській мовній картині світу та їх відображення в народних обрядах і віруваннях / Т. В. Голі-Оглу // Слов'янський вісник : Серія „Філологічні науки”. – Рівне, 2003. – Вип. 3. – С. 26 – 31.

41. Головацький Я. Ф. Виклади давньослов'янських легенд, або Міфологія / Я. Ф. Головацький. – К. : Довіра, 1991. – 96 с.

42. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – К. : Логос, 2004. – 284 с.

43. Голянич М. Внутрішня форма слова і художній текст / М. Голянич. – Івано-Франківськ : Плай, 1997. – 178 с.

44. Горський В. С. Античність і філософська думка Київської Русі / В. С. Горський // Антична культура і вітчизняна філософська думка. – Серія 2. Світогляд. – К. : Т-во „Знання” УРСР, 1990. – С. 15 – 23.

45. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики / П. Ю. Гриценко. – К. : Наукова думка, 1990. – 269 с.

46. Гудаевичус А. Структурный и когнитивный аспекты в сопоставительной семасиологии / А. Гудаевичус // Мова. Людина. Світ : до 70-річчя проф. М. П. Кочергана. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 193 – 203.

47. Гумбольдт, В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 2001. – 397 с.
48. Гура А. В. Терминология севернорусского свадебного обряда на общеславянском фоне : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук / А. В. Гура. – М., 1978. – 24 с.
49. Гура А. В. Опыт ареальной характеристики славянского свадебного обряда и его терминологии / А. В. Гура // Формирование раннефеодальных славянских народностей. – М. : Наука, 1981. – С. 261 – 278.
50. Гура А. В. Из полесской свадебной терминологии: Свадебные чины (Словарь: Н – СВАШКА) / А. В. Гура // Славянское и балканское языкознание: Язык в этнокультурном аспекте. – М. : Наука, 1984. – С. 144 – 177.
51. Гура А. В. Брак; Брачная ночь / А. В. Гура // Славянские древности : этнолингвистический словарь в 5-ти томах. – Т. 1. – М. : Международные отношения, 1995. – С. 244 – 250, 257 – 261.
52. Денисенко Ю. Ф. О древности одного семантического переноса (свадьбы, свадебницы как наименования времени) / Ю. Ф. Денисенко // Диалектная лексика. – Л. : Наука, 1975. – С. 198 – 203.
53. Дзендзелівський Й. О. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі / Й. О. Дзендзелівський. – К. : Наукова думка, 1969. – 212 с.
54. Довнар-Запольский М. В. Исследования и статьи / М. В. Довнар-Запольский. – К., 1909. – Т. 1. – 487 с.
55. Донец П. Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации: Научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики / П. Н. Донец. – Харьков : Штрих, 2001. – 384 с.
56. Дроботенко В. Ю. Лексика сімейних обрядів у говірках Донеччини : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / В. Ю. Дроботенко. – Донецьк, 2001. – 23 с.
57. Евтихеева Е. С. Терминология тамбовского свадебного обряда : дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 „Русский язык” / Е. С. Евтихеева. – Тамбов, 1991. – 204 с.
58. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вісник Черкаського ун-ту : Сер. „Філологічні науки”. – 1999. – Вип. 11. – С. 12 – 25.
59. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень / В. В. Жайворонок // Мовознавство. – 2001. – № 5. – С. 48 – 63.
60. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 704 с.
61. Жлуктенко Ю. О. Аспекти контрастивної лексикології / Ю. О. Жлуктенко // Мовознавство. – 1989. – № 6. – С. 3 – 8.
62. Жуйкова М. В. Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов / М. В. Жуйкова. – Луцьк : Вежа, 2007. – 416 с.
63. Забияко А. П. Архетипы культурные / А. П. Забияко // Культурология XX века : энциклопедия. – СПб. : Университетская книга ; Алетейя, 1998. – Т. 1. – С. 38 – 41.

- 64.Здоровега Н. Й. Нариси народної весільної обрядовості на Україні / Н.Й. Здоровега. – К. : Наукова думка, 1974. – 159 с.
- 65.Зеленин Д. К. Восточнославянская этнография / Д. К. Зеленин. – М. : Наука, 1991. – 512 с.
- 66.Земцовский И. И. К проблеме взаимосвязи календарной и свадебной обрядности славян / И. И. Земцовский // Фольклор и этнография. – Л. : Наука, 1974. – С. 147 – 154.
- 67.Зимняя И. А. Способ формирования и формулирования мысли как реальность языкового сознания / И. А. Зимняя // Язык и сознание : парадоксальная рациональность. – М. : Наука, 1993. – С. 51 – 58.
- 68.Иванов Вяч. Вс., Топоров В. Н. Славянские языковые моделирующие семиотические системы / Вяч. Вс. Иванов, В. Н. Топоров. – М. : Наука, 1965. – 247 с.
- 69.Иванова А. В. Материалы для этнографического изучения Харьковской губернии : Слобода Кабанье / А. В. Иванова // Харьковский сборник. – 1893. – Вып. 7. – С. 470 – 486.
- 70.Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу / В. Л. Іващенко. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2006. – 328 с.
71. Івченко А. О. Українська народна фразеологія: ономазіологія, ареали, етимологія / А. О. Івченко. – Харків : Фоліо, 1999. – 305 с.
- 72.Кавелин К. Д. Критические статьи и рассуждения, относящиеся к народному быту, поверьям и праздникам и т.п. / К. Д. Кавелин. – СПб., 1859. – Ч. 4. – 398 с.
- 73.Кагаров Е. Г. Форми та елементи народної обрядовості / Е. Г. Кагаров. – К. : [Б.в.], 1928. – 192 с.
- 74.Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1976. – 356 с.
- 75.Кельтская мифология : энциклопедия. – М. : Изд-во Эксмо, 2004. – 640 с.
- 76.Кириллова Н. Н. Основы идиоэтнической фразеологии романских языков : автореф. дисс. на соискание науч. степени доктора филол. наук / Н.Н. Кириллова. – Л., 1991. – 24 с.
- 77.Кирчів Р. Ф. Етнографічне дослідження Бойківщини / Р. Ф. Кирчів. – К. : Наукова думка, 1978. – 174 с.
- 78.Коваленко І. Д. Просторові відношення і опозиція „кривий – прямий” у лексико-семантичних системах індоєвропейських мов / І. Д. Коваленко // Слов'янський вісник : Серія „Філологічні науки”. – Рівне, 2003. – Вип. 3. – С. 17 – 22.
- 79.Коваль В. И. Восточнославянская этнофразеология: деривация, семантика, происхождение / В. И. Коваль. – Гомель : Изд-во Гомельск. ун-та, 1994. – 245 с.
- 80.Козаченко А. И. К истории великорусского свадебного обряда / А.И. Козаченко // Советская этнография. – 1957. – № 1. – С. 57 – 71.
- 81.Колева Т. А. Зимний цикл обычаев южных славян (к вопросу о структурно-типологическом анализе обрядности) / Т. А. Колева // Советская

етнографія. – 1971. – № 3. – С. 40 – 50.

82. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1990. – 107 с.

83. Конобродська В. Л. Вербальний компонент традиційного поховального обряду в поліських говорах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 „Українська мова” / В. Л. Конобродська. – Львів, 1999. – 21 с.

84. Кононенко В. І. Символи української мови / В. І. Кононенко. – Івано-Франківськ : Плай, 1996. – 272 с.

85. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу / В. І. Кононенко. – К. ; Івано-Франківськ : Плай, 2004. – 248 с.

86. Концепт движения в языке и культуре : сб. статей / Отв. ред. Т. А. Агапкина. – М. : Индрик, 1996. – 383 с.

87. Косарев А. Философия мифа : Мифология и её эвристическая значимость / А. Косарев. – СПб : Университетская книга, 2000. – 304 с.

88. Косвен М. О. Матриархат : История, проблемы / М. О. Косвен. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1948. – 329 с.

89. Косвен М. О. Очерки истории первобытной культуры / М. О. Косвен. – М. : Изд-во АН СССР, 1957. – 240 с.

90. Кочерган М. П. Когнітивна лінгвістика / М. П. Кочерган // Українська мова: енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови редкол.) та ін. – К. : Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. – Вид. 2, випр. і доп. – С. 258 – 260.

91. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 424 с.

92. Кошарная С. А. Миф и язык : Опыт лингвокультурологической реконструкции русской мифологической картины мира / С. А. Кошарная. – Белгород : БелГУ, 2002. – 387 с.

93. Кравець О. М. Сімейний побут і звичаї українського народу : іст.-етнограф. нарис / О. М. Кравець. – К. : Наукова думка, 1966. – 198 с.

94. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология: курс лекций / В. В. Красных. – М. : Гнозис, 2002. – 284 с.

95. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : РАН, 1999. – 331 с.

96. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1996. – 248 с.

97. Куєвда В. Т. Сучасна весільна гостина / В. Т. Куєвда // Народна творчість та етнографія. – 1980. – № 1. – С. 31 – 38.

98. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / Александр Владимирович Кунин. – М. : Высшая школа, 1988. – 336 с.

99. Ларина Л. И. Терминология свадебного обряда Курского региона в этнолінгвістическом аспекте : дисс. на соискание учен. степени канд. філол. наук : 10.02.01 „Русский язык” / Л. И. Ларина. – Курск, 1990. – 222 с.

100. Леви-Строс К. Структурная антропология / К. Леви-Строс. – М. : Наука, 1985. – 536 с.

101. Левицкий О. Обычные формы заключения браков в Южной Руси / О. Левицкий // Киевская старина. – 1900. – № 1. – С. 1 – 15.
102. Левченко О. П. Атрибут, прототип, стереотип у фразеологічній картині світу / О. П. Левченко // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К., 2004. – № 10. – С. 338 – 347.
103. Лисюк Н. А. Динаміка весільного сюжету та образів (спроба реконструкції) : дис. на здобуття вчен. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 „Українська мова” / Н. А. Лисюк. – К., 1995. – 197 с.
104. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Известия РАН : Сер. лит. и языка. – 1993. – Т. 52. – № 1. – С. 3 – 9.
105. Лозко Г. С. Коло Свароже : Відроджені традиції / Г. С. Лозко. – К. : Укр. письменник, 2004. – 222с.
106. Лосев А. Ф. Языковая структура / А. Ф. Лосев. – М. : Наука, 1980. – 300 с.
107. Лучик В. В. Походження праслов'янської назви **tyky, -ъve* / Василь Вікторович Лучик // Мовознавство. – 2007. – № 2. – С. 3 – 9.
108. Маковский М. М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках : Образ мира и миры образов / Марк Михайлович Маковский. – М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1996. – 416 с.
109. Маковский М. М. Историко-этимологический словарь современного английского языка : Слово в зеркале человеческой культуры / М. М. Маковский. – М. : Изд. дом „Диалог”, 2000. – 418 с.
110. Манакин В. М. Сопоставительная лексикология / В.М. Манакин. – К. : Знання, 2004. – 328 с.
111. Маслова В. А. Лингвокультурология : уч. пос. / В. А. Маслова. – М. : Академия, 2001. – 204 с.
112. Мельник Л. В. Культурно-національна конотація українських фразеологізмів : автореф. дис. на здобуття вчен. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 „Українська мова” / Л. В. Мельник. – Донецьк, 2001. – 15 с.
113. Мельничук А. С. О сущности беглого s- / А. С. Мельничук // Этимология. – 1984. – М. : Наука, 1986. – С. 137 – 146.
114. Миллер Вс. Русская масленица и западноевропейский карнавал / Вс. Миллер. – М. : [Б.в.], 1884. – 349 с.
115. Мифы народов мира: энциклопедия : в 2 т. – М. : БРЭ, 1997.
116. Мізін К. І. Лінгвістичний і лінгвокультурологічний статуси образуеталона / К. І. Мізін // Мовознавство. – 2007. – № 2. – С. 58 – 72.
117. Мокиенко В. М. Славянская фразеология / В. М. Мокиенко. – М. : Высшая школа, 1988. – 336 с.
118. Мокієнко В. М. Українська етнофразеологія в загальнослов'янському висвітленні / В.М. Мокієнко // Мовознавство: Міжнародний конгрес українців. – К. : Пульсари, 2000. – С. 379 – 385.
119. Монич Ю. В. На стыке ритуала и языка: Комплексная мотивация в семантической эволюции / Ю. В. Монич // Язык и культура : Факты и ценности. – М. : Языки русской культуры, 2001. – С. 191 – 207.

120. Москаленко А. А. Українська історична лексикологія : тексти лекцій зі спецкурсу / А. А. Москаленко. – Одеса, 1972. – 64 с.
121. Невская Л. Г. Концепт „гость” в контексте переходных обрядов / Л.Г. Невская // Из работ Московского семиотического круга. – М. : Языки русской культуры, 1997. – С. 442 – 452.
122. Огієнко І. (Митрополит Іларіон) Дохристиянські вірування українського народу / І. Огієнко. – К. : Акціонер, 1992. – 424 с.
123. Охримович И. В. Значение малорусских свадебных обрядов и песен в истории эволюции семьи / И. В. Охримович // Этнографическое обозрение. – 1891. – № 4. – Ч.1. – С. 44 – 105; 1892. – № 4. – Ч. 2. – С. 1 – 54.
124. Павиленис Р. И. Проблема смысла: Современный логико-философский анализ языка / Р. И. Павиленис. – М. : Мысль, 1983. – 286 с.
125. Плотников Б. А. О форме и содержании в языке / Б. А. Плотников. – Минск : Вышэйшая школа, 1989. – 256 с.
126. Подюков И. А. Свадебная обрядность и народная фразеология / Иван Алексеевич Подюков // Лингвистическое краеведение : сб. науч. тр. – Пермь : Изд-во ПГПИ, 1991. – 99 с.
127. Покровский М. М. Избранные труды по языкознанию / Михаил Михайлович Покровский. – М. : Изд-во АН СССР, 1959. – 382 с.
128. Полюжин М. М. Когнітивна парадигма лінгвістичних досліджень / Михайло Михайлович Полюжин // Проблеми романо-германської філології : зб. наук. праць. – Ужгород : УжДУ, 1999. – С. 4 – 22.
129. Пономарьев А. П. Развитие семьи и брачно-семейных отношений на Украине : этносоциальные проблемы / А. П. Пономарьев. – К. : Наукова думка, 1989. – 320 с.
130. Постовалова В. И. Язык как деятельность : Опыт интерпретации концепции В. Гумбольдта / В. И. Постовалова. – М. : Наука, 1982. – 222 с.
131. Потебня А.А. О мифическом значении некоторых обрядов и поверий / А. А. Потебня. – М. : Изд-во университет. типографии, 1865. – 310 с.
132. Потебня А. А. К истории звуков русского языка. II. Этимологические и другие заметки / А. А. Потебня. – Варшава, 1880. – 198 с.
133. Потебня А. А. Объяснение малорусских и сродных народных песен : в 2 т. / А. А. Потебня. – Варшава, 1883. – 268 с.
134. Потебня А. А. О некоторых символах в славянской народной поэзии / А.А. Потебня. – Харьков, 1914. – 245 с.
135. Правдюк О. А. Загальнослов'янська основа українського весілля / О. А. Правдюк // Слов'янське літературознавство і фольклористика : Республіканський міжвідомчий збірник. – К., 1968. – Вип. 4. – С. 97 – 110.
136. Приходько А. М. Концепт як об'єкт зіставного мовознавства / А.М. Приходько // Мова. Людина. Світ : до 70-річчя проф. М. П. Кочергана. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 212 – 219.
137. Прокопенко В.А. Лексика весільного обряду в буковинських говорах / В. А. Прокопенко // Тези доп. XX наукової сесії Чернівецького університету : Секція філологічних наук. – Чернівці, 1964. – С. 43 – 46.

138. Пулатова Л. Й. Національно-культурні особливості весільної семантики українських фразеологізмів у зіставно-типологічному висвітленні / Л. Й. Пулатова. // *Слов'янський вісник : Серія „Філологічні науки”*. – Рівне, 2004. – Вип. 5. – С. 205 – 210.
139. Репина Т. А. Сравнительная типология романских языков (французский, итальянский, испанский, португальский, румынский) : уч. / Т.А. Репина. – СПб : Санкт-Петербург. ун-т, 1996. – 280 с.
140. Рис А. Наследие кельтов : Древняя традиция в Ирландии и Уэльсе / Рис А., Рис Б. – М. : Энигма, 1999. – 480 с.
141. Ритуал : студії з інтегральної культурології / Гол. ред. С. Павлюк. – Львів : [Б. в.], 1999. – 144 с.
142. Романюк П. Ф. Лексика некалендарных обрядов Правобережного Полесья (на материале свадебного обряда) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / П. Ф. Романюк. – К., 1984. – 294 с.
143. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / Віталій Макарович Русанівський. – К. : Наукова думка, 1988. – 240 с.
144. Самойлович Л. В. Українські фразеологізми передвесільного циклу / Л. В. Самойлович // *На терені юридичної і філологічної наук : зб. наук. праць, присвячений 50-річчю проф. Прадіда Ю. Ф.* – Сімферополь : Ельїньо, 2006. – С. 262 – 268.
145. Седакова О. А. Поэтика обряда : Погребальная обрядность восточных и южных славян / О. А. Седакова. – М. : Индрик, 2004. – 320 с.
146. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология / Е. А. Селиванова. – К. : Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с.
147. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) / О. Селіванова. – К. ; Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.
148. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К., 2006. – 716 с.
149. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Эдуард Сепир. – 2 изд. – М. : Прогресс, 2001. – 656 с.
150. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке : Язык и мышление / Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1988. – 242 с.
151. Скляренко В. Г. Етимологічні розвідки. 3. / В. Г. Скляренко // *Мовознавство*. – 1994. – № 6. – С. 12 – 18.
152. Скляренко В. Г. Етимологічні розвідки. 7. *Невіста* / В. Г. Скляренко // *Мовознавство*. – 2007. – № 3. – С. 3 – 11.
153. Славянский и балканский фольклор : Обряд. Текст : сб. статей / Отв. ред. Н. И. Толстой. – М. : Наука, 1981. – 277 с.
154. Славянское и балканское языкознание : Проблемы лексикологии и семантики. Слово в контексте культуры : сб. статей / Отв. ред. Н. И. Толстой. – М. : Индрик, 1999. – 269 с.
155. Слово и культура : сб. статей / Т. А. Агапкина и др. – М. : Индрик, 1998. – Т. 1. – 1998. – 448 с.; Т. 2. – 1998. – 408 с.

156. Слов'янський світ : Ритуали, обряди, звичаї : зб. статей. – К. : [Б.в.], 2002. – 191 с.
157. Слухай Н.В. Міфопоетичний словник східних слов'ян / Н.В. Слухай. – Сімферополь : Кримське державне навчально-педагогічне видавництво, 1999. – 120 с.
158. Слухай Н. В. Етноконцепти і міфологія східних слов'ян в аспекті лінгвокультурології / Н. В. Слухай. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 2005. – 320 с.
159. Снитко Е. С. Внутренняя форма номинативных единиц / Е.С.Снитко. – Львов : Свит, 1990. – 188 с.
160. Срезневский И. И. Об обожествлении солнца / И. И. Срезневский. – [Б.м.], [Б.г.]. – 71 с.
161. Срезневский И. И. Святилища и обряды языческого богослужения древних славян, по свидетельствам современным и преданьям / Измаил Иванович Срезневский. – Харьков, 1846. – 201 с.
162. Степанов Ю. С. Язык и метод : К современной философии языка / Юрий Степанов. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 784 с.
163. Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры / Юрий Степанов. – М. : Академический проект, 2004. – 992 с.
164. Сумцов Н. Ф. Символика славянских обрядов : избр. труды / Николай Федорович Сумцов. – М. : Восточная литература, 1996. – 296 с.
165. Тараненко О. О. Внутрішня форма слова / О. О. Тараненко // Українська мова : енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови редкол.) та ін. – К. : Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. – Вид. 2, випр. і доп. – С. 84.
166. Тараненко О. О. Мотивованість мовного знака / О. О. Тараненко // Українська мова : енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови редкол.) та ін. – К. : Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. – Вид. 2, випр. і доп. – С. 383 – 384.
167. Тараненко О. О. Принцип андроцентризму в системі мовних координат і сучасний гендерний рух / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 2005. – № 1. – С. 3 – 25.
168. Тарасов Е. Ф. Межкультурное общение – новая онтология анализа языкового сознания / Е. Ф. Тарасов // Этнокультурная специфика языкового сознания. – М. : Наука, 1996. – С. 7 – 22.
169. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 143 с.
170. Телия В. Н. Номинация / В. Н. Телия // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – С. 336 – 337.
171. Тищенко О. В. Типологічна характеристика обрядової лексики в російській та українській мовах (на матеріалі весільних номінацій) : дис. на здобуття вчен. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.03 „Слов'янські мови” / Олег Володимирович Тищенко. – К., 1994. – 186 с.

172. Тищенко О. В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі / О. В. Тищенко. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2000. – 237 с.
173. Тищенко О. В. Теоретико-концептуальні засади слов'янської етнолінгвістики / О. В. Тищенко // Слов'янський вісник : Серія „Філологічні науки” Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету. – Рівне : РІСКУ, 2003. – Вип. 3. – С. 5 – 12.
174. Толстая С. М. Терминология обрядов и верований как источник реконструкции древней духовной культуры / С. М. Толстая // Славянский и балканский фольклор. – М. : Наука, 1989. – С. 215 – 229.
175. Толстая С. М. Время / С. М. Толстая // Славянские древности. Этнолингвистический словарь / Под ред. Н. И. Толстого. – М. : Международные отношения, 1995. – Т. 1. – С. 448 – 452.
176. Толстой Н. И. О предмете этнолингвистики и ее роли в изучении языка и этноса / Н. И. Толстой // Ареальные исследования в языкознании и этнографии : Язык и этнос. – Ленинград : Наука, 1983. – С. 17 – 31.
177. Толстой Н. И. Язык и народная культура : Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике / Н. И. Толстой. – М. : Индрик, 1995. – 512 с.
178. Толстой Н. И. Избранные труды : в 3 т. / Н. И. Толстой. – М. : Языки русской культуры, 1997 – 1999.
179. Топоров В. Н. О структуре некоторых архаических текстов, соотносимых с концепцией «мирового дерева» / В. Н. Топоров // Труды по знаковым системам. – Тарту, 1971. – Т. V. – С. 33 – 35.
180. Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического / В. Н. Топоров. – М. : Прогресс, 1995. – 624 с.
181. Топорова Т. В. Отражение архетипов начала и конца в древнегерманской лингвокультурной традиции / Т. В. Топорова // Литературный язык и культурная традиция / Отв. ред. Н. И. Семенюк, В. Я. Порхомовский. – М. : Стела, 1994. – С. 200 – 216.
182. Топорова Т. В. Об архетипе “воды” в древнегерманской космогонии / Т. В. Топорова // Вопросы языкознания. – 1996. – № 6. – С. 39 – 48.
183. Тресиддер Дж. Словарь символов / Дж. Тресиддер. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 448 с.
184. Трубачев О. Н. История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя / О. Н. Трубачев. – М. : Изд-во АН СССР, 1959. – 212 с.
185. Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму : наук.-попул. вид. / В. Д. Ужченко. – К. : Радянська школа, 1988. – 280 с.
186. Ужченко В. Образи рідної мови / В. Ужченко. – Луганськ : Знання, 1999. – 216 с.
187. Уорф Б. Наука и языкознание / Б. Уорф // Новое в лингвистике. – М. : Изд-во иностр. лит., 1960. – Вып. 1. – С. 169 – 182.
188. Уфимцева А. А. Лексическое значение : Принцип семиологического описания лексики / А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1986. – 240 с.
189. Уфимцева А. А. Лингвистическая сущность и аспекты номинации / Уфимцева А. А., Азнаурова Э. С., Кубрякова Е. С., Телия В. Н. // Языковая

номинация : в 2 кн. / Отв. ред. Б. А. Серебренников, А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1977. – Кн. 1. – С. 7 – 99.

190. Філіпчук М. В. Етносимволіка мовних одиниць в українському обрядовому дискурсі : автореф. дис. на здобуття вчен. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / М. В. Філіпчук. – К., 2007. – 20 с.

191. Фрай Н. Архетипний аналіз : теорія міфів / Н. Фрай // Слово. Знак. Дискурс : Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / Упоряд. М. Зубрицька. – Львів : Літопис. – 1996. – С. 109 – 136.

192. Франк-Каменецкий И. Г. Вода и огонь в библейской поэзии (Отголоски яфетического мирозерцания в поэтической речи Библии) / И.Г. Франк-Каменецкий // Яфетический сборник. – М. ; Л., 1925. – III. – С. 127 – 134.

193. Хобзей Н. В. Гуцульська міфологія : етнолінгвістичний словник / Н. В.Хобзей. – Львів : [Б.в.], 2002. – 216 с.

194. Холл Дж. Словарь сюжетов и символов в искусстве / Дж. Холл. – М. : КРОН-ПРЕСС, 1997. – 656 с.

195. Храмова В. До проблеми української ментальності / В. Храмова // Українська душа : зб. статей. – К. : Фенікс, 1992. – С. 3 – 35.

196. Христианство : энциклопедический словарь : в 3 т. / Под ред. С.С. Аверинцева. – М. : Большая российская энциклопедия, 1993.

197. Цивьян Т. В. Лингвистические основы балканской модели мира / Т.В. Цивьян. – М. : Наука, 1990. – 207 с.

198. Чайка О. І. Обрядові фраземи, пов'язані з подружньою зрадою, в українській, англійській та португальській мовах / О. І. Чайка // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць / Відп. ред. Н.М. Корбозерова.– К. : Вид. центр КНЛУ, 2004. – Вип. 11. – С. 156 – 160.

199. Чайка О. І. Лексико-семантична реконструкція обрядової номінативи „наречена” в англійській та українській мовах / О. І. Чайка // Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур : мат-ли другої міжвузівської конференції молодих учених (12-13 лютого 2004 р.) / Ред. колегія : В. Д. Каліущенко (відп.ред.), М.Г.Сенів та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – С. 331 – 333.

200. Чайка О. І. Походження обрядової номінативи „одружуватися” в англійській, українській та португальській мовах / О. І. Чайка // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість : зб. мат-лів VII всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 15 – 16 квітня 2004 р.) : у 7 т. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2004. – Т. 5. – С. 166 – 169.

201. Чайка О. І. Медовий місяць як весільна номінатива в українській, англійській та португальській мовах / О. І. Чайка // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. статей / Відп. ред. Кочерган М. П. – К.: Вид.центр КНЛУ, 2005.– Вип. 7.– С. 204 – 209.

202. Чайка О. І. Номінативи на позначення деяких обрядів, зокрема переходу (rites de passage), в українській, англійській та португальській мовах / О.І.Чайка // Система і структура східнослов'янських мов : до 170-річчя з дня народження О. О. Потебні : зб. наук. праць / Редкол. : В. І. Гончаров (відп.ред.) та ін. – К. : Знання України, 2005. – С. 283 – 291.

203. Чайка О. І. Семантика води в обрядових номінатах (на матеріалі української, англійської та португальської мов) / О. І. Чайка // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць / За ред. Л. А. Лисиченко. – Харків, 2005. – Вип. 16. – С. 165 – 169.
204. Чайка О. І. Часова та просторова семантика й структура весільних обрядових номінатом в українській, англійській і португальській мовах / О.І. Чайка // *Studia Germanica et Romanica* : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання / Ред. кол. : В. Д. Каліущенко (гол. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – Т. 3. – № 1 (7). – С. 116 – 126.
205. Чижикова Л. Н. Этнические традиции в современной свадебной обрядности сельского населения этноконтактной зоны (на примере Белгородской обл.) / Л. Н. Чижикова // Советская этнография. – 1989. – № 2. – С. 10 – 24.
206. Чистов В. К. Типологические проблемы изучения восточнославянского свадебного обряда / В. К. Чистов // Проблемы типологии в этнографии : сб. статей. – М. : Наука, 1979. – С. 223 – 230.
207. Шапкина О. Н. Образ неба в польской языковой картине мира / О.Н. Шапкина // Вестник Московского ун-та : Сер. 19 : Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2003. – № 2. – С. 30 – 38.
208. Шафигов С. Г. Категории и концепты в лингвистике / С.Г. Шафигов // Вопросы языкознания. – 2007. – № 2. – С. 3 – 17.
209. Шевченко В. Т. Походження та семантичний розвиток української лексики, пов'язаної з весіллям : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Вікторія Тарасівна Шевченко. – К., 1998. – 186 с.
210. Шмелев Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка / Дмитрий Николаевич Шмелев. – М. : Просвещение, 1964. – 264 с.
211. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : енциклопедичний словник / І. Б. Штерн. – К. : АртЕк, 1998. – 336 с.
212. Щапов Я. Н. Брак и семья в древней Руси / Я. Н. Щапов // Вопросы истории. – 1970. – № 10. – С. 80 – 91.
213. Щепанская Т. Б. Культура дороги в русской мифоритуальной традиции XIX – XX вв. / Т. Б. Щепанская. – М. : Индрик, 2003. – 528 с.
214. Эко У. Отсутствующая структура : Введение в семиологию / Умберто Эко. – СПб. : Симпозиум, 2004. – 544 с.
215. Элиаде М., Кулиано И. Словарь религий, обрядов и верований / М. Элиаде, И. Кулиано. – М. : Рудомино ; СПб : Университетская книга, 1997. – 416 с.
216. Юдин А. В. Этнолингвистика на Западе / А. В. Юдин // HYPERLINK "mailto:kapija@narod.ru" kapija@narod.ru.
217. Юдин А. В. [Рец.:] Słownik stereotypów i symboli ludowych / Pod red. J. Bartmińskiego. – Т. 1. – Lublin, 1996 / Юдин А. В. // Славяноведение. – 1998. – №5. – С. 98 – 100.
218. Юнг К.-Г. Сознание и бессознательное : сб. трудов / К.-Г. Юнг. – СПб.: Университетская книга, 1997. – 544 с.

219. Юнг К.-Г. Душа и миф : Шесть архетипов / К.-Г. Юнг. – К. : Гос. библиотека Украины для юношества, 1996. – 324 с.
220. Юнг К.-Г. Человек и его символы / К.-Г. Юнг. – СПб. : Б.С.К., 1996. – 646 с.
221. Языковая номинация : в 2 кн. / Отв. ред. Б. А. Серебренников, А.А. Уфимцева. – М.: Наука, 1977.
222. Языковое сознание и образ мира : сб. ст. / Отв. ред. Н. В. Уфимцева. – М. : Ин-т языкознания РАН, 2000. – 319 с.
223. Яковлева Е. С. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия) / Е.С. Яковлева. – М. : Гнозис, 1994. – 343 с.
224. Alencar E. de. *Obra Completa* / E. de Alencar. – Vol. 1 – 4. – Rio de Janeiro : Editora José Aguilar Ltda, 1956 – 1960.
225. Almeida R. *Inteligência do Folclore* / R. Almeida. – Rio de Janeiro : Livros de Portugal, 1957. – 427 p.
226. Almeida G. *Obras Completas de Almeida Garrett* / G. Almeida. – 2 Vols. – Rio de Janeiro ; Lisboa ; H. Antunes : Livraria Editora, 1904.
227. Alvar M. *Símbolos y mitos* / M. Alvar. – Madrid : Instituto de Filología, 1990. – 427 p.
228. Amaral A. *Tradições Populares* / A. Amaral. – São Paulo : Instituto Progresso Editorial S.A., 1948. – 649 p.
229. *Amerykańska antropologia kognitywna*. – Warszawa : Instytut kultury, 1996. – 298 s.
230. Appel M. H., Goldberg L. S. *Topics in Cognitive Development* / M.H. Appel, L. S. Goldberg. – N.Y. : Plenum Press, 1978. – 583 p.
231. Arinos A. *Lendas e Tradições Brasileiras* / A. Arinos. – 2a ed. – Rio de Janeiro : F.Briguiet & Cia – Editores, 1937. – 633 p.
232. Avelar R. de. *Crônicas de Ontem e de Hoje* / R. de Avelar. – Maceio ; Alagoas : Imprensa Oficial, 1948. – 217 p.
233. Azevedo A. *O Cortiço* / A. Azevedo. – Rio de Janeiro : Livraria Garnier. – [S.d.]
234. Barreto M. *Novíssimos Estudos da Língua Portuguesa* / M. Barreto. – 2a ed. – Rio de Janeiro : Livraria Francisco Alves, 1924. – 426 p.
235. Barroso G. *Através dos Folclores* / G. Barroso. – São Paulo : Comp. Melhoramentos de São Paulo. – [S.d.]
236. Bell R. *Early Ballads, Illustrative History, Traditions, and Customs* / R. Bell. – Detroit : Singing Tree Press, 1968. – 794 p.
237. Brandão T. *Folclore de Alagoas* / T. Brandão. – Maceio ; Alagoas : Casa Ramalho, 1949. – 286 p.
238. *Brazil. The Culture* / Ed. by Malika Hollander. – N.Y. : Crabtree Pub. Co, 2003. – 32 p.
239. Brennan M. *Stones of Time: Calendars, Sundials, and Stone Chambers of Ancient Ireland* / M. Brennan. – Rochester, Vt. : Inner Traditions, 1994. – 216 p.
240. Button G. *Ethnomethodology and the Human Sciences* / G. Button. – Cambridge ; N.Y. ; Port ; Chester ; Melbourne ; Sydney : Cambridge University Press,

1991. – 768 p.

241. Câmara Cascudo L. da. Dicionário do Folclore Brasileiro / L. da Câmara Cascudo. – 2a ed. – 2 vols. – Rio de Janeiro : Instituto Nacional do Livro, Ministério da Educação e Cultura, 1962. – 1488 p.

242. Caminhos do português : exposição comemorativa do ano europeu das línguas : catálogo. – Lisboa : Biblioteca Nacional, 2001. – 257 p.

243. Campbell J. The Inner Reaches of Outer Space : Metaphor as Myth and as Religion / J. Campbell. – N. Y. ; Toronto : Harper and Row Publishers, 1988. – 286 p.

244. Campos E. O Chão dos Mortos / E. Campos. – Rio de Janeiro : Edições O Cruzeiro, 1964. – 859 p.

245. Cardoso B. O Signo do Fogo / B. Cardoso. – Porto : Asa, 1992. – 375 p.

246. Cassamo S. O Regresso do Morto / S. Cassamo. – Maputo : Associação dos Escritores Moçambicanos, 1989. – 117 p.

247. Coelho A. Obra Etnográfica : Vol. 1 : Festas, costumes e outros materiais para uma Etnologia de Portugal / A. Coelho. – Lisboa : Publicações Dom Quixote, 1993. – 1046 p.

248. Collinge N. E. An Encyclopaedia of Language / N. E. Collinge. – L. ; N.Y. : Routledge, 1990. – 748 p.

249. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / D. Crystal. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1995. – 489 p.

250. Cunha E. Obra Completa / E. Cunha. – Vol. 1 – 2. – Rio de Janeiro : Editora Nova Aguilar, 1996.

251. Dalyell J. G. The Darker Superstitions of Scotland : Illustrated from History and Practice / J. G. Dalyell. – Edinburgh, 1834. – 743 p.

252. Davies J. C. Folklore of West and Mid-Wales / J. C. Davies. – L., 1911. – 384 p.

253. Derragh P. Wedding Etiquette / Derragh P. and W. – L. ; N.Y. ; Toronto; Cape Town ; Sydney : W. Foulsham & Co Ltd., 1983. – 213 p.

254. Dicionário de Lingüística. – São Paulo : Cultrix, 1997 – 1998. – 1058 p.

255. Drury N. Dictionary of Mysticism and the Esoteric Traditions / N. Drury. – Santa Barbara : ABC – CLIO, 1992. – 328 p.

256. Folkard R. Plant Lore, Legends, and Lyrics / R. Folkard. – London, 1884. – 1241 p.

257. Frazer J. G. The Golden Bough : A Study in Comparative Religion / J.G. Frazer. – Vol. 1 – 12. – L., 1907 – 1915.

258. Gibbons F. Mountain Wedding / F. Gibbons. – N.Y. : Morrow Junior Book, 1996. – [Unpaged].

259. Gordon P. Cultural Models Under Investigation / P. Gordon. – Cambridge University Press, 1998. – 348 p.

260. Gregor R. W. Notes on the Folk-Lore of the North-East of Scotland / R.W. Gregor. – Edinburgh, 1881. – 855 p.

261. Griffin-Pierce T. Native Americans : Enduring, Cultures and Traditions / T.Griffin-Pierce. – N.Y. : Metro Books, 1996. – 192 p.

262. Halliday M. A. K. *Developments in Systematic Linguistics / M.A.K. Halliday, R. P. Fawcett.* – Vol. I : Theory and Description. – L. ; N.Y. : Frances Pinter, 1987. – 639 p.
263. Hamburger L. *Contemplating Adultery : the Secret Life of a Victorian Woman / L. Hamburger.* – N.Y. : Fawcett Columbine, 1991. – 314 p.
264. Hastings J. *Encyclopedia of Religion and Ethics / J. Hastings.* – Vol. 1 – 13. – L., 1908 – 1926.
265. Hole C. *English Traditional Customs / C. Hole.* – L. ; Sydney : B.T. Batsford Ltd., 1975. – 754 p.
266. Hunt R. *Popular Romances of the West of England : Or, the Drolls, Traditions, and Superstitions of Old Cornwall / R. Hunt.* – Cornwall, 1865. – 593 p.
267. Jackendoff R. *What Is a Concept? / R. Jackendoff // Frames, Fields, and Contrasts : New Essays in Semantics and Lexical Organization.* – Hillsdale, 1992. – P. 191 – 209.
268. James S. *Exploring the World of the Celts / S. James.* – L. : Thames and Hudson, 1998. – 148 p.
269. Jeffrey P. *Lore and Legend / P. Jeffrey, Wh. Shaw.* – 3rd edn. revised. – L., 1952. – 247 p.
270. *Językowy obraz świata / Pod red. J.Bartmińskiego.* – Lublin : PAN, 1990. – 210 s.
271. Kearl M. C. *Sociology of Death and Dying [computer file] / M. C. Kearl.* – <http://www.Trinity.Edu/%7Emkearl/death.html>
272. Knowlson T. Sh. *The Origins of Popular Superstitions, Customs, and Ceremonies / T. Sh. Knowlson.* – Edinburgh, 1910. – 639 p.
273. Langacker R. W. *Foundations of Cognitive Grammar : Vol. 1 : Theoretical Prerequisites / R. W. Langacker.* – Stanford : Stanford Un-ty, 1987. – 516 p.
274. Leal J. *Etnografias Portuguesas (1870 – 1970) : Cultura Popular e Identidade Nacional / J. Leal.* – Lisboa : Publicações Dom Quixote, 2000. – 839 p.
275. Leeming D. *Storytelling Encyclopedia : Historical, Cultural, and Multiethnic Approaches to Oral Traditions around the World / D. Leeming.* – Phoenix, Ariz. : Oryx Press, 1997. – 543 p.
276. *Medieval Cultures in Contact / Ed. by R. F. Gyug.* – N.Y. : Fordham Univ. Press, 2003. – 282 p.
277. Meillet A. *Les noms du “feu” et de “l’eau” et la question du genre / A. Meillet // Meillet A. Linguistique historique et linguistique générale.* – P. : Champion, 1926. – P. 211 – 229.
278. *Moreno Marriage and Old Shoes / by Manuel Adelino Ferreira // <http://www.portuguesetimes.com>.*
279. Moutinho M. C. *Introdução à Etnologia / M. C. Moutinho.* – Lisboa : Porto, 1980. – 874 p.
280. *Mysticism and Religious Traditions / Ed. by S. T. Katz.* – N.Y. : Oxford Univ. Press, 1983. – 279 p.

281. Napier J. Folk Lore : Or, Superstitious Beliefs in the West of Scotland Within This Century / J. Napier. – Paisley, 1879. – 436 p.
282. Pennick N. Pagan Book of Days : a Guide to the Festivals, Traditions, and Sacred Days of the Year / N. Pennick. – Rochester, Vt. : Destiny Books, 1992. – 152 p.
283. Peixoto R. Etnografia Portuguesa (Obra Etnográfica Completa) / Rocho Peixoto. – Lisboa : Publicações Dom Quixote, 1995. – 853 p.
284. Radford E. Encyclopedia of Superstitions / Radford E. and M. A. / Ed. and revised by Christina Hole. – London, 1961. – 732 p.
285. Rosch E. Principles of Categorization / E. Rosch // Cognition and Categorization / Ed. by E. Rosch and B. B. Lloyd. – Hillsdale (N. J.) : Lawrence Erlbaum Associates. – 1977. – P. 27 – 48.
286. Rhys J. Celtic Folklore : Welsh and Manx / J. Rhys. – Vol. 1 – 2. – Oxford, 1901. – 449 p.
287. Shopkorn J. Marriage and Funeral Rites in Classical Athens / J. Shopkorn // www.marriagecustoms.com.
288. Sikes W. W. British Goblins : Welsh Folklore, Fairy Mythology, Legends and Traditions / W. W. Sikes. – Cornwall, 1880. – 199 p.
289. Słownik stereotypów i symboli ludowych : W 2 t. / Pod red. J. Bartmińskiego. – Lublin : UMCS, 1996 – 1998.
290. Symbolic Acts // HYPERLINK "http://www" <http://www.wedd.101.com>.
291. Thompson C. J. S. The Hand of Destiny : the Folklore and Superstitions of Everyday Life / C. J. S. Thompson. – L., 1932. – 580 p.
292. Weber-Kellermann I. Einführung in die Volkskunde : Europäische Ethnologie / I. Weber-Kellermann, A. C. Bimmer. – 2., erweiterte und ergänzte Auflage. – Stuttgart : Metzler, 1985. – 763 p.
293. Westerkamp M. J. Women and Religion in Early America : the Puritan and Evangelical Traditions / M. J. Westerkamp. – L. ; N.Y. : Routledge, 1999. – 546 p.
294. Whaley L. J. Introduction to Typology : The Unity and Diversity of Language / L. J. Whaley. – N.Y. : Sage Publications, Inc., 1997. – 352 p.
295. Wilkie M. S. A Collection of Border Customs, Legends, and Superstitions / M. S. Wilkie. – L., 1816. – 547 p.
296. Women and Christian Origins / Ross Shepard Kraemer, Mary Rose D'Angelo (editors). – N.Y. : Oxford Univ. Press, 1999. – 406 p.
297. Wright A. R. English Folklore / A. R. Wright. – L., 1928. – 213 p.

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ДжЕРЕЛ, СЛОВНИКІВ, ДОВІДНИКІВ

- АРИС – Николаев Г. А. Англо-русский исторический словарь / Г.А. Николаев. – М. : Прогресс, Лексикон, 1995. – 464 с.
- АРФС – Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь : в 2 т. / А. В. Кунин. – М. : Советская энциклопедия, 1967.
- АУФС – Баранцев К. Т. Англо-український фразеологічний словник / К.Т. Баранцев. – К. : Радянська школа, 1969. – 1052с.
- БЕР – Български етимологичен речник.– Съфия : БАН, 1971–1995. – Т. 1–4
- Біл.-Нос. – Білецький-Носенко П. Словник української мови / П. Білецький-Носенко / Підгот. до видання В. В. Німчука. – К. : Наукова думка, 1966. – 424 с.
- Бойк. – Бойківщина : історико-етнографічне дослідження. – К. : Наукова думка, 1983. – 304 с.
- Бор. – Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні : історико-етнографічні дослідження / В. К. Борисенко. – К. : Наукова думка, 1988. – 192 с.
- Борис. – Борисенко В. К. Сімейно-побутові звичаї та обряди трудящих Києва / В. К. Борисенко // Свята та обряди трудящих Києва. – К. : Наукова думка, 1982. – С. 181 – 211.
- БПРС – Большой португальско-русский словарь / Сост. Е. Н. Феерштейн, С. М. Старец. – М. : Живой язык, 2001. – 936 с.
- Вац. – Ващенко В. С. Словник полтавських говорів / В. С. Ващенко. – Харків : Вид-во Харків. ун-ту, 1960. – Вип. I. – 108 с.
- Верх. – Верховинець В. Народне українське весілля в селі Шпичинці Сквирського повіту Київської губернії / В. Верховинець // Український етнографічний збірник. – К., 1914. – Т. 1. – С. 71 – 121.
- Вес. – Весілля : зб. у 2 кн. / Упоряд. М. М. Шубравська. – К. : Наукова думка, 1970.
- Гол. – Головацкий Я. Ф. Народные песни Галицкой и Угорской Руси / Я.Ф. Головацкий. – М., 1878. – Ч. 2 – 3.
- Горбач – Горбач О. Південнобуковинська гуцульська говірка і діалектний словник села Бродина, повіту Радівці (Румунія) / О. Горбач. – Мюнхен, 1997. – 113 с.
- Горяев – Горяев Н. В. Сравнительный этимологический словарь русского языка / Н. В. Горяев. – Тифлис, 1896. – 301 с.
- Гошко – Гошко Ю. Сім'я в Карпатах та Прикарпатті в 16 – 19 ст. / Юрій Гошко // Наук. зб. Музею української культури у Свиднику. – Пряшів, 1994. – Т.

19. – С. 234 – 241.

Гринч. – Гринченко Б. Д. Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях / Б. Д. Гринченко. – Чернигов, 1900. – Т. 3. – 341 с.

Грінч. – Словарь української мови / Упоряд. Борис Грінченко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958 – 1959. – Т. 1 – 4.

Гуц. – Гуцульщина : етнографічні матеріали, записані Р.Кісель під час експедицій на Гуцульщину у 1970-х роках // Архів ІМФЕ НАНУ. – Фонд 1. – Оп. 2. – Од. зб. 202-а.

Д. – Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В.И. Даль. – М. : Русский язык, 1989 – 1991. – Т. 1 – 4.

Дз. – Дзендзелівський Й. О. Словник специфічної лексики говірок нижнього Подністров'я / Й. О. Дзендзелівський // Лексикографічний бюлетень. – 1958. – Вип. VI. – С. 36 – 54.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. – К. : Наукова думка, 1982 – 2006. – Т. 1 – 5.

ЕУ – Етнографія України : навч. пос. / За ред. С. А. Макарчука. – Львів : Світ, 1994. – 520 с.

Жел. – Желеховський Є. Малорусько-німецький словар : в 2 т. / Є. Желеховський, С. Недільський. – Львів, 1886.

Коваль / Копт. – Коваль А. П. Крилаті вислови в українській літературній мові / А. П. Коваль, В. В. Коптілов. – К. : Вища школа, 1975. – 336 с.

Крим. – Кримський А. Звенигородщина, Шевченкова батьківщина, з погляду етнографічного та діалектологічного : Ч. І. Побутово-фольклорні тексти / А. Кримський. – К. : [Б.в.], 1928. – 420 с.

КСТСРП – Краткий словарь традиционных символов русской поэзии / Иванов В. В., Панькин В. М., Филиппов А. В., Шанский Н. Н. // Русский язык в школе. – 1978. – № 3. – С. 63 – 76.

Лис. – Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К. : Наукова думка, 1974. – 260 с.

Литв. – Литвинова-Бартош П. Весільні обряди і звичаї у с. Землянці в Чернігівщині / П. Литвинова-Бартош // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів : НТШ, 1900. – Т. III. – С. 70 – 173.

Лоз. – Лозинський Й. Українське весілля / Й. Лозинський. – К. : Наукова думка, 1992. – 175 с.

Мельн. – Мельничук А. С. Молдавские элементы в пограничном украинском говоре / А. С. Мельничук // Ученые записки Ин-та истории, языка и литературы Молдавского филиала АН СССР. – Кишинев, 1955. – Т. 4 – 5 : Серия филологическая. – С. 158 – 185.

МУЕ – Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів : НТШ. – Т. III. – 1900. – 315 с.

Ник. – Никончук Н. В. Из лексики полесского села Листвин / Николай Васильевич Никончук // Лексика Полесья : материалы для полесского диалектного словаря. – М. : Наука, 1968. – С. 79 – 93.

Номис – Українські приказки, прислів'я і таке інше / Уклад М. Номис. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.

Онишк. – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : в 2 ч. / Михайло Йосипович Онишкевич. – К. : Наукова думка, 1984.

Опыт – Шанский Н. М. Опыт этимологического словаря русской фразеологии / Шанский Н. М., Зимин В. И., Филиппов А. В. – М. : Русский язык, 1987. – 240 с.

Пал. – Паламарчук Л. С. Словник специфічної лексики говірки с. Мусіївки (Вчорайшенського району Житомирської області) / Л. С. Паламарчук // Лексикографічний бюлетень. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – Вип. VI. – С. 22 – 35.

Преобр. – Преображенский А. П. Этимологический словарь русского языка: в 2 т. / А. П. Преображенский. – М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1959.

РУС-68 – Російсько-український словник : в 3 т. – К. : Наукова думка, 1968

РУСЖайв. – Російсько-український словник / За ред. В. В. Жайворонка. – К.: Абрис, 2003. – 1402 с.

СБГ – Словник буковинських говірок / За ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2005. – 686 с.

СД – Славянские древности : этнолингвистический словарь : в 5 т. / Под ред. Н. И. Толстого. – М. : Международные отношения. – Т. 1 – 3, 1995 – 2004.

СДЯ – Словарь древнерусского языка (XI – XIV вв.) : в 10 т. / Под ред. Р.И. Аванесова. – М. : Русский язык, 1988 – 1991. – Т. 1 – 4.

СІС – Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К. : УРЕ, 1974. – 776 с.

СПУ – Словник : Португальсько-український. Українсько-португальський : пос. для шкіл та вузів / Уклад. О. Дмитрієв та ін. – К. ; Ірпінь : Перун, 1999. – 624с.

Ср. – Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка : в 3т. / И. И. Срезневский. – СПб., 1893 – 1912.

Сл. син. – Словник синонімів української мови : в 2 т. – К. : Наукова думка, 1999 – 2000.

СУІ – Словник українських ідіом / Уклад Г. М. Удовиченко. – К. : Радянський письменник, 1968. – 463 с.

СУМ – Словник української мови : в 11 т. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980.

СУМ XVI – XVII – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / Відп. ред. Д. Г. Гринчишин. – Львів : [Б. в.], 1994 – 2005. – Вип. 1 – 13.

Танцюра – Танцюра Г. Весілля в селі Зятківцях / Гнат Танцюра. – К. : Народознавство, 1998. – 404 с.

ТЭСЭ – Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край / Под ред. П. П. Чубинского. – СПб., 1872 – 1879. – Т. I – VII.

УМ – Войтович В. Українська міфологія / В.Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с.

Фасмер – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / М. Фасмер. – М. : Прогресс, 1964 – 1973.

ФСУМ – Фразеологічний словник української мови : в 2 т. / Уклад. : В.М. Білоноженко та ін. – К. : Наукова думка, 1999.

ЧПНЛ – Чернігів і північне Лівобережжя : Огляди, розвідки, матеріали / Під ред. М. Грушевського. – К., 1928. – 344 с.

Черных – Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2 т. / П. Я. Черных. – М. : Русский язык, 1993.

Чуб. – Чубинський П. П. Мудрість віків : Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського : в 2 кн. / П. П. Чубинський. – К. : Мистецтво, 1995.

ЭСБМ – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / Ред. В. У. Мартынаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1978 – 2005. – Т. 1 – 11.

ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков : Праславянский лексический фонд / Под ред. О.Н. Трубачева. – М. : Наука, 1974 – 2003. – Вып. 1 – 30.

Яворн. – Яворницький Д. І. Словник української мови / Д. І. Яворницький. – Катеринослав : Слово, 1920. – 411 с.

Ящ. – Ящуржинский Х. Лирические малорусские песни, преимущественно свадебные, сравнительно с великорусскими / Х. Ящуржинский // Русский филологический вестник. – Варшава, 1880. – Т. 3. – С. 36 – 85, 230 – 279; Т. 4. – С. 1 – 32.

Ackerman – Ackerman T. British Marriage Traditions / T. Ackerman. – L., 1986. – 1322 p.

Bairro – Oliveira do Bairro. Chão de Memórias Usos e Costumes : Em 2 Vol. / Oliveira do Bairro. – Edição da Câmara Municipal de Oliveira do Bairro, 1996.

Baker – Baker M. Wedding Customs and Folklore / Margaret Baker. – London : David and Charles, 1977. – 342 p.

Bezlaj – Bezlaj F. Etimološki slovar slovenskega jezika / F. Bezlaj. – Ljubljana, 1976 – 1982. – Knj. 1 – 2.

Brockett – Brockett J. T. A Glossary of North Country Words : In 2 Vol. / J.T. Brockett. – Newcastle, 1846.

Brückner – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego / A.Brückner. – Kraków : Kraków. spółki wyd., 1927. – 684 s.

Capão – Capão A. Cultura popular em terras de Aveiro / A. Capão. – Edição da Accão Católica Rural, 1993. – 744 p.

Cassell's DS – Dictionary of Superstitions / Comp. by David Pickering. – L. : Cassell, 1995. – 1639 p.

Catálogo – Catálogo-Inventário da Secção de Etnografia do Museu da Guiné Portuguesa / Comp. de José D. Lampreia. – Lisboa : Porto, 1962. – 1475 p.

Chambers – Chambers Dictionary of Etymology / Ed. Robert K. Barnhart. – N.Y. : Chambers, 1988. – 1284 p.

D – Dicionário de sinónimos / Comp. da T. Edípica. – Lisboa : Porto editora, 1985. – 1125 p.

- DDS – Dicionário do Século XXI / Por J. Attali. – Lisboa : Notícias, 2001. – 939p.
- DE – Dicionário de estrangeirismos / Por Alves da Costa F. – Lisboa : Notícias, 2001. – 342 p.
- DEC – Dicionário de expressões correntes / Por O. Neves. – Lisboa : Notícias, 2001. – 411 p.
- DIP – Ferreira J. A. Dicionário Inglês – Português / J. A. Ferreira. – Porto : Editorial Domingos Barreira, 1994. – 888 p.
- DIPA – Schemann H. Dicionário Idiomático Português-Alemão / H. Schemann, L. Schemann-Dias. – Lisboa : Livraria Cruz, 1999. – 539 p.
- DLP – Costa J. A. Dicionário da Língua Portuguesa / J. A. Costa, A. e M. Sampaio. – Porto : Porto editora, 1999. – 874 p.
- DN – Novos Dicionários de Expressões Idiomáticas / Por A. N. Santos. – Lisboa: Edições João Sá da Costa, 2000. – 7464 p.
- DOP – Dicionário da Origem das Palavras / Por O. Neves. – Lisboa : Notícias, 2001. – 1348 p.
- DP – Dicionário de Português. – Lisboa : Porto, 1984. – 1071 p.
- DPOI – Dicionário do Palavrão e de Outras Inconveniências. – 2^a. edição / Por O .Neves e C. P. Santos. – Lisboa : Notícias, 2001. – 238 p.
- DS – A Dictionary of Superstitions / Ed. by Iona Opie and Moira Tatem. – Oxford University Press, 1989. – 1433 p.
- DSP – Tertúlia E. Dicionário de Sinónimos / E. Tertúlia. – Porto : Porto editora, 1995. – 487 p.
- EP – The New Michaelis Illustrated Dictionary : Vol. 1. English – Portuguese. – São Paulo : Edições Melhoramentos, 1987. – 745 p.
- EUD – Англо-український словник : у 2 т. / Склав М. І. Балла. – К. : Освіта, 1996.
- EWSS – Miklosich F. Etymologisches Wörterbuch der Slavischen Sprachen / F. Miklosich. – Wien : Braumüller, 1886. – 547 S.
- Hole – Hole C. A Dictionary of British Folk Customs / C. Hole. – Bath ; Avon : Helicon, 1995. – 988 p.
- Holub, Kopečný – Holub J. Etymologický slovník jazyka českého / J. Holub, F. Kopečný. – Praha : ČSAV, 1967. – 789 s.
- Kirkpatrick – Kirkpatrick B. NTC's English Idioms Dictionary / B. Kirkpatrick, R. A. Spears. – London : NTC Publishing Group, 1998. – 848 p.
- Komorovský – Komorovský J. Tradičná svadba u Slovanov / J. Komorovský. – Bratislava : Un-ta Komenskeho, 1976. – 308 s.
- LINGVO 9 – [Version 9 of a computer dictionary].
- LU – Novosel'ski A. Lud ukraiński / A. Novosel'ski. – Wilno, 1857. – T. I – II.
- LDCE – Longman Dictionary of Contemporary English. – 3rd edition. – Longman, 2000. – 1670 p.
- Lockheart – Lockheart W. G. The Scottish Wedding Book / W. G. Lockheart. – Edinburgh : Publishing Scotland, 2002. – 128 p.
- Longman – Longman Dictionary of Contemporary English // <http://www.ldoceonline.com/>.

- Machek – Machek V. Etymologický slovník jazyka českého / V. Machek. – Praha : ČSAV, 1968. – 866 s.
- Messner – Messner D. Dicionario dos dicionarios portugueses / D. Messner. – Salzburg : Salzburg, 1995. – Vol. 5. – 462 p.
- MLE – Multilex English // <http://online.multilex.ru>
- MLP – Multilex Portuguese // <http://online.multilex.ru>
- ND – Novo Dicionário de Calão / Por A. Praça. – Lisboa : Notícias, 2001. – 258p.
- NDC –Silva, António de Moraes. Novo Dicionário Compacto da Língua Portuguesa / António de Moraes Silva. – Vol. 1 – 2. – Lisboa : Livros Horizonte, 1980.
- NDLP – Michaelis, H. Novo Dicionário da Língua Portuguesa e Alemã enriquecido com os termos technicos do commercio e da industria, das sciencias e das artes e da linguagem familiar : Em 2 partes / H. Michaelis. – Leipzig : F. A. Brockhaus , 1891. – Parte I. – 737 p.
- OALD – Oxford Advanced Learner’s Dictionary / Ed. by J. Crowther. – Suffolk : Oxford Un-ty Press, 1995. – 1428 p.
- ODEE – Oxford Dictionary of the English Etymology. – Oxford : Oxford Un-ty Press, 1989. – 1002 p.
- Opie – A Dictionary of Superstitions / Ed. by Iona Opie. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 973 p.
- Origins – Origins : A Short Etymological Dictionary of Modern English / Comp. by Eric Partridge. – L., N.Y. : Routledge, Taylor & Francis Group, 2002. – 2370 p.
- Orkneyjar – Orkneyjar : The Heritage of the Orkney Islands / By Amanda Adams. – London : Chrysalis Group, 2006. – 344 p.
- PDLP – Figueiredo, Candido de. Pequeno Dicionário da Língua Portuguesa / Candido de Figueiredo. – 13-a ed. – Amadora : Livraria Bertland, 1981. – 463 p.
- Povo – O Povo Português Nos Seus Costumes, Crenças e Tradições. – Vol. 1–2. – Lisboa : Publicações Dom Quixote, 1985 – 1986.
- PP – Portugal de Perto : Biblioteca de Etnografia e Antropologia / Dir. por Joaquim Pais de Brito. – Lisboa : Publicações Dom Quixote, 1985. – Volumes 1 – 2.
- PPhB – Norman J., Figueiredo, A. de. Portuguese Phrase Book / J. Norman, A. de Figueiredo. – 3rd ed. – London : Penguin Books, 1988. – 286 p.
- RoszFr. – Roszkiewicz O., Franko I. Obrzędy i pieśni ludu ruskiego we wsi Lolinie pow. Strzyjskiego / O. Roszkiewicz, I. Franko. – Kraków, 1886. – 55 s.
- Rudn. – Rudnyc’kyj J. B. An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language/ J. B. Rudnyc’kyj. – Winnipeg : UVAN, 1962 – 1980. – Vol. 1 – 2.
- Santos – Santos A. N., Santos P. New Dictionaries of Idioms / A. N. Santos, P. Santos. – Lisboa : Edições João Sá da Costa, 1990. – 1012 p.
- SC – Scottish Customs. Scottish Customs from the Cradle to the Grave / Comp. by M. Bennett-Polygon. – Edinburgh, 1995. – 290 p.
- Simões – Simões G. A. Dicionário de Expressões Populares Portuguesas / G.A. Simões. – Lisboa : Publicações Dom Quixote, 1994. – 956 p.
- Skok – Skok P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika / P. Skok. – Zagreb : Jugoslov. akad., 1971 – 1974. – Knj. 1 – 4.

Sławski – Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego / F. Sławski. – Kraków : Tow-wo miłośników jęz. pol., 1952 – 1978. – T. 1 – 5.

SJP – Słownik języka polskiego / Red. W. Doroszewski. – Warszawa : PAN, 1958 – 1969. – T. 1 – 11.

SOED – Little W. The Shorter Oxford English Dictionary / Little W., Fowler H. W., Coulson J. – Oxford : Oxford Univ. Press, 1973. – Vol. 1 – 2.

Sousa – Sousa J. Obra Etnográfica: Costumes de Povo Português / J. Sousa. – Lisboa : Publicações Dom Quixote, 1999. – 754 p.

SPP – Araújo B. Superstições Populares Portuguesas / B. Araújo. – Lisboa : Edições Colibri, 1997. – 896 p.

STW – Scottish Tartan Weddings : A Practical Guidebook / By Eric Merrill Budd. – Edinburgh, 1999. – 180 p.

Wheeler – Wheeler J. Customs and Traditions / J. Wheeler. – Edinburgh, 1998. – 813 p.

Yorks – Yorks T. J. Wedding from the Past into the Present : In 2 Vol. / T.J. Yorks. – L. : Chrysalis Group, 2002.

HYPERLINK "http://multitran" <http://multitran/>

HYPERLINK "http://wedding.co.uk" <http://wedding.co.uk>

HYPERLINK "http://weddings.about.com" <http://weddings.about.com>

<http://www.weddings.co.uk>

HYPERLINK "http://www.weddingchannel.com" www.weddingchannel.com

HYPERLINK "http://www.wedd.101.com/r.14-wedding-traditions.html" <http://www.wedd.101.com/r.14-wedding-traditions.html>

HYPERLINK "http://www.portuguese wedding traditions.com" <http://www.portuguese wedding traditions.com>

HYPERLINK "http://www.portuguese wedding traditions.com" <http://www.portuguese wedding traditions.com>

HYPERLINK "http://www.portuguese wedding traditions.com" <http://www.portuguese wedding traditions.com>

<http://www.scottish-weddings.co./culture/weddings.html>